

ACTA UNIVERSITATIS STOCKHOLMIENSIS

Stockholm Studies in Scandinavian Philology

New Series 55

Stockholms
universitet

Saco-SR-konflikten 1971 – en analys av opinionsbildning i tidningsledare

Gunilla Hellström

Saco-SR-konflikten 1971
– en analys av opinionsbildning i tidningsledare

Akademisk avhandling för filosofie doktorexamen
Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet

© Gunilla Hellström och Acta Universitatis Stockholmiensis 2011
Illustration omslaget: Martin Lamm på ledarsidan i Dagens Nyheter
5 februari 1971, under rubriken Geijer i manegen. Med tillstånd av
Charlotte Lamm ©.

ISSN 0562-1097
ISBN 978-91-86071-75-2

Tryck: Universitetservice AB, Stockholm 2011
Distributör: eddy.se ab, Visby

Abstract

Gunilla Hellström. 2011. Saco-SR-konflikten 1971 – en analys av opinionsbildning i tidningsledare. (The Saco-SR Conflict of 1971: An Analysis of Influencing Opinion in Newspaper Leaders.) Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 55. 206 pp.

The aim of this thesis is to study what means are used in newspaper leaders (editorials) to influence public opinion. In order to obtain a wide range of such means, I have chosen material that has a clear timeframe and illustrates strong political antagonism, concerning the 1971 conflict between the Saco and SR unions and the Swedish state. Leaders from eight different newspapers with different party affiliations are analysed – six morning and two evening newspapers.

What type of message leaders convey is examined mainly at the sentence level. Writers report what happened, assess the situation and analyse the causes and explanations for there being a labour conflict. They express criticism of those involved in various ways and exhort them to take recommended courses of action to resolve the conflict. Paragraphs can also be categorised in this way. How criticism is expressed is studied in detail because the material is rich in critical utterances of different types.

Various theories about text types and speech act theory provide a theoretical background that is applied to the material. A number of different theories about what defines a genre are presented and tested on the leaders.

The results of the investigation indicate that a large number of leaders from the morning newspapers are structured in a similar way, with the paragraph as the unit. They reveal a pattern, the normal pattern, where information is presented in a given order in the majority of morning leaders and the greatest number of message types is used. There is also a pattern of analysis/criticism, with critical and analytical paragraphs alternating and the analysis substantiating the criticism, as a rule.

The few leaders in the morning newspapers that do not form a pattern may be strongly critical or almost solely analytical. One of the morning newspapers has many critical leaders that argue or incite. No analysis is made of evening newspaper leaders at the paragraph level since the paragraphs are short; instead, they are analysed as a whole, as are the argumentative leaders.

The analysis shows that many leaders are structured in a similar way while at the same time there is considerable variation in the material, which is attributable to there being different types of editorials.

Key words: opinion-influencing, leader, editorial, text type, message type, text pattern, argumentative, inciting

Förord

Mitt avhandlingsmaterial sammanställde jag på 1970-talet och först på senare tid har jag analyserat hela materialet och på allvar kunnat sätta igång med själva avhandlingsarbetet. Möjligheten till tjänstledighet är inte obegränsad och att avstå från en gymnasietjänst var aldrig aktuellt. Men de senaste åren har jag kunnat ägna mig åt det jag önskat under många år, att analysera tidningsledare.

Två personer har varit helt avgörande för mina möjligheter att återuppta och fullfölja mitt arbete, nämligen dåvarande prefekten Inger Larsson och min handledare professor Hans Strand.

Hans Strand har varit den idealiske handledaren för mig. Jag har vetat på ett obestämt sätt vad jag vill göra och jag har under stor frihet och varsam ledning kunnat göra just detta. Efter diskussioner med Hans har jag alltid fått stor arbetslust att fortsätta med det jag behövde diskutera.

Varmt tack för allt stöd och engagemang, intressanta och givande diskussioner och snabba och tydliga svar på det jag skrivit.

Varmt tack även till Inger Larsson som innan min handledare utsetts såg till att jag kom igång med en uppgift som han sedan kunde ta ställning till. Inger har fungerat som ovärderligt stöd och rådgivare i olika avseenden.

Ett stort tack till Karolina Wirdenäs som under större delen av tiden har varit biträdande handledare. Hennes avhandling har fungerat som förebild och inspirationskälla när det gäller att redovisa resultat av textanalys. Hon är också en initiativtagare till den årliga konferensen, Forum för textforskning, FoT, där jag kunnat lägga fram flera av mina analyser av ledare.

Ett särskilt tack till Anders Björkqvall, Mona Blåsjö och Andreas Nord vilka som pålästa deltagare deltog i ett kollokvium för att diskutera de analysmodeller jag utarbetat och tillsammans med mina handledare kom med värdefulla synpunkter.

Anna-Malin Karlsson har bidragit med olika tips och synpunkter liksom Andreas Nord som jag diskuterat olika problem med. Jag har diskuterat opinionsjournalistik med Magdalena Nordenson och deltagit i seminarier i journalistik på Södertörns högskola. Synpunkter på ledarskrivande har jag fått av Niklas Ekdal.

I slutkollokviet deltog Anders Björkqvall, Cecilia Falk, Catrin Norrby, Görel Bergman-Claeson och Inger Larsson. Många viktiga synpunkter kom fram vilka förhoppningsvis har bidragit till större klarhet och tydlighet i den slutliga texten. Några av deltagarna hade dessutom läst avhandlingsmanuset så noga att det fungerade som en del av korrekturläsningen. Tack för allt.

Tack slutligen till Cecilia Falk för insatserna som Acta-redaktör och till Johan Asplund som hjälpt till att få omslagsbilden i ordning. Ett särskilt tack till Pia Nordin som lagt ned ett stort arbete på redigeringen av avhandlingen och varit ett värdefullt stöd i fråga om en del praktiska rutiner i slutskedet.

Täby augusti 2011
Gunilla Hellström

Innehåll

1 Inledning.....	15
1.1 Avhandlingens syfte och disposition	15
1.2 Presshistorisk bakgrund.....	17
1.2.1 Tryckfrihetens framväxt.....	17
1.2.2 Partipress	17
1.2.3 Partipressens avveckling?	20
1.3 Ledare	22
1.4 Tidigare forskning	23
1.4.1 Språkvetenskaplig forskning om svenska ledare	24
1.4.2 Språkvetenskaplig forskning om brittiska ledare	28
1.4.3 Journalistikforskning om svenska ledare	29
1.5 Läget inför konflikten	30
1.5.1 Den politiska situationen.....	30
1.5.2 Bakgrunden till konflikten	31
1.5.3 Händelseförloppet	32
1.6 Material.....	33
1.6.1 Meningslängd i huvudledare	34
1.6.2 Urval för närmare analys	36
1.6.3 Kvantitativa uppgifter om analysmaterialet	36
1.6.4 Närmare analys av meningar och stycken i materialet	38
2 Teoretiska och metodiska utgångspunkter.....	42
2.1 Olika uppfattningar om språkets funktioner.....	42
2.2 Speech act-teori	42
2.2.1 Speech act-teori och språkvetenskaplig forskning	44
2.3 Texttyper och textstruktur	47
2.3.1 Några undersökningar av texttyper	48
2.4 Texttyper och illokutioner – en diskussion.....	50
2.4.1 Texttyper och illokutioner – några avslutande synpunkter	54
2.5 Genrer	55
2.5.1 Genreteori	56
2.5.2 Begreppet diskursgemenskap	60
2.5.3 Begreppet move, drag	62
2.5.4 Avslutande synpunkter	62
2.6 Värderingar	63
2.6.1 Emotiva ord	63
2.6.2 Värderingar i argumentation.....	66
2.6.3 Appraisal	67

3	Analysmetod.....	71
3.1	Mina analyskategorier	72
3.2	Exempel på ledares texttyper/budskapstyper	74
3.2.1	Kommenterande redogörelse.....	75
3.2.2	Bedömning.....	76
3.2.3	Analys	77
3.2.4	Handlingsuppmaningar	81
3.2.5	Kritik.....	82
3.2.6	Egen åsikt.....	85
3.2.7	Funktionsfraser.....	86
3.2.8	Avslutande synpunkter	86
3.3	Från mening till stycke	87
3.3.1	Kategorisering av heterogena stycken	87
3.3.2	Från mening till stycke i Arbetets ledare 4.2.....	87
3.3.3	Från mening till stycke i Dagens Nyheters ledare 5.2.....	89
3.4	Från stycke till textmönster	90
3.4.1	Redovisning av stycken i textmönster.....	91
4	Textmönster i morgontidningarna.....	93
4.1	Budskapstypernas fördelning i de fem tidningarna	95
4.2	Textmönster i de fem tidningarna	96
4.3	Presentation av textmönster för normalledare	98
4.3.1	Textmönster för Arbetets normalledare.....	98
4.3.2	Textmönster för Dagens Nyheters normalledare	100
4.3.3	Textmönster för Svenska Dagbladets normalledare	102
4.3.3.1	Analysledares textmönster i Svenska Dagbladet.....	102
4.3.4	Textmönster för Skånska Dagbladets normalledare	105
4.3.5	Textmönster för Norrskensflammans normalledare.....	107
4.3.6	Textmönster för Värmlands Folkblads normalledare.....	109
4.3.7	Sammanfattande synpunkter på normalmönstret.....	111
4.4	Textmönster för analys-kritikledare.....	112
4.4.1	Analys-kritikledare	112
4.5	Sammanfattande synpunkter på textmönsterredovisningen	114
5	Tidningar med bestämd inriktning	116
5.1	Budskapstypernas fördelning i de olika tidningarna	116
5.2	Olika typer av ledare i Expressen, Aftonbladet och Värmlands Folkblad ...	118
5.2.1	Expressen	119
5.2.2	Aftonbladet	122
5.2.2.1	Kritiskt textmönster i Aftonbladet.....	122
5.2.2.2	Övriga ledare med kritiskt syfte	123
5.2.3	Värmlands Folkblad	124
5.2.3.1	Argumentation och polarisering i Värmlands Folkblad	125
5.2.4	Avslutande synpunkter och jämförelse.....	127
6	Ledaren som genre.....	129

6.1	Sammanfattande beskrivning av ledare	129
6.2	Intertextualitet	132
6.3	Beskrivning av ledare med hjälp av genre teorier	136
6.3.1	Kommunikativa syften och kognitiv struktur	137
6.3.2	Resultat av genreanalysen	140
7	Kritik och argumentation	141
7.1	Inledning	141
7.2	Kritikledare	142
7.3	Andra tekniker för att uttrycka kritik	148
7.3.1	Expressen	148
7.3.2	Aftonbladet	150
7.3.2.1	Aftonbladets kritiska mönster	150
7.3.2.2	Kritikmeningar och argumentation i ledaren 5.2	153
7.3.3	Värmlands Folkblad	153
7.3.3.1	Värmlands Folkblads tolkning av konflikten och argumentation ..	154
7.3.3.2	Argumentationsmeningar	156
7.4	Vilka aktörer kritiserats?	157
7.4.1	Värmlands Folkblad och Aftonbladet	157
7.4.2	Skånska Dagbladet	158
7.4.3	Kritik av aktörer i övriga tidningar	159
7.5	Partipolitisk lojalitet	164
7.6	Socialdemokratiska tidningars motivering för kritik	167
7.6.1	Vad anser Arbetet?	171
7.7	Sammanfattning	172
8	Sammanfattning och diskussion	174
8.1	Budskapstyper	174
8.1.1	Kommentar till teoretisk bakgrund till budskapstyper	175
8.2	Hur kritik uttrycks i ledarna	176
8.2.1	Kritiska ledare	177
8.2.2	Underförstådd kritik	178
8.2.3	Kritiskt argumenterande ledare	178
8.2.4	Sammanfattning av hur kritik uttrycks	179
8.3	Min analysmodell för kritik i ledare – en jämförelse	180
8.4	Olika typer av ledare	181
8.4.1	Från budskapstyper till textmönster	181
8.4.2	Starkt kritiska och argumenterande ledare	182
8.4.3	Är ledare en genre?	183
8.4.4	Sammanfattande synpunkter	184
8.5	Anknytning till tidigare forskning om ledare	185
8.5.1	Min undersökning – en jämförelse	185
8.5.2	Analys – en viktig budskapstyp och tecken på kvalitet	186
8.6	Hur fungerar budskapstyperna på dagens ledare?	187
8.6.1	Budskapstyp och meningslängd	188

8.6.2 Ledare idag	189
8.7 Välskrivna ledare år 1971	189
Summary	191
Källor och litteratur	196
Bilaga 1. Arbetet 4/2 1971	203
Bilaga 2. Dagens Nyheter 5/2 1971	205

Figurer

Figur 1. Från mening till stycke i Arbetets normalledare 4.2	88
Figur 2. Från mening till stycke i Dagens Nyheters analys-kritikledare 5.2.....	90
Figur 3. Textmönster för Arbetets normalledare	99
Figur 4. Textmönster för Dagens Nyheters normalledare	101
Figur 5. Textmönster för Svenska Dagbladets normalledare	103
Figur 6. Textmönster för Svenska Dagbladets analysledare	104
Figur 7. Textmönster för en handlingsinriktad ledare i Svenska Dagbladet.....	104
Figur 8. Textmönster för Skånska Dagbladets normalledare	106
Figur 9. Textmönster för Norrskensflammans normalledare	108
Figur 10. Textmönster för Värmlands Folkblads normalledare	110
Figur 11. Textmönster för analys-kritikledare	113

Tabeller

Tabell 1. Antal ledare 29 januari–15 mars för de olika tidningarna	33
Tabell 2. Antal ledare som behandlar konflikten i de olika tidningarna 29 januari–15 mars	33
Tabell 3. Procentuell andel av olika sorts ledare som handlar om konflikten 29 januari–15 mars	34
Tabell 4. Genomsnittligt antal ord per ledare och ord per mening för huvudledare i analysmaterialet.....	35
Tabell 5. Antal ledare, ord, meningar och stycken i analysmaterialet	37
Tabell 6. Kvantitativa uppgifter om genomsnittsledaren i analysmaterialet	37
Tabell 7. Antal långa meningar i analysmaterialet.....	39
Tabell 8. Antal korta meningar i analysmaterialet.....	39
Tabell 9. Antal och andel enmeningsstycken i analysmaterialet	39
Tabell 10. Antal och andel långa stycken i morgonpressen	40
Tabell 11. Procentuell fördelning av olika budskapstyper på meningsnivå för de fem morgontidningarna och antal meningar för varje tidning.....	95
Tabell 12. Antal ledare i olika mönster för de fem tidningarna	97
Tabell 13. Procentuell fördelning av olika budskapstyper på meningsnivå för de åtta tidningarna samt antal meningar för varje tidning	117
Tabell 14. Olika typer av ledare i Expressen, Aftonbladet och Värmlands Folkblad	119
Tabell 15. Olika typer av ledare	131
Tabell 16. Antal gånger olika huvudaktörer kritiserats i kritikmeningar i VF och AB	157
Tabell 17. Antal gånger aktörer kritiserats i olika tidningar	160

1 Inledning

Med vilka medel opinionsbildning sker i tidningsledare, som har till uppgift både att förklara och värdera olika politiska händelser i samhället, studeras i denna avhandling.

Vill man särskilt studera den värderande delen i opinionsbildningen gäller det att hitta ett material som engagerar ledarskribenter och helst också resulterar i olika politiska ställningstaganden i olika tidningar så att man får exempel på många olika sätt att bilda opinion. Det är också en fördel om man kan hitta en händelse som är väl avgränsad i tiden.

Arbetskonflikten på den offentliga sektorn år 1971 är en sådan händelse. Den möter stort intresse på tidningarnas ledarsidor från den 29 januari till mitten av mars då en tjänstepliktslag införs som avslutar konflikten. Det är SACO:s och SR:s konflikt med staten som tidningarna intresserar sig för, även om konflikten för SACO:s del även gäller den kommunala sektorn. Konflikten aktualiserar politiska motsättningar som går utöver vad som är normalt vid en arbetskonflikt. Ledarsidors olika politiska uppfattning påverkar deras sätt att analysera och värdera konflikten. Någon senare händelse som i högre grad än denna engagerar ledarsidor och ger exempel på olika sätt att bilda opinion i politiskt laddade frågor har jag inte funnit.

Mitt ledarmaterial är hämtat från åtta olika tidningar av olika partifärg nämligen Arbetet (s), Dagens Nyheter (lib), Svenska Dagbladet (m), Skånska Dagbladet (c), Norrskensflamman (vpk). Dessa tidningar kan ses som de tyngsta för varje parti. Expressen (lib) och Aftonbladet (s) är medtagna som representanter för kvällspressen och Värmlands Folkblad (s) som landsortstidning. Det är en övervikt för socialdemokratiska tidningar vilket i detta fall är mycket lyckat eftersom de företräder en egen hållning i denna konflikt som starkt kritiserar av de andra tidningarna utom Skånska Dagbladet som är mer avvaktande.¹

1.1 Avhandlingens syfte och disposition

Mitt övergripande syfte är att undersöka med vilka medel opinionsbildning sker i tidningsledare i ett politiskt laddat material. För att komma åt detta har jag fyra konkreta delsyften.

¹ Följande förkortningar används för de olika tidningarna: Arb, DN, SvD, SkD, Nfl, Exp, AB, VF. S-pers i löpande text är en förkortning för socialdemokratisk press.

Det första delsyftet är att undersöka vilken typ av information i vid betydelse som framförs i ledare. Det andra delsyftet är att se om det finns regelbundenheter mellan olika ledare i sättet att bygga upp texten. Ett tredje delsyfte är att särskilt studera hur kritik uttrycks eftersom materialet är rikt på kritiska uttalanden av olika typ. Ett fjärde delsyfte är att bidra till en beskrivning av ledaren som genre.

Typen av information undersöks på meningsnivå. Exempel på olika sorts information som kan förekomma i en mening är: *redogörelse* för vad som hänt, *bedömning* av läget, *analys* av orsaker till uppkomna problem, *kritik* av aktörer, *handlingsuppmaning* till någon deltagande aktör. Hur den typ av information som finns på meningsnivå byggs upp till större helheter undersöks också. Stycket kan fungera som en enhet i uppbyggnaden av ledare.

Den metod som används för att kategorisera olika meningar är utarbetad på materialet. Det är alltså en materialgenererad metod eller analysmodell som anknyter till Searles talhandlingsanalys och olika teorier om texttyper. Jag kallar ledares texttyper för budskapstyper.

I detta kapitel ges en presshistorisk bakgrund och beroendet mellan press och parti belyses. Jag redovisar också tidigare svensk forskning om ledare och något om forskning på brittiska ledare. Därefter ges bakgrunden till konflikten och materialet presenteras.

I kapitel 2 ges en teoretisk bakgrund till den analysmodell jag utarbetat som bygger på speech-act-teori och olika uppfattningar om texttyper. Kapitellet innehåller också några genre teorier som testas på mitt material i kapitel 6. När det gäller hur värderingar analyseras och undersöks finns ett avsnitt om emotiva ord och praktisk argumentation.

I kapitel 3 presenteras mina analysmodeller för meningsanalys som jag kallar budskapstyper liksom exempel på hur två textmönster med stycket som enhet är uppbyggda. Textmönster innebär att information i vid betydelse upprepas på ett regelbundet sätt.

Fyra resultatkapitel finns. I kapitel 4 redovisas det textmönster som finns i alla morgontidningar i en figur för varje tidning. Mönstret kallas normalmönstret. Det finns också ett analys-kritikmönster som redovisas i en figur gemensam för de tidningar där detta mönster finns.

I kapitel 5 behandlas de tidningar som har en bestämd uppfattning om konflikten och deras tidningsspecifika sätt att bygga upp sina texter. I kapitel 6 sammanfattas de drag som kännetecknar ledarmaterialet och karakteriserar det som genre. Även några genre teorier testas på materialet.

I kapitel 7 redovisas närmare olika sätt att uttrycka stark kritik i ledarna. Anknytning till närstående parti diskuteras med underlag i textanalysen. Kapitel 8 sammanfattar och diskuterar teori, metod och resultat liksom anknytning till tidigare forskning.

1.2 Presshistorisk bakgrund

Den presshistoriska bakgrunden gäller i första hand tiden fram till år 1971 eftersom mitt material är från detta årtal. Jag stöder mig i faktaredovisningen huvudsakligen på Vallinder (1971) och Kronvall (1971) som alltså passar utmärkt för mina syften, eftersom de behandlar tiden fram till 1971. Nord (2001) har skrivit en avhandling om ledare som också är en viktig källa.

1.2.1 Tryckfrihetens framväxt

Två huvudideologier om relationen press och samhälle kan urskiljas. Man kan tala om en auktoritär pressideologi där innehållet kontrolleras av staten eller om en liberal sådan. Den förstnämnda har varit det vanliga i flera århundraden och är det fortfarande i många delar av världen men i demokratiska länder accepterar man den liberala pressideologin där producenterna bestämmer innehållet i det som trycks, inte staten. I den liberala pressideologin ingår att pressen har rätt att granska den politiska makten och diskutera olika politiska frågor (Vallinder 1971).

År 1766 när mössorna kommit till makten under frihetstiden fick Sverige en tryckfrihetsförordning, TF, ”i sitt slag den första i världen” (Vallinder 1971:24). Den inskränktes under Gustav III och Gustav IV Adolfs regering men 1812 kom en ny TF med indragningsmakt, dvs. man hade inte förhandsensur men kunde dra in vidare utgivande av skriften i fråga.

År 1830 grundade Lars Johan Hierta Aftonbladet, Sveriges första moderna tidning, med nyheter, kommentarer, underhållning och annonser. Tidningen blev mycket framgångsrik och man ville ha reformer på olika områden. Tidningen blev indragen 14 gånger men kom ut under ny titel och med ny ansvarig utgivare innan indragningsmakten avvecklades efter 1838 och den liberala pressideologin etablerades.

Från mitten av 1800-talet grundades flera tidningar, ofta i anslutning till aktuella politiska frågor som debatterades i riksdagen: tullstriden, unionsfrågan, fyrståndsriksdagens avskaffande. De tidningar som grundades var antingen konservativa eller liberala. Dagens Nyheter grundades 1864 av Rudolf Wall som arbetat på Aftonbladet och han fick stöd av Hierta. Tidningen skulle skrivas så att den var begriplig för alla. Svenska Dagbladet grundades 1884. Partigrupperingarna i riksdagen ville gärna få ut de olika åsikterna i pressen så det förekom kontakter på personnivå mellan press och politiker.

1.2.2 Partipress

Begreppet partipress används när tidningar på olika sätt är knutna till ett politiskt parti. I Sverige hänger utvecklingen av partipress nära ihop med partiväsandets framväxt.

Omkring sekelskiftet 1900 började politiska partier på riksnivå bildas. Speciellt arbetarrörelsen ansåg det viktigt att ha egen press som kunde nå ut till medlemmarna och som var en del av den politiska organisationen. Avsikten var alltså redan från början att egen press var en förutsättning för att man skulle nå ut till de berörda och den politiska kampen skulle lyckas. Arbetet i Malmö som grundades 1887 är den socialdemokratiska storstadstidning som klarade sig längst från att bli nedlagd, till år 2000. När socialdemokratiska partiet splittrades 1917 blev Norrskensflamman som tidigare varit socialdemokratisk en vänstersocialistisk och senare en kommunistisk tidning.

När bondeförbundet bildades 1913 var man medveten om att man behövde nå ut via egen press. Den tidning som på sikt blev bondeförbundets viktigaste språkrör, Skånska Dagbladet, fanns redan under frisinnad beteckning, men tidningen köptes upp av en lokal skånsk bondeorganisation 1919 och blev på sikt bondeförbundet-centerns viktigaste organ. För att man skulle nå ut till partimedlemmarna blev många tidningar veckoblad av ekonomiska skäl hellre än att de lades ned.

Av ovanstående framgår att socialdemokratisk press och bondeförbundet-centerpress uppkommit för att stödja respektive parti. Tidningarna vänder sig från början till de egna sympatisörerna som också kan vara nya läsargrupper. Pressen är en del av partiapparaten och ska verka för att partiets åsikter sprids. Tidningarna blir i hög grad opinionsbildande och detta gäller ofta även nyheterna. Man skriver mer och positivt om de egna politikerna och värderingar kan förekomma i nyhetsmaterialet. Även liberala och konservativa tidningar knöts fastare till respektive parti och kunde få ekonomiskt stöd även om ägandet var privat. När Expressen bildades 1944 var det med det uttalade budskapet att tidningen inte skulle ha någon politisk-ideologisk anknytning annat än på ledarsidan.

Flera forskare intresserar sig för hur beroendet mellan press och parti kan se ut. Men det kan räcka med att poängtera att ägande innebär starkt beroende. Socialdemokratisk press i början av 1900-talet är ett exempel på detta. Tidningar måste godkännas av partiet och får också ekonomiskt stöd. Utgivningsområdet följer i hög grad partidistriktet, vilket inte alltid är ekonomiskt fördelaktigt. Partiet har inflytande över tillsättningen av redaktörer som ofta är mycket unga, 20–30 år, bara har folkskola i sin utbildning och är aktiva inom partiet. De blir utsedda att verka på annan ort än den egna och flyttas runt till olika tidningar. Partiet centralt och lokalt samarbetar om inflytandet över pressen. Det har hänt i början av seklet att redaktörer som haft åsikter som inte stämmer med partilinjen i en viktig fråga har uteslutits ur partiet (Hadenius, Seveborg & Weibull 1970).

År 1971 är socialdemokratisk press organisationsägd av olika lokala fackliga och politiska organisationer tillsammans med A-pressen AB som har olika stor aktieandel i olika tidningsföretag (Kronvall 1971:96). Aftonbladet ägs av LO. När det gäller tillsättning av chefredaktörer kan socialdemokrat-

iska partiet centralt yttra sig om eller vara inblandat i chefredaktörstillsättningar men enligt den enkät till chefredaktörer som Kronvall redovisar var detta inte normalt när han gjorde enkäten år 1970.

Centerpressen är organsiationsägd i hög grad men inte av partiet centralt år 1971. Både lokalföreningar och privatpersoner kan äga aktier/andelar. Ett par centertidningar är helt privatägda. Liberal och konservativ press är privatägd i form av aktiebolag, stiftelser eller handelsbolag.

Politiker förekommer i tidningarnas styrelser. I Aftonbladets styrelse på 10 personer sitter LO-chefen och sex förbundsordförande. Övriga undersökta s-tidningar har alla politiker i sin styrelse, 62 % har minst 40 % politiker. Av sju undersökta centertidningar finns mer än 40 % politiker i tre tidningsstyrelser, 20–40 % i två och två saknar politiker i sin styrelse.

Av 32 undersökta fp-tidningar har 72 % aktiva politiker i sin styrelse och 13 % av dem har mer än 40 % politiker. Av de moderata tidningar som undersökts har 75 % politiker i sin styrelse, 38 % minst 40 % och 25 % har inga politiker i sin styrelse. Undersökningen gjordes vid statsvetenskapliga institutionen i Lund 1970 och redovisas i Kronvall (1971). Redovisningen gäller tidningar som har partipolitisk signatur som fp och m, inte övriga med t.ex. lib som signatur.

Uppdrag inom ett parti är ofta en merit vid tillsättning, inte minst av chefredaktörer vilket framgår av Kronvalls chefredaktörsenkät som gjordes 1970. Ungefär en fjärdedel har haft eller har förtroendeuppdrag på central nivå i det parti de företräder. Det är vanligast bland folkpartiets chefredaktörer där nästan hälften har haft eller har sådana uppdrag. Partiuppdrag på lokal eller regional nivå har mer än hälften av chefredaktörerna. Där leder de socialdemokratiska chefredaktörerna där två tredjedelar har sådana uppdrag. De partipolitiska uppdragen minskar rejält över tid enligt Nord (2001).

Under andra världskriget var 10 % av riksdagsmännen redaktörer. Både Hjalmar Branting och Per Albin Hansson var redaktörer. Banden mellan press och parti har alltså varit och är år 1970 starka på det personliga planet.

Andra former av samarbete är att ett parti sammankallar ”sina” chefredaktörer till interna presskonferenser. Centralproducerade ledare förekommer i folkpartiet och centern tillsammans med annat servicematerial till de ”egna” tidningar som så önskar medan det finns en från partiet fristående enhet som hjälper till med servicematerial till intresserade moderata tidningar. Socialdemokraterna har inget centralproducerat kommenterande material när Kronvall gör sin undersökning, tidigare hade man det. Det visar sig att det är små tidningar med kanske bara en ledarskribent som i första hand använder centralproducerade ledare.

Även tidningar som inte har nära samarbete med ett parti har i regel en ideologisk grundsyn som överensstämmer med något politiskt partis och visar sig i valet av politisk signatur för tidningen. På senare år har många liberala tidningar bytt ut beteckningen fp mot lib eller ober lib. Riktlinjerna för chefredaktörer kan vara nedskrivna men det kan också vara en tradition

att man har en viss politisk grundsyn som i regel är ganska vid. Den liberala pressen är den största och den har många läsare som inte röstar på folkpartiet. Tidningarna är vad man kallar överspridda och driver därför inte partifrågor lika hårt.

Konservativa tidningar är inne på samma linje. Båda grupperna är överspridda och vill inte stöta sig med olika väljargrupper. Svenska Dagbladet under Allan Hernelius ansåg dock att man borde stötta moderaterna lite mer än man egentligen ville eftersom det inte finns någon annan konservativ rikstidning men Sven Gerentz som är chefredaktör 1971 anser att tidningen i första hand är borgerlig och ska verka för ett regeringsskifte, vilket innebär en lägre grad av partitrohet (Vallinder 1971:112–113). Det finns alltså ganska vida marginaler för hur tidningens grundsyn utformas och efterlevs.

Socialdemokratiska tidningar och centertidningar läses i betydligt högre grad av de egna, vilket var avsikten när de bildades. En annan orsak till detta är att de är små och inte kommersiellt gångbara på samma sätt som de liberala och konservativa. De har svårt att dra till sig annonser och det ekonomiska stöd dessa ger. Tidningarna är vad man kallar inomspridda vilket också innebär att man ägnar sig åt opinionsbildning i hög grad. I en undersökning 1963 framgår att närmare 75 % av s- och vpk-väljarna läser borgerlig press medan 15 % med borgerliga sympatier läser s-press (Kronvall 1971:95).

Kronvall betonar att det också krävs undersökning av dagspressens politiska innehåll innan man kan uttala sig om relationerna press–parti och att sådana analyser i hög grad saknas. Det som här diskuterats gäller tidningen som helhet och handlar inte bara om ledarsidans bindning till ett politiskt parti.

Detta nära samband mellan press och partier som redovisats är typiskt för Skandinavien och förekommer inte i anglosachsiska länder eller på kontinenten, även om idén från början kom hit från Tyskland som också hade partipress till år 1933.

Hur stämmer partipress med den liberala pressideologin? I Danmark började man redan på 1800-talet med firebladssystemet. Det skulle finnas fyra olika tidningar helst inom varje utgivningsområde för att garantera mångfald i den politiska opinionsbildningen. Denna uppfattning spred sig till Sverige och Norge och fungerade någorlunda när det fanns många tidningar, vilket var fallet i början av 1900-talet. Partipress innebär att olika åsikter finns representerade. Däremot kommer förmodligen tidningarnas granskande uppgift i bakgrunden åtminstone när det gäller det egna partiet.

1.2.3 Partipressens avveckling?

Partipressen anses gradvis har avvecklats sedan den var som starkast i början av 1900-talet. Seymour-Ure (1969) har i samarbete med Internationella pressinstitutet genomfört en komparativ studie av pressen i olika länder. Det är ledarsidornas policy han undersökt genom intervjuer med chefredaktörer.

Samtidigt som regeringsmakten expanderat har antalet tidningar minskat, vilket resulterat i att dessa strävar efter en oberoende och kritisk attityd till regeringarna. När konkurrensen på tidningsmarknaden hårdnar och allt fler tidningar tvingas lägga ned blir det viktigt att nå ut till så många som möjligt och tona ned det partipolitiska budskapet. Detta gäller allmänt och inte bara för länder med partipress.

För Sveriges del blir konkurrensen på tidningsmarknaden påtaglig på 1950-talet då framför allt h- och fp-tidningar läggs ned och det ekonomiska stödet från partierna minskar eller dras in. Konkurrens innebär att det partipolitiska budskapet, som finns även i nyhetsförmedlingen, tonas ned. Vad som ytterligare bidrar till detta är journalistutbildningen som ger en mer enhetlig uppfattning om vad som är god nyhetsförmedling. Journalisterna blir mer självständiga och professionella i sin yrkesroll än när de rekryteras till volontärtjänstgöring på politiska meriter. Sveriges radio som förväntas ha en opartisk nyhetsförmedling blir en förebild. Detta krav accentueras under 1970-talet (Asp 1982).

Många tidningar markerar sitt oberoende med ändrad politisk signatur, till en början mest liberala och konservativa tidningar som är överspridda. Man sätter termen oberoende framför partibeteckningen. En del deklarerar sig som enbart oberoende. Fp-tidningar byter gärna signatur till liberal eller oberoende liberal. Signaturen oavhängig och oberoende borgerlig förekommer också. Oberoende socialdemokratisk markeras senare. De flesta tidningar har dock kvar sin ursprungliga partibeteckning. Viljan att markera oberoende mot ett parti blir mest tydlig på 1980- och 90-talen (Nord 2001, Hadenius & Weibull 1991, Hadenius & Anderberg 1994).

DN blev oberoende 1972 men oberoende liberal 1998. Expressen var oberoende några år men blev liberal 1999. Anledningen är att man vill markera en ideologisk grundsyn även om man inte är bunden till ett särskilt parti. Dessa beteckningar syftar på ledarsidans önskan om självständighet från partipolitisk påverkan (Nord 2001).

Nordenson (2008) diskuterar vad termen oberoende innebär för ledarsidan. Man kan ha kvar en ideologisk grundsyn och termen oberoende markerar då distans till det parti man tidigare stött men termen kan också innebära att ledarskribenternas personliga åsikter får bli mer uttalade eller rent av att man blir populistisk enligt Nord, som också diskuterar detta problem. Nordenson finner det rimligt att man har en ideologisk grundsyn. Nord är inne på samma linje.

Dagens Nyheter införde år 1973 signerade ledare för att markera större frihet för enskilda ledarskribenter men återinförde de anonyma år 1984 för att ånyo markera att ledarna är uttryck för tidningens hållning. Numera är det vanligt med signerade ledare.

1.3 Ledare

”En ledare kan enkelt beskrivas som en i allmänhet osignerad text där tidningens politiska åsikt kommer till uttryck.” (Nord 2001:53). Begreppet leading article, ledare, lär ha sin förklaring i att det redaktionella materialet i de tidiga tidningarna inleddes med ledaren (Nord 2001:54). I det följande stöder jag mig på Vallinder (1971), Kronvall (1971) och Nord (2001).

Det vanliga är att ledaren har en bestämd placering i tidningen, i regel på sidan två. Det förekommer inte bara huvudledare, som placeras överst på sidan, utan även underledare eller andraledare som är tvåspaltiga och ledarstick. De två sistnämnda behöver inte förekomma varje dag. På samma sida kan finnas politiska teckningar, pressklipp, signerade artiklar av olika slag och kanske insändare.

Ledarskribenter rekryteras till stor del på samma sätt som chefredaktörer.² De har tidigare ofta varit reportrar. De kan också ha partipolitiska eller akademiska meriter. De är som grupp äldre än andra journalister, mer välutbildade och de är män. Ofta har de varit länge på sin post och de är mer partipolitiskt aktiva än andra journalister.

Varför har de flesta tidningar en ledarsida? Svaret brukar vara bland politiker, journalister och vanliga läsare att det är viktigt för tidningen att analysera och kommentera aktuella samhällsfrågor (Nord 2001:73). På ledarsidan bör läsaren kunna finna dagens innehållsligt viktigaste och kanske mest genomarbetade texter. Ledare uttrycker tidningens åsikt och bör därför vara anonyma. Vissa s-tidningar kan ha ledarna undertecknade med en signatur, vilket gäller huvudledarna i Värmlands Folkblad i mitt material. Vad som är tidningens åsikt i grunden framgår av de riktlinjer som gäller för tidningen i fråga och tidningens politiska signatur. Om det finns en ledarredaktion förekommer naturligtvis diskussioner mellan ledarskribenterna men många mindre tidningar har bara en ledarskribent. Ingen ledarsida torde betrakta sig som en partimegafon även om man är solidarisk med ett parti. I Kronvalls enkät till chefredaktörer betonar de att tidningen intar sin egen ståndpunkt inom den officiella partilinjen och att det är vanligare att tidningar påverkar partierna än tvärtom.

Detta aktualiserar den intressanta frågan vilka som är ledarnas målgrupp. Det är ganska säkert i hög grad politiker och att man både vill och kan påverka politiker är mycket troligt. Ledarskribenter har mer tid att analysera olika samhällsfrågor än politiker har. När Nord (2001) gör sin tillbakablick över ledares betydelse för opinionsbildningen betonar han att ledare för några decennier sedan hade stort inflytande på politiken både när det gäller att föra ut ett politiskt budskap och påverka den politiska dagordningen men att detta inflytande minskat. Ett intressant exempel på ledares inflytande är

² Kronvalls enkät gäller chefredaktörer vilket inte är riktigt samma sak som ledarskribenter. Nords enkät som gäller ledarskribenter rör i första hand 1980- och 90-talen.

följande: ”Växlade några ord med Jan-Erik Wikström bl.a. med anledning av Nerikes Allehanda som skällt ut Ola efter konstens alla regler. Jan-Erik trodde Olas dagar nu var räknade.” (Adelsohn 1987:148). Ola Ullsten var partiledare 1978–83, så mitt ledarmaterial tillhör den tid då ledare hade stort inflytande.

Att ledare vänder sig till politiskt intresserade, alltså till en mindre grupp läsare, betonas av flera forskare. Dessa opinionsledare kan sedan påverka andra. Nord menar också att landsortstidningar uppskattar att bli citerade i tidningskrönikan i radio och att detta gör att man gärna tar upp rikspolitiska frågor i ledarna och inte så ofta lokalpolitiska trots att man anser att dessa är viktiga.

Vad kännetecknar ledare och skiljer dem från annat opinionsmaterial? ”En ledare kan definieras som en presentation av fakta och åsikter på ett koncist, logiskt och rimligt sätt för att stödja eller påverka opinionen eller för att tolka viktiga nyheter på ett sådant sätt att vanliga läsare förstår deras viktighet.” (Gauslaa & Hauglid 1997:12 i Nords 2001:56 översättning). Ledarna uttrycker tidningens åsikt, inte enskilda skribenters. Ett krav som förefaller viktigt över tid är att ledare är konsekventa. Det betonas av ledarskribenter i Nords enkät. Hans Bergström, tidigare politisk chefredaktör på DN, menar att ledarskribenter har ”ett kontinuitetsansvar också för den långsiktiga trovärdigheten, kvaliteten och linjen, som är en helt annan än när en enskild person gör ett utspel i debatten” (Bergström 1996:217). Nordenson (2008) menar att när en tidning byter hållning i en viktig fråga bör detta redovisas öppet och förklaras av tidningens politiska redaktör.

”Det är svårt att tänka sig någon annan journalistisk produkt som i samma utsträckning som den kommenterande journalistiken på ledarplats i dagspressen kan göra anspråk på att spela en opinionsbildande roll med tydlig koppling till demokratiska principer.” (Nord 2001:72–73).

Nord sammanfattar med att ledare som journalistisk genre skiljer sig från övrigt material i tidningen genom att de ”är värderande, egenproducerade och politiskt konsekventa artiklar”. Man kan urskilja olika typer av ledare, informativa, beskrivande eller förklarande. Ledare kan också plädera för en åsikt med agitatoriska medel eller via en mer sofistikerad argumentation för det riktiga i en viss ståndpunkt (Nord 2001:57–58).

Av ovanstående framgår att ledare anses ha en central roll i den politiska debatten, att de har hög status och förväntas ge analys och kommentarer till händelser till nytta och fördjupad kunskap för både beslutsfattare och medborgare.

1.4 Tidigare forskning

När språkforskare och forskare inom journalistik börjar intressera sig för massmedia som opinionsbildare är det i första hand nyheterna och nyheternas objektivitet man studerar. I England uppstår kritisk lingvistik, CL, med

Fowler (1979) och andra forskare vilka genom språkliga analyser visar att nyheter både är värderande och tolkande. Senare uppkommer kritisk diskursanalys, CDA, med Fairclough som framträdande namn. Vad Fairclough (1992:73) betonar är en kritisk granskning av medier med texten som utgångspunkt men även analys av den diskursiva praktiken och den sociala praktiken. Diskursiv praktik är produktion, distribution och tolkning av texten. Både samhällskontext och situationskontext behöver alltså analyseras. Texter och samhälle påverkar varandra ömsesidigt.

I Sverige har man länge varit intresserad av relationen mellan press och parti. Kronvall och flera andra som intresserar sig för frågan om beroendet mellan press och parti efterlyser undersökningar av tidningarnas innehåll för att man ska kunna dra slutsatser om detta beroende. Inom statsvetenskap har man i Göteborg sedan 1950-talet gjort valanalyser som från 1979 års val också omfattar undersökningar av massmediers budskap och eventuella partiskhet. Det är i första hand nyhetsmaterialet som analyseras. Kent Asp (1982) har utarbetat kvantitativa metoder för att undersöka detta.

Följande översikt ger först några exempel från 1960-talet och framåt på vad som forskats om ledare i Sverige inom språkvetenskap. Därefter ges exempel på språkvetenskaplig forskning på brittiska tidningsledare. Det sista avsnittet ger exempel på svensk forskning om ledare inom statskunskap och journalistik, där ledares lojalitet mot närstående parti undersöks genom en slags innehållsanalys av texterna.

1.4.1 Språkvetenskaplig forskning om svenska ledare

Inom språkvetenskap har kvantitativa grammatiska undersökningar gjorts om olika tidningsgenrens typiska drag. Den följande språkvetenskapliga presentationen tar i första hand fasta på genreolikheter och lyfter fram vad som utmärker ledare jämfört med andra tidningstexter.

Förändringar i inrikesledarnas språk under slutet av 1800-talet studeras av Danell (1970–71) och han kommer fram till att syntaxen förändras och förenklas med kortare meningar och färre bisatser framförallt omkring 1880, lite tidigare i liberal press än i konservativ.

Grahn (1962) undersöker ledare och reportage i Dagens Nyheter från hösten 1962. Han undersöker meningslängd och antal satser i meningarna samt förhållandet mellan huvudsats och bisats. Han skiljer på olika sorters reportage beroende på innehåll och på utrikes och inrikes ledare. Utrikes ledare visar sig vara mer skriftspråkliga med längre meningar och fler bisatser per mening. De refererar ofta händelser och ståndpunkter och modifierar mycket. Man väger för och emot utan att ta tydlig ställning. Det anser Grahn beror på att ledarskribenten inte är lika insatt i utrikes frågor och inte heller har samma möjlighet att påverka. Inrikes ledare är mer handlingsinriktade och värderande. Man vill påverka händelseförlopp och beslutsfattande.

Ledare har många abstrakta ord i form av verbalsubstantiv, sammansatta ord och främmande ord. Passivkonstruktioner är vanliga och kan tjäna många syften enligt Grahn. Man behöver inte vara lika explicit och kan dölja både agenter och egna bristfälliga kunskaper. Han anser att ledare inte är särskilt påverkade av talspråket eftersom man ingår i en skriftspråklig tradition och har god tid att planera sitt skrivande till skillnad mot nyhetsreportrar som arbetar under tidspress och över tid får större behov av att förenkla språket. Grahn påpekar också att ledare vänder sig till en mer begränsad grupp av läsare medan nyheter i högre grad läses av alla. Grahn (1964, 1965) fortsätter med att undersöka satsbyggnaden i olika genrer i Dagens Nyheter 1890 och 1964, framför allt den typ av inskjutna bisatser och andra konstruktioner som försvårar läsningen. Meningsbyggnaden har förenklats över tid men olika mycket i olika genrer.

Åkermalm ger i *Svenskt tidningsspråk* (1972) exempel på genrer från olika tidningar dels från perioden 1865–1905, dels från åren omkring 1970. Boken är en exempelsamling med kommentarer som uppmanar läsaren till egna iakttagelser om språk och stil. Han betonar att olika tidningstexter har olika syften vilket i hög grad förklarar språkliga och stilistiska genreskillnader. Han hänvisar till Grahn vad gäller typiska drag för ledarspråk och betonar också att ledare kan vara mycket olika varandra på en skala från informerande och utredande till starkt polemiska. Både Grahn och Åkermalm kommer fram till att 20–21 ord är genomsnittlig meningslängd för ledare.

Strand (1976, 1977) gör två undersökningar av olika genrer i Dagens Nyheter från 1976. Den första undersökningen jämför ledare och kulturartiklar i fråga om makrosyntagmer, meningslängd och olika aspekter på meningens fundament, alltså det som står före satsens finita verb. Avsikten är att finna skillnader mellan dessa genrer. Skillnaderna testas med chitvåmetoden för att se om de ger signifikanta utslag. Det finns ytterst få skillnader mellan ledare och kulturartiklar och de som finns rör olika egenskaper hos fundamentet som undersöks noga ur flera aspekter. Ledarnas fundament är längre och innehåller fler bisatser.

Den senare undersökningen omfattar även sportartiklar och kåserier. Utgångspunkten är att långa meningar förmodligen innehåller fler bisatser och är syntaktiskt mer komplicerade. Med detta utökade material blir skillnaderna stora mellan ledare och kulturartiklar å ena sidan och sportartiklar och kåserier som ligger närmare talspråket å den andra, även om de sistnämnda har olika grammatiska egenskaper. Ledare anses som mest skriftspråkliga och därmed mest svårlästa medan kåserier är mest lättlästa och ligger närmast talspråket. Lixvärdet för de olika genrerna ger samma rangordning.

Rolf Hedquists avhandling (1978) handlar om emotivt språk i ledare och hans sätt att undersöka detta redovisas närmare i kapitel 2.

Jan Svensson (1993) är intresserad av att undersöka hur det offentliga språket förändras över tid och hur språkliga förändringar kan relateras till

samhällsförändringar. Habermas (1984 [1962]) uppfattning om borgerlig offentlighet och hur den förändras från slutet av 1700-talet till modern tid, från diskussion och debatt till presentation av färdiga åsikter som inte alltid motiveras, är den teoretiska basen. Svensson intresserar sig för tiden 1945–85 för Sveriges del och undersöker riksdagsdebatter i utskriften form, ledare och nyhetstexter.

När det gäller riksdagsdebatter stämmer Habermas något pessimistiska uppfattning. De blir mindre personliga över tid. Man påstår mer än man diskuterar. Enligt Svensson beror detta på etermedias utveckling. En riksdagsman 1985 blir inte lika utförligt refererad som år 1945. Det gäller att vara kort och koncentrerad om man alls ska bli uppmärksam i radio eller TV.

Svensson undersöker syntax, ordklassers frekvens, ordvariation och ordstruktur. De kvantitativa undersökningarna kompletteras med kvalitativa metoder för att förklara vissa företeelser framför allt när det gäller ledare. Förändringar i syntaxen med kortare meningar och färre bisatser är påtagliga i alla genrer men framför allt i nyhetstexter. Svensson talar om meningar men undersöker makrosyntagmer vilka blir något fler. Det gör att jämförelser inte kan göras med undersökningar som har grafisk mening som enhet.

En förändring som påverkar nyhetsspråket är professionaliseringen av journalistrollen. Med utbildning på journalisthögskolor blir journalisternas arbetssätt enhetligare i många avseenden, även språkligt. Nyheterna blir mer neutrala och det blir tydligare vad som är journalistens text och vad som är referat eller citat. De värderingar som kan förekomma brukar inte vara journalistens egna utan någon intervjuad persons. Som kontrast till detta ger Svensson exempel på en nyhetstext från 1945 som snarare borde höra hemma på ledarsidan med den starka kritik som framförs.

I fråga om ledare är konstansen över tid mer påtaglig än förändringen. Syntaxen förenklas så att meningarna blir kortare. Bisatserna blir färre men inte satsförkortningarna. Svensson upptäcker att förenklingen stannar av mellan 1975 och 1985 och resonerar kring detta.

Håkansson (2003) anknyter till Svenssons resultat och fortsätter att undersöka samma företeelser i fem olika tidningar år 1990 och år 2000. Mellan 1985 och 1990 händer inget med meningslängden, men mellan 1990 och 2000 minskar menings- och makrosyntagmlängden liksom antalet bisatser. Parataktiska konstruktioner ökar på bekostnad av de hypotaktiska. Men Håkansson konstaterar ändå att ledarspråket präglas av stor konstans från år 1945 till år 2000.

Svenssons undersökning visar att ledare har fler adjektiv och particip än övriga undersökta genrer. Det är naturligt eftersom värderingar förekommer i ledare. Svensson gör en begränsad undersökning av emotiva adjektiv med anknytning till Hedquist och kommer fram till att de flesta emotiva adjektiv är negativt laddade, därefter kommer förstärkningsord, sedan positivt laddade och sist negerande eller ironiskt använda emotiva adjektiv. Svensson de-

finierar inte vad han menar med emotivitet. Det är inte självklart att förstärkningsord ska räknas dit.

Någon förändrad diskussionsbenägenhet som hos riksdagsmännen förekommer inte vad ledare beträffar. Bortsett från en förenklad syntax över tid är ledare likartat uppbyggda även om det skiljer 40 år mellan dem. Svensson jämför två olika textstycken från Dagens Nyheter som avhandlar samma typ av ämne, ett från en ledare 1945, det andra från 1985. I båda fallen pekar man på en central fråga och framhåller att den måste diskuteras för att undvika problem. ”De båda slutklämmarna är också mycket lika varandra. Tonen är lite lagom mästrande och andemeningen är: Om ni bara gör som jag har sagt, så ska ni få se att det ordnar sig.” (Svensson 1993:112).

Två hela ledare från Arbetet med samma typ av innehåll och sätt att argumentera jämförs också. Den första från 1945 är mycket längre och har en mer komplex syntax än den från 1985, men sättet att lägga upp och resonera kring ett likartat innehåll är i princip detsamma trots tidsskillnaden. Detta skiljer ledarna från riksdagsanförandena där själva textuppbyggnaden tycks ha förändrats.

Svenssons förklaring, som han betonar är hypotetisk, är att det fanns en etablerad ledarstil redan på 1940-talet som ledarskribenter anpassade sig till. ”Stilen kännetecknas av en relativt komplex syntaktisk struktur, en kombination av sakbeskrivande och kommenterande textpartier samt åsiktsmarkeringar, både explicit uttryckta och uttryckta med värdeladdade ord av olika slag. Det rent personliga, klart redovisade tyckandet hålls emellertid i bakgrunden; det är institutionens eller rörelsens åsikt som förs fram.” (Svensson 1993:120).

Svensson menar också att ledare läses av en liten grupp som är väl insatta i såväl ledares ämnen som språkform och att det därför inte funnits något förändringstryck. En annan förklaring till att ledare inte förändras så mycket över tid kan vara att ledarskribenter är äldre än journalister i allmänhet och dessutom stannar länge på sin post (Nord 2001). Ytterligare en förklaring är enligt min mening att ledaren har samma uppgift under hela den undersökta tiden. Att förklara och resonera och motivera sina ställningstaganden kräver ett språk med en viss precision, där förenklingar kanske inte är önskvärda.

Josephson (2010) anknyter till vad Svensson kommit fram till om ledares uppbyggnad och språk i festskriften till Svensson. Han är intresserad av att undersöka om goda stilister kan påverka språkliga resultat och undersöker tolv ledare av vardera Tingsten och Lagercrantz under perioden 1945–75. Deras meningar är något kortare än samtida ledares i Svenssons material och de har både fler substantiv och pronomen, vilket kan tyda på en tydligare och enklare stil, vilket Josephson tolkar som att de är lite före sin tid förutom att de är goda stilister.

De redovisade språkliga undersökningarna visar att ledarspråket visserligen förändrats över tid men mindre och långsammare än en del andra tid-

ningsgenrer. Det innebär att ledare jämfört med andra genrer uppfattas som mer svårlästa.

Men undersökningarna är inte bara kvantitativa. De forskare som presenterats gör också iakttagelser om vilken typ av budskap som finns i ledare: referat av händelser, analys, värderingar, handlingsuppmaningar och motiverade egna ställningstaganden. Det påpekas att ledare kan vara av olika typ från lugna och ganska neutrala till starkt polemiska. När Svensson gör iakttagelser om ledares uppbyggnad och sätt att resonera har han lämnat det kvantitativa och övergått till ett mer kvalitativt resonemang.

1.4.2 Språkvetenskaplig forskning om brittiska ledare

I sin bok *Language in the News* (1991) diskuterar Fowler i ett kapitel ledardiskursen och lyfter fram några typiska drag för tidningsledare. Ledare har en emotiv vokabulär, ofta med mycket starka värdeord. Modaliteten är auktoritativ. Man talar om hur det kommer att bli och vad som måste göras för att undvika en negativ utveckling. Detta modifieras ofta inte alls. Tilltalet är både auktoritativt och inkluderande. *Vi* kan stå för ledarsidans åsikt men kan också användas inkluderande för vad vi i detta samhälle tycker. *Vi* används också i motsättning till *dem*. Tre olika ledare från Express, Daily Mirror och The Guardian jämförs i fråga om hur de behandlar en amerikansk bombning av Tripoli i Libyen efter ett terroristattentat. Skillnader och likheter lyfts fram avseende de ovan nämnda typiska dragen för ledare. The Guardian är kritisk mot bombningen som haft brittiskt stöd och ledaren utgår från att läsarna har samma uppfattning och inte behöver övertygas. Den auktoritativa tonen kännetecknar alla ledarna.

Vestergaard (1996) har också analyserat brittiska ledare i olika avseenden. Han börjar sin artikel med att påpeka att den omfattande litteratur om mediediskurs som finns nästan enbart handlar om reportage och nyhetstext. Forskningen har mest skett som kritisk diskursanalys och visar att det journalister tror är neutral faktarapportering i själva verket är både tolkande och värderande. Vestergaard är kritisk till att man inte nått fram till forskning om ledare och annat kommenterande material, som skiljer sig från nyhetstext genom att ha helt andra uppgifter än att meddela vad som hänt och därmed andra texttyper. Han påpekar att Fowlers kapitel om ledare i *Language in the News* inte har en enda referens, förmodligen därför att det inte finns något att referera till som handlar om ledare. Forskning om ledare får man i stället söka efter i samhälls- och argumentationsanalys.

Vestergaard diskuterar olika typer av påståenden på meningsnivå som förekommer i ledare vilket även Reynolds (2000) gör vid sin analys av ledare. Texttyper diskuteras mer ingående i kapitel 2.

Andra aspekter på ledare som Vestergaard analyserar är den praktiska argumentation som förekommer i ledare där en premiss ofta är utelämnad

och underförstådd eftersom den i regel uttrycker en normativ hållning, en gemensam moral. Sådana slutledningar är vanliga i ledare.

I en senare artikel diskuterar Vestergaard (2000) olika typer av ledare, genre och texttyper. Han intresserar sig vid analysen av olika brittiska ledare för den underliggande strukturen av *problem*, *solution*, *argumentation* och *appeal* och ser hur den realiserar i några olika ledare. Detta är ett mönster som tillämpas på olika typer av text. Vestergaard undersöker också hur starkt ledarskribenten vill påverka sina läsare.

En annan typ av ledaranalys gör Bolivar i artikeln *The structure of newspaper editorials* (1994). Hon analyserar ledare efter mönster från Conversation Analysis, CA, framför allt från klassrumsdiskussioner med fråga från läraren, svar från eleven och uppföljning av svaret från läraren. I ledaranalysen kallas de olika stegen för *lead*, *follow* och *valuate*, LFV. De två första kan upprepas men det är tre funktioner i en triad. Det är innehållet i ledaren som skapar en enhet.

När man tittar närmare på analysen av en ledare måste man konstatera att det inte bara är innehållet i ledaren som avgör gränserna utan också typen av påståenden som görs. *Valuate* behöver inte ha med värdering att göra utan kan vara någon sorts slutsats eller en förklaring.

Det finns alltså flera olika sätt att analysera ledare på enligt ovanstående. Vestergaard, Reynolds och Bolivar utgår från meningsnivån när de undersöker ledares uppbyggnad. Det gemensamma är att det handlar om närläsning och olika sätt att kartlägga strukturen på ledare som är komplicerad p.g.a. de olika typer av påståenden som görs och hur dessa kombineras.

1.4.3 Journalistikforskning om svenska ledare

Asps undersökningar av tidningars innehåll handlar nästan enbart om nyhetsförmedlingen men han har också undersökt graden av partipolitisk lojalitet på tidningarnas ledarsidor inför valet 1979. Han väger ihop positiva och negativa omdömen för aktörer i ledarmaterialet till ett aktörsbehandlingsindex och får fram stöd till närstående partier. Mest stöd får närstående parti av Arbetet (s), Göteborgsposten (fp), Svenska Dagbladet (m) och Skånska Dagbladet (c). Borgerlig press som helhet skriver mer kritiskt om socialdemokraterna än den ger stöd till det egna partiet (Asp 1982).

Nords *Vår tids ledare* (2001) är skriven inom journalistikforskningen. Nord vill undersöka ledarnas innehåll, produktionsvillkor och demokratiska roll. Produktionsvillkoren undersöks med en utförlig enkät till chefredaktörer. Nord poängterar att han är särskilt intresserad av att undersöka ledarnas innehåll, vilket han ser som ett försummat område eftersom ledare mest har studerats inom statsvetenskap då det i hög grad har handlat om pressens relation till politiska partier. Nord anknyter till denna tradition när han undersöker ledares innehåll.

Det är ledaren som helhet som är kodningsenhet och vad som undersöks är lojaliteten mot närstående parti dels vid valet 1998, dels i fråga om olika ekonomiska krispaket under olika regeringar år 1981, 1982, 1990 och vid två tillfällen 1992. Ledarna jämförs med det partimaterial som finns om vad olika partier har för uppfattning i de frågor som undersöks och inför valet 1998.

Nords tes är att partiloyaliteten minskat över tid men att den förmodligen blir aktuell inför val och i andra kritiska sammanhang. Han jämför 15 tidningar i juli, september och november 1998 och finner att ledarnas stöd är betydligt större i september än månaderna före och efter. Men frågan är om inte ledare alltid stött sitt parti mer i valmånaden än före och efter. För att kunna dra den slutsats Nord gör borde detta val jämförts med ett val några decennier tidigare.

Då ger ledares hållning vid ekonomiska kriser betydligt intressantare resultat. År 1981 devalverade en fp-c-regering kronan och genomförde en del andra ekonomiska åtstramningar och fick mycket beröm i ledarna i egen press medan ett ramaskri om regeringens inkompetens utbröt i de s-märkta ledarna. Nord citerar för att belysa de olika hållningarna. Arbetet (s) påpekar att också internationella förhållanden spelar en roll för den politik regeringen föreslagit. När den socialdemokratiska regeringen tillträder 1982 och börjar med en ännu större devalvering blir rollerna ombytta. S-pressen ser detta som klokt, framsynt och nödvändigt medan borgerlig press har motsatt uppfattning och varnar för effekterna av denna politik. Några borgerliga tidningar analyserar de ekonomiska åtgärderna mer sakligt, nämligen Dagens Nyheter och Hallands Nyheter och Svenska Dagbladet i en underledare. Det intressanta är att det i princip är samma ekonomiska kris det är fråga om och ungefär samma åtgärder som den sittande regeringen vidtar. Dessa två exempel belyser det förhållandet att stöd till eget parti är viktigare än en nyanserad analys av de åtgärder en regering föreslagit när läget är sådant att politiska motsättningar tillspetsas.

1.5 Läget inför konflikten

I detta avsnitt presenteras den politiska situationen i början av 1970-talet och hur löneförhandlingar brukar gå till. Händelseförloppet under konflikten presenteras i stora drag. Uppgifterna bygger på Svante Nycanders (1972) undersökning av vad som hände under löneförhandlingsperioden. Han gjorde intervjuer och diskuterade med berörda aktörer efter konflikten men anser inte att han till hundra procent fått klarhet i alla turer.

1.5.1 Den politiska situationen

År 1968 var det riksdagsval till andra kammaren, statsminister Tage Erlanders sista, och 50,1 % av rösterna tillföll det socialdemokratiska partiet. På

hösten 1969 avgick Erlander och Olof Palme blev partiledare och statsminister. År 1970 var det riksdagsval och tvåkammerssystemet, som byggde på indirekta val till första kammaren, var avvecklat. Socialdemokraterna gick tillbaka och fick 45,3 % av rösterna. Vänsterpartiet kommunisterna ökade från 3 % 1968 till 4,8 %, en ökning med mer än 50 %. Den politiska situationen hade radikaliserats efter 1968 och vänsterkrafterna hade stärkt sin ställning även inom fackföreningsrörelsen med krav på förändringar och kritik av socialdemokratins samarbetslinje (Hadenius 2000).

1.5.2 Bakgrunden till konflikten

Under 1950- och början av 1960-talet förhandlade SAF och LO först, och övriga löner anpassades till dessa överenskommelser och till den löneglidning som förekommit inom industrin. Denna ordning började ifrågasättas inte minst av LO-chefen Arne Geijer 1964 och nya förslag lanserades, så villkoren för hur lönehöjningar skulle ske var man inte lika överens om som tidigare.

År 1965 fick offentliganställda samma konflikträtt som privatanställda. Förhandlingar skedde 1966 och 1969 innan lönerörelsen 1970–71 började. År 1969 hade LO i hög grad lyckats samordna lönerörelserna efter sina önskemål. Samordningen gick ut på att man satsade på dem som hade låga löner. Tjänstemän i offentlig tjänst hade fasta lönegrader och när förhandlingarna var avklarade gällde resultatet till nästa förhandling. LO-SAF-förhandlingarna gällde bara ramarna och stort inflytande gavs därefter till de enskilda fackförbunden att förhandla vidare. Dessutom förekom löneglidning. Tjänstemannaorganisationerna kände sig styrda av både LO och arbetsgivarparterna och ville inte ha någon upprepning av samordning under LO:s ledning 1970–71 men LO ville ha en sådan samordning.

Ytterligare problem uppkom. I december 1969 började en vild strejk i LKAB:s gruvor. Den tydde på en förtroendeklyfta mellan fack och medlemmar och kan också ses som en protest mot den solidariska lönepolitiken inom LO, att de med högre löner får stå tillbaka i förhandlingarna till förmån för dem som har lägre lön. Fler vilda strejker följde under 1970 och eftersom det var högkonjunktur höjde arbetsgivarna löner för att inte riskera avbrott i produktionen. Löneglidningen inom LO-SAF-området 1970 blev den högsta på ett par decennier och löneutvecklingen under avtalsperioden blev 20 %, för vissa individer mer än 20 %. Priserna höjdes givetvis. LO såg sin auktoritet hotad genom vilda strejker och stor löneglidning och blev mer radikalt.

Allt detta missgynnade offentliganställda som inte hade någon löneglidning utan fick precis den höjning som avtalet föreskrev år 1969 vilken inte alltid kompenserade prisstegringarna. För högre offentliganställda tjänstemän gav avtalet 1969 ungefär 5 %, för lägre tjänstemän ungefär 10 %. De privatanställda tjänstemännen hade i högre grad individuella löner och de slöt också avtal 1969 utan inflytande från LO.

Arbetsagarparterna på statlig sektor är SACO och SR, Sveriges Akademikers Centralorganisation respektive Statstjänstemännens Riksförbund, TCO-S samt Statsanställdas förbund inom LO, vilka har Statens avtalsverk som motpart och på det kommunala området SACO, TCO-K och Kommunalarbetsförbundet med Kommun- och Landstingsförbundet som motpart.

De personer, aktörer, som i första hand förekommer i tidningsledarna är SACO:s verkställande direktör Bertil Östergren och förhandlingschef Benne Lantz, SR:s förhandlingschef Berne Palvall, avtalsverkets generaldirektör Karl-Lennart Ugglå, statsminister Olof Palme och finansminister Gunnar Sträng. Det är nästan enbart den statliga konflikten som ledarna behandlar.

1.5.3 Händelseförloppet

De olika tjänstemannaorganisationerna hade olika prioriteringar av vad man i första hand borde satsa på men ingen ville ha samordning enligt LO:s modell. SACO ville ha kompensation för den negativa löneutveckling som skett sedan förra avtalet och var tidigt ute med sina krav, redan i september 1970. SR kom att närma sig SACO:s hållning och båda ville ta hänsyn till skattetrycket när man formulerade sina krav. Dessutom förändrades skatten 1971 och blev mer progressiv. Regeringen och avtalsverket ville satsa på lågavlönade. Det fanns oro inom vissa fackförbund på tjänstemannasidan, och t.o.m. risk för vild polisstrejk på nyårsnatten, något som oroade både fack och arbetsgivare.

SACO och SR fick inget gehör för sina krav och den 18 december strandade förhandlingarna. Mer överraskande var att TCO:s ledare John Östlund varslade om strejk för 13 000 medlemmar den 28 december. Varslet betraktades mer som en markering än ett riktigt varsel. Nycander (1972) anser att nämnda komplikationer kan ha bidragit till att avtalsverket inte hann utarbeta de förslag man tänkt sig vilket förvärrade motsättningarna till framför allt SACO och SR.

SACO varslade om strejk från 1 februari inom 28 kommuner och 8 lands-ting för att få igång förhandlingar och den 28 januari varslade både SACO och SR om strejk på den statliga sektorn från den 5 februari för omkring 4 000 tjänstemän sammanlagt. Avsikten var i första hand att få bud från avtalsverket och svar på de krav man ställt. SR:s punktstrejk var allvarligare än SACO:s strejker eftersom den gällde tågledare, vilket omedelbart påverkade tågtrafiken.

Reaktionen från den statliga arbetsgivaren var storlockout mot 28 000 akademiker, främst 25 000 SACO-anslutna lärare, och 2 500 SR-medlemmar. Den bröt ut den 19 februari. Man kan tala om statligt dubbelkommando med både regering och avtalsverk som beslutsfattare. Regeringen och statsministern personligen var i hög grad inblandade i beslutsprocessen. Storlockouten väckte kritik men generaldirektör Ugglå hävdade att man måste ta till lockout för att inte komma i underläge. Staten avvisade också olika för-

slag från arbetstagarna om begränsning av konflikten genom ömsesidiga eftergifter. Man ville själv bestämma villkoren. Lockout mot SR:s största grupp officerarna planerades också vilken väckte ännu större kritik. Den vågade man inte genomföra utan konflikten avbröts genom en lag om tjänsteplikt som antogs i riksdagen den 11 mars och gällde i sex veckor för hela arbetsmarknaden.

1.6 Material

I tabell 1 presenteras det totala antalet ledare för de 8 tidningarna under perioden 29 januari–15 mars 1971 och i tabell 2 de ledare som behandlar konflikten. Tabell 3 visar den procentuella andelen av olika ledare som behandlar konflikten.

Tabell 1. Antal ledare 29 januari–15 mars för de olika tidningarna

Totalt antal ledare	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	VF	Exp	AB
Huvudledare	46	46	46	39	39	39	46	46
Underledare	89	61	84	38	2	15	45	31
Ledarstick	44	47	61	59	47	29	156	155

Alla tidningar har *en* huvudledare och går därför bra att jämföra. Sju-dagarstidningarna har 46 och sexdagarstidningarna 39 huvudledare. Antalet underledare, tvåspaltiga ledare, varierar däremot kraftigt mellan tidningarna. Arbetet och SvD har över 80 och Norrskensflamman endast 2 underledare under hela perioden. Det behöver alltså inte finnas någon underledare alls. Även tidningar som har ett relativt högt antal som DN har inte underledare varje dag. Det kan förekomma 3 underledare men 1–2 per dag är det vanliga för tidningar med ett högt antal. För Expressen har inramade enspaltiga ledare räknats som underledare. Dessa har nämligen samma ambition som underledare, att förklara och utveckla det som tas upp. Antalet ledarstick, korta enspaltiga inlägg, varierar också kraftigt mellan olika tidningar. Kvällstidningarna har omkring 155, dvs. mer än tre per dag i genomsnitt. VF har bara 29 under hela perioden och de övriga 44–61, vilket motsvarar ungefär ett ledarstick per dag.

Tabell 2. Antal ledare som behandlar konflikten i de olika tidningarna 29 januari–15 mars

Antal ledare	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	VF	Exp	AB
Huvudledare	19	16	21	6	10	17	15	16
Underledare	17	12	15	14	1	8	11	4
Ledarstick	12	6	8	19	10	16	22	20

Tabell 3. Procentuell andel av olika sorts ledare som handlar om konflikten 29 januari–15 mars

	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	VF	Exp	AB
Huvudledare	41	35	46	15	26	44	33	35
Underledare	19	20	18	37	50*	53*	24	13
Ledarstick	27	13	13	32	21	55	14	13

* Den höga andelen beror på det låga antalet underledare och går inte att jämföra med andra tidningar.

Antalet ledare av olika typ som behandlar konflikten behöver redovisas eftersom den procentuella fördelningen endast är jämförbar när det gäller huvudledare. Antalet underledare som behandlar konflikten är normalt 11–17 ledare men den procentuella skillnaden blir betydligt större eftersom en del tidningar bara har ett fåtal underledare under perioden (se tabell 2).

Att tidningarna är starkt intresserade av konflikten framgår av att mer än 40 % av huvudledarna kan ägnas åt konflikten, i SvD 46 %, VF 44 % och Arb 41 %. DN, Exp och AB har 33–35 % och Nfl 26 %. SkD har bara 15 % huvudledare som ägnar sig åt konflikten. I stället väljer man att ta upp den i sina underledare där 37 % behandlar konflikten. SkD är den enda tidning som inte i första hand behandlar konflikten på huvudledarplats. Vad man kan säga, utan att ta del av innehållet, är att det är fråga om någon form av markering, att man inte är så intresserad eller inte vill ta ställning så tydligt.

Övriga tidningar har omkring 20 % underledare som behandlar konflikten. VF har bara 15 underledare under perioden men hälften av dem behandlar konflikten. Nfl har två varav en behandlar konflikten.

VF har det lägsta antalet ledarstick under perioden men mer än hälften av dem tar upp konflikten, därav en hög procentsiffra. Även SkD och Arb har en relativt hög procentsiffra medan övriga tidningar ligger mellan 13 och 21 %.

Intresset är alltså stort för konflikten på tidningarnas ledarsidor. Att händelsen är viktig framgår dels av att konflikten i första hand behandlas i huvudledare, dels att så mycket som 41–46 % av huvudledarna kan ägnas åt detta ämne.

1.6.1 Meningslängd i huvudledare

Innan hela analysmaterialet presenteras kvantitativt ska antalet huvudledare, deras genomsnittliga omfång och antal ord per mening redovisas i tabell 4. De huvudledare som redovisas är de som handlar om konflikten 29.1–12.3 och som ingår i analysmaterialet. Syftet är att beskriva materialet och jämföra olika tidningar men också att jämföra med tidigare undersökningar som gjorts om meningslängd. Antalet ord per mening i ledare har tagits upp av olika forskare och man får utgå ifrån att det är huvudledare som avses även om det inte sägs rent ut.

Tabell 4. Genomsnittligt antal ord per ledare och ord per mening för huvudledare i analysmaterialet

	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	VF	Exp	AB
Antal huvudledare	17	15	18	6	9	15	14	14
Antal ord totalt	9 552	10 610	12 998	2 922	5 708	8 151	8 178	6 554
Antal meningar totalt	564	518	630	171	257	443	506	362
Antal ord per ledare	562	707	722	487	634	543	584	468
Antal ord per mening	17	20	21	17	22	18	16	18

SvD har flest ord per ledare tätt följd av DN, med 722 resp. 707 ord. Därefter kommer Nfl med 634 ord, Exp med 584, Arb med 562 och VF med 543 ord i genomsnitt. De kortaste ledarna finns i SkD och AB med 487 resp. 468 ord. Skillnaden mellan olika morgontidningar är stor. Kvällstidningarna som grupp avviker inte. Exp kommer på fjärde plats och AB på åttonde och sista i fråga om storlek.

Antalet ord per grafisk mening är en del av lix-värdet, som kan ge en fingervisning om hur svårläst en text är. Denna del är högst för Nfl med 22 ord per mening. Därefter kommer SvD och DN med 20,6 resp. 20,4 ord per mening vilket måste avrundas så att det skiljer ett ord per mening i tabell 4. Övriga tidningar bildar en grupp med 16–18 ord per mening i genomsnitt. Exp har de kortaste meningarna.

Det intressanta är att Norrskensflamman måste ses som rätt avancerad både i antal ord per ledare och med ett högre antal ord per mening än rikstidningarna SvD och DN.

Det genomsnittliga antalet ord per mening skiljer sig åt mellan olika tidningar. När man jämför meningslängd över tid bör man vara medveten om detta och jämföra samma tidning eller samma urval av tidningar. Grahn (1962) som undersökt DN-ledare från år 1962 kommer fram till att 20–21 ord är genomsnittlig meningslängd för ledare. Det stämmer precis med mitt resultat för DN. I Strands (1976) undersökning av DN-ledare från 1976 är meningslängden två ord kortare än vad Grahn kommit fram till. Svensson (1993) och Håkansson (2003) undersöker hur makrosyntagmers längd förändrats över tid och underlaget utgörs av ett genomsnitt av flera olika tidningars ledare (1.4.1).

Det intressanta är att meningslängden kan variera oerhört mycket. Exempel på mycket långa och mycket korta meningar finns i mitt material. De presenteras i 1.6.4.

1.6.2 Urval för närmare analys

Det är i första hand huvudledarna som valts ut för närmare analys. Det innehåll som är intressant att studera är hur tidningarna ser på konflikten, vad orsaken till den är, hur man fördelar skuld och ansvar, vilka man kritiserar och vad som ska göras för att lösa de problem som är aktuella. Det tidningen anser viktigt behandlas i huvudledare. Antalet huvudledare i tabell 4 stämmer inte med det antal som redovisas i tabell 2. Den 12 mars har ledarskribenterna i regel analyserat och uttalat sitt omdöme om tjänstepliktslagen, så det är ett normalt slutdatum för mitt urval. En del huvudledare som är perifera har också uteslutits. De huvudledare som redovisas i tabell 4 är de som analyseras.

Huvudledarna har kompletterats med ett fåtal underledare. Ibland är det en viktig händelse som någon tidning behandlar i huvudledare men en annan i underledare. Ledare från den 10 mars då det blir känt att en tjänstepliktslag ska framläggas i riksdagen bör naturligtvis vara med. Både SvD och DN har synpunkter på ett framträdande som finansminister Sträng gör då han kritiserar SACO och SR och också på en intervju med statsminister Palme i DN. SvD behandlar detta i underledare men DN i huvudledare. Ibland beror tillskottet på att en underledare belyser ett aktuellt problem så väl att den därför bör vara med. Eftersom SkD behandlar konflikten i underledare och bara har 6 huvudledare som behandlar konflikten har materialet kompletterats med 11 underledare. Det finns två underledare i vardera DN, SvD och VF i det material som analyseras.

Svenska Dagbladet har 20 huvudledare under perioden, mer än någon annan tidning, dessutom två underledare med intressant innehåll enligt ovan. SvD har flera huvudledare om officerslockouten som man är mycket upprörd över. Två av dem utgår. SvD har ändå fler ledare än någon annan tidning. För DN har en ledare som svarar på ett debattinlägg tagits bort och för VF och AB var sin ledare som handlar om löner, dessutom en från VF som huvudsakligen angriper konkurrenttidningen. För Norrskensflammans del har två ledare utgått som handlar mer om LO än om den aktuella konflikten och en ledare från 17.3 lagts till för att få fler ledare som handlar om just den aktuella konflikten. Ledaren 17.3 har varit publicerad i Ny Dag 12–16 mars. Den är alltså en cirkulärledare. Där så är möjligt försöker jag få 17 ledare från varje tidning. Men förutom för SkD tas underledare bara med om innehållet har speciellt intresse.

Det är bara brödtexten som ingår i analysmaterialet, inte rubriker och ingresser.

1.6.3 Kvantitativa uppgifter om analysmaterialet

Hela analysmaterialet presenteras i tabell 5. Antalet huvudledare har kompletterats med 11 underledare för SkD och med 2 var för DN, SvD och VF

Tabell 5. Antal ledare, ord, meningar och stycken i analysmaterialet

	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	VF	Exp	AB	Totalt
Antal ledare	17	17	20	17	9	17	14	14	125
Antal ord	9 552	11 472	14 292	7 280	5 708	8 860	8 178	6 554	71 896
Antal meningar	564	547	688	414	257	478	506	362	3 816
Antal stycken	164	152	124	86	72	97	222	216	1 133

enligt vad som ovan presenterats. Tabellen visar exakt det material som analyserats och för en huvudledare i DN bortfaller tre stycken som handlar om något helt annat än konflikten. I tabell 6 finns även dessa stycken redovisade.

Sammanlagt har 125 ledare analyserats på meningsnivå och i förekommande fall också på styckenivå enligt de analysmodeller som senare redovisas. De enheter som används i min analys av ledarmaterialet är ledaren som helhet, meningen och stycket. Analysmaterialet har 3 816 meningar och 1 133 stycken och utgörs av 71 896 ord. Vad man kan lägga märke till är det höga antalet stycken för kvällspressen. Att kvällspressen har en annan sorts styckeindelning än morgonpressen framgår av tabell 5. Tabell 6 visar olika sorts genomsnittsvärden för de olika tidningarna.

Tabell 6. Kvantitativa uppgifter om genomsnittsledaren i analysmaterialet

	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	VF	Exp	AB
Antal ord per ledare	562	691	715	428	634	521	584	468
Antal meningar per ledare	33	33	34	24	29	28	36	26
Antal stycken per ledare	10	9	6	5	8	6	16	15
Antal ord per stycke	58	76	115	85	79	91	37	30
Antal meningar per stycke	3,4	3,6	5,5	4,8	3,6	4,9	2,3	1,7

Antalet stycken per ledare presenteras i hela tal.

Om man jämför tabell 6 med tabell 4 ser man att det genomsnittliga antalet ord per ledare sjunker för de tidningar som har underledare i materialet, inte bara för SkD som har 11 underledare där siffran sjunker från 487 ord till 428 utan också för de som har 2 underledare, DN från 707 ord till 691, SvD från 722 till 715 och VF 543 ord till 521.

Antalet meningar per ledare varierar från 33–36 för en grupp på fyra tidningar, 28–29 för två tidningar, 26 för AB och 24 för SkD. Men hur meningarna grupperar sig på stycken är det mest intressanta. Det visar sig att

antalet stycken inte är relaterat till antalet ord i en ledare utan vissa tidningar har långa stycken. SvD har flest antal ord i sina ledare men bara 6 stycken vilket ger 115 ord per stycke fördelat på 5,5 meningar. VF och SkD har också långa stycken med nära 5 meningar i genomsnitt och 91 respektive 85 ord per stycke. Arb, DN och Nfl har ungefär 3,5 meningar per stycke. Arb är den morgontidsning som har det lägsta antalet ord per stycke nämligen 58, DN har 76 och Nfl 79.

Av tabell 6 framgår att kvällspressen har avsevärt kortare stycken med 30 ord för AB och 37 för Exp. Det innebär att ledarna har många stycken, 15 respektive 16. Med 1,7 meningar per stycke för AB fungerar inte stycket som en meningsfull innehållsenhet. Exp har i genomsnitt 2,3 meningar per stycke vilket är en avsevärd skillnad mot AB. Redan av denna tabell kan man se att stycket för kvällspressen inte är en enhet som det är meningsfullt att laborera med.

Att kvällspressen har kravet att stycken ska vara korta även i ledare kan man förutsätta. Enligt Strömquist (1987) är ett stycke både en kognitiv enhet och en grafisk markering. Även när stycken är korta som i vissa tidningstexter kan det finnas en övergripande kognitiv struktur som håller ihop flera mindre stycken till en kognitiv enhet så innehållet blir lätt att förstå.

En forskare som intresserat sig för hur många meningar och ord stycken innehåller i olika genrer är Westman (1974) i sin avhandling *Bruksprosa*, som är en kvantitativ undersökning. De genrer som undersöks är broschyrer, tidningsartiklar, läroböcker för gymnasiet och debatttexter. Samtliga genrer har texter från 1970–71 utom debattexterna där några är från 1960-talet. Texterna är alltså samtida med mitt material. Meningslängden i mina ledare varierar mellan 16 och 22 ord. I bruksprosatexterna är det bara debattexterna som är jämförbara och har 19 ord per mening. De andra genrerna har kortare meningar, tidningsartiklarna 13 ord per mening.

När det gäller styckelängd hos Westman har broschyrer 28 ord per stycke, tidningsartiklar 30, läroböcker 48 och debatttexter 76 ord per stycke, fördelade på 2 meningar per stycke för broschyrer och tidningsartiklar, 3 för lärobokstexter och 4 för debatttexter (alla siffror avrundade till heltal av mig). Av ledarmaterialet stämmer Aftonbladets stycken med tidningsartiklarnas, dvs. 30 ord per stycke medan Expressen har 37. Av morgontidningarna är det bara Arbetet med 58 ord per stycke som har ett lägre antal än debattexterna medan DN med 76 ord per stycke har samma antal som debattexterna i Westmans material. De andra tidningarna har genomsnittsstycken med ända upp till 115 ord.

1.6.4 Närmare analys av meningar och stycken i materialet

För att belysa spännvidden i menings- och styckelängd presenteras i detta avsnitt de längsta och kortaste grafiska meningarna och de längsta och kortaste styckena i mitt material.

Den genomsnittliga meningslängden för huvudledare framgår av tabell 4. Den grafiska meningen kan variera i längd från 1 ord till 79 ord i mitt material. En kort mening kan bestå av ett frågeord och de långa reder ofta ut komplicerade sammanhang. Tabell 7 visar hur många meningar det finns som består av minst 50 ord i de olika tidningarna.

Tabell 7. Antal långa meningar i analysmaterialet

Antal ord	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	VF	Exp	AB
50–59	1	7	5	4	7	2	3	1
63		2						
79		1						

Alla tidningarna har minst en mening på 50–59 ord. DN är den enda tidning som har meningar som är längre än 59 ord, nämligen 2 med 63 ord och 1 med 79 ord. Två av de tre tidningarna som har en genomsnittsmening på 20–22 ord har det högsta antalet långa meningar, nämligen DN med 10 långa meningar och Nfl med 7.

Tabell 8. Antal korta meningar i analysmaterialet

Antal ord	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	VF	Exp	AB
1–4	3	3	0	0	2	2	1	2

Det finns också mycket korta grafiska meningar i materialet: en mening på 1 ord, två på 2 ord, sex på 3 ord och fyra på 4 ord, sammanlagt 13 meningar, vilket framgår av tabell 8. Ingen av dem finns i SvD eller SkD medan de andra tidningarna har 1–3 sådana meningar. Spännvidden i meningslängd inom ledarmaterialet är alltså mycket stor.

När man generellt talar om genomsnittslängd på meningar i ledare bör man ta i beaktande att variationen kan vara stor, i mitt material från 1 till 79 ord per grafisk mening.

Styckelängden i fråga om antalet meningar och ord per stycke för varje tidning har presenterats i tabell 6. Antalet stycken för varje tidning framgår av tabell 5. Kvällspressen har korta stycken, ofta med bara en mening men även morgontidningar kan ha enmeningsstycken. Antal enmeningsstycken för de olika tidningarna redovisas i tabell 9 liksom den procentuella andelen enmeningsstycken.

Tabell 9. Antal och andel enmeningsstycken i analysmaterialet

	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	VF	Exp	AB
Antal enmeningsstycken	16	12	0	4	5	3	50	112
Procent enmeningsstycken	9,7	7,8	0	4,6	6,9	3,0	22,5	51,8

SvD som har de längsta styckena har inget stycke alls med bara en mening. Arb, DN och Nfl, som har korta stycken på omkring 3,5 meningar i genomsnitt, har flest antal stycken med en mening av morgonpressen: 16, 12 respektive 5, vilket innebär att enmeningsstycken utgör 9,7 %, 7,8 % respektive 6,9 % av antalet stycken. SkD och VF har få stycken med bara en mening, 4 respektive 3.

Kvällspressen däremot har en hög andel. För AB är mer än hälften av antalet stycken enmeningsstycken, nämligen 51,8 % och för Exp 22,5 %. Även om kvällspressen markant avviker från morgonpressen är det stor skillnad på AB och Exp.

Långa stycken på minst 120 ord redovisas i tabell 10 för morgonpressen.

Tabell 10. Antal och andel långa stycken i morgonpressen

	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	VF
Antal långa stycken	1	7	53	19	8	28
Procent långa stycken	0,6	4,6	42,7	22,0	11,1	28,8

Antalet långa stycken varierar kraftigt mellan tidningarna. Att SvD som har 115 ord per stycke har 53 av 124 stycken som är långa är naturligt. Vad Arb och DN beträffar har de få långa stycken, Arb bara ett enda. Både antalet enmeningsstycken och det låga antalet långa stycken bidrar till att styckena blir korta för Arb och DN.

SkD och VF har relativt många långa stycken. VF har 28 stycken på minst 120 ord och SkD har 19. VF har ett stycke med 19 meningar på 304 ord, ett stycke med 205 ord och 4 stycken med 160–189 ord. SkD har 4 stycken på 160–179 ord. SkD har alltså inte lika många riktigt långa stycken som VF. SvD har ett stycke per tiotal i spannet 190–229 ord alltså 4 extra långa stycken.

Den procentuella fördelningen av antalet långa stycken relaterat till antalet stycken visar stor variation från 0,6 för Arb till 22 för SkD och 28,8 för VF vilket framgår av tabell 10. SvD har en högre siffra eftersom man normalt har långa stycken.

Om långa stycken relateras till antalet meningar i stycket slår VF rekord med sitt stycke på 19 meningar. Därutöver har VF och SkD 2 stycken var på 10 meningar, 3 stycken var på 9 meningar och 5 respektive 10 stycken på 8 meningar. Dessa stycken avviker i regel från de omgivande.

Styckelängden vad gäller ord per stycke är överraskande hög för vissa tidningar och befinner sig långt ifrån de värden som Westman (1974) redovisar för debattexter. Variationen är stor inte bara när det gäller meningar utan också för stycken. Morgonpressen i mitt material kan delas in i två grupper, en med korta genomsnittsstycken på ungefär 3,5 meningar och en annan grupp där långa stycken antingen är det normala, som för SvD, eller ofta förekommande blandat med ganska korta stycken som för VF och SkD.

Anledningen till denna ingående presentation av meningars och styckens längd är att både meningen och stycket är analysenheter i min undersökning. Meningars längd utgör inget problem vid meningsanalys men långa stycken kan komplicera styckeanalysen, vilket jag återkommer till i kapitel 4.

2 Teoretiska och metodiska utgångspunkter

Speech act-teorin och olika teorier om texttyper, båda med tillämpningar, utgör teoretisk bakgrund till den metod jag utarbetat för att karaktärisera vilken typ av information i vid betydelse som förekommer i tidningsledare. I detta kapitel presenteras också några genreteorier och olika uppfattningar om emotiva ord och vad som utmärker praktisk argumentation.

2.1 Olika uppfattningar om språkets funktioner

Den logiska positivismen och logiska empirismen var starka under 1920- och 30-talen. Man intresserar sig för logiska satser och faktiska satser som kan vara sanna eller falska. Värderingar och normativa satser anses meningslösa och ses enbart som ett uttryck för sändarens personliga åsikt och känslor. Som en reaktion mot denna syn framträder filosofer och språkforskare som påpekar att språket fyller även andra funktioner än att meddela fakta.

Psykologen och språkforskaren Bühler betonar i sitt verk *Sprachtheorie* (1934) att yttranden förutom symbolfunktionen, som alla är överens om, också har symptom- och signalfunktion. De uttalar sig om sändarens intentioner och värderingar och sändaren vill på olika sätt påverka dem man vänder sig till, symptom- respektive signalfunktion. Språkforskaren Jacobson (1960) urskiljer sex funktioner: emotive, conative, referential, metalinguistic, phatic och poetic. Begreppet conative innebär att man vill påverka mottagaren att bete sig eller tänka på ett visst sätt.

Wittgenstein som tidigare varit logisk empirist anser på 1930-talet i föreläsningar i Cambridge att betydelser kan variera med kontexten, ”meaning as use” och talar om olika språkspel i olika sociala kontexter. ”Meaning as use” har senare kritiserats av både Austin och Searle som anser att yttrandens betydelser är mer begränsade än Wittgenstein anser (Searle 1976a, Sbisà 1995).

2.2 Speech act-teori

Austin intresserar sig redan på 1940-talet för performativer, yttranden som samtidigt innebär en tydlig handling (Sbisà 1995). Med Austins postumt utgivna *How to do things with words* (1976 [1962]), en serie föreläsningar i språkfilosofi som hölls 1955, lanseras speech act-teorin. Austin tar vardags-språket till hjälp för att visa att yttranden inte är antingen sanna-falska eller

uttryck för en känsla och då i filosofisk mening meningslösa. Yttranden kan ha flera andra funktioner och i den sista föreläsningen utgår han från olika verb vilka ligger till grund för en indelning i olika illokutioner. Ilokution är vad man gör "in saying something".

Searle kritiserar i en uppsats (1976b) denna på verb grundade indelning i illokutioner. Han framhåller att ett visst verb kan ligga till grund för olika illokutioner beroende på hur det används i talhandlingen. Det är hela talhandlingen som måste beaktas när man gör klassificeringen. Talarens syfte är en viktig komponent när man avgör illokutionen. En annan är om talaren uttalar sig om världen eller försöker förändra den, faktapåstående respektive en uppmaning. Searle kommer fram till fem olika illokutioner grundade på olika talhandlingar:

representativer är yttranden som är sanna eller falska och uttalar sig om världen, "word to world"

direktiver innebär att talaren vill få åhöraren att göra något i framtiden, "world to word"

commissiver innebär att talaren åtar sig en framtida handling t.ex. lovar något, "world to word"

expressiver uttrycker känslor som att gratulera någon, ej relaterat till omvärlden

deklarativer innebär att yttrandet samtidigt är en handling, en förändring sker genom talakten, t.ex. en vigsel.

Searle reducerar antalet illokutioner kraftigt jämfört med Austins förslag. Han anser att många verb som *varna* eller *ge råd* i grunden är direktiver. Searle anser också till skillnad mot Austin att vanliga faktapåståenden utgör en illokution. Teorin om speech act betonar den handling talaren avser med ett yttrande. Även de exempel på expressiver som ges är handlingsinriktade och interaktiva som att tacka, gratulera, be om ursäkt.

Searle ser talarens syfte med yttrandet som en viktig komponent när det gäller att fastställa vilken illokution som är aktuell. Språkliga konventioner betyder mest för den tolkning åhöraren gör. Grice som haft stor påverkan på speech act-teorin betonar betydelse i relation till talarens intention som han anser kommer före det semantiska budskapet. Det som sägs är snävare än det som kommuniceras. Det som ligger utanför vad som sägs kallas implikatur. Åhöraren tolkar budskapet genom inferens, inte genom semantiska konventioner. De fyra samarbetsprinciperna som lyssnaren utgår ifrån att talaren tillämpar leder till att lyssnaren förstår talhandlingens syfte, conversational implicature. Searle accepterar inferenstolkning i vissa sammanhang (Grice 1975, Levinson 1983, Sbisà 1995, Sadock 2004).

Thelander (1974) anser att speech act ska översättas med talhandling. Jag har valt att behålla termen speech act när jag talar om teorin och använda termen talhandling när det gäller den språkvetenskapliga tillämpningen även om det handlar om analys av skrivna texter. Skälen är flera. Ordet språkhandling används ibland som synonym till talhandling men ordet har också

en mycket väldefinierad och annorlunda betydelse i SFL-grammatiken (Holmberg & Karlsson 2006) där ordet syftar på språkhandlingar som påstående, fråga och uppmaning. Jag behåller däremot ordet språkhandling när det används av de forskare jag hänvisar till. Dessutom är det kanske så att både teorin och de metoder som utarbetats lämpar sig bäst för analys av samtal med korta avgränsade inlägg eller för analys av korta skriftliga produkter vilket gör att det kan vara bra att behålla ordet talhandling.

Deklarativer enligt Searle förekommer i första hand i tal och även commissiver är ovanliga i skrift eftersom de uttalas i första person. De kategorier som återstår hos Searle och kan vara tillämpliga på skriftligt material är i princip desamma som Bühlers symbol-, symptom- och signalfunktioner.

2.2.1 Speech act-teori och språkvetenskaplig forskning

Searle betonar att han skriver om språkfilosofi, philosophy of language, och inte om linguistic philosophy vilket han anser vara en metod (Searle 1976a). Men eftersom han tar sina exempel från vardagliga repliker ligger metoden öppen och möjlig att tillämpa på vilket språkligt material man vill, i synnerhet som han själv anser att meningen är en lämplig enhet för en illokution. Speech act-teorin ingår i pragmatiken och har använts i sociolingvistisk diskursanalys, i textlingvistik och argumentationsteori (Sbisà 1995).

Speech act-teorin ligger till grund för pragmadialektiken, en argumentationsanalys och teori som utvecklats av van Eemeren och Grootendorst (1983) och redovisas i flera olika verk. De anser att speech act-teorin är det bästa analytiska instrumentet för deskriptiv interpretativ pragmatik och man undersöker i första hand naturliga samtal där avsikten är att lösa problem för att komma överens om hur man ska handla. Man betonar interaktiviteten och att mottagarens förståelse av tidigare inlägg är en förutsättning för att argumentationen ska kunna fortsätta. I fråga om hur outtalade premisser uppfattas stöder man sig på Grices samarbetsprinciper. Lyssnaren tolkar och lägger till det som fattas. Man använder sig av Searles fem illokutioner som förekommer i olika hög grad. Expressiver anses inte leda till någon problemlösning.

Däremot anses alla ståndpunkter som försvaras som representativer trots att de kan vara etiska, estetiska eller normativa och då inte ligger på skalan sant-falskt eller uttalar sig om hur något förhåller sig. Det är en intressant avvikelse som tyder på att Searles illokutioner inte är tillräckliga till antalet, alternativt att den expressiva illokutionen inte är tillräckligt genomarbetad så den omfattar olika sorters värderingar.

Rosengren (1987) har analyserat tyska affärsbrev med bl.a. illokutionsanalys vilket krävde ett omfattande teoretiskt förarbete. Hon ser den grammatiska och pragmatiska delen av en text som hörande till två olika system som är både autonoma och interdependenta. Talhandlingen är den minsta enheten i det pragmatiska systemet och texten den största medan satsen/

meningen är den största enheten i det grammatiska systemet. Den pragmatiska delen handlar om sändarens avsikt med budskapet och den realiserar i satsen som då blir ett yttrande.

Rosengren menar att den teoretiska modell som förklarar en texts struktur måste vara en top-down-modell, inte minst för att komma åt den pragmatiska delen. Man utgår från helheten och går vidare till delarna. Rosengren utgår från Searles illokutioner men de är mer utarbetade och nyanserade än de som tidigare presenterats.

Talhandlingsanalys passar förmodligen utmärkt på en avgränsad kort text som ett affärsbrev som uttrycker olika illokutioner som att tacka för brev, beskriva en produkt och uppmana till olika sorters handling. Interaktiviteten är stor i en sådan text, man väntar sig svar precis som man gör i ett samtal. En annan likhet är att man vänder sig till bestämda personer. Liksom i pragmadialektiken förväntas resultatet av interaktiviteten leda till handling, man kommer överens om något respektive beställer en vara.

Illokutionsanalys har också använts av Gunnarsson (1989) som i sitt facktextprojekt utgår från Searles illokutioner när vetenskapliga och populärvetenskapliga texter analyseras. Illokutionsanalysen är en del av en mer omfattande analys. Sex olika syften urskiljs: informativt, explikativt, expressivt, handlingsinriktat, argumentativt och metakommunikativt. Det sistnämnda innebär anvisningar till läsaren, t.ex. hänvisning till tabeller. Meningarna klassificeras utifrån predikatsverbet – olika verb listas under varje illokutions underavdelningar – ibland också med hänsyn till satsadverbial och bisatser.

Med illokutionerna explikativ, argumentativ och metakommunikativ sker en utvidgning från Searles illokutioner som innebär att dessa nya illokutioner mer överensstämmer med det man kallar texttyper eller framställningssätt, något som behandlas längre fram i detta kapitel. Andra tillämpningar av illokutionsanalys har gjorts på enstaka texter t.ex. tidningsledare (Ledin 1993, Melin & Lange 1995, Melin 1995) med explikation som en illokution. Explikation skulle förmodligen enligt Searle vara samma illokution som den informativa/representativa eftersom man uttalar sig om att något förhåller sig på ett visst sätt även om sanningsvärdet kan vara mer komplicerat än för enkla faktapåståenden.

Den argumentativa illokutionen är speciell av det skälet att det knappast är möjligt att argumentera på meningsnivå. Gunnarsson påpekar också att det är när verben *hävda* och *antaga* förekommer i en argumentering som meningen anses ha ett argumentativt syfte. Detta blir något av ett cirkelbevis. För att avgöra vad som är en argumentation måste man dels snegla på den omgivande kontexten, eftersom en argumentering i regel omfattar flera meningar, dels ta hänsyn till innehållet, eftersom det uppenbarligen är när artikel-författaren framför en annan uppfattning som argumentativt syfte föreligger.

Men när en forskare argumenterar för en annan uppfattning består ju även denna av meningar med olika illokutioner såsom informativa och explikativa även om helheterna kontrasterar mot varandra.

Van Eemeren & Grootendorst (1992) diskuterar detta problem och menar att en argumentation i regel består av mer än en mening. Ett yttrande som ingår i en argumentation har två kommunikativa funktioner på en gång. En mening kan vara ett faktapastående men ingå i en argumentation.

The difference between argumentation and these other speech acts can be better understood when it is seen that argumentation has not a communicative function at the sentence level but at some higher textual level. We call speech act at the sentence level elementary speech acts and speech acts at the higher textual level complex speech acts. Argumentation belongs to the latter category. (van Eemeren & Grootendorst 1992:29)

Sigrell (1999) menar också att en argumentation alltid är en komplex språkhandling som består av flera yttranden eftersom argumentationen består av en ståndpunkt och två premisser. Frågan om argumentation bäst karaktäriseras som en illokution eller en texttyp diskuteras senare liksom i hur hög grad talhandlingsanalys är en lämplig metod för skrivna texter.

En intressant jämförelse mellan olika sorters text finns hos Gummesson (1997) som i en C-uppsats analyserat vad han kallar socialt resereportage med en del av de metoder som används i Gunnarssons facktextprojekt. När han resonerar kring sina resultat och jämför med analyser som gjorts inom facktextprojektet kommer han fram till att vetenskapliga och populärvetenskapliga texter inom områdena medicin, teknik och ekonomi, som Gunnarsson undersökt, skiljer sig från ett samhällsinriktat resereportage på många sätt. Texter inom nämnda vetenskaper har ett distinkt och tydligt innehåll med tydliga orsaksförklaringar och saknar berättande och gestaltande innehåll. Författaren har också en annan distans till sitt innehåll än den som befinner sig på plats och tämligen direkt ska förmedla sina intryck. De metoder som används inom facktextprojektet passar kanske inte lika bra på texter med ett mer subjektivt innehåll.

När Gummesson använder begreppet talhandlingar syftar han inte på illokutioner utan på vad Hultén (1990) kallar olika framställningssätt i allmänreportage. Gummessons framställningssätt är berättelse och reflexion som är personliga och referat och anföring som är objektinriktade och redovisar någon annans uppfattning. Han jämför dessa med Gunnarssons informativa och explikativa illokutioner som han anser vara objektiva och de expressiva, direktiva och argumentativa som är subjektiva. Det kanske inte är det gängse sättet att använda begreppet talhandling på men hans uppfattning är intressant för den visar att vissa av Gunnarssons illokutioner kan ses som framställningssätt, t.ex. en längre orsaksförklaring.

Både Hulténs och Gummessons framställningssätt skiljer mellan det som är journalistens egen produktion och det som bygger på andra källor som refereras eller citeras. Det blir typen av källa som ligger till grund för olika framställningssätt i dessa undersökningar, inte författarens syfte.

2.3 Texttyper och textstruktur

Med intresset för textlingvistik och diskursanalys under senare decennier blir det viktigt att undersöka hur texter är uppbyggda, vilken struktur de har och vilken information som ges. Texttyper eller framställningsformer befinner sig emellan textens makro- och mikroplan.

En text kan tillhöra en genre. Framställningsformer eller texttyper berör delar av texter och kan med fördel användas för jämförelse av olika texter och därmed för att analysera genrer. Det kan vara tilltalande att se texttyper som en textintern kategori medan genre bestäms av konvention och andra textexterna hänsyn. Denna gräns kan dock vara svår att upprätthålla vid praktisk analys. Däremot rör genrebegreppet hela texter medan texttypologi normalt rör delar av texten. När man talar om textstruktur syftar man på hur texten är uppbyggd av olika texttyper (Pilegaard & Frandsen 1996).

De forskare som uttalat sig om olika typer av text och som man ofta hänvisar till vid diskussion om olika frågor om texttyper ska presenteras närmare. Werlich (1976) skiljer på kognitiv grund mellan fem texttyper: *deskription*, *narration*, *exposition*, *argumentation* och *instruktion*. Han tycks hålla fast vid dessa typer medan en del andra forskare ändrar sig över tid i fråga om antal. De kognitiva processer som svarar mot texttyperna är uppfattning av rum, uppfattning av tid, förståelse, bedömning respektive planering. När Werlich presenterar de olika texttyperna sker det på meningsnivå, även *argumentation*, vilket kommenteras senare. Meningen är dock att texttyperna ska kunna karaktärisera större avsnitt.

Longacre (1983) skiljer mellan *narrative*, *procedural*, *behavioral* och *expository discourse*. Behavioral är uppmanande medan procedural beskriver i vilken ordning något ska utföras. Analysen sker på satsnivå vilket innebär att en mening kan bestå av två satser av olika texttyp.

Adam har från början föreslagit åtta texttyper som under åren gradvis krympt till fem: *narration*, *deskription*, *exposition/explikation*, *argumentation* och *dialog*. Han anser liksom Virtanen (1992) att man måste tala om prototyper, det som är det mest karaktäristiska för varje texttyp, annars blir det svårt att hantera en mer komplicerad språklig verklighet. Adam föredrar att tala om sekvenser, alltså större avsnitt av en viss texttyp. De olika punkter som ingår i *narration* kan täcka ett helt händelseförlopp och de som ingår i beskrivning på samma sätt en helt genomförd sådan med en översikt och olika aspekter på den företeelse som beskrivs. *Explikation* och *argumentation* har egna strukturer med problem och lösning respektive ståndpunkter som stöds eller angrips (Adam 1992, Ledin 2000).

De problem som behöver diskuteras i fråga om texttyper är vilka och hur många det är lämpligt att urskilja, relationen mellan olika texttyper i individuella texter, relationen mellan texttyper och avsedd kommunikativ funktion och om olika texttyper utmärks av speciella lingvistiska drag (Pilegaard & Frandsen 1996, Frandsen 1998).

Av ovanstående presentation framgår att det är skillnad framför allt mellan Longacre å ena sidan och Werlich och Adam å den andra i fråga om vilka texttyper som urskiljs. Det är också stor skillnad mellan Longacre och Werlich som analyserar på sats- respektive meningsnivå och Adam som utgår från större partier. Det innebär att Longacre och Werlich kommer åt varje menings typ av information medan Adam mer intresserar sig för texters komposition. De flesta tycks vara överens om att man ska reducera antalet texttyper till de grundläggande och att de inte ska vara överlappande. Andra förslag på texttyper finns hos Kinneavy (1971) och Biber (1988, 1989). Att skillnaderna blir så stora beror enligt Pilegaard & Frandsen på att man utgår från antingen den kognitiva processen eller den kommunikativa funktionen. När det gäller att avgöra hur heterogena textdelar ska kategoriseras gäller enligt de flestas uppfattning dominansmodellen, dvs. någon texttyp dominerar.

När det gäller relationen mellan texttyper och deras kommunikativa funktion är en uppsats av Virtanen (1992) av stort intresse. Hon menar att texttyper bör definieras textinternt på grundval av innehåll och form men texten produceras i ett socialt sammanhang och sändaren har ett mål med det som produceras. Denna diskurstyp föregår valet av texttyp. Virtanen använder Werlichs fem texttyper och visar med exempel att den narrativa texttypen kan användas för alla diskurstyper. Narrativ texttyp kan användas när beskrivning, förklaring, argumentation eller instruktion är författaravsikt eller diskursfunktion. Den argumenterande texttypen däremot kan bara användas för argumentation.

”The classification of text types frequently involves linking the purpose or function of a discourse with the linguistic features which realise that purpose in the text” enligt Smith (1985:229). Han poängterar alltså också diskursens syfte eller funktion. Syfte eller avsikt används ibland som synonymt med funktion. Syfte utgår från sändarens avsikt med budskapet medan funktion fokuserar på mottagarens tolkning.

Werlich tycker att man kan urskilja vissa språkliga kännetecken för olika texttyper. Narration är händelseinriktad ofta i preteritum med personliga agenter. Deskription förekommer ofta i presens men man kan inte vara säker på att så alltid är fallet. Imperativ kan förekomma vid instruktion. Men det går inte att urskilja texttyperna på språklig grund eftersom de språkliga medel man då skulle stödja sig på förekommer i andra sammanhang också. Bronckart et al. (1985) har dock funnit buntar av specifika språkliga markörer för olika texttyper.

2.3.1 Några undersökningar av texttyper

Smith (1985) redovisar en undersökning av naturvetenskapliga texter baserad på Longacres texttyper. Han menar att klassificeringen i texttyper innebär att man också kan avgöra textens huvudsyfte enligt någon av de fyra

kategorier som Longacre använder innan man går in på satsanalysen. Hela texten klassificeras först som antingen i första hand *narrative*, *procedural*, *behavioral* eller *expository* och en jämförelse görs mellan fyra texter med var sitt huvudsyfte. Det intressanta resultatet blir att texter som klassificerats som procedural eller behavioral har låg procent av dessa satstyper, 18 % respektive 19 % medan de utredande/expository satserna uppgår till 76 % respektive 75 %. Den relativa frekvensen av texttyperna procedural och behavioral får räcka som stöd för klassificeringen i huvudsyften enligt Smith. Att utredande satser är dominerande i vetenskapliga texter får väl anses som naturligt även om texten redogör för en procedur eller man med behavioral texttyp argumenterar för eller uppmanar till viss sorts handling. Men det innebär samtidigt att typerna procedural och behavioral är ovanliga, särskilt procedural saknas helt i vissa av de undersökta texterna. Ytterligare undersökningar gjordes som bekräftar det första resultatet.

Ett annat intressant fall där texttyp och överordnat syfte kan skilja sig åt framkommer i en uppsats av Ellerup Nielsen (1998). Hon kritiserar Adam för att han i analys av reklamannonser anser att texttypen deskription förekommer när man talar om goda egenskaper hos den vara man gör reklam för. Hon anser att Adam är så intresserad av texttyper att han inte uppmärksammar att diskursens syfte är att påverka läsarna. Deskription i reklamannonser är normalt evaluerande och syftar till att påverka läsarna och därmed blir texttypen argumenterande.

Men man behöver inte tänka på diskursens syfte för att upptäcka detta. Adam gör inte tydlig åtskillnad mellan evaluerande och referentiella propositioner enligt Ellerup Nielsen delvis eftersom han i första hand intresserar sig för sekvenser av en texttyp. Mikropropositionen uppmärksammas inte alltid. Man kan göra textinterna test för att skilja mellan evaluerande och referentiella propositioner. Dessa tester visar att beskrivningarna är evaluerande. Eftersom mikropropositionernas egenskaper inte riktigt uppmärksammas när man intresserar sig för sekvenser, blir analysmetoden för grovmaskig.

Den argumentativa texttypen är egentligen heterogen. Grunden är att det för en argumentation krävs två premisser och en slutsats. En av premisserna kan vara underförstådd så i ytstrukturen kan det räcka med två påståenden där det ena fungerar som stöd för det andra. Men argumentation kan, när den förekommer som texttyp, också vara uttryck för sändarens åsikt, vara evaluerande eller direktiv. Werlich har en enda mening som exempel på argumentation. Genom en negerande sats om hur det inte förhåller sig kan det av en enda mening framgå att sändaren framför en annan åsikt.

Normalt kräver den argumenterande texttypen flera meningar. Den argumenterande texttypen kan innebära stöd för ett påstående som är neutralt och i princip okontroversiellt. Den kan handla om att man verkligen argumenterar för en tes i avsikt att övertyga mottagarna om något annat än man utgår ifrån att de tycker. Den innefattar evaluerande och direktiva uttryck. Frågan är om den argumenterande texttypen är riktigt jämförbar med de andra som

är tydligare definierade och kan fungera både på meningar och större textstycken. På meningsnivå krävs för den argumenterande texttypen en mer nyanserad analys där man kan skilja på olika sorters påståenden. Den argumenterande texttypen omfattar med andra ord många olika sorters textaktiviteter.

Ledin har i *Veckopressens historia* (2000) använt sig av Adams sekvenser för analys av större partier. Han byter ut Adams dialog mot instruktion vilket motsvarar Werlichs texttyper. Ledin är tilltalad av Virtanens diskurstyp och texttyp men ser praktiska svårigheter med att tillämpa dem. ”Teoretiskt är det enligt min mening fruktbart att särskilja form och funktion på det här sättet och se sekvenser som formella enheter. Men i praktisk analys är det inte självklart hur man skiljer t.ex. argumentativ eller explikativ form från argumentativ eller explikativ funktion, alltså från syftet att övertyga eller förklara.” (Ledin 2000:71).

2.4 Texttyper och illokutioner – en diskussion

Hur förhåller sig talhandlingsanalys främst i form av illokutionsanalys i Searles anda till texttyper? Den frågan kan verkligen ställas efter denna genomgång.

Ilokutioner binds i regel till meningen men även vissa forskare som presenterar texttyper analyserar på meningsnivå (Werlich 1976) eller på satsnivå (Longacre 1983). Speech act-teorin betonar i första hand språket som handling, även den expressiva illokutionen hos Searle är handlingsinriktad, men sändarens syfte poängteras. Texttypologin vill gå längre än till meningen och få fram större eller mindre delar av en text som kännetecknas av en viss texttyp. Texttypologin betonar både det kognitiva innehållet och det kommunikativa syftet eller funktionen. Det är beträffande det sistnämnda som gränsen mot illokutioner blir oklar i synnerhet när man analyserar på meningsnivå.

När Longacre har två texttyper som vill styra beteendet hos dem som läser och han dessutom analyserar på satsnivå vore det kanske lämpligare att se *behavioral* som direktiv illokution och *procedural* som en beskrivning av hur man t.ex. genomför ett experiment men med inslag av direktiv. En sådan syn stöds också av Smiths undersökning som bara får fram 19 % respektive 18 % för dessa texttyper, trots att de analyserats på satsnivå, i texter som i sin helhet klassificerats som typiskt *behavioral* respektive *procedural*.

Normalt består inte texter av ett sammanhängande antal direktiver om texten inte samtidigt är beskrivande. Även recept kan ses som beskrivande likaväl som naturvetenskapliga experiment. Ledin (2000) själv ställer frågan om instruktion ska ses som en språkhandling eller en genre innan han lanserar den som en texttyp. Anledningen till detta är att han finner ett schema för instruktion (Anward 1994, Jäderberg 1995) av samma typ som för Adams övriga textsekvenser. Instruktionsschemat består av förutsättningar, transformation och resultat. Han anser också att instruktion som texttyp är ett

lämpligt analysredskap eftersom veckopressen har en del instruerande texter som matrecept och stickbeskrivningar även om Adam själv anser att instruktion syftar på språkhandlingen men som textinternt fenomen bör instruktion föras till den deskriptiva sekvensen. Man kan också tänka sig att se matrecept och stickbeskrivningar som en genre.

Av detta resonemang framgår att en text kan analyseras på tre nivåer. Texten som helhet kan tillhöra en genre. Vissa delar av texten består av sekvenser av olika texttyper och på meningsnivå kan man tala om både texttyper och illokutioner. Texttypen instruktion och illokutionen direktiv är svårt att se någon skillnad på, i synnerhet på meningsnivå.

När van Eemeren och Grootendorst (1983) utvecklar sin pragmadialektik bygger man på speech act-teorin och man hävdar att argumentation är en funktionell enhet, en illokution. Att argumentation skulle vara något annat än en mer komplicerad illokution avvisas bestämt. Argumentationen består av olika illokutioner på meningsnivå vilka på en högre textnivå blir en argumentativ illokution. Man tar upp och avvisar invändningar som kanske är inne på att argumentation kan vara en framställningsform, en texttyp. Men eftersom man analyserar interaktivt tal som avser att leda till beslut och handling är det lätt att hålla med. Det heter ju speech act, dvs. talhandling.

Om varje mening i skrivna texter kan analyseras som olika illokutioner är mer tveksamt. Försök som gjorts (Gunnarsson 1989) lägger gärna till explikation, argumentation och annat som kanske snarare är texttyper. Expressiv illokution har också laddats med ett annat innehåll än hos Searle när man menar att sändarens värderingar ingår i den expressiva illokutionen. Frågan är om illokutionerna är tillräckligt utvecklade och nyanserade för att ens täcka möjliga syften hos sändaren. Van Eemeren och Grootendorst (1983) anser att olika ståndpunkter kan räknas som representativer när de försvaras eller angrips i en argumentation även om åsikterna är etiska, estetiska eller normativa.

Atelsek har redan 1981 diskuterat detta problem utan att det verkar ha gjort avtryck i den ständigt pågående speech act-diskussionen. Han anser att människors olika åsikter inte kan ifrågasättas i betydelsen att de faktiskt hyser dem. Det man diskuterar om man ifrågasätter dem är i regel stödet för åsikterna. Åsikter finns inte med i Searles schema. De uttrycker inte en objektiv uppfattning om världen på skalan sant-falskt och kan därmed inte räknas som representativer. De ger uttryck för sändarens subjektiva värld, antingen sändaren värderar någon företeelse eller önskar en förändring av något, alltså kommer med ett förslag. Inte heller passar de under den expressiva illokutionen eftersom den är inriktad på ömsesidighet och handling som när man tackar för något, ber om ursäkt eller gratulerar någon. Searles definition för expressiver inkluderar inte åsikter. Enligt Atelsek bör åsikter utgöra en egen illokution. Syftet med att uttrycka en personlig åsikt om något kan vara att man vill diskutera en fråga vilket kan leda till att åhöraren håller med, protesterar, ber om mer information eller skäl för åsikten.

Atelsek visar att Searles illokutioner inte är tillräckligt utarbetade för att passa de avsikter sändaren kan ha med ett yttrande. Vad som är kärnan i indelningen i olika texttyper däremot tycks vara vilken sorts information texten ger. Är den berättande, beskrivande, förklarande eller argumenterande? Att skribenten skulle ha ett särskilt syfte med varje mening annat än att fortsätta ett påbörjat resonemang är inte heller psykologiskt troligt. Speech act-teori och talhandlingsanalys är enligt min mening bättre anpassade för tal som skapas när samtalet eller diskussionen pågår och som består av korta avgränsade inlägg av olika personer som säkert har ett syfte med varje inlägg. Skriftliga produkter är planerade och genomarbetade på ett annat sätt än spontant tal. Typen av information man vill ge är kanske det mest intressanta att undersöka, dvs. texttyper fokuserar mer på det kognitiva innehållet, på budskapet, än på sändaren. Det finns också en nyansskillnad i vad begreppet sändarens avsikt innebär mellan texttyper och illokutioner, nämligen vilket som är diskursens syfte respektive vilken handling sändaren vill åstadkomma.

En forskare som både intresserat sig för illokutioner och texttyper och som dessutom diskuterar illokutionerna i tidningsledare är Vestergaard (1996, 2000). Han bygger vidare på Atelsek som anser att personliga åsikter i form av värderingar och förslag borde utgöra en egen illokution eftersom de uttalar sig om sändarens uppfattning. Evalueringar handlar enligt Vestergaard om företeelser som kan vara goda eller dåliga. Han nämner inget om kritik av personer. Med förslag går sändaren ett steg längre än med evaluering, man talar om vad som behöver göras. Förslag kan dock sortera under Searles direktiver.

Vestergaard finner fler typer av utsagor som inte handlar om sant eller falskt och alltså inte kan vara representativer. I första hand gäller det förutsägelser men även orsaksförklaringar och tolkningar av politiska händelser och handlingar, vilka förekommer i tidningsledare, hör hit. De bygger på mänsklig bedömning/assessment mer än på empirisk evidens. Vestergaard (2000) väljer termen *assessiver* för dessa påståenden eller illokutioner.

Förutsägelser kan visa sig vara sanna när skeendet ifråga inträder men inte när de uttalas. Att alla orsaksförklaringar och tolkningar däremot skulle vara personliga bedömningar i första hand kan man ha invändningar emot. Det skulle strängt taget innebära att man inte kan tala om orsaker till historiska händelser eller till en del mänskliga beteenden eftersom evidensen är oklar. För att lösa problemet om orsaksförklaringar eller tolkningar är personliga i tidningsledare får man se till textens huvudsyfte och också undersöka om det finns motiveringar för de påståenden skribenten gör. Motiveringarna kan vara sanna eller falska. Vestergaard anser själv att ledare som helhet kan vara *expository*, *persuasive* eller till och med *hortatory* beroende på hur hårt man försöker påverka sina läsare att omfatta tidningens åsikt. Är de *expository* försöker man ge någorlunda objektiva förklaringar.

När Vestergaard diskuterar de olika typerna av assessiver anser han att de är illokutioner. Samtidigt är de onekligen påståenden med olika typer av intressant och informativt innehåll. Någon gräns mot texttyper drar han inte när han diskuterar assessiver. När han talar om texttyper hänvisar han till Longacre (1972, 1992) som över tid har ändrat sina texttyper och har beteckningen *hortatory* i stället för behavioral och som lagt till *persuasiv* texttyp, vilket närmast motsvarar den argumentativa texttyp som tidigare diskuterats, men Vestergaard gör ingen koppling mellan illokutioner och texttyper. I de två ledare som Vestergaard undersökt utgör assessiverna 27 av 35 meningar i den ena och 21 av 27 i den andra, alltså 77 % för båda.

Jag skulle föredra att se gruppen assessiver som olika typer av påståenden, dvs. texttyper i stället för illokutioner. Atelsek relaterar hela tiden till Searle när han diskuterar sändarens evalueringar och förslag så hans förslag passar in i Searles schema men Vestergaards assessiver skapar nya problem om de ska betraktas som illokutioner. Däremot är de mycket intressanta som påståendetyper eller texttyper.

Reynolds (1997) använder begreppet *textural mode* när han talar om olika typer av text och han anser, stödd på Grierson (1945), att det bara finns tre *textural modes*, nämligen narration, deskription och argumentation. Argumentation är ett paraplybegrepp som omfattar följande aktiviteter: *expressing opinions, making predictions, making claims, making evaluations, hypothesising* och det som alla nämnda i någon mån sorterar under *persuasion*. I detta sammanhang gör han ingen jämförelse med talhandlingar.

Reynolds anser att *textural mode* vinner över talhandlingsanalys som analysredskap eftersom *textural mode* bättre fångar hela textens struktur och egenskaper. Speech act är den minsta enheten i *textural mode*. Man kan inte analysera texten som helhet med hjälp av talhandlingar men de kan vara till hjälp vid textanalysen. Han efterlyser vidare forskning om relationen mellan *textural mode* och talhandlingar. Men texttypen argumentation är så vid att den blir ointressant eftersom allt som inte är narration eller deskription förs till argumentation. Vissa intressanta evalueringar och direktiver kan inte närmare analyseras utan hänförs till argumentativ texttyp.

Detta upptäcker Reynolds (2000) när han gör en undersökning av texttyper i tidningsledare. Han anknyter till Vestergaard som kallat de olika argumentativa funktionerna för illokutioner och finner fler än de Vestergaard lyft fram och som han själv presenterat tidigare, t.ex. tvärsäkra påståenden som inte backas upp av något stöd och därmed fungerar ideologiskt. Enligt min mening hanteras detta knep bäst i argumentationsanalys även om det ingår i argumentation som texttyp.

Vad Reynolds (2000) undersöker är *textural mode* i 12 respektive 22 tidningsledare från The Times (right-leaning) och The Guardian (left-of-centre) från november–december 1996 till valdagen 1 maj 1997. Ledarna handlar om parlamentsvalet.

Reynolds använder sina tre texttyper: narration, deskription och argumentation. Dessa kallar han ”representational modes” och det är de som analyseras. Det finns också ”interpersonal modes” som direktiv, intentional, när man talar om sina planer och avsikter, och phatic, kontaktskapande, som inte undersöks. Metadiskursiv kommentar urskiljs.

Narration och deskription urskiljs genom att de uttalar sig om sådant som kan vara sant eller falskt. Narration innebär i regel att en slags förändring har inträffat medan deskription talar om hur något förhåller sig. Argumentativa påståenden behöver inte sakna sanningsvärde men detta går inte att avgöra eftersom argumentation består av både fakta och åsikter.

Blandning av olika texttyper kan finnas i samma mening. Blandningen är antingen linjär eller lagrad. Är den linjär kan varje typ urskiljas men är den lagrad är de olika typerna inflätade i varandra och realiserats samtidigt. I regel handlar det om att ett mindre narrativt eller deskriptivt inslag finns tydligt avskilt eller inflätat i argumentationen. Meningarna som är blandade analyseras också på satsnivå. En enda mening i de 34 ledarna är metadiskursiv.

Resultatet blir att den argumentativa texttypen står för 60 % av meningsmaterialet för båda tidningarna. Argumentation med inslag av narration och deskription står för 20 % i The Times och för 25 % i The Guardian medan narration och deskription tillsammans utgör 20 % respektive 15 %. I båda tidningarna utgör deskription 38 % av narration och deskription sammanlagt.

Vad säger denna undersökning? Får man klart för sig vilka texttyper som finns i tidningsledare när argumentation omfattar så många olika textaktiviteter? Är sanningsbegreppet så lätt att hantera när det gäller deskriptiva påståenden, alltså hur något förhåller sig? Bakgrundsanalyser till det inträffade, något som är en ledares viktiga uppgift, undersöks inte särskilt. Reynolds verkar vara mest fascinerad av blandtyperna, där inslag av narration eller deskription ingår i en mening som klassificerats som argumentation.

Vestergaards assessiver tar fasta på flera väsentliga typer av påståenden som är typiska för tidningsledare och stöder i hög grad mina egna iakttagelser.

2.4.1 Texttyper och illokutioner – några avslutande synpunkter

Av presentationen och kommentarerna har framgått att jag anser att texttypologin är mer användbar än illokutionsanalys när det gäller att analysera skrivna texter och få fram vilka olika sorters information i vid betydelse som förekommer i tidningsledare. Texttypologin fokuserar på budskapet och dess kognitiva innehåll. Sändarens avsikt rör inte varje liten del av texten utan snarare texten som helhet. Jag har tidigare påpekat att illokutionsanalysen

inte är tillräckligt utarbetad för att vara en bra grund för analys av värderingar. Hur värderingar ska behandlas och analyseras eller ses på ur teoretisk synvinkel framgår inte vare sig av texttypologin där de förs in under argumentation eller illokutionsanalysen trots att den utgår från meningen, eftersom Searles indelning inte omfattar värderingar. Däremot har den expressiva illokutionen använts på det sättet i språkvetenskapliga undersökningar (Gunnarsson 1989) och tar man fasta på dem kan den expressiva illokutionen omfatta värderingar. Värderingar förekommer insprängda i texter så en värderande texttyp blir knappast aktuell.

Texttypologin kan missa en del nyanser om man fokuserar på större textdelar, nyanser som kan vara viktiga för en korrekt uppfattning av textens budskap och helhet vilket framgår av Ellerup Nielsens uppsats. Om man som många forskare påpekat ser speech act som den minsta enheten i pragmatisk textanalys och omdefinierar den expressiva illokutionen till att omfatta värderingar kan man ha hjälp av illokutionsanalys för att komma åt nyanser i texten som annars riskerar att försvinna. En blandning av texttyps- och talhandlingsanalys är bäst för mina syften och det är på den grunden min metod vilar.

2.5 Genrer

Genrebegreppet har berörts i föregående avsnitt om texttyper. Genrer ses av olika forskare som en social konvention medan texttyper är mer klart definierade på en kognitiv eller funktionell nivå. Enligt Ledin (1996:12) är genre och texttyp ”en skillnad mellan sociokulturella och språkligt universella kategorier eller en skillnad mellan språkbrukarnas klassificeringar och vetenskapliga klassificeringar.” Ledin hänvisar till texttypologin med Werlich och Longacre för vetenskapliga klassificeringar. Adam (1994:4 [1985]) anser att genre är något som är variabelt medan texttyper är invariabla. Man vill gärna uppehålla distinktionen mellan textinterna och textexterna kriterier i texttyper respektive genrer (Virtanen 1992) men i praktiken är det svårt att upprätthålla denna distinktion och både textinterna och textexterna drag finns i beskrivning av både genre och texttyp enligt Pilegaard & Frandsen (1996).

En skillnad som gäller är att genre omfattar hela texten medan texttyper normalt förekommer som delar av en text, vilket gör dem användbara för att förklara hur en genre kan vara uppbyggd av olika texttyper kanske i genrespecifika kedjor (Pilegaard & Frandsen 1996). Texttyper i olika kombinationer kan alltså karaktärisera en genre, vilket jag avser att belysa i redovisningen av ledares textmönster.

Inom språkvetenskapen har man varit sen med att intressera sig för genrebegreppet men det har blivit aktuellt under de senaste decennierna med diskursanalysen, DA, som innebär att lingvistikens gränser går över meningensgränsen och intresserar sig för att studera hela texter. Genrebegreppet blir ”en möjlig förmedlande länk mellan textuella och sociala förhållanden” enligt Ledin

(1996:7). Inom litteraturvetenskapen har begreppet varit levande sedan Aristoteles delade in skönlitteraturen i epik, lyrik och dramatik. Även inom olika konstarter och massmedier har genrebegreppet använts.

Inom svensk språkvetenskap har man hänvisat till genrer för att förklara variationer i grammatiska drag i kvantitativa stilanalyser (Westman 1974, Strand 1984, Svensson 1993). Genrebegreppet tas då för givet och används på konventionellt sätt. Genrer är det man brukar kalla för genrer som nyhets-text och ledare.

Ledare är en väl etablerad genre så genre teori behövs inte för att identifiera ledare. Däremot kan vissa teorier bidra till att beskriva ledaren som genre och förklara varför ledare ser ut som de gör. I det följande presenteras i första hand Bakhtins genreuppfattning liksom Swales och Bhatias med forskningsexempel.

2.5.1 Genre teori

Den ryske litteraturteoretikern Mikhail Bakhtin (1997) har inspirerat både litteraturvetenskaplig och språkvetenskaplig genre forskning. I en uppsats som skrevs 1952–53 och publicerades postumt 1979 ger han sin syn på begreppet kommunikation inom språkvetenskapen, vilket han anser att man bortsett ifrån i tidigare språkvetenskap. Han använder begreppet *talgenrer* som kan vara primära och enkla som en dialog eller sekundära och komplicerade som en roman eller avhandling. Talgenrer används alltså om både muntlig och skriftlig text men från början handlar det om tal. Bakhtin menar att vi lär oss talade genrer omedvetet och de mönster de har ligger till grund för alla sorters genrer.

Yttrandet är enheten i talkommunikationen, inte ordet eller satsen, vilka är språkliga enheter. Yttrandet avgränsas genom byte av talsubjekt. En kort replik är ett yttrande liksom en hel roman. Yttrandets särdrag är att det har *finalitet*. Det går att svara på eller ta ställning till men kräver att man tar hänsyn till kontexten. Man förstår eller förnimmer den talandes avsikt eller vilja med talet. Denna avsikt bestämmer val av ämne och genreform vilket underlättar förståelsen. Alla våra yttranden har bestämda och relativt stabila former för att konstruera en helhet. Språkets former liksom genreformerna tillägnar vi oss genom yttranden, något som vi ofta är omedvetna om. Ett annat särdrag hos yttrandet är dess relation till den talande och andra deltagare i talkommunikationen. Varje yttrande är en länk i talkommunikationens kedja, ett svar på något. Yttrandet har dialogiska övertoner, även vetenskapliga och konstnärliga produkter. Julia Kristeva (1981) kallar detta *intertextualitet* när hon presenterar Bakhtin i Västeuropa och det har blivit ett etablerat begrepp.

Ett visst referentiellt semantiskt innehåll bestämmer som nämnts hur talaren väljer språkliga medel och talgenrer. Det andra momentet är det expressiva som hör ihop med yttrandet och visar talarens inställning till det

referentiella innehållet. Enligt Bakhtin är expressivitet en egenskap eller ett särdrag hos yttrandet, inte hos ordet eller satsen. Man kan införa en främmande röst i texten, ett slags byte av talsubjekt som flyttas in i yttrandet. Den talandes expressivitet sprider sig i det främmande talet som får dubbel expressivitet. Detta är tydligt vid citat men kan förekomma även annars i försvagad form.

Den sociala och handlingsinriktade aspekten på genre aktualiserades med en uppsats av Miller (1994 [1984]). Hon är en av förgrundsfigurerna i den nyretoriska genreforskningen dit även Swaleskolan räknas. Hon anser att genrer måste definieras utifrån de kommunikativa handlingar de används till, inte utifrån innehåll eller form. Denna syn står i kontrast till 70-talets textlingvistik för texter och genrer som lade vikt vid syntaxen. Miller ser genrer som en konventionalisering av en retorisk handling, som får sin betydelse genom situationen och den sociala kontexten. Språkbrukarnas uppfattning av genreindelning och genrebeskrivning ska man ta hänsyn till.

Språkvetaren John Swales (1990) ser studier av olika genrer som ett utmärkt sätt att tillägna sig engelska på akademisk nivå både för dem som har engelska som modersmål och för övriga som behöver behärska engelska för vetenskapliga syften. Hans arbete är en del av LSP-forskningen (Language for Special Purposes, dvs. fackspråk). Akademisk engelska är hans undersökningsobjekt.

Enbart textanalys räcker inte för att bestämma en genre eller förklara varför olika genrer har de textdrag de har. ”Since genre study is commonly identified with the analysis of texts [...] I propose to view genres as rather more than texts. While it remains necessary to use texts in order to understand how texts organize themselves informationally, rhetorically and stylistically, textual knowledge remains generally insufficient for a full account of genre.” (Swales 1990:6). Genrer är inte bara texter utan en del av hela kommunikationsprocessen där de kommunikativa målen är viktiga. Swales rekommenderar deltagande observation och intervjuer för större kunskap om genrer och varför genrer har vissa textdrag.

Swales har *discourse community* och *genre* som centrala begrepp i sin genreteori. För *discourse community*, *diskursgemenskap*, ställer Swales (1990:24–27) upp sex nödvändiga och tillräckliga karaktäristika.

1. A discourse community has a broadly agreed set of common public goals.
2. A discourse community has mechanisms of intercommunication among its members.
3. A discourse community uses its participatory mechanisms primarily to provide information and feedback.
4. A discourse community utilizes and hence possesses one or more genres in the communicative furtherance of its aims.

5. In addition to owning genres, a discourse community has acquired some specific lexis.
6. A discourse community has a threshold level of members with a suitable degree of relevant content and discursal expertise.

En diskursgemenskap har gemensamma mål som man strävar efter att uppfylla och kommunikation mellan medlemmarna förekommer. Man förfogar över en eller flera genrer och ett speciellt ordförråd. Genrer utvecklas inom diskursgemenskapen i anslutning till de gemensamma målen. Det förefaller av ovanstående som en diskursgemenskap är väl sammansvetsad. Sändare och mottagare kan kanske vara desamma dvs. man kan växla mellan att vara det ena eller andra, vilket passar bra på den akademiska diskursen som Swales intresserar sig för. Men dessa krav på diskursgemenskap har kritiserats, något jag återkommer till.

Swales (1990:45–55) använder diskursgemenskap som en utgångspunkt för sina resonemang om genrer och kommer fram till en definition av genrer i fem punkter sedan han diskuterat genrebegreppet inom olika discipliner. Resultatet redovisas på svenska med Rahms (2001:72) översättning.

1. En genre utgörs av kommunikativa händelser.
2. Det är en gemensam uppsättning kommunikativa mål som gör att en samling kommunikativa händelser blir till en genre.
3. Genre-exempel är mer eller mindre prototypiska för genren de tillhör.
4. En genre konstitueras av vissa begränsningar i innehåll, positionering och form.
5. Diskursgemenskapens genrebeteckningar är en viktig informationskälla vid genreindelning.

Det är inte så mycket nytt som framkommer jämfört med diskursgemenskapens punkter. De kommunikativa målen betonas liksom diskursgemenskapens genrebeteckningar som man bör ta hänsyn till. Att utformningen av texten har vissa typiska drag antyds mer än förklaras i punkt 4.

Diskurs är ett begrepp som kan användas på olika sätt. Enligt Frandsen m.fl. (1997) kan diskurs definieras som det språkbruk som är knutet till en bestämd social praxis, vilket gäller Swales sätt att använda begreppet.

Bhatia (1993) ansluter sig till Swales. Han inleder med att påpeka att man ganska nyligen börjat intressera sig för genrer inom lingvistik och att man gått från beskrivning, ofta av olika språkliga drag, till förklaring av varför en viss genre ser ut som den gör. Enligt Bhatia är det kommunikativa syftet det avgörande och det påverkar den kognitiva strukturen och den språkliga utformningen. Den som analyserar ska vara som en detektiv som tar reda på orsaken till varför en viss genre ser ut som den gör. Bhatias syn påminner om Bakhtins. Det är det kommunikativa syftet respektive talarens avsikt som är avgörande och påverkar kognitiv struktur och språkval.

Lingvistiska, sociologiska och psykologiska faktorer påverkar genren. Ur ett sociologiskt perspektiv ses kommunikation som en social handling. Bhatia anser att Swales väl utvecklar de lingvistiska och sociala faktorerna men bortser från de psykologiska i sin genreanalys. De psykologiska lägger vikt vid den kognitiva strukturen och också vid den frihet diskursgemenskapens erfarna medlemmar har att bryta mot vissa normer för att få ett mer effektivt meddelande.

Både Swales och Bhatia intresserar sig för akademiskt skrivande i ESP, English for Special Purposes, som handlar om facktexter. Swales sysslar i första hand med vetenskapliga artiklar, inledningar och abstracts. Swales (1990:141) CARS-modell är en förbättring av tidigare försök att beskriva vetenskapliga inledningar, vilka han också betonar är uppbyggda på samma sätt oavsett akademiskt ämne. Eftersom syftet med en inledning är annorlunda än med ett abstract blir resultatet att de utgör två olika genrer inom sin diskursgemenskap. Han kommer också fram till att dessa texter har bestämda drag, moves, som kännetecknar genren och alltså är obligatoriska.

Bhatia kommer på samma grunder fram till att säljbrev och promotion letters tillhör samma genre, dels därför att de har samma syfte, att framhålla en varas respektive persons goda egenskaper, dels har samma drag, moves, för att nå dithän. Bhatia har också analyserat lagtexters kognitiva struktur och grammatiska och språkliga utformning och menar att de ser ut som de gör med allmänna regler och speciella villkor i en sinnrik uppbyggnad som inte kan förenklas eftersom lagtexten ska vara tydlig och nyanserad för dem som ska tolka lagen.

Bhatia (1993:157–173) intresserar sig för tidningstext som bjuder på en mängd olika genrer, lämpliga att studera för dem som ska lära sig behärska engelska. Han redogör för skillnaden mellan nyhetstext och ledare vad den kognitiva strukturen beträffar. Nyhetstext har den viktigaste informationen först och fyller på med detaljer och bakgrund för dem som vill läsa vidare och inte bara skumläser. Ledare kan ha viss likhet med akademiskt skrivande i sin uppbyggnad med följande kognitiva struktur (Bhatia 1993:165):

1. *Presenting the case.* Man presenterar läget.
2. *Offering the argument.* Olika alternativ diskuteras.
3. *Reaching the verdict.* Man kommer fram till en slags konklusion.
4. *Recommending action.* Man föreslår lämpliga åtgärder för att realisera slutsatsen.

Bhatia (1993:171–172) ger exempel på en ledare där de fyra punkterna realiseras i fyra stycken och då använder han begreppet move, drag. Vad jag kan se brukar drag annars bara användas när strukturen är mycket tydlig och vissa drag måste vara obligatoriska som i säljbrev och inledning till forskningsartiklar. Det är svårt att tala om obligatoriska drag i ledare eftersom ledarskribenter har stor frihet och ledare kan vara mycket olika varandra.

En annan kognitiv struktur som kan förekomma i både nyhetstexter och vetenskapliga rapporter är: *situation – problem – solution – evaluation*, vilket är den normala följdmen i en nyhetsartikel som ska ta det viktiga först börjar man med att presentera lösningen.

Vad ledare beträffar kommer Bhatia (1993:170) också in på hur man använder lingvistiska resurser ”to create favourable or unfavourable bias” för att påverka läsarna i önskad riktning. Det behöver inte handla om tydliga ställningstaganden eller värderande omdömen utan kan visa sig i ordvalet på en mer subtil nivå. Ledaren är tidningens analys, diskussion och ställningstagande till olika företeelser men man vill kanske också få läsare att reagera genom att uttrycka en stark och tydlig åsikt.

Ett annat språkligt drag som skiljer ledare från nyhetstext är nominaliseringar, vilka också är typiska för akademiskt skrivande och kännetecknar ”the language of thinking” medan nyhetstext, som i första hand redogör för händelser, använder verb för viktig information.

Bhatia visar hur kognitiv struktur och lingvistiska drag kännetecknar olika genrer beroende på det kommunikativa syftet. Vad som är gemensamt för de presenterade språkforskarnas syn på genrer är att de kommunikativa målen är det viktigaste kriteriet för genreindelning. Man betonar också kontextens betydelse, både den kulturella kontexten och situationskontexten. Man kan och bör inte bestämma genrer enbart med själva texten som grund.

2.5.2 Begreppet diskursgemenskap

Kommunikativa mål är enligt Swales det avgörande när man ska genrebestämma texter. Samtidigt betonar han att det är viktigt att ta hänsyn till hur de som är verksamma inom diskursgemenskapen gör genrebestämningen. Stämmer detta alltid överens? En konventionell genrebestämning kan kanske vara gjord på andra grunder än med kommunikativt mål som huvudkomponent.

Begreppet diskursgemenskap hos Swales som presenterats ovan i sex punkter passar säkert utmärkt i akademisk miljö där många deltagare kan vara både producenter och konsumenter av de texter som förekommer. Gemenskapens deltagare är mer eller mindre professionella när det gäller att tolka och utforma texter. Det gäller även lagtext, som enligt Bhatia i första hand är skriven för dem som ska tolka lagen. Men när det gäller en tidning och dess läsare blir gemenskapen onekligen av en annan art.

Frandsen (2001) diskuterar Swales begrepp diskursgemenskap som är etablerat inom många forskningsområden. Han framhåller de stora fördelarna med begreppet. Sociala konventioner förbinder text och kontext när detta begrepp används så några komplicerade filosofiska förklaringar av hur text och kontext hänger ihop behövs inte. Även olika sorts kontext, som den situationsbundna och den bredare kulturella, fångas in av begreppet.

Frandsen utgår från Swales egna sex punkter som citeras ovan och finner att den viktigaste punkten är nr 4. Diskursgemenskapen förfogar över en eller flera genrer för att nå sina kommunikativa mål. Punkt 2 och 6 är inte nödvändiga för varje diskursgemenskap.

Men begreppet är också problematiskt främst därför att det är oprecist. Frandsen stöder sig i sin presentation på flera forskare som funnit begreppet problematiskt och värt att diskutera. Det är svårt att avgöra vad som är en diskursgemenskap och inte. Därav följer att det blir svårt att avgöra hur liten eller stor en diskursgemenskap kan vara. Det finns både en snäv och en vid tillämpning som kan exemplifieras med en mindre förening respektive hela utbildningsväsendet i ett land. Vad ska medlemmarna ha gemensamt för att det ska vara fråga om en diskursgemenskap? Olika tolkningar finns från någon form av språklig gemenskap till mycket detaljerade krav.

Slutligen nämner Frandsen att man kan ha en instrumentell eller en social-konstruktivistisk syn på diskursgemenskapen liksom en som betonar konsensus eller motsättningar. Swales uppfattning är instrumentell och betonar konsensus medan Fairclough (1992, 1995) betonar att konflikt kan förekomma och ofta förekommer inom diskursgemenskapen. Han ser också genrer som heterogena.

Frandsen menar att en del problem kan lösas genom att man gör skillnad mellan sändare och mottagare inom diskursgemenskapen. Sändarkompetens och mottagarkompetens behöver inte vara identiska vilket ofta är fallet inom den akademiska diskursen som Swales i första hand intresserar sig för. Olika diskursgemenskaper har olika inre struktur och de genrer som används ”do not always belong to both the senders and the receivers” (Frandsen 2001:73).

Med detta som utgångspunkt kommer Frandsen fram till tre olika typer av relationer mellan sändare och mottagare beroende på diskursgemenskapens struktur. Man kan ha en nära relation och dela alla diskursgemenskapens genrer både som sändare och mottagare som i vissa fall inom den akademiska världen. En dagstidning och dess läsare har en annan relation mellan sändare och mottagare som inte har alla genrer gemensamt. En del kan vara sändarorienterade, andra mottagarorienterade. Vad Frandsen menar med detta förklarar han inte. Kanske syftar han på att journalister producerar och läsarna konsumerar genren i fråga. Den tredje relationen kännetecknas av en ännu lösare relation än vad en dagstidning har med sina läsare och mindre av delad genrekompetens. Ovanstående bygger på att olika diskursgemenskaper har olika struktur. Men aktörsperspektiv finns också. Aktörer som ingår i diskursgemenskapen kan vara mer eller mindre aktiva och kunniga vilket också påverkar delaktigheten i diskursgemenskapen och möjligheten att dela befintliga genrer.

Diskursgemenskapsbegreppet kan vara viktigt när man ska identifiera eller bestämma genrer. Rahm (2001) argumenterar i sin avhandling om genrer i dagstidningar för att Swales diskursbegrepp kan användas utan modifieringar även för en dagstidning och dess läsare. Det gemensamma överord-

nade målet är att skapa en vi-känsla mellan tidningen och dess läsare. Men att den akademiska diskursgemenskapen skiljer sig från den en dagstidning har med sina läsare är väl svårt att komma ifrån. Det är olika personer, journalister respektive läsare, som producerar och konsumerar genrer, något som Swales (1990) inte alls diskuterar.

2.5.3 Begreppet move, drag

Både Swales och Bhatia använder begreppet move, drag, när det gäller att analysera hur olika delmål realiseras i en text. Swales analyserar vetenskapliga inledningar och abstracts mycket ingående och Bhatia intresserar sig för exempelvis säljbrev och promotion letters som han finner tillhör samma genre eftersom de har samma syfte och uppbyggnad.

Begreppet drag brukar användas när viktiga drag är obligatoriska som i ett säljbrev eller en vetenskaplig inledning. Det kan finnas andra drag som är fakultativa dessutom. Den kognitiva struktur Bhatia åberopar vid analys av en enda ledare sammanfaller enligt honom med den kognitiva strukturen i vissa vetenskapliga presentationer där man redovisar ett problem och kommer med lösningar som man argumenterar för. Men ledare har inte vad Bhatia nämnt obligatoriska drag och då blir det konstigt att använda det begreppet i analysen. Frågan är om ledare i allmänhet faller under den kognitiva struktur Bhatia ger exempel på.

Förmodligen har texter med obligatoriska drag likheter med dem där illokutionsanalys kan tillämpas. Båda företeelserna går bra att få fram på korta skrivna texter som är hårt styrda och har flera bestämda syften som affärsbrev, som Rosengren (1987) undersökt i fråga om illokutionsanalys och Bhatia i fråga om drag. Frandsen m.fl. (1997:112) anser att olika drag realiserar olika delmål i de kommersiella genrer de undersöker.

Begreppet kognitiv struktur förefaller att syfta på ett djupare liggande grundmönster vars delar kan realiseras på olika sätt och i olika ordning. Ett sätt att realisera en kognitiv struktur kan vara genom olika drag i bestämd ordning. Men i genrer som tillåter större frihet i utformningen blir detta knappast möjligt.

2.5.4 Avslutande synpunkter

Swales talar om kommunikativa mål, goal, och Bhatia om kommunikativa syften, purposes. Är det samma sak? Mål ger intryck av att vara något överordnat, ganska abstrakt medan syften kan finnas på olika nivåer. Att Bhatia talar om syften i plural ger intressanta infallsvinklar som kan vidareutvecklas, vilket jag gör i kapitel 6.

Att genrer hör till ett socialt sammanhang och är konventionella betonas också av Swales och Bhatia. Det finns som jag tidigare nämnt en spänning mellan att definiera genrer utifrån deras kommunikativa mål eller utifrån

tradition och konvention. Bhatias uppfattning att kommunikativa syften bestämmer kognitiv struktur och språklig utformning förefaller mig vara en teoretisk uppfattning som fångar in det viktiga med beskrivningen av en genre. Bakhtin har i princip samma uppfattning. Den kognitiva strukturen kan som tidigare nämnts inte alltid realiseras i bestämda drag. Ledarnas kommunikativa syften diskuteras i kapitel 6.

Intertextualitet i sin konkreta form, som citat eller referat av olika aktörers eller andra tidningars yttranden, är något som är fruktbart att knyta an till vid beskrivningen av ledare. Även detta behandlas i kapitel 6.

2.6 Värderingar

I 2.2–2.4 presenteras och diskuteras illokutionsanalys och texttyper som teoretiskt underlag för mina analysmodeller. När det gäller värderingar på ordnivå presenteras i detta avsnitt några synpunkter på emotiva ord och några undersökningar som gjorts med emotiva ord som utgångspunkt. Värderingar i praktisk argumentation tas upp och avsnittet avslutas med en presentation av appraisalsystemet med tillämpning.

2.6.1 Emotiva ord

Inom språkvetenskapen har man redan från början av 1900-talet talat om ords begreppsliga eller deskriptiva betydelse och deras känslolohalt eller emotiva betydelse (Erdmann 1900, Ogden & Richards 1923, Ullman 1964). I avsnitt 2.1 har Bühler (1934) nämnts liksom Jacobson (1960). De båda sistnämnda nämner även andra funktioner hos språket. Holmberg (2002) diskuterar i sin avhandling begreppet emotiv betydelse hos olika språkforskare och filosofer.

Emotiv betydelse har diskuterats i anglosachsisk moralfilosofi. Ayer (1946) anser att moraliska utsagor inte är verifierbara och därför inte är meningsfulla. En evaluerande eller moralisk utsaga är enligt Ayer inte deskriptiv utan emotiv och uttrycker endast talarens känslor. Stevenson (1944) menar att diskussioner om moraliska och andra värderande frågor skiljer sig från diskussioner i naturvetenskap på så sätt att det inte räcker att bli överens om sakförhållanden, *beliefs*, för enighet. Man måste också dela samma inställning, *attitudes*, önska samma sak för att uppnå enighet. Han ser även emotivitet hos ord som en möjlighet att väcka vissa känslor hos åhöraren. Båda betonar alltså känslaspekten hos de emotiva orden.

Alston (1967) anser med utgångspunkt i Ogden och Richards (1923) uppfattning om ord med *symbolic function* och *emotive function* att det inte går att avgränsa emotiva ord eller utsagor från andra. ”I am terrible enthusiastic about that” kan mycket väl vara ett sant eller falskt påstående samtidigt som det kan uttrycka talarens känslor. Betydelsen av en utsaga kan inte vara avhängig av talarens känslor eller effekten på mottagaren. Alston anknyter

till Austins illokuta del av en talhandling som kan beskrivas med språkliga regler och menar att talaren tar ansvar för den illokuta delen av talhandlingen, dvs. står för den värdering som uttrycks.

En stor fördel med dessa filosofers uppfattning är att man intresserar sig för hela påståenden och för Stevensons del även för hela diskussioner när han specificerar villkoren för att komma överens i värdefrågor, något som i hög grad är tillämpligt på politiska diskussioner.

En del undersökningar har gjorts på svenska med emotiva ord som utgångspunkt. Nordberg (1968) undersöker nio recensioner av samma verk och avgränsar de emotiva orden till de värderingar som uttrycks med adjektiv. Det är tydligt vem som värderar och vad som värderas. Orden studeras i sin kontext. Nordberg är också intresserad av relationen mellan värderingar och analys i recensionerna. Han låter studenter rangordna de nio recensionerna efter hur väl verket presenteras. En recension ska ge läsarna en god uppfattning om det verk som recenseras. Det handlar inte bara om att värdera.

Svensson (1993) undersöker värderande adjektiv i några tidningsledare i samband med en större undersökning, vilken presenterats i 1.4. Han gör också en tydlig avgränsning av vilka ord som undersöks.

En större undersökning med utgångspunkt i emotiva ord är Hedquists avhandling *Emotivt språk. En studie i dagstidningars ledare* (1978). Hedquist är intresserad av de emotiva orden i sig och har valt ett material som förväntas innehålla många emotiva ord. Han är också intresserad av att undersöka hur emotiva ord kan användas i argumentationen i ledare. Han har 30 ledare från sex tidningar av olika partifärg från valåret 1973 som korpus och i dem undersöker han alla ord som är emotiva men han drar inga slutsatser om hur de emotiva orden fungerar i ledare eller vad som kan skilja olika tidningar åt trots det urval han gjort.

Hedquist utgår från en av filosofen Hermeréns (1973) definitioner av emotiva ord vilka bygger på filosofen Alston, där talaren/författaren tar ansvar för den illokuta, alltså värderande delen av yttrandet vilket uppfattas som en språkregel. De ord som bedöms vara emotiva i ledarmaterialet bryts ur sin kontext och testas i en vardaglig mening med tänkbar responsmening för att undersöka om ordet i fråga är ett uttryck för gillande eller ogillande. Då anses det vara emotivt. Hedquist undersöker sedan om ordet i fråga förefaller vara emotivt även i sin ursprungsmening och redovisar orden i bokstavsordning för hela materialet i olika tabeller med substantiv och adjektiv för sig och verb i egen lista och med hänvisning till i vilken ledare orden förekommer. Han talar om permanent emotiv betydelse för ord som också kan vara deskriptiva vilket verkar egendomligt.

Ord som anses vara deskriptiva och neutrala men i kontexten får emotiv betydelse listas för sig och kallas ord med ockasionellt emotiv betydelse. De andra anses alltså ha permanent emotiv betydelse.

Trots att Hedquist är intresserad av hur emotiva ord kan användas i ledarens argumentation görs ingen analys av de emotiva orden i funktion i sin ursprungliga kontext, t.ex. genom analys av en hel ledare. Endast för vissa fraser, t.ex. ett negerat positivt ord som i kontexten uttrycker ogillande, kommer Hedquist in på orden i funktion.

Eftersom de emotiva orden listas i bokstavsordning, inte ledare för ledare, är det svårt för läsaren att se hur de emotiva orden fungerar i ledaren trots att alla texter bifogas.

Hedquists undersökning aktualiserar en del problem. Hur väljs de emotiva orden ut? Vilka ord är emotiva när ingen avgränsning görs från början?

Att lyfta ut orden ur den kontext de förekommer och testa dem i vardagliga meningar innebär inte bara att man lyfter orden ur sin ursprungskontext utan att man faktiskt sätter in dem i en helt annan kontext där en annan del av ordens både deskriptiva och emotiva betydelse kan aktualiseras. I testmeningen med respons blir det också en helt annan person som värderar än det är i ledaren. Varför skulle det inte gå att avgöra ordens emotivitet i den ursprungliga kontexten?

Nästan alla värderande ord är också deskriptiva. Ett rent värdeord som *bra* får i den kontext det förekommer en deskriptiv betydelse som aktualiseras av kontexten, annars vore det inte meningsfullt att föra en diskussion om vad som är bra. Var på skalan mellan deskriptivt och emotivt ett ord finns är helt beroende av kontexten.

Att även starkt värderande ord kan användas helt neutralt visar Holmberg (2002:111). Han har undersökt det starkt negativa ordet *tjallare* i korpusen Parole (Språkbanken, Göteborgs universitet) och av de nio belägg som finns där är det bara två, kanske tre, som är tydligt negativa. Kontexten avgör alltså ordets värdeladdning.

Ytterligare ett problem med Hedquists emotiva ord är att de inte alltid innebär en värdering av något utan de kan syfta på en positiv eller negativ företeelse. Det gäller framför allt några av Hedquists emotiva substantiv som orden: *energiproblem*, *miljöskador*, *armod*, *subvention*, *bekymmer*, *förbättring*.

Energiproblem och *miljöskador* är problem som diskuteras i ledare och som känslomässigt upplevs som negativa av de flesta men de uttrycker inte författarens positiva eller negativa uppfattning om företeelsen, vilket inte heller *armod* gör. *Subvention* förefaller vara ett helt neutralt ord. Om orden *förbättring* och *bekymmer* uttrycker en värdering eller konstaterar fakta kan inte avgöras utanför kontexten.

Är det ledarskribentens värdering Hedquist undersöker? När ord för positiva eller negativa företeelser anses som emotiva talar man ju om något annat än författarens positiva eller negativa värdering. Dessutom uppstår ännu större problem med vilka ord som då ska anses som emotiva.

Är emotiva ord en bra utgångspunkt när det gäller att analysera värderingar i text?

När man har emotiva ord som enhet och utgångspunkt finns det risk att lexikonbetydelsen överväger när emotiva ord redovisas i listor även om hänsyn tas till den aktuella kontexten. Det finns en viss spänning mellan lexikonbetydelse och aktuell kontextbetydelse.

Ordet emotiv leder kanske också till uppfattningen att känslor skulle stå i fokus, vilket är fallet hos de språkforskare och filosofer som diskuterat emotiva ord. Men det är knappast skribentens känslor som redovisas i ledare utan tidningens värdering av olika politiska problem och aktörer i regel grundad på analys.

Det intressanta är att Andersson & Furberg i femte upplagan av *Språk och påverkan* (1974) kommer fram till att man inom gruppen emotiva ord måste skilja på känsloladdade och värdeladdade ord eftersom de är av olika typ. Jag håller med eftersom känslor och värderingar inte kan analyseras på samma sätt.

Att ha en snäv och tydlig definition av emotiva ord är nödvändigt vid en språklig analys av värderingar i text. Sändarens positiva eller negativa värdering går att analysera som när Nordberg undersöker värderande adjektiv i recensioner. Men emotiva ord fångar inte in alla sätt att uttrycka värderingar i text.

2.6.2 Värderingar i argumentation

Retorisk eller praktisk argumentation kallas den argumentation som förekommer i vardagslivet, både i offentliga och privata diskussioner. Den syftar till att övertyga med goda argument när man har olika åsikter. Ibland måste man komma överens för att kunna fatta ett beslut (Jørgensen & Onsberg 2004).

Retorisk argumentation har inte samma stränga krav som logisk argumentation på att premisserna måste vara sanna. Premisserna i retorisk argumentation kan bestå av åsikter och värdeomdömen. Slutsatsen blir mer eller mindre sannolik. Retorisk argumentation är situationsbunden medan den logiska är helt oberoende av kontext.

Aristoteles har presenterat båda dessa sätt att argumentera men under århundradenas lopp har man mer intresserat sig för logisk argumentation. Toulmin ville anknyta även till den retoriska argumentationen med *The uses of argument* (1958) med en analysmodell som passar för all slags argumentation. Logikerna var inte så intresserade men det var retorikerna och boken fick starkt genomslag.

Praktisk argumentation förekommer ofta som entymem. Det betyder att båda premisserna inte behöver vara explicita, speciellt inte den premiss som hänvisar till en värdering eller moral som är självklar i samhället. Även tesen, slutsatsen, kan vara implicit. Både slutsatsen och en premiss kan vara implicita i en slutledning. Det förekommer även i logisk argumentation att en premiss kan vara implicit och Sigrell (1999:202) påpekar att man enligt

vissa forskare och uppslagsverk även då kan tala om entymem. Men i regel förekommer entymem i praktisk argumentation vid de tillfällen då det skulle vara direkt ineffektivt att vara övertydlig (Jørgensen & Onsberg 2004).

Att utelämnat premisser, speciellt värdepremisser, är mycket vanligt i ledare. I min 3-betygsuppsats (1969) från en arbetskonflikt 1966 analyserar jag argumentationen i fem ledare och lyfter fram de implicita värdepremisserna. Även i mitt avhandlingsmaterial spelar implicita premisser och slutsatser stor roll i tidningens analys och argumentation. När Vestergaard (1996) undersöker implicita värdepremisser i några ledare upptäcker han att vissa implicita värdepremisser kan vara kontroversiella. Att de då är implicita kan vara ett sätt att dölja detta faktum. Enligt Fredriksson (1966:17) finns det alltid värdepremisser i politisk argumentation, utsagda eller dolda.

Att förutsätta vad som ska bevisas, *to beg the question*, är ett sätt att undvika att motivera sin åsikt och argumentera för den. Man använder ett starkt värdeladdat ord och klistrar det på något man gillar eller ogillar (Fredriksson 1966:45 ff.). Fungerar detta argumentationsknep behövs ingen motivering. Jag kallar detta för *etikettklistring*.

Även övertalningsdefinitioner kan fungera på detta sätt när man använder ett värderande begrepp och definierar om den deskriptiva delen på ett sätt som man själv önskar. Värdeladdningen övergår till det nya innehållet och man behöver förmodligen inte motivera sin ståndpunkt (Fredriksson 1966:45 ff.).

En polariserad uppfattning i olika frågor kan förekomma i politisk retorik. I mitt material förekommer polariserad kritik vilket innebär att ena parten anses stå för det goda och den andra anses motarbeta detta goda. Hayakawa (1968) kallar det för den tvåvärdiga inriktningen som kännetecknas av brist på nyanser. En sådan inställning skapar motsättningar och löser inga problem enligt honom. Andersson & Furberg (1973) kallar detta svart-vitt tänkande, där gråskalor saknas. Jag använder begreppet *polariserad*.

2.6.3 Appraisal

Ett ramverk för evaluering har utarbetats under det senaste decenniet inom systemisk-funktionell teori nämligen appraisalssystemet som presenteras i *The Language of Evaluation* (Martin & White 2005). Det består av tre huvuddelar *attitude*, *graduation* och *engagement*. Attityd är den del som handlar om känslor och värderingar, gradering om förstärkningsord med fokus och styrka i fråga om de företeelser som graderas. Engagement anknyter i hög grad till Bakhtins tankar om att olika röster kan förekomma i texten i högre eller lägre grad.

Attityd är det delsystem som jag ska presentera närmare eftersom det liknar de analysmodeller för värderingar i ledare som jag själv utarbetat med hjälp av Austins och Searles talhandlingar och deras tillämpning i olika språkliga analyser vilka presenterats tidigare i detta kapitel. Det är först sedan jag

utarbetat dessa som jag kommit i kontakt med appraisalsystemet. Det finns flera beröringspunkter mellan appraisal och min analysmodell. De redovisas i 8.3.

Attitydsystemet består av tre delar: *affect*, *judgement* och *appreciation*. Affekt handlar om känslor som förekommer i texter, inte bara sändarens känslor. Känslor skiljs alltså från värderingar. Judgement handlar om värderingar av människors beteende och appreciation om värdering av företeelser. Det finns många underavdelningar till dessa tre delar i fråga om vilka känslor man vill undersöka, vilka olika typer av människors beteende man tar fasta på för en positiv eller negativ värdering och vilka aspekter man är intresserad av att yttra sig om i fråga om en naturupplevelse eller ett konstverk.

Judgement delas in i två huvudkategorier *social esteem* och *social sanction*. Trots att esteem uttrycker positiv uppskattning och sanction negativ kan båda användas både för positiva och negativa omdömen. De olika underavdelningarna eller karaktärsegenskaper som bedöms är för social esteem *normality*, *capacity* och *tenacity*, alltså normalitet, kapacitet och pålitlighet eller ståndaktighet. Underavdelningarna för social sanction är *veracity* och *propriety*, sanningsenlighet och hög moral. Det är svårt att översätta propriety med ett begrepp. Resonemang förs i Martin & White om att social esteem huvudsakligen hör hemma i muntlig kultur medan de egenskaper som hör till social sanction har att göra med om personen i fråga följer lagar och regler. Får man för mycket kritik i fråga om social esteem behöver man kanske kontakta en psykolog. Gäller detsamma brott mot social sanction behöver man kanske i stället kontakta en advokat förklarar Martin & White (2005:53) skillnaden mellan social esteem och social sanction.

Martin & White presenterar många exempel på tillämpning av appraisalsystemet på olika sorts texter. Det intressantaste för min del är analys av journalistisk diskurs. Materialet är en korpus med engelskspråkiga nyhetsartiklar av olika slag från BBC, från internationella telegrambyråer och broadsheet-tidningar från olika länder som *The New York Times*, *The Times*, *The Guardian*, *The Sydney Morning Herald*. Kommenterande material från tidningarna ingår och rubriceras som analys och opinion/kommentar. Analyser kan förekomma både i anslutning till nyheterna och i opinionsmaterialet.

Nyheterna är polisrapporter om olyckor och brott samt krigsnyheter, sammanlagt 30 artiklar. I det politiska materialet finns 20 nyhetsartiklar, 10 analyser och 15 opinion/kommentar där även ledare ingår. Sammanlagt undersöks 75 olika artiklar.

Alla delar av appraisalsystemet tillämpas i analysen men det är bara resultatet av attitydsystemet som redovisas i Martin & White och då huvudsakligen hur judgement används eftersom det särskiljer olika typer av text. Tre olika röster kan urskiljas: reporterröst, korrespondentröst och kommentatorsröst, vilka förknippas med nyheter, analyser respektive opinionsmaterial.

Reporterrösten strävar efter neutralitet och objektivitet. Judgement, alltså värdering av personer, förekommer i princip inte i nyhetsmaterialet. Däremot kan man citera eller referera andras värdering med källangivelse. Den andra rösten, korrespondentrösten, kan använda social esteem men i princip inte social sanction. Förekommer social sanction så är det i form av citat eller referat av extern källa. Kommentatorsrösten förfogar över hela skalan av värderingar, även social sanction, och den hör hemma i det kommenterande materialet som ledare, kolumner och annan opinionsbildning.

Resultatet innebär att 36 artiklar saknar explicit uttalad judgement men några artiklar som i princip borde tillhöra denna grupp kan ha ett eller två exempel på social esteem. En grupp artiklar använder social esteem men inte social sanction, utom tre artiklar som har var sitt exempel på social sanction. Kommentatorsrösten som förfogar över hela värderingsskalan är den enda rösten som också kan komma med krav på vad som borde göras, *assessments of obligation*, för att rätta till något den anser vara fel.

Det är huvudsakligen de politiska nyheterna som har värderingar i form av judgement, vilket de inte borde ha om reporterrösten ska vara helt giltig. De övriga nyheterna uppfyller i princip kraven på neutral reporterröst.

Det finns alltså tydliga skillnader i hur värdering av aktörer används i olika delmaterial. Därav kan man dra slutsatsen att broadsheet-tidningar har en strävan efter neutralitet i nyhetsförmedlingen till skillnad mot de tidningar som kallas tabloider där värderingar i form av judgement förekommer i nyheterna (Martin & White 2005:208, not 1). Det intressanta är att skillnaden mellan hur social esteem och social sanction används särskiljer analyser och opinionsmaterial från varandra.

Det är de olika rösterna, alltså sändarna, som står för de värderingar som uttalas och det torde framgå av innehållet i artiklarna vem som är föremål för positiva eller negativa värderingar. Värderingarna redovisas i sin kontext, som kan vara en del av eller en hel artikel.

En stor fördel med appraisalsystemet är de viktiga distinktioner som görs. Att skilja känslor från värderingar underlättar textanalysen. Det är viktigt att skilja mellan värdering av människors beteende och värdering av företeelser. Om man värderar en utsikt eller en tavla talar man om vad man tycker och kanske varför man värderar som man gör. Om man värderar en politikers beteende negativt vill man ha en förändring, vilket nog gäller all negativ värdering av människors beteende.

Att förstärkningsord analyseras för sig under rubriken graduation är också en fördel med appraisal, eftersom förstärkningsord inte själva uttrycker en värdering. Svensson (1993) undersöker värderingar/emotiva ord i ledare i form av adjektiv, particip och vissa adverb och han har med förstärkningsord som en delgrupp av emotiva ord (se 1.4.1).

Den ovan redovisade undersökningen av den journalistiska diskursen i Martin & White är av redovisningen att döma inte så hårt knuten till SFL-

grammatiken. Men det finns som nämnts många analyser av olika texter i boken och det verkar ibland som författarna anstränger sig att knyta appraisalsystemet så fast som möjligt till SFL-grammatiken. Det kan ju vara intressant om syftet är att se hur nära analys av värderingar kan anpassas till en överordnad språk teori.

Men en stor fördel med appraisal är att man inte alls behöver göra det om man inte vill. Man kan använda sig av den grundläggande modellen med tydliga distinktioner för sin egen analys och man behöver inte fördjupa sig i alla underavdelningar som föreslås eller knyta den egna analysen helt till SFL-grammatiken. Appraisalsystemet är utvecklingsbart efter det syfte man kan ha och vad man vill med sin egen analys.

3 Analyismetod

Mitt övergripande syfte är att studera med vilka medel opinionsbildning sker i tidningsledare. Vilken typ av information ges? Hur uttrycks kritik? Finns särskilda mönster för hur ledare byggs upp? Ett annat syfte är att genom de olika undersökningarna bidra till en beskrivning av ledaren som genre.

Mitt material är starkt politiskt laddat, vilket kan vara en förutsättning för att få intressanta resultat och olika exempel på hur åsikter kan uttryckas. Men både för att studera hur opinionsbildning går till och för att beskriva ledaren som genre är det första steget att undersöka vilken typ av information i vid betydelse som förekommer i ledare.

Den metod jag utarbetat anknyter till både talhandlingsanalys och texttypologi vilka presenteras i kapitel 2. Metoden är materialbaserad och utarbetad på mina texter. För att få en uppfattning om hur ledarna byggs upp av olika typer av information har det varit nödvändigt att göra genomgången av materialet på meningsnivå även om redovisning av resultatet i första hand sker på högre nivåer. Meningen som analysenhet är den vanliga enheten vid olika sorters analys av ledare (Bolívar 1994, Reynolds 2000, Vestergaard 2000). Meningsanalysen är alltså ett hjälpmedel för att kategoriseringen av ledarna på högre nivåer ska vara välgrundad.

Informationstyperna i de undersökta ledarna fångas på meningsnivå i kategorierna: *redogörelse* för vad som hänt, *bedömning* av olika företeelser, *analys* av orsaker, konsekvenser och annat som innebär en förklaring till det som händer, *kritik* av aktörer, *handlingsuppsmaningar* av olika slag och tidningens tydligt uttalade *egen åsikt*. De olika typerna av information utesluter varandra i princip och täcker också den sorts information som ges i ledarna.

Meningsanalysen är också av intresse i sig själv eftersom olika tidningar har olika fördelning av de olika kategorierna. På ett så stort material kan det säga något om vad en viss tidning lägger tyngdpunkt på t.ex. analys. Också ledare från samma tidning kan vara olika vad fördelningen av de olika kategorierna beträffar och visa på att ledare kan ha olika inriktning. De kan t.ex. vara normala, kritiska eller i huvudsak analyserande. Dessa resultat av meningsanalysen presenteras i kapitel 4 och 5 i tabell 11 och 13.

För att karaktärisera ledares uppbyggnad eller textmönster har jag valt stycket som redovisningsenhet. Stycken kategoriseras på samma sätt som meningar. Stycket kan bestå av meningar av samma typ och då är kategoriseringen problemfri. Stycket kan också vara mer eller mindre heterogent vad meningstyper beträffar. Vilka avvägningar som då görs diskuteras senare i detta kapitel.

Om olika typ av information på styckenivå upprepas på ett regelbundet sätt i bestämd ordning i olika ledare finns ett eller flera textmönster i ledarmaterialet. Olika kombinationer av texttyper kan alltså karaktärisera en genre, något som jag avser att visa med textmönsteranalysen.

Att redovisa textmönster är alltså ett sätt att beskriva ledaren som genre.

3.1 Mina analyskategorier

Mina analyskategorier är utvecklade med i första hand illokutionsanalys och texttypologi som grund. Hur de anknyter till dessa redovisas i detta avsnitt. Kategorierna har översiktligt presenterats i föregående avsnitt. Det finns också ett fåtal meningar eller fraser som är betydelsefulla enligt mina kriterier men kan ha olika funktioner i texten.

Redogörelse motsvarar representativer hos Searle och narration och deskription inom texttypologin. Redogörelse för vad som hänt förekommer i hög grad även i ledare, alltså inte bara på nyhetsplats. Redogörelsen är i första hand händelseinriktad men ibland förekommer den i form av enkla deskriptiva faktapåståenden om hur något förhåller sig, enkla i betydelsen att de är kontrollerbara och anknyter till Reynolds (2000) resonemang om sanning.

Bedömning är en kategori som behövs för tidningsledare. Bedömning anknyter till en del av de påståenden som Vestergaard (2000) kallar *assessiver*. De handlar om personliga omdömen av olika slag. Bedömningen kan vara framtidsinriktad och innebär därmed ett mått av osäkerhet. Men bedömning används också när man uttalar sig om läget på arbetsmarknaden och andra företeelser som ett lönebud. Det är inte fråga om analys utan om ytligare ofta neutrala omdömen som inte motiveras.

En mer personlig form av bedömning förekommer i vissa tidningar, ett slags omdöme som kan vara personligt i två betydelser. Det uttalar sig om personer och uttrycker skribentens personliga omdöme på ett sätt som avviker från en annars mer distanserad och neutral stil.

En av tidningarna kommenterar ofta händelseförloppet med olika ställningstaganden eller värdeomdömen. Dessa omdömen har förts till bedömningar eftersom de inte motiveras. Bedömningar förklaras eller motiveras inte och har därmed lågt intentionsdjup.

Analys innebär förklaring och fördjupning av vad som sker i det som synes ske. Detta är en mycket viktig del av en ledares uppgift. Analys motsvarar exposition eller explikation inom texttypologin. Jag föredrar att se fördjupningar av olika slag som kunskapssökande. Även om urvalet av det man vill analysera kan vara och ofta är beroende av tidningens politiska ideologi ser jag tidningens analyser som i första hand informativa på ett djupare plan för läsaren. Ibland kan det tydligt framgå att delar av en ledare är skenbart analyserande, dvs. man använder sig av analyser – som inte

hänger ihop eller stämmer med fakta – i ett agitatoriskt syfte, men detta är undantag i normalledare. Analyskategorin har många underavdelningar vilka presenteras i samband med de exempel som ges på analys.

Handlingsuppmaningar har motsvarigheter både i talhandlingsanalys med Searles direktiver och i texttypologi med instruktion hos Werlich (1976) och Ledin (2000) samt behavioral och procedural hos Longacre (1983). Handlingsuppmaningar kan ske i form av rekommendationer till inblandade parter. Liksom när det gäller kritik bör adressaten vara nämnd eller åtminstone tydlig. Ordet rekommendation har positiv klang men vissa rekommendationer är snarast lite hotfulla. Vissa handlingsuppmaningar har ingen tydlig adressat. Handlingsuppmaningar kan också uttryckas på ett mer subtilt och komplicerat sätt, genom olika sorters analys vilket diskuteras senare. Det som skiljer tidningsledare från andra texter är att direktiverna inte riktar sig till läsarna utan till aktörer på den politiska scenen.

Den värderande komponenten i såväl talhandlingsanalys som texttypologi är styvmoderligt behandlad och inte ordentligt utredd. Expressiv funktion hos Searle uppfattas bara som ett uttryck för sändarens känslor eller kontakt-sökande som att tacka, be om ursäkt. Van Eemeren och Grootendorst (1992) anser att den expressiva illokutionen inte tillför något i den argumentation som ska lösa konflikter, inte ens i medlingssamtal i samband med skilsmässor som man undersökt. När det gäller texttypologi faller allt som inte passar under narration, deskription, explikation och instruktion eller liknande texttyper under argumentation. Argumentation innefattar alltså samtliga värderingar.

Stark positiv eller negativ värdering av företeelser förekommer knappast i mitt material. Eftersom ledarna handlar om en konflikt och politik handlar om beslutsfattande är det naturligt att negativ och ibland även positiv värdering riktar sig mot personer som är ansvariga för det rådande tillståndet.

Egen åsikt är en kategori som behövs när tidningen tydligt framträder med vad den tycker på ett sätt som inte hör hemma under analys. Analys är något mer generellt. Egen åsikt är en tydligt uttalad uppfattning i en aktuell konkret politisk fråga om vad man tycker eller hur något borde vara. Uppfattningen är normalt motiverad, därav jämförelsen med analys. Värdering av företeelser förs till denna kategori när värderingen är motiverad, annars till bedömning.

Kritik riktar sig mot personer/aktörer som nämns i texten eller är identifierbara. Kritiken kan vara positiv eller negativ men de positiva omdömena är ytterst sällsynta. Det gäller att fördela skuld och ansvar i en konflikt så möjligtvis förstärks den negativa värderingen av detta faktum.

Kritik på meningsnivå uttrycks ofta med värderande ord. Då är kritiken normalt motiverad genom redogörelse för en handling eller genom analys. Kritik kan också ingå i ett redogörande avsnitt. Samtidigt som man redogör för vad som hänt kritiserar man en aktör. Kritik kan också utformas så att man kritiserar en aktör för vad den borde ha gjort men inte gjort, en slags

försenad rekommendation. Man kan också göra helt neutrala påpekanden om att ett visst beteende är inkonsekvent eller strider mot en norm. Normen behöver inte nämnas utan ligger i den gemensamma moralen, de gemensamma samhällsvärderingarna. Kritik som inte motiveras förekommer knappast i dessa fall. I fråga om dessa typer av kritik är det lätt att skilja kritiken från underlaget för den kritiska hållningen. Som läsare får man förklarat för sig varför ledarskribenten är kritisk.

Ansvarstillskrivande förekommer också i samtliga tidningar. Det är någons skuld, ansvar att ett negativt tillstånd uppstått. Ansvarstillskrivande kan motiveras men det är inte alltid fallet. Om någon vid upprepade tillfällen tillskrivs hela skulden och ansvarstillskrivandet inte ens motiveras blir kritiken inte seriös utan agitatorisk. Ett annat sätt att kritisera är att strukturera de olika parterna som företrädare för en kamp mellan gott och ont. Polariseringen kan också handla om ett ideal en part påstår sig vilja kämpa för i kontrast till dess praktiska handling. Ett tredje av de mindre seriösa sätten att kritisera är genom att göra negativa tolkningar i kritiskt syfte av vad en part kan avse med ett beteende eller vad en part tycker och tänker.

Det ligger i tolkningens natur att den inte motiveras. Det är så att säga för att slippa redogöra för underlaget för kritiken som tolkningar görs i kritiskt syfte. Förekommer många sådana blir ledaren närmast agiterande. Ibland går det i sådana tolkningar inte heller att skilja fakta och värdering åt utan man påverkas att acceptera tidningens verklighetsbild med tillhörande värdering – eller att förkasta den. Ledaren serverar en färdig bild av hur man ska tycka utan att egentligen motivera varför eller bredda analysen kring existerande problem och motsättningar. Etikettklistring är en form av kritisk tolkning.

Mina kategorier eller budskapstyper gäller normalt både meningar och större textdelar. Analysen av meningar är ett hjälpmedel för att beskriva hur ledaren byggs upp till större enheter i regel stycket. Däremot missar man en del om man bara redovisar resultatet på styckenivå. Rekommendationer utgörs i regel av en enda mening och de blir inte synliga i styckeanalys om inte rekommendationen utgör ett eget stycke, vilket ibland kan vara fallet. Spar-sam kritik och egen åsikt blir i regel inte heller synliga på styckenivå.

3.2 Exempel på ledares texttyper/budskapstyper

Mina analyskategorier har presenterats i föregående avsnitt. I detta avsnitt ger jag exempel på mina olika kategorier eller budskapstyper. Jag kallar de texttyper som finns i ledare för *budskapstyper*. Jag nämner också något om hur budskapstyperna kombineras eftersom resultatredovisningen sker i större enheter och alltså inte blir lika nyanserad som följande meningsexempel med kommentarer. Hänvisning sker till tidning, datum och meningens nummer i ledaren. Alla kursiveringar är mina och gjorda för att tydliggöra det jag talar om.

3.2.1 Kommenterande redogörelse

Redogörelse i ledare är i första hand händelseinriktad. Vissa tidningar har redogörelse för vad som hänt på arbetsmarknaden som en mycket stor del av meningsmaterialet. Förutom att upplysa läsaren som kan få denna information på nyhetsplats tjänar redogörelsen som utgångspunkt för ledarskribentens olika synpunkter. Även tidigare händelser som an knyter till konflikten kan tas upp och diskuteras. Redogörelse omfattar även en del deskriptiva påståenden till exempel om vad olika lönebud innehåller. Det som kategoriseras som redogörelse är i princip kontrollerbara påståenden, faktaupplysningar. Redogörelse är ett överordnat begrepp när jag talar om budskapstypen redogörelse.

Kommenterande redogörelse är den term jag använder i textanalysen eftersom redogörelser mycket sällan är helt neutrala utan också visar författarens attityd på olika sätt. Ett ironiskt och raljant ordval riktat mot aktörer räknar jag till det språkligt-stilistiska området, inte till själva texttypen. Där emot finns andra markörer i redogörelser som innebär att man samtidigt gör en bedömning av det som sägs genom ordval eller genom att en del av meningen faktiskt utgör en bedömning. Att en redogörande mening kan innehålla en bedömning ingår härmed i definitionen. Exempelen nedan redogör för vad som hänt med inslag av bedömningar som kursiverats.

- (1) *Inte oväntat* segrade den militanta linjens företrädare. (SvD 31.1:20)
- (2) Under onsdagen kom ett par *oväntade* och *märkliga* turer. (Arb 4.2:2)
- (3) *En annan märklighet under onsdagen var*, att Saco och dess medpart hittills, Statstjänstemännens riksförbund, SR, gick skilda vägar. (Arb 4.2:12)

En annan typ av redogörelser är när man citerar eller refererar andras inlägg i den debatt som pågår om konflikten. Ofta gör man det i ett annat syfte än det rent informativa och det är då det blir komplicerat. Man kan referera stark kritik mot ena parten i konflikten. Kritiken är alltså inte ledarskribentens. Dessa påståenden blir dubbla. Vad skribenten tycker om innehållet i påståendet framgår inte alltid och när det framgår beror det på kontexten hur det ska tolkas. Ibland håller skribenten med, ibland bemöter han kritiken, ibland tjänar den ett helt annat syfte. Påståendena kategoriseras på meningsnivå som kommenterande redogörelse. Man redogör för vad någon annan har sagt som i följande meningar.

- (4) Professor Gunnar Myrdal betecknade i en TV-debatt Saco som en ”idiotisk överklassorganisation, som för en strejk för redan privilegierade grupper”. Statsminister Palme framhöll i en utfrågning i TV, att undfallenhet mot Saco skulle lett till kaos i landets ekonomi. (Arb 7.2:4-5)

Kritik kan också vävas in i redogörande meningar, som då betecknas som *kritisk redogörelse*. I detta fall är kritiken ledarskribentens. På meningsnivå

räknas kritisk redogörelse som kritik, eftersom kritik dominerar, men på styckenivå som kritisk redogörelse. Kritik finns i följande meningar både på ordnivå, kursiverat, och genom kontrastverkan i innehållet.

- (5) Saco *skärper* konflikten på den statliga sektorn. Rakt motsatt den mjuka linje, som akademikernas fackliga huvudorganisation visade tendens till att vilja föra under onsdagen, är det ett helt *förödande* strejkvarsel, som lämnades arbetsgivarsidan under torsdagen. (Arb 5.2:1–2)

Olika exempel på hur redogörelse byggs upp presenteras nedan. Det handlar alltså inte om olika budskapstyper utan om olika sätt att göra redogörelsen mer levande och läsvärd.

- (6) Ännu har inte något bud getts till de statsanställda, som befinner sig på den övre delen av A-löneplan eller på någon av de särskilda löneplaner för högre tjänstemän. (Arb 30.1:12)
- (7) Hr Palme fann sig efter ett dygns betänketid föranledd att träda fram och naturligtvis valde han att göra det i TV. (SvD 7.2:2)
- (8) ”Munväder och förvirring” – det här är inget lockoutvarsel, tycker SACO-chefen Bertil Östergren. Jo, svarar avtalsverket. (DN 2.2:3–4)
- (9) Strejken är ett faktum – tågen har slutat att gå. (DN 5.2u:1)
- (10) I den här situationen väljer Avtalsverket att utestänga de största medlemsgrupperna inom Saco och SR från sina arbeten. (Arb 22.2:27)

Exempel 6 är en helt neutral och exempel 7 en raljant redogörelse. Exempel 8 är dialogisk och exempel 9 dramatiserar det som hänt. Andra sätt att göra redogörelsen mer livfull är genom kontrastverkan som i exempel 5. I exempel 10 är man resonerande och pedagogisk på ett sätt som närmar sig analys. Redogörande meningar kombineras lätt till hela stycken. Vore alla meningar helt neutrala skulle de redogörande partierna vara svårlästa. Helt neutrala meningar är mycket sällsynta utom när man presenterar innehållet i ett lönebud.

3.2.2 Bedömning

Bedömning kan som redan visats förekomma insprängd i redogörelse både i form av enstaka ord och som del av mening. Men bedömning bildar också egna meningar.

Bedömning görs till allra största delen av läget på arbetsmarknaden, både i form av spekulationer om den allra närmaste framtiden och som uttalanden om det aktuella läget och som bedömning av lönebud och andra företeelser i nära anknytning till konflikten. När man uttalar sig om vad som troligen kan hända uttrycker bedömningen givetvis ett mått av osäkerhet men en viss osäkerhet kan prägla även andra bedömningar. Osäkerhetsmarkeringarna har kursiverats.

- (11) Det är *sannolikt*, att ytterligare turer har inletts och avslutats, när detta läses. Situationen är mycket svårbedömbär, men förhandlingarna är så intensiva och läget så allvarligt, att mycket kan hända på kort tid. (Arb 4.2:10–11)
- (12) *Kanske* kan man redan i början av nästa vecka räkna med beslut om lockoutåtgärder även från det hållet? (SvD 29.1:32)

Dessa båda exempel är huvudsakligen framtidsinriktade men 11 uttalar sig också om det aktuella läget. De två följande exemplen uttrycker också viss osäkerhet trots att de uttalar sig om företeelser.

- (13) Både SACO och SR har hittills under avtalsrörelsen befunnit sig *i ett slags* underläge. (SvD 29.1:5)
- (14) *Mycket* talar för, att organisationernas negativa attityd är obruten. (Arb 12.2:5)

En mer personlig form av bedömning förekommer, som tidigare nämnts, i vissa tidningar, ett slags omdöme som kan vara personligt i två betydelser. Det uttalar sig om personer/aktörer och uttrycker skribentens personliga omdöme på ett sätt som ofta avviker från en annars distanserad och neutral stil.

- (15) Han förefaller märkligt belåten med detta. Antagligen är han lika belåten med nästa steg i trappan upp mot ett desorganiserat Sverige. (SvD 20.2: 3–4)
- (16) Ingen hade väl heller väntat att från det hållet få höra några brakande applåder. Det hade varit ett alltför grovt etikettsbrott. (DN 11.2:16–17)

Bedömningar på meningsnivå förekommer ofta i redogörande avsnitt. Det rör sig då om enstaka meningar som uttalar sig om det man redogjort för. Men bedömningar bildar också egna stycken när skribenten stannar upp och funderar över läget och framtiden. Men bedömningsstycken är inte så vanliga. Man skulle kunna säga att bedömningar är nära förbundna med redogörelse i ledartext.

3.2.3 Analys

Analys är att ge bakgrundsinformation och fördjupning vilket är en viktig uppgift för en ledare. Många olika sorters analys förekommer och presenteras med exempel både på menings- och styckenivå. Till att börja med ges exempel på *avsikt*, *orsak*, *problem*, *konsekvenser* och *rätt/praxis/skyldighet* enligt arbetsmarknadens regler.

Eftersom olika aktörer agerar är *avsikt* en vanligare kategori än *orsak* som inte kräver mänsklig vilja vilket *avsikt* gör. I exempel 17 ges exempel på kolliderande avsikter vilka tillsammans skapar ett *problem*. Båda parter kan

inte få som de vill. I exempel 18 presenteras delvis samma innehåll som en *orsak*.

- (17) Ett av motiven för SACO:s och SR:s hårda linje är att båda organisationerna till varje pris, nästan, vill undvika en stor samordning av löneuppgörelserna över hela löne marknaden. Men det är just denna ”totala samordning” LO-ledningen vill ha, oavsett skillnaderna i de olika organisationernas löneutveckling och utgångspunkter. (DN 29.1:17–18)
- (18) Det finns dock ytterligare ett skäl, som inte kan förbises när en bedömning ska göras till det märkliga agerandet på den offentliga sektorn – det är rädslan för en samordning med LO-SAF-förhandlingarna. (Arb 30.1:14)

Kolliderande ambitioner är ett *problem* men *problem* kan aktualiseras på ett annat sätt, som en fråga som sedan analyseras i ledaren.

- (19) Har regeringen av politiska och taktiska skäl bestämt sig för en kollisionkurs mot SACO och SR – en politik som omöjliggör en förnuftig kompromiss inom överskådlig tid? (SvD 9.2:2)

Konsekvenser av konflikten diskuteras hela tiden och är en omfattande kategori i analysen. I regel pekar man på negativa konsekvenser av konflikten men neutrala och positiva kan förekomma i andra sammanhang.

- (20) SJ kan sättas ur funktion med allt vad detta innebär. Stannar besiktningsveterinärerna hemma kommer vi snart att bli utan kött. (SvD 30.1:13–14)

Den första meningen i exemplet är ingen analys utan en redogörelse som antyder konsekvenser. Den sista meningen är en *analys* eftersom den förklarar ett samband, visar *konsekvenser* av en handling. Ibland kan gränsen mellan analys och bedömning också vara lite oklar i vissa tidningar men för att en mening ska klassificeras som analys måste den förklara något. Ett påpekande om vilken *rätt* som gäller finns i följande exempel.

- (21) Vi har nämligen fortfarande en fri arbetsmarknad med rätt för organisationerna att tillvarata sina medlemmars intressen. (DN 5.2:26)

Delar av en analyserande ledare presenteras i det följande med exempel på olika slags analys.

- (22) Varför är det så stor skillnad i år mellan avtalsrörelsens förlopp inom den offentliga sektorn och på den privata sidan? Inom en betydande del av den förra råder öppet krigstillstånd med hårda beskyllningar mellan parterna, inom den senare kommer dessa överens om en mjuk strandning och begär i gott samförstånd en medlingskommission. (DN 20.2:1–2)

Problem aktualiseras i första meningen och fortsätter med explicit *jämförelse* i den andra. Hela ledaren analyserar och diskuterar det aktuella problemet. Följande stycke i samma ledare ger exempel på andra typer av analys.

- (23) På den privata sidan har man kommit fram till en likställighet mellan parterna som utesluter ensidiga diktat i fråga om lönepolitikens utformning. Arbetsgivaren kan ha sin syn på hur fördelningen bäst ska ske inom ramen för tillgängliga resurser, men idag skulle han inte drömma om att diktera denna ens i huvudlinjerna. Arbetstagarnas önskemål tillmäts den största betydelse såväl vid förhandlingar med de LO-anslutna som med tjänstemännen. Häri ligger värdet med den fria arbetsmarknaden. Den ger åt parterna, och särskilt de anställda, ett medinflytande som inte är möjligt med något annat system för lönesättningen. (DN 20.2:8–12)

De tre första meningarna är var för sig och tillsammans en analys av hur något förhåller sig, *verklighet* men *jämförelsen* ligger outtalad i varje mening mellan privat och offentlig sektor. De två sista meningarna framhäver det *värde* denna ordning med fri förhandlingsrätt för med sig.

Jämförelsen utfaller till den privata sidans fördel. Privata arbetsgivare ägnar sig inte åt ”ensidiga diktat” – det finns alltså en annan arbetsgivare som gör så. Trots att ledaren är analyserande blir även detta stycke som helhet indirekt kritiskt, inte i första hand genom ordvalet utan genom innehållet. Den offentlige arbetsgivaren respekterar inte enligt analysen sin motpart, vilket man enligt samhällets normer bör göra. Detta stycke liksom hela denna ledare är ett exempel på att man kan uttrycka stark kritik genom analys.

- (24) Utjämningsstanken har resonans inom vida kretsar av folket. Men på löneområdet kan den, så länge arbetsmarknaden är fri, inte drivas snabbare än vad organisationerna accepterar. Även SACO och SR har visat förståelse för utjämningskravet. (DN 20.2:36–38)

Första och tredje meningen i ovanstående stycke påpekar anslutning till ett *värde*, löneutjämning, vilket även organisationerna ställer upp på. Mellanmeningen talar om vilka *medel* som kan eller inte kan användas för att nå ett visst mål. *Medel* kan i viss kontext fungera handlingsuppmanande men det kan också som här vara en ren analys av vilka medel som kan eller inte kan användas. Det finns ett antal analysmeningar i DN som måste betraktas som direkt *handlingsuppmanande*.

- (25) Självfallet är det arbetsgivarens sak att sätta ett tak för de totala löneutgifterna, men vid fördelningen inom den givna ramen måste alla anställdas medbestämmanderätt respekteras. [---] Vad som i första hand behövs är en nedtoning av de politiska aspekter som hittills bestämt regeringens hållning. Man kommer inte fram till en för alla parter godtagbar avvägning utan att visa större öppenhet också för synpunkterna från tjänstemannasidan. (DN 21.2:36, 39–40)

Första meningen är direkt *handlingsuppmanande* men är en analysmening. Mellanmeningen är egentligen bara en handlingsuppmaning, analysen ligger inte i samma mening. Sista meningen kan ses som ett *medel* med klar handlingsuppmaning eller som en *handlingsuppmanande analys*. Uppmaning till

parterna eller regeringen att handla på ett visst sätt kan alltså ske även via analys. Analys kan som ovan visats även fungera kritiskt.

En annan kategori som har med handling att göra är *handlingsalternativ*, vilket innebär att alternativa handlingar diskuteras antingen något som borde ha gjorts men inte gjordes, exempel 26, eller framtidsinriktat och ibland spekulativt, i det senare fallet med flera meningar i följd. Handlingsalternativ är aldrig handlingsuppmärksamhet på meningsnivå men kan vara det på styckenivå. Det beror på kontexten.

- (26) Varför lades aldrig ett bud som med hänsyn till omständigheterna kunde övertyga allmänheten om att förhandlingsmöjligheterna uttömts innan tvångslagstiftningen tillgreps. (DN 11.3:20)
- (27) Organisationerna på arbetsmarknaden måste veta sitt ansvar och arbeta på ett sådant sätt, att orimliga strejker inte sätts in. Ett ingripande från regeringen i en facklig tvist skulle för all framtid sätta fackföreningsrörelsens väsentligaste funktioner ur spel. Det skulle förändra relationer, som skapats under svåra förhållanden mellan arbetsmarknadens parter. Ett regeringsingripande skulle för alltid urholka de fackliga organisationernas möjligheter att driva en egen politik. (Arb 5.2:12–15)

Exempel 27 inleds med ett *krav på beteende* och fortsätter att diskutera ett handlingsalternativ, i de tre följande meningarna, nämligen ett regeringsingripande som vid denna tid inte är aktuellt men tänkbart. I sådana teoretiska diskussioner betecknas alla aspekter på alternativet som handlingsalternativ, även dess konsekvenser, eftersom det innebär ett alternativ till det som gäller. Vad gäller *krav på beteende* så brukar en sådan analysmening ofta följas av kritik, kravet har inte uppfyllts, så som följande exempel visar.

- (28) Det är rimligt att ställa frågan om regeringen verkligen till fullo utnyttjat alla möjligheter att begränsa skadeverkningarna innan tvångslagen tillgreps. Svaret kan bara bli ett – det har man ingalunda gjort. [...] Förhandlingsrätten kan bli ett stycke papper om den godtyckligt sättes ur kraft. (DN 12.3:19–20, 27)

Här följs *krav på beteende* av kritik, inte med värderande ord utan genom att man visar att regeringen inte skött sig som man kan förvänta sig att en regering ska göra. Värdebegreppet kan också innefatta *hot mot värde*, vilket framhävs i sista meningen i exempel 28.

Tolkning är en lite osäkrare sorts analys vad innehållet beträffar. Den uttalar sig om andras insikter och åsikter, något som ledarskribenten kanske inte vet så mycket om egentligen. Exempel 29 och 30 är tolkningar. Oftast används tolkning i negativt syfte och hör då hemma i kritik kategorin.

- (29) Men det kanske är politiskt farligare än att hugga till mot akademikerna? I varje fall kan man misstänka att hrr Palme och Sträng tycker det. (SvD 4.2:21–22)

(30) Detta var uppenbart för alla, oavsett offentliga förnekelser. (DN 29.1:8)

Analyskategorin är mycket omfattande. Den definieras genom sina underkategorier. När man talar om *avsikt*, *orsak*, *konsekvenser*, *problem*, *rätt/praxis/skyldighet*, *jämför* eller analyserar *verkligheten*, diskuterar *värde/hot mot värde*, *handlingsalternativ*, *medel*, *krav på beteende* då är det fråga om analys, liksom när man gör en *tolkning* av vad någon tycker. En del analyser är också direkt handlingsuppmanande där analysdelen av meningen så att säga motiverar handlingsuppmaningen. Som framgår av samtliga exempel på analys finns inga språkliga markörer för att signalera en förklaring utan analysen är rakt på sak precis som ett enkelt faktapåstående om hur det faktiskt förhåller sig.

Hela ledare kan vara analyserande till sin karaktär som ovan visats. Analyser bygger lätt upp hela stycken men enstaka analysmeningar kan också förekomma i alla sorters stycken, kanske oftast som en förklaring till något i ett redogörande stycke. Analyser höjer kvalitén på ledare. Läsaren får fördjupad kunskap och förståelse för vad som sker. Analyser tjänar också som utgångspunkt för olika handlingsuppmaningar och kritik och i vissa mer sällsynta fall uttrycker analysmeningen själv kritik eller handlingsuppmaning.

När det gäller att studera hur handlingsuppmaningar uttrycks på högre nivåer finns det anledning att återkomma till de olika analyskategorier som kan vara handlingsinriktade och se hur de fungerar i texten som helhet.

3.2.4 Handlingsuppmaningar

Rekommendation är en uppmaning i texten till en bestämd adressat att vidta en bestämd åtgärd. I regel handlar det om att undvika konflikt eller att undvika att konflikten förvärras. Rekommendationer kan motiveras men när det gäller att inte förvärra konflikten behövs i regel ingen motivering. Rekommendation låter som något positivt men vissa rekommendationer kan ha en ironisk eller hotfull karaktär.

- (31) Parterna bör känna hotet av en annalkande ”folkvrede” om de inte tar sitt förnuft till fånga och slår in på de fredliga förhandlingarnas väg. (DN 2.2:36)
- (32) Det minsta man kan begära är därför att det allmännas företrädare gör ett sista och verkligt allvarligt menat försök att genom ett meningsfullt utspel förhindra en öppen strid. (SvD 30.1:24)
- (33) För att så ska ske krävs dock, att Saco får ett förslag att bita i från Avtalsverket. (Arb 4.2:22)

Som tidigare har framkommit finns analyser som direkt uppmanar till handling och det kan också finnas *handlingsuppmaningar* utan bestämd adressat. Detta gäller på meningsnivå. Rekommendationer förekommer i regel som enstaka meningar i något av de sista styckena i ledaren.

3.2.5 Kritik

När det gäller kritik kan kritikmeningar behandlas som övriga meningar endast i vissa ledare, nämligen de som kan betecknas som lugna normalledare vilka presenterar och diskuterar det uppkomna läget och kritiserar vissa aktörer i ett fåtal meningar. Dessa ledare kallar jag *linjära*. Olika sorters information radas upp linjärt och varje mening väger i princip lika tungt.

Men vissa ledare är starkt kritiska och i dessa färger kritiken av sig även på meningar som kan vara neutrala. Orsaken kan vara att ledaren driver en tes och då blir texten *hierarkiskt* uppbyggd. Vissa påståenden är centrala och andra är till för att stödja tesen. Men det räcker med att det finns en stor mängd kritiska meningar för att de ska färga av sig på hela innehållet. Även neutrala analysmeningar kan fungera kritiskt vilket redovisats i analysavsnittet. Därför kräver analys av hur kritik framförs i vissa ledare hänsynstagande till hela texten. I detta avsnitt redovisas kritik på meningsnivå medan mer komplicerade sätt att uttrycka kritik diskuteras i kapitel 7.

Värderingar uttrycks som tidigare nämnts i första hand som kritik mot aktörer och kritiken är nästan alltid negativ. Aktörerna måste vara nämnda i texten eller identifierbara. Begreppet *kritik* står för kritik kategorin som sådan men också för negativ kritik. De få gånger kritiken är positiv markeras detta som *positiv kritik*. Kritiken uttrycks ofta med *värderande ord* och i normalledare är kritiken motiverad genom redogörelse för den handling som kritiseras eller genom analys. Står kritiken i samma mening som redogörelse eller analys räknas meningen som kritisk. Kritik tar över.

- (34) Men avtalsverket har av allt att döma inte förstått eller förmått hantera den besvärliga förhandlingssituationen med något rimligt minimum av känsla för det olämpligas gränser. Verket började med att säga blankt nej till SACO och SR, utan att själv prestera något förhandlingsbart motbud, [...] (DN 29.1:12–13)
- (35) I fråga om SACO lät arbetsgivaren tidsfristen löpa ut utan att rucka på sin totalt stenhårda attityd, som i realiteten inte innebär någonting annat än förhandlingsvägran. (DN 5.2 u:4)
- (36) Avtalsverkets utspel påminner betänkligt om den sortens elefantihopp, som försämrar möjligheterna att komma tillrätta med situationen. (SvD 2.2:19)

Många *värderande ord* finns i första meningen i exempel 34 och redogörelsen i andra meningen som också innehåller värderande ord motiverar kritiken. I exempel 35 ingår kritiken i redogörelsen för vad som hänt och i bisatsen kommer en analys av innebörden av beteendet vilket uttrycker ännu starkare kritik eftersom arbetsgivaren *bryter mot* den *norm* som gäller vid förhandlingar. I exempel 36 stöds kritiken av att man påvisar negativa konsekvenser av den handling man kritiserar. När kritik stöds av analys ingår

ofta analysdelen i kritikmeningen varvid hela meningen blir en kritikmening. När analys som stöder kritik är fristående omfattar den ofta flera meningar.

- (37) Parternas taktiska agerande förvånar och Avtalsverkets krav på Saco och SR, att dessa måste återta sina strejkvarsel för att inte lockout skulle utfärdas ter sig märkligt. Ett sådant agerande torde aldrig tidigare ha förekommit på svensk arbetsmarknad. (Arb 4.2:14–15)

Exempel 37 har i första meningen svagt kritiska ord som ”förvånar” och ”märkligt” men faktpåståendet som följer i meningen därefter uttrycker egentligen ännu starkare kritik eftersom det innebär att avtalsverket *bryter mot den praxis* som gäller vid förhandlingar. Kritiken får sin kraft av att samhällets *regler, moral eller normer inte följs* och detta behöver inte sägas rent ut. Meningen kan vara helt neutral i ordvalet.

En annan typ av kritik innebär att man kritiserar någon för att inte ha gjort vad man enligt skribenten borde ha gjort, en slags *försenad rekommendation* som i stället blir *kritik* som i exempel 38. Exempel 39 är ett stycke kritisk redogörelse. En part, här SACO och SR, kritiserar när man redogör för läget. Kritisk redogörelse räknas som kritik på meningsnivå, eftersom kritik tar över men på styckenivå räknas det som *kritisk redogörelse*, varvid redogörelsen poängteras. Den utelämnade mening 3 är en kritikmening.

- (38) Saco:s beslut att hålla inne med sin varslade strejk borde ha accepterats av Avtalsverket trots villkoren. (Arb 4.2:27)
- (39) Saco skärper konflikten på den statliga sektorn. Rakt motsatt den mjuka linje, som akademikernas fackliga huvudorganisation visade tendens till att vilja föra under onsdagen, är det ett helt förödande strejkvarsel, som lämnades arbetsgivarsidan under torsdagen. [...] Som sällskap i denna höglönekamp har Saco Statstjänstemännens riksförbund, SR. (Arb 5.2:1–2, 4)

Ansvarstillskrivande är något som alla tidningars ledare ägnar sig åt. Det kan motiveras med en ingående analys, vara utan motivering över huvud taget eller med en mycket oklar sådan och alla stadier däremellan. I 40 motiveras kritiken med analys i samma mening och i 41 i meningen efter.

- (40) Att avtalsverket får ta på sig en god del av ansvaret framgår av att löntagarorganisationerna inte i första hand går i konflikt för ett visst lönkra, utan för att tvinga motparten till konkreta förhandlingar. (DN 29.1:15)
- (41) Regeringen har givetvis ett drygt ansvar för att avtalsrörelsen gått i baklås. En ekonomisk politik med starka inflatoriska inslag driver kraven i höjden; löntagarna vill gardera sig genom att täcka in kommande eller befärade prisstegringar i årets uppgörelse. (SvD 30.1:34–35)
- (42) Saco har satt in en strejk på den kommunala sektorn och varslat om strejk på den statliga, innan Statens avtalsverk kom med sin motåtgärd. Ansvaret för den konflikt, som när detta skrivs på torsdagskvällen bedöms vara helt omöjlig att stoppa, faller i allt väsentligt på Saco. (Arb 5.2:21–22)

Ansvarstillskrivandet i andra meningen i exempel 42 stöds av första meningen men sambandet är egendomligt liksom stödmeningen. Man kan ju inte komma med en motåtgärd, lockoutvarsel, före åtgärden strejkvarsel. Motiveringen stöder inte ansvarstillskrivandet, men den kan ge sken av att göra det.

Kritik kan också presenteras som en *polarisering mellan gott och ont* antingen så att det är en kontrast mellan ideal och verklighet eller mellan olika parter, där den ena står för det goda. Båda kontrasterna finns i följande exempel.

- (43) Saco talar – liksom borgerliga politiker i valtider – om utjämning och satsning på de lågt avlönade. Men i praktiken finns det inget utrymme för någon utjämning med den politik, som förs från Saco:s och SR:s sida. [---] Det är mot denna lönepolitik, som Avtalsverket med regeeringens stöd står fast. (Arb 7.2:32–33, 36)

Kritiska tolkningar kan vara väl underbyggda eller avsiktligt missvisande. Det kan vara en viss skillnad mellan en *tolkning i kritiskt syfte* som kan vara väl underbyggd när den levereras genom tidigare analyser och en *kritisk tolkning* där avsikten kan vara att tillskriva någon en helt felaktig uppfattning, inte bara för att kritisera utan för att misstänkliggöra. Jag tänker inte närmare gå in på skillnaden dem emellan men när det gäller en *tolkning i kritiskt syfte* är inte verklighetbild och värdering lika hoptvinnade. Exempel 44 och 45 anser jag vara *tolkningar i kritiskt syfte* medan exempel 46 och 47 är *kritiska tolkningar*.

- (44) Geijer är en varm vän av facklig jämlikhet så länge den är förenlig med särskilt inflytande för LO-ledningen. (DN 30.1:5)
- (45) För honom har det blivit en fix idé att tjänstemännen ska tvingas acceptera LO:s syn på avtalspolitiken. Han talar om samordning men menar underkastelse. (DN 5.2:5–6)
- (46) Lönebud är alltså endast sådana förslag, som Saco anser acceptabla. (Arb 12.2:11)
- (47) Det är alldeles för magert för att passa högavlönade. (Arb 14.2:4)

Användning av ordet ”högavlönade” i exempel 47 är *etikettklistring*, en form av *kritisk tolkning*. Ordet skulle kunna vara helt neutralt men det används starkt negativt i de aktuella kontexterna. Det innebär att fakta och värdering inte går att skilja åt utan man påverkas att acceptera ledarens verklighetsbild med tillhörande värdering – eller att förkasta den.

Underlaget för en kritisk tolkning redovisas normalt inte. Poängen med en kritisk tolkning kan vara just att slippa redovisa underlaget och i stället servera en färdig uppfattning om hur något förhåller sig och ska värderas. Detta sätt att kritisera tillämpas mer i starkt kritiska och agiterande ledare än i normalledare där kritiken är motiverad, som tidigare redovisats.

Kritik är i mitt material en stor och komplicerad grupp yttranden. Det som presenterats i detta avsnitt är kritik på meningsnivå som är lätthanterlig i lugna ledare men svårare att få grepp om i starkt kritiska eller agiterande ledare där de olika analysnivåerna påverkar varandra på olika sätt. Olika argumentationsknep används för att uttrycka kritik i agiterande ledare liksom ansvarstillskrivanden utan ordentligt analysunderlag, kritiska tolkningar, och gott-ont-uppfattningen där den egna åsikten står för det goda. Ledaren serverar då en färdig bild av hur man ska tycka utan att egentligen motivera varför eller bredda analysen kring existerande problem och motsättningar.

Seriös kritik är motiverad. Läsaren kan skilja på fakta och värdering. En del kritiska ledare stöds av analys. Kritik och analys varvas i ett bestämt mönster. Men som nämnts finns vissa mer agiterande ledare som driver en eller flera teser i kritiskt syfte och dessa måste analyseras från helhet till delar.

3.2.6 Egen åsikt

Ibland framträder ledarskribenten tydligt med tidningens egen uppfattning i en aktuell konkret politisk fråga på ett sätt som inte hör hemma under analys. Analys är något mer generell. Ibland används pronomenet *vi* för att markera detta. Man talar om vad man tycker om något eller hur något borde vara. Uppfattningen måste vara motiverad därav likheten med analys. Värdering av företeelser är som nämnts sällsynt i mitt material men när den förekommer och är motiverad har den förts till *egen åsikt*.

- (48) Även om tyngdpunkten läggs på de lågt avlönade och tjänstemän i mellanlönegrader, måste självfallet något utrymme finnas också för dem som redan sitter med goda löner. (Arb 5.2:29)
- (49) Det var ett stort framsteg när vi fick lagen om förhandlingsrätt även för de anställda i offentlig tjänst. (DN 20.2:13)
- (50) Vi har tidigare uttalat uppfattningen att det går inte att inom en begränsad sektor av arbetsmarknaden reglera lönerna efter en politisk doktrin utan att motsvarande norm tillämpas över hela fältet. (DN 11.3:25)
- (51) Det är givet att stor omtanke i detta sammanhang måste visas de sämre ställda, de lågavlönade inom olika fackliga organisationer, men lika givet att det inte är möjligt att gå fram mot de kvalificerade tjänstemannagrupperna med maktpråk och politisk nonchalans. (SvD 10.3:27)

Exempel 48 och 51 uttrycker tidningarnas åsikt om den lönepolitik som bör tillämpas. Exempel 49 uttrycker en värdering som motiveras med analys i de fem följande meningarna. Exempel 50 använder *vi* som markör.

Egen åsikt är en liten kategori och förekommer i regel som enstaka meningar.

3.2.7 Funktionsfraser

Eftersom analysenheten är grafiska meningar finns det korta fraser men även hela satser som inte har något innehåll enligt ovanstående kriterier. Men de har däremot någon slags funktion i texten för att binda ihop den eller som expressiva utrop eller skämt. Exempel från olika håll samlas i 52.

- (52) Vad är detta för trams? Någon måtta får det väl ändå vara även på den här konflikten. Det är verkligen det minsta man – tredje man – kan begära. Alltid något. Nå då så! Anser GHT också, att det är regeringens fel, att Skövde inte får snö till skid-SM?

3.2.8 Avslutande synpunkter

Budskapstyperna handlar om vilken typ av information i vid betydelse ledare innehåller och de anknyter nära till texttypologin. Som påpekas i kapitel 2 kan inte språkliga kännetecken identifiera texttyper men vissa språkliga drag kan höra ihop med vissa texttyper. Detta gäller även för ledares texttyper. *Kritik* uttrycks i regel med värderande ord och kritiken är normalt motiverad. Men kritik kan också som framgår av exempel 37 uttryckas på annat sätt, med ett faktapåstående som visar att den som kritiseras bryter mot en norm eller praxis vid förhandlingar. Kontexten gör att detta faktapåstående uttrycker kritik. Referensramen ligger i samhällskontexten. Meningens funktion väger tyngre än formen. Syftet/funktionen är inte att upplysa utan att kritisera. Virtanen (1992) talar om att diskurstypen, som uttrycker syftet med diskursen, föregår texttypen och att texttyp och diskurstyp inte alltid behöver överensstämma utan att en viss texttyp kan användas för olika syften.

Ordvalet kännetecknar i någon mån även *bedömningar* som liksom kritik uttrycker någon sorts omdöme. Modifieringar blir naturliga när man uttalar sig om något man inte är riktigt säker på eller om vad som kan hända i framtiden, vilket framgår av exempel 11–14. *Analys* definieras genom sina underkategorier som tidigare nämnts. Man uttalar sig kategoriskt om hur något förhåller sig utan några språkliga ledtrådar som skulle signalera förklaring. *Handlingsuppmaningar* uttrycks inte med imperativ utan med verb av typen *bör*, *krävs att*, vilket framgår av exempel 31 och 33.

Av de olika budskapstyper jag redovisat anknyter några i första hand till texttyper i betydelsen att de lätt bildar större partier text. Dessa är analys och redogörelse. *Analys* bildar lätt homogena stycken, som exempel 23, och till och med hela ledare där majoriteten av meningarna är analysmeningar. Redogörelse sker i form av *kommenterande redogörelse* i ledartext, eftersom det ofta finns en tydlig författarröst som i högre eller lägre grad bedömer innehållet i redogörelsen. Ibland förekommer *kritisk redogörelse*. *Handlingsuppmaningar* av olika slag liksom *kritik* i ledare med ett fåtal kritikmeningar har större likhet med illokutioner eftersom de inte bildar större partier text.

När redovisning sker på styckenivå märks inte enstaka meningar av kritik. Handlingsuppmaningar kan bilda egna korta stycken på en eller två meningar men i regel måste de lyftas fram om de alls ska märkas i stycke-redovisningen. Hur det går till redovisas i 3.4.1.

3.3 Från mening till stycke

Samma budskapstyper som för meningar används i princip även för stycken. Om alla eller nästan alla meningar i ett stycke tillhör samma budskapstyp, vilket ofta förekommer när det gäller kommenterande redogörelse och analys, föreligger inga problem med att kategorisera stycket. I detta avsnitt diskuteras heterogena stycken och exempel på hur två olika typer av ledare byggs upp redovisas.

3.3.1 Kategorisering av heterogena stycken

De principer som avgör hur heterogena stycken kategoriseras handlar om både dominans och hierarki. I litteraturen om texttyper (Adam 1992, Pilegaard & Frandsen 1996) talas om dominansmodellen, alltså den texttyp som är mest frekvent i ett avsnitt får känneteckna helheten. Men man kan tala om en annan slags dominans som handlar om vad som dominerar framställningen. Förekommer lika mycket analys och kritik i ett stycke är det troligt att kritiken dominerar det intryck man får och att analysen stöttar kritiken. Det blir fråga om en hierarkisk relation. Kritiken tar över precis som den gör i en mening där både analys och kritik ingår. Att bedömning i någon mån är underordnad redogörelse har diskuterats på meningsnivå och det gäller även på styckenivå. Bedömningsstycken innebär i regel att man stannar upp och på olika sätt bedömer det som presenterats.

3.3.2 Från mening till stycke i Arbetets ledare 4.2

För att åskådliggöra hur meningar bygger upp stycken och hur dessa kategoriseras presenteras en ledare i detalj. Meningarna är numrerade och stycken markerade med stora bokstäver. Alla viktiga budskapstyper förekommer i denna ledare. Ledaren finns i bilaga 1.

Det finns fyra homogena stycken: D bedömning, E kommenterande redogörelse, F kritik och H rekommendation. Samtliga har bara två meningar. Ledaren inleds med två redogörande stycken. A har en bedömningsmening som inledning men redogörelsen dominerar med tre meningar. B har två relativt långa redogörande meningar, en funktionsfras och en mening med svag kritik, så stycket blir redogörande. Det är vanligt att någon mening av annan typ, oftast bedömning eller analys, ingår i redogörande stycken.

Stycke	Budskapstyp	Kommentarer till klassificeringen, olika meningstyper
A	Kommenterande redogörelse	Man redogör för vad som hänt i mening 2–4 i preteritum. Mening 1 är en bedömning i presens. Stycket blir redogörande.
B	Kommenterande redogörelse	Mening 5 och 7 är redogörande i preteritum. Mening 6 är en fras utan egentligt innehåll som binder ihop texten och gör den resonerande. Mening 8 är svagt kritisk med metaforen ”två barn som kivas”. Mening 6 och 8 i presens. Stycket blir redogörande.
C	Rekommendation	Stycket består av en mening på 52 ord som rekommenderar en handling med redogörelse och bedömning i början som bas för rekommendation. Rekommendationen väger tyngst.
D	Bedömning	Läget på arbetsmarknaden bedöms i mening 10–11 i presens. Rent bedömningsstycke.
E	Kommenterande redogörelse	Redogörelse för vad som hänt tas upp igen i mening 12–13 i preteritum.
F	Kritik	Mening 14 uttrycker svag kritik genom ”förvånar” och ”märkligt”. Mening 15 är ett faktapåstående i preteritum som har kritisk funktion eftersom avtalsverkets agerande är ett brott mot praxis på arbetsmarknaden. Rent kritikstycke.
G	Analys	Mening 16 är liksom mening 6 en innehållstom fras som binder ihop texten. Mening 18 är en bedömning. Mening 17, 19–20 är analyser som lokaliserar de problem som finns. Presens för alla meningar utom 20 som har perfekt. Stycket blir analyserande.
H	Rekommendation	Ledaren kommer med två rekommendationer för att lösa konflikten i mening 21–22 vilka uttrycks men verben ”måste” och ”krävs”. Adressaterna är nämnda. Rent rekommendationsstycke.
I	Rekommendation	Mening 23 är bedömning, 24–25 är rekommendationer och 26 är bedömning. Den sista bedömningen motiverar rekommendationerna som är det centrala. Stycket blir ett rekommendationsstycke.
J	Kritik	Mening 27 är kritisk ”borde ha”, 28 är redogörelse, ett faktapåstående om vad som inte skedde. Mening 29–30 uttrycker kritik. Stycket blir kritiskt.

Figur 1. Från mening till stycke i Arbetets normalledare 4.2

Analysstycket G har övervikt för analysmeningar, tre av fem. En bedömningsmening uttalar sig om problemet som förs fram och förstärker därmed analysinriktningen. J har tre kritikmeningar av fyra och blir ett kritikstycke.

Det som är säreget för denna ledare är att rekommendationerna har en så framskjuten plats att de syns på styckenivå. För stycke C kan man tala om dominans i betydelsen att rekommendationen väger tyngst i denna enda mening som består av fyra satser med inslag även av redogörelse och bedömning, men rekommendationen är det centrala och den backas upp av de andra inslagen. Stycke I har två rekommendationer och två bedömningar varav den ena är ett stöd för rekommendationen och därmed underordnad denna.

Tempusväxlingen är påtaglig och följer i ledaren delvis budskapstyperna, vilket framgår av figur 1. Bedömningar står i presens liksom den kritik som uttrycker omdöme. Händelser rapporteras i preteritum i de tre redogörande styckena. I ett redogörande stycke som inleds med en bedömningsmening, som i stycke A, sker alltså en tempusväxling.

Vad som kännetecknar ledaren 4.2 är att alla budskapstyper är representerade utom *egen åsikt* som är en mycket liten kategori. Det finns homogena stycken där alla meningar är av samma typ: kommenterande redogörelse, bedömning, kritik och rekommendation och det finns exempel på heterogena stycken av olika typ, med kvantitativ dominans för en texttyp eller med betydelsestyp dominans som för rekommendationerna. Denna ledare är ovanligt varierad vad budskapstyper beträffar.

Arbetets ledare är exempel på vad jag kallar en normalledare som anknyter till det aktuella läget och använder de flesta budskapstyperna.

3.3.3 Från mening till stycke i Dagens Nyheters ledare 5.2

Dagens Nyheters ledare 5.2 lämnar det dagsaktuella och ger en bakgrund till det komplicerade läget på arbetsmarknaden. I analysen är stark kritik invävd mot dem som enligt tidningen är orsak till eller förvärrar krisen. Ledaren poängterar att man är överens om låglönesatsningar och att man måste verka i samförstånd om man ska nå de uppsatta målen, inte med konfrontation. Man måste också respektera alla organisationers rätt att verka för sina medlemmars intressen. Ledaren har ett tydligt syfte och är mer sammanhållen än en normalledare. Ledaren finns i bilaga 2.

Ledaren är en analys-kritikledare som varvar analys- och kritikstycken men handlingsuppsatningar finns både direkt och indirekt och de genomsyrar hela ledaren, när man talar om vilka medel som kan och inte kan användas om konflikten ska lösas. Stycke G–H har analyser med tydlig och explicit handlingsinriktning.

I denna ledare samverkar analys och kritik. Den inledande kritiska redogörelsen för LO-chefen Geijers beteende i valrörelsen förstärker den aktuella kritiken mot honom. Övrig kritik är väl underbyggd med analys. Analysen i stycke F går djupare än att bara stödja kritik. Analysen blir kritisk eftersom regeringen inte tar hänsyn till de lagar och regler och den praxis som gäller vid löneförhandlingar eller anpassar sina metoder efter en korrekt verklighetsuppfattning. Analysmeningar som är neutrala i ordvalet kan bli synnerligen kritiska som i detta stycke.

Trots att mycket kritik förekommer i ledaren är det möjligt att hålla isär analys och kritik. Kritiken smittar inte av sig på hela ledaren. Snarare kan man tycka att vissa analyser får en starkare kritisk effekt än kritiken. På grund av en viss jämvikt mellan analys och kritik är ledaren ett bra exempel på hur en analys-kritikledare kan se ut.

Stycke	Budskapstyp	Kommentar till klassificeringen, olika meningstyper
A	Kritik	Mening 1–4 är kritisk redogörelse för LO-chefen Arne Geijers beteende under fjolårets valrörelse. Mening 5–6 är kritisk tolkning av Geijers avsikter. Stycket blir helt kritiskt.
B	Kritik	Stycke B varvar analys med kritik. Mening 8 är kritisk i ordvalet ”hetsa mot höglönegrupperna” och 11 genom påståendet ”utöva påtryckning också mot avtalsverket” där företeelsen i sig uttrycker kritik. Kritiken väger över, analysen stöder kritiken. Stycke B hör innehållsmässigt nära ihop med stycke A. Ledaren börjar med två kritikstycken mot LO-chefen som i hög grad ansvarig för uppkomna problem.
C	Analys	Hela C visar anslutning till ett värde, att utjämna löneskillnader. Enkla faktapåståenden förklarar samsynen och bidrar till att fördjupa analysen och stödja den första meningen.
D	Analys	Man är överens om målet men inte om medlen. Mening 17, 19–20 är analys, 18 kritik. Helheten bli analys.
E	Kritik	Mening 21–23 uttrycker kritik mot s-pressen och 24–25 är analys av vilka medel som kan användas för att nå målet inkomstutjämning. Stycket blir kritiskt, analysen stöder kritiken.
F	Analys	En grundlig analys av vilka regler som gäller vid avtalsförhandlingar görs i mening 26–28 och 30. Man kritiserar regeringen för att ”tvinga fram en underkastelse” i mening 29. Analys viktigast.
G	Analys/handlingsinriktad	Analys av vilka medel som ej kan användas i mening 31–32 och uppmaning till berörda att ta hänsyn till detta i mening 33. Handlingsuppmanande analys för stycket som helhet.
H	Analys/handlingsinriktad	Analys med handlingsinriktning i mening 34–35.
I	Kritik	Mening 36 kritik, 37 egen åsikt, 38 analys, 39 kritik, 40 analys: fel medel, 41 egen åsikt. Stycket blir kritiskt. Analyserna och egen åsikt bidrar till kritiken mot socialdemokratin.

Figur 2. Från mening till stycke i Dagens Nyheters analys-kritikledare 5.2

3.4 Från stycke till textmönster

Redan efter menings- och styckeanalys av ledare från en enda tidning framgår att många ledare är likartat uppbyggda när man jämför i vilken ordning de olika budskapstyperna på styckenivå förekommer. Den likheten visar sig finnas i hela materialet – kvällspressen undantagen eftersom ledarna där inte analyseras på styckenivå på grund av för korta stycken.

De ledare som presenterats är exempel på två olika textmönster. Arbetets ledare 4.2 ger exempel på alla de viktiga budskapstyperna och anknyter till det aktuella läget. Många ledare är uppbyggda på detta sätt eftersom man noggrant följer händelseförloppet och kommenterar det på olika sätt med analys, bedömning eller kritik. Arbetets ledare 4.2 har kommenterande redo-

görelse i början i två stycken. Därefter kommer ett rekommendationsstycke och ett bedömningsstycke. Ytterligare en kommenterande redogörelse kommer med femte stycket, därefter ett kritikstycke, ett analysstycke, två rekommendationsstycken och ett kritikstycke som avslutning.

Vad som utmärker detta mönster är att man en, två eller fler gånger redogör för vad som hänt i ett eller flera stycken. Däremellan kommenterar man händelserna. Det visar sig också att handlingsuppsmaningar i de olika tidningarna normalt finns i slutet av ledaren. Kritiken brukar inte vara så framträdande i normalledare.

För att tydliggöra mönstret har jag delat in det i olika positioner där den första och tredje i regel är redogörande med ett eller flera stycken. Den andra och fjärde positionen innehåller normalt kommentarer i form av analys, bedömning eller kritik i ett eller flera stycken. I den femte eller sjätte positionen finns handlingsuppsmaningar i form av rekommendationer eller handlingsinriktad analys. För Arbetets del är den femte positionen handlingsinriktad och den sjätte innehåller kritik och ibland också beröm.

En viss variation förekommer mellan tidningarna så ledarna i detta mönster som jag kallar *normalmönstret* redovisas för varje tidning i kapitel 4. Vissa tidningar kan t.ex. ha tre positioner redogörelse vilket inte betyder att alla ledare har det. Den konkreta redovisningen presenterar varje tidnings särdrag. De ledare som bildar detta mönster kallar jag *normalledare* även om en del har många analysstycken och bara en position redogörelse i början.

Dagens Nyheters ledare 5.2 har, som framgår av redovisningen, inte så många olika budskapstyper på styckenivå utan den börjar med två kritiska stycken, fortsätter med två analysstycken, ett nytt kritikstycke och tre analysstycken varav de två sista är handlingsinriktade och ledaren avslutas med ett kritikstycke. Det blir en helt annan typ av ledare som varvar analys och kritik. Antalet stycken i varje position varierar. Det finns anledning att lyfta fram de stycken som är handlingsinriktade antingen i form av analys som i denna ledare eller i form av rekommendationer som i en del andra ledare. Ledare som är uppbyggda på detta sätt bildar *analys-kritikmönstret*. I regel fungerar analysen som en motivering för kritiken.

3.4.1 Redovisning av stycken i textmönster

Som nämnts kategoriseras stycken på samma sätt som meningar men för att vissa budskapstyper som förekommer som en enstaka mening ska synas i textmönstret krävs några justeringar.

Redogörande stycken är antingen kommenterande redogörelse eller ibland kritisk redogörelse. Redogörande stycken är normalt händelseinriktade men kan vara deskriptiva. Bedömningsstycken är inte så vanliga eftersom bedömningar per definition kan ingå i redogörelser och ofta också kan bestå av enstaka meningar i ett stycke. Analyser bildar lätt egna stycken. De kan också

ingå i kritikstycken som motivering för kritik. Handlingsuppmaningar kan vara rekommendationer som är uppmaningar till bestämda adressater eller förekomma i form av handlingsinriktade analyser om vad som behöver göras för att lösa ett problem vilket förekommer i DN:s ledare 5.2.

Men eftersom handlingsuppmaningar ofta utgörs av en enda mening syns de inte alltid i textmönstren där stycket är redovisningsenhet. Ibland är ett analysstycke handlingsinriktat och då kan det framhävas i textmönstret som *analys/handlingsinriktad*. Rekommendationer i slutet av ledaren kombineras ofta med bedömning så stycket betecknas som *rekommendation/bedömning*. I regel stöder bedömningen rekommendationen som alltså väger tyngst. När ett stycke är analyserande men utmynnar i kritik har detta stycke markerats som *analys/kritik*, alltså när analysen överväger men kritikmeningen är viktig. Med detta sätt att kategorisera stycken lyfts enstaka viktiga handlingsuppmaningar och kritikmeningar fram även på styckenivå.

Normalledare och analys-kritikledare är de två huvudtyperna av textmönster för ledare som redovisas i kapitel 4.

4 Textmönster i morgontidningarna

Tidningsledare har många olika syften. Man redogör för vad som hänt, analyserar dessa händelser och gör olika framtidsbedömningar om vad som troligen händer närmast. Man fördelar skuld och ansvar för negativa händelser och kritiserar personer och parter. Man talar på olika sätt om hur det bör vara och uppmanar tydligt eller mera dolt till viss typ av handling. Man värderar också vissa företeelser och uttrycker tidningens uppfattning i olika frågor. Avsikten med de budskapstyper som redovisas i kapitel 3 är att fånga in dessa olika syften i texttyper som passar för ledare. Ledares texttyper kallar jag för budskapstyper.

Dessutom finns ett subjektivt tyckande, olika mycket i olika tidningar. Detta kan först och främst karaktäriseras på så sätt att det inte behövs för att utföra de tidigare nämnda uppgifterna. Det kan yttra sig i ett raljant eller ironiskt ordval samtidigt som man redogör för vad som hänt och i omdömen om personer. Denna subjektiva tråd kan gå rakt igenom hela ledaren och den skiljer sig från kritik och värderingar av olika företeelser på så sätt att attityden inte motiveras. Man kan också avbryta en framställning med att i en separat mening tala om vad man tycker om det man just redogjort för och detta tyckande motiveras inte heller. Det är framför allt en av tidningarna som har detta sistnämnda drag.

Olika ledare har olika ambition när det gäller att förklara vad som händer och varför det händer. Urvalet av vad man vill granska närmare är givetvis beroende av tidningens politiska färg men tidningsledare kännetecknas i hög grad av en ambition att verkligen förklara händelseförlopp för läsarna och fördela skuld och ansvar och annan kritik på ett sätt som motiveras. Det är enligt min mening ett tecken på kvalitet både att ställningstaganden motiveras och att läsarna kan skilja på värderingar och underlaget för dessa. Då får man frihet att själv tycka något annat. Men ledare kan också väva ihop analys och värderingar på ett sätt så dessa inte går att skilja åt och då saknas denna frihet. Antingen accepterar man tidningens framställning eller också måste man förkasta alltihop. Tidningen presenterar en färdig världsbild med inbakad värdering som man vill ge läsaren. Den sistnämnda företeelsen, att väva ihop analys och värderingar till en färdig världsbild, förekommer i första hand i starkt kritiska eller agiterande ledare och detta sätt att skapa opinion behandlas i kapitel 5 och 7.

Eftersom mitt material är mer politiskt laddat än de flesta ämnen som diskuteras på ledarsidor finns många ledare som avviker från vad man kan beteckna som en lagom engagerad normalledare.

En normalledare byggs upp mening för mening. Meningarna formar stycken och styckena helheten utan att inriktningen förändras. Analysnivåerna förstärker varandra och pekar åt samma håll. Alla meningar är i princip lika viktiga. Ledaren kan betraktas som *linjär*. Ledare kan också vara starkt kritiska. I regel präglar då kritiken hela ledaren och smittar av sig på neutralt analyserande partier vad helhetsintrycket beträffar.

Begreppet argumentation använder jag i en mycket snäv betydelse. *Argumentation* är när skribenten driver en eller flera teser och ledaren är uppbyggd så att vissa meningar fungerar som argument. Vissa påståenden är alltså viktigare än andra som är underordnade innehållsmässigt och till för att stödja. Ledaren blir *hierarkisk*. Att man i analyserande ledare liksom i vetenskapliga texter motiverar sina påståenden när man utreder och förklarar motsvarar snarast texttypen explikation och jag kallar inte detta för argumentation utan *motivering*. När man förklarar orsaken till en handling kan motiveringarna väga tyngre och vara viktigare än själva handlingen. Även den kritik som framförs i ledare är normalt motiverad.

Jag använder mig alltså inte av argumentation i den betydelse begreppet har inom texttypologin där de texttyper som inte hör hemma under narration, deskription, explikation eller instruktion förs under paraplybegreppet argumentation.

Vissa tidningar har en mycket bestämd uppfattning av konflikten och därmed en hel del argumenterande eller agiterande ledare, vilket gör att de avviker från de tidningar som har en bredare analys av vad som händer. Därför delas redovisningen av ledarna upp på två olika kapitel.

De tidningar som redovisas i detta kapitel är Arbetet (s), Dagens Nyheter (lib), Svenska Dagbladet (m), Skånska Dagbladet (c) och Norrskensflamman (vpk). I kapitel 5 redovisas de tidningar som har en bestämd uppfattning om konflikten och därmed flera argumenterande eller agiterande ledare. Det är Värmlands Folkblad (s), Expressen (lib) och Aftonbladet (s).

Detta kapitel börjar med en redovisning av resultatet av meningsanalysen i avsnitt 4.1, där de olika tidningarna jämförs i fråga om vilka typer av budskap som dominerar. Alla meningar i materialet har analyserats. Även inom en tidning fördelar sig budskapstyperna olika mellan olika ledare, vilket ger ledare av olika karaktär: normalledare, analyserande eller kritiska ledare. De olika typerna av ledare redovisas för varje tidning i avsnitt 4.2.

Huvuddelen av detta kapitel presenterar textmönster för morgontidningarna. Stycket är redovisningsenhet för textmönster. Hur stycken kategoriseras och textmönster byggs upp har redovisats i 3.3–3.4. De ledare som bildar *normalmönstret* presenteras för varje tidning. Även de ledare från Värmlands Folkblad som passar in i normalmönstret presenteras i detta kapitel. De ledare som bildar *analys-kritikmönstret* presenteras i en gemensam översikt.

4.1 Budskapstypernas fördelning i de fem tidningarna

Hur de olika budskapstyperna fördelar sig i de olika tidningarna framgår av tabell 11. Olika tidningar är mycket olika vad gäller fördelningen av budskapstyper.

Tabell 11. Procentuell fördelning av olika budskapstyper på meningsnivå för de fem morgontidningarna och antal meningar för varje tidning

	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl
Kommenterande redogörelse	31,5	20	26	31,5	24
Bedömning	13	7,5	17,5	24	7,5
Analys	27	42	31	25,5	28,5
Kritik	20,5	25	17	10,5	28
Egen åsikt	2,5	2	2	2	5
Rekommendation/handling	3	2	5,5	6	5
Övrigt	2	1	1	0	1,5
Totalt	99,5	99,5	100	99,5	99,5
Antal meningar	564	547	688	414	257

Dagens Nyheter avviker med en avsevärt högre andel analys än någon annan tidning har och låg procent bedömningar som är den mest subjektiva, obestämda och heterogena kategorin. Andelen kritik är hög och redogörelserna färre än i andra tidningar liksom de direkta handlingsuppmaningarna. Ledarna är fokuserade och gränserna mellan de olika kategorierna tydliga.

Norrskensflamman har vissa likheter med DN. Analys och kritik är de mest förekommande kategorierna. Kritikprocenten är den högsta i materialet. Bedömningarna är liksom i DN få. Egen åsikt om hur det bör vara liksom handlingsuppmaningar är framträdande. Båda uttrycker i hög grad vpk:s partipolitiska uppfattning och handlar inte bara om den aktuella konflikten.

Arbetet har hög procent redogörelse men ligger i mitten i fråga om bedömning och kritik jämfört med andra tidningar. Arbetet har lätt urskiljbara kategorier och styckena är i hög grad homogena. Bedömningarna är sakinriktade och handlar om läget på arbetsmarknaden. Mer subjektiva omdömen om parter och händelser förekommer sällan. Därför verkar tidningen fokuserad och mer analyserande än SkD trots ungefär samma procenttal vad analyserna beträffar.

Skånska Dagbladet har samma procent redogörelse och nästan samma procent analys som Arbetet men den högsta andelen bedömningar, hela 24 %, vilket innebär en tydlig författarröst där man har synpunkter på det mesta, till och med på de händelser man redogör för. Helhetsintrycket blir ett

helt annat än det man får av Arbetets ledare. Hög procent bedömningar ger en resonerande stil och kan också göra att ledaren verkar mindre fokuserad. Kritik förekommer i mindre grad i SkD än i någon annan tidning. Däremot är handlingsuppmaningarna många, för man vill på alla sätt begränsa konflikten och dess skadeverkningar.

Svenska Dagbladets vanligaste kategori är analys men tidningen har avsevärt mindre kritik på meningsnivå än DN. Man har ganska många redogörelser och relativt många handlingsuppmaningar som liksom i SkD går ut på att lösa eller inte förvärra konflikten. Vad som kan vara överraskande är att bedömningarna utgör så hög andel. Det finns även här en tydlig författarröst som resonerar kring det som händer. Man skulle kunna säga att antalet bedömningar inte stör analysen utan i stället resulterar i att tidningen har det högsta antalet ord i materialet och det högsta antalet meningar även om man räknar med 17 ledare för SvD. Gränsen mellan redogörelse, bedömning och analys är ibland lite otydlig beroende på denna resonerande stil.

Fördelningen mellan tidningarna av olika kategorier innebär att DN har högst andel analys, 42 % följt av SvD med 31 % och Nfl med 28,5 %. Högst andel kritik ha Nfl med 28 % tätt följt av DN med 25 % och Arbetet med 20,5 %. SkD och Arbetet har stor procent redogörelse 31,5 % och SkD och även SvD hög procent bedömning 24 respektive 17,5 %. SvD och SkD har många handlingsuppmaningar om vad parterna bör göra för att begränsa konfliktens skadeverkningar.

Även om antalet meningar varierar kraftigt mellan olika tidningar, från 688 för SvD till 257 för Nfl, så ger denna översikt en god bild av de olika tidningarnas inriktning. Om man lägger tonvikt på analys eller är benägen att vara mycket kritisk framgår faktiskt av denna översiktliga tabell.

4.2 Textmönster i de fem tidningarna

De olika budskapstyperna fördelar sig inte bara olika mellan olika tidningar vilket diskuteras i 4.1 utan också mellan olika ledare i samma tidning. Detta ger olika typ av ledare där en stor del passar in i de textmönster som presenteras i 3.4. Textmönster innebär att olika typer av information på stycknivå upprepas på ett regelbundet sätt i olika ledare.

De mönster som presenterats och förklarats i avsnitt 3.3 är *normalmönstret* som innehåller alla viktiga budskapstyper och *analys-kritikmönstret* som i princip varvar analys och kritik genom hela ledaren. Stycket är redovisningsenhet i textmönstren. Hur många ledare för varje tidning som passar in i dessa mönster presenteras i tabell 12.

Av tabell 12 framgår att så många som 51 ledare av sammanlagt 80 för de fem morgontidningarna tillhör normalmönstret, för SkD är det 16 av 17 ledare. Arbetet och SvD har 11 ledare var, DN 8 och Nfl 5. Många analysledare, dvs. ledare med många analysstycken, passar in i normalmönstret,

Tabell 12. Antal ledare i olika mönster för de fem tidningarna

Textmönster	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	Totalt
Normalmönster	11	8	11	16	5	51
Analys-kritik-mönster	3	6	3	–	2	14
Egna analys-mönster	–	–	5	–	–	5
Analys utanför mönster	–	2	–	–	1	3
Kritik utanför mönster	1	1	–	1	1	4
Bemötande utanför mönster	2	–	1	–	–	3
Totalt	17	17	20	17	9	80

men SvD har fem analysledare som kombinerar budskapstyper på ett friare sätt och de bildar två egna mönster som kan ses som en variant av normalmönstret. Dessa analysmönster förklaras i samband med redovisningen.

Analysledare är alltså ledare med många analysmeningar och de kan passa in i normalmönstret, bilda egna mönster som i SvD eller falla utanför. De bildar inget eget mönster.

Det andra mönstret är analys-kritikmönstret med 14 ledare, där framför allt DN har många ledare. DN har 107 kritikmeningar av 136 samlade i sju ledare. I sex av dessa finns också mycket analys vilket ger upphov till analys-kritikmönstret där DN har 6 ledare. Men detta mönster förekommer också i Arbetet, SvD och Nfl med 2–3 ledare var. Endast SkD saknar analys-kritikledare.

Det finns ledare som bemöter andras kritik samtidigt som de själva är kritiska. Dessa ledare är en variant av analys-kritikmönstret. Men eftersom de presenterar andras kritik i redogörande form som referat eller citat och gör detta på olika sätt, passar inte alla in i analys-kritikmönstret, som inte har redogörande stycken över huvud taget annat än i form av kritisk redogörelse som inledning i vissa ledare. De är också för olika varandra för att bilda ett eget mönster. Två bemötandedare för DN och en för SvD passar in i analys-kritikmönstret medan en för SvD och två för Arbetet faller utanför vilket framgår av tabell 12.

Övriga ledare utanför mönstret är två analysledare i DN som båda har 77 % analysmeningar och en i Nfl med 72 %, vilka inte kan bilda mönster eftersom en budskapstyp är så dominant. Det finns också starkt kritiska ledare. I detta material finns en från varje tidning utom SvD, alltså 4 kritikledare. Dessa har 50–69 % kritikmeningar. Så mycket kritik färgar av sig på hela ledaren och något textmönster kan inte urskiljas.

Så många som 70 ledare av 80 för de fem morgontidningarna passar in i något mönster.

4.3 Presentation av textmönster för normalledare

Textmönster innebär att information upprepas på ett regelbundet sätt i uppbyggnaden av ledare. Stycket är analysenhet. Stycken kategoriseras på i princip samma sätt som meningar i olika budskapstyper. Exempel på hur en normalledare byggs upp redovisas i 3.3.2.

Stycken är mer heterogena än meningar och en viss nyansering av hur stycken kategoriseras presenteras i 3.4.1. Det handlar framför allt om att enstaka handlingsuppmaningar och enstaka viktiga kritikmeningar inte ska försvinna i styckeanalysen. Stycken kan i textmönstret kategoriseras som *analys/handlingsinriktad*, *rekommendation/bedömning* och *analys/kritik*. I det första fallet är det fråga om analys som i texten fungerar handlingsuppmanande. Rekommendation stöds ofta av bedömning.

Eftersom så många som 58 ledare bildar ett gemensamt mönster med vissa tidningsspecifika drag presenteras och kommenteras varje tidning för sig med en egen figur. Sex positioner är det vanligaste i detta mönster. Position är den överordnade rubriken för antingen olika typer av redogörelse, normalt i position ett och tre, och för kommentarer i form av analys, bedömning och kritik, normalt i position två och fyra. Handlingsuppmaningar i form av rekommendationer eller handlingsinriktad analys lyfts fram i en egen position som normalt förekommer i slutet av ledaren i position fem eller sex.

Viss variation förekommer. Det finns tre redogörande positioner för vissa tidningar. Det finns kritik i slutposition för ett par tidningar och en position eget ställningstagande för en tidning.

Hur stycken fördelar sig på olika budskapstyper i bestämd ordning är vad mönstret visar. Stycken markeras med versaler. Det kan hända att ett stycke finns på två ställen i mönstret. Det kan börja med kommenterande redogörelse och övergå i analys. Det är framför allt långa stycken som är heterogena. Att markera detta gör redovisningen mer nyanserad.

4.3.1 Textmönster för Arbetets normalledare

Arbetets 11 normalledare redovisas i figur 3.

Alla ledare utom en i Arbetets normalmönster börjar med redogörelse, kommenterande eller kritisk. Därefter fortsätter man med kommentarer i form av analys eller bedömning. De flesta ledare har ytterligare en position redogörelse som fortsätter med analys eller bedömning. Endast den tidigare analyserade ledaren 4.2 avviker med ett stycke rekommendation och ett kritikstycke därutöver i position två respektive fyra. I femte positionen finns handlingsuppmaningar i form av rekommendationer i regel i eget stycke. I sista positionen finns kritik, ibland kombinerat med beröm. Ledaren kan avslutas med fjärde, femte eller sjätte positionen, alltså med analys, bedömning, rekommendation eller kritik.

Datum	Position 1		Position 2		Position 3		Position 4		Position 5		Position 6	
	Kritisk redogörelse	Kommenterande redogörelse	Rekommendation	Analys	Bedömning	Kommenterande redogörelse	Kritik	Analys	Bedömning	Rekommendation	Kritik	Beröm
29.1	-	A-C	-	D-E	-	F-H	-	-	I	J	-	-
4.2	-	A-B	C	-	D	E	F	G	-	H-I	J	-
7.2	-	A-B	-	C-D	-	-	-	E-H	-	-	I	J
11.2	-	A-D	-	-	E-F	G-J	-	-	K	L	-	-
12.2	A-B, C-D*	-	-	-	E-G	-	-	H	-	-	I	-
14.2	A-B	C-E	-	-	F	G	-	H	-	-	-	-
16.2	A, B*	-	-	C	-	D-E	-	E-H	-	-	-	-
19.2	-	A-B	-	C-E	-	-	-	-	F	-	G-I	-
22.2	C	A	-	B, D	-	E-H	-	I-J	K	-	-	-
27.2	-	-	-	A-B	-	C-F	-	-	G-I	-	-	J
	-	K-L	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.3	-	A-B	-	C-E	F	-	-	G-H	-	-	-	-

*Kritikstycke

Figur 3. Textmönster för Arbetets normalledare

De ledare som saknar en andra position redogörelse är i regel analyserande, antingen i direkt anslutning till de händelser som presenteras som 19.2 och 10.3 eller därför att man diskuterar ett problem som 7.2. De första styckena 7.2 redogör för andras, alltså inte tidningens egen, kritik mot SACO och SR och sedan går man över till att diskutera ett handlingsalternativ till nuvarande ordning i C–D och fortsätter med analys av konsekvenser i E–F i position fyra. Ledaren 12.2 är ett mellanting mellan en normalledare och en analys-kritikledare. Den börjar med både kritisk redogörelse och ren kritik men har endast ett stycke analys, vilket gör att den passar bättre i normalmönstret. Efter den kritiska inledningen blir den en normalledare med bedömning, analys och avslutande kritik.

Några avvikelser är att stycke B i ledaren 16.2 och C–D 12.2 är kritikstycken. Ledaren 27.2 börjar med analys och slutar med redogörelse vilket ger intryck av att ledaren är oavslutad när man läser den eftersom redogörelsen inte följs upp. Ledaren 22.2 börjar med kommenterande redogörelse följt av analys och fortsätter med kritisk redogörelse följt av analys.

Som framgår av figuren är ledarna i Arbetet mycket regelbundna. Till och med kritik har sin bestämda plats i början eller i slutet av ledaren. Rekommendationer har sin plats i slutet, antingen som avslutning eller följt av kritik. Eftersom mönstret är grovmaskigt liksom Adams (1992) sekvenser syns inte alla enstaka rekommendationer eller kritikmeningar i mönstret.

4.3.2 Textmönster för Dagens Nyheters normalledare

Dagens Nyheters 8 normalledare redovisas i figur 4.

Dagens Nyheter har liksom Arbetet två positioner redogörelse men kritisk redogörelse förekommer inte i mönstret. Underledaren 5.2 u har bara en position redogörelse och ägnar sig därefter åt analys av läget med kritik. Det finns en ledare 14.2 som har fyra positioner redogörelse. I jämförelse med Arbetet har DN fler olika sorters kommentarer efter de redogörande avsnitten. I andra positionen kan en eller två av kategorierna analys/kritik, analys, bedömning och kritik förekomma i ledaren. Analys är vanligast. I fjärde positionen finns analys-kritik, analys och bedömning. I regel förekommer bara en av dem i ledaren, oftast analys. Femte positionen är handlingsinriktad i form av analyser som på olika sätt också fungerar handlingsuppmanande. Det är betydligt fler handlingsinriktade analyser i denna position än rekommendationer. DN har i första hand sina handlingsuppmaningar i analysform. Ledarna avslutas i regel med position fyra eller fem. Den sjätte positionen består av kritik och analys och där är bara tre ledare representerade. DN:s kritik är sparsam i normalledare som tidigare nämnts men kan ändå bilda egna stycken ofta som analys/kritik, vilket framgår av mönstret.

När ett stycke förekommer på två ställen efter varandra i figuren betyder det att första delen av stycket innehåller en budskapstyp och den andra delen

Datum	Position 1		Position 2		Position 3		Position 4		Position 5		Position 6		
	Kommen- terande redo- görelse	Analys/ kritik	Analys/ kritik	Bedöm- ning	Kritik	Kommen- terande redo- görelse	Analys/ kritik	Analys/ Bedöm- ning	Analys/ hand- lings- inriktad	Rekom- menda- tion	Bedöm- ning	Kritik	Analys
29.1 u	A-B	-	B-C	-	D	E	-	F	-	-	-	-	-
30.1	A	B	C-E	-	-	F	G	H	-	-	J	-	-
2.2	A	-	-	B	-	C-E	-	F-J	-	K	-	-	-
5.2 u	A-B	-	C-D	-	-	-	E	-	-	F	-	G	-
11.2	A-D	-	-	E	-	F-G	-	-	-	H-I	J	-	K
14.2	A	-	-	B	-	C-E	-	F	-	-	-	-	-
	G-H	-	I	-	-	J	-	-	-	K	L	-	-
2.3	A-B	-	C-D	-	-	E	-	-	-	F-H	-	-	-
10.3	A	B	-	-	C-D	E	-	F-G	-	-	-	H	I

u = underledare

Figur 4. Textmönster för Dagens Nyheters normalledare

en annan t.ex. K i ledaren 2.2 som innehåller både handlingsinriktad analys och rekommendation.

DN:s ledare är mycket regelbundna enligt mönstret. Avvikelsen är ledaren 14.2 med fyra positioner redogörelse. Det framgår av figuren att den inte innehåller så mycket analys. Däremot har den två av figurens fem bedömningsstycken och av detta kan man dra slutsatser om innehållet. Man redogör för läget och bedömer det. Ledaren avslutas handlingsinriktat med ett stycke handlingsinriktad analys och ett stycke rekommendation med bedömning.

Analys förekommer i alla positioner utom de redogörande. I DN är som tidigare framgått 42 % av meningarna analyser.

4.3.3 Textmönster för Svenska Dagbladets normalledare

Svenska Dagbladets 11 normalledare redovisas i figur 5. Analysledarna bildar två egna mönster och presenteras i figur 6 och 7.

Svenska Dagbladet har tre positioner redogörelse i mönstret. Det är bara de tre första ledarna som har tre redogörande avsnitt. De andra ledarna har två avsnitt i olika konstellationer utom 19.2 som är en analysledare med endast en position redogörelse. Det framgår av mönstret att SvD:s ledare har många redogörande stycken men kritisk redogörelse förekommer inte på styckenivå.

Liksom i DN finns analys, bedömning, kritik och analys-kritikstycken i andra positionen och här även i fjärde. I regel är bara en eller två av dessa kategorier representerade i ledaren liksom i DN. Kritik förekommer inne i ledaren och i princip inte som avslutning men några ledare avslutas med fjärde positionen. Den sjätte positionen är handlingsinriktad, då i form av rekommendation med bedömning. De flesta ledare avslutas på detta sätt. Ett stycke kan förekomma i två positioner liksom i DN. Det handlar om att ett stycke kommenterande redogörelse fortsätter med analys eller rekommendation/bedömning.

Mönstret är mycket regelbundet. En rekommendation finns i andra positionen i ledaren 11.2. Det är den enda avvikelsen. Normalmönstret innehåller bara en analysledare.

4.3.3.1 Analysledares textmönster i Svenska Dagbladet

Om inte alltför många analysmeningar finns i en analyserande ledare brukar den passa in i normalmönstret men SvD:s analysledare bildar egna mönster. Eftersom andra tidningars analysledare passar in i normalmönstret presenteras SvD:s analysledare i anslutning till tidningens normalmönster. Vad som gör att de inte passar in i detta diskuteras i samband med presentationen.

Ledarna i figur 6 börjar som analysledare brukar göra med en position redogörelse. Fyra av de återstående fem positionerna är analyser, i fjärde kombinerad med kritik och i femte är analysen handlingsinriktad. Kritik och

Datum	Position 1		Position 2		Position 3		Position 4		Position 5	Position 6	
	Kommentarande redogörelse	Analys	Bedömning	Kritik	Analys/kritik	Kommentarande redogörelse	Analys/kritik	Bedömning	Kritik	Kommentarande redogörelse	Rekommendation/bedömning
29.1	A	B-C	-	-	-	D	E	F	-	G	H*
31.1	A	-	-	B	-	C	-	-	-	E	E-F
2.2	A-B	B	-	-	-	C	-	-	D-E	F	F
4.2	A	B-C	-	-	D	E-F	-	-	-	-	G
5.2	A-C	-	-	D	-	E	E-F	-	G	-	-
11.2	A	B	C,D**	-	-	E	-	-	F	-	-
12.2	A-C	-	D	-	-	E	-	-	-	-	F
14.2	-	A	-	-	-	B	C	-	-	D	E
19.2	A	A	-	B	-	-	C-D	E	-	-	-
1.3	A-B	-	C	-	-	D	E	-	-	-	-
12.3	A	B	-	C	-	-	D	-	-	E	F

*Bedömning

**Rekommendation

Figur 5. Textmönster för Svenska Dagbladets normalledare

Datum	Position 1	Position 2	Position 3	Position 4	Position 5	Position 6
	Kommentarerande redogörelse	Analys	Kritik/rekommendation	Analys/kritik	Analys/handlingsinriktad	Analys
30.1	A	B	C	–	D–E	F
7.2	A–B	C–F	–	–	G	H
20.2	A	B–D	E	F–G	–	–
10.3	A	–	A*	B–C	D–E	F

*Kritik

Figur 6. Textmönster för Svenska Dagbladets analysledare

rekommendation kan också kombineras i ett stycke vilket sker i tredje positionen i mönstret. Vad som utmärker dessa ledare är att de är handlingsinriktade och att handlingsinriktningen inte finns i en bestämd slutposition. Därför passar de inte in i normalmönstret. Man kritiserar och rekommenderar i samma stycke och till samma adressat i ledarna 30.1 och 20.2. Handlingsinriktad analys förekommer i ledarna 30.1, 7.2 och 10.3. Ledarna avslutas inte med handlingsuppmaningar utan med analys och för ledaren 20.2 med analys och kritik.

Ledaren 7.2 är en utpräglad analysledare med enbart analysstycken efter den redogörande inledningen. Ledaren 10.3 redogör för vad som hänt i stycke A men kommer också med stark kritik i samma stycke. För övrigt ägnar man sig åt analys, i två stycken tillsammans med kritik.

Det finns ytterligare en ledare som är ännu mer handlingsinriktad och redovisas med ett eget mönster i figur 7.

Datum	Position 1	Position 2	Position 3	Position 4	Position 5	Position 6
	Kommentarerande redogörelse	Kritik	Analys/handlingsinriktad	Kritik/rekommendation	Egen åsikt/handlingsinriktad	Kritik/rekommendation
11.3	A–B	B	C	D	E	F

Figur 7. Textmönster för en handlingsinriktad ledare i Svenska Dagbladet

Ledaren börjar med två redogörande stycken, B också med kritik. Alla de övriga styckena är handlingsinriktade. Stycke C innehåller analyser och olika sorters handlingsuppmaningar, stycke D rekommendationer till bestämda adressater och kritik till ansvariga för vad dessa inte gjort. Stycke E ger uttryck för tidningens egen åsikt om hur lönepolitiken bör utformas och stycke F ger kritik och rekommendationer till berörda parter.

Dessa två mönster visar att Svenska Dagbladets ledare är mindre homogena än de som hittills presenterats. Man kombinerar olika kategorier friare

och i andra konstellationer men det är handlingsinriktningen som är framträdande i ovanstående fem ledare.

4.3.4 Textmönster för Skånska Dagbladets normalledare

Skånska Dagbladets 16 normalledare redovisas i figur 8. Alla ledarna utom en kritikledare passar in i normalmönstret med en viss tidningsspecifik justering.

Det som utmärker Skånska Dagbladet är att det bara finns sex huvudledare som behandlar konflikten. Därför ingår 11 underledare så slutsumman blir 17 ledare liksom för Arbetet och DN. SkD tar alltså huvudsakligen upp konflikten i underledare och det finns fler sådana än dessa 11.

Men detta innebär att ledarna har färre meningar per ledare än de övriga tidningarna delvis eftersom en del underledare har färre än 20 meningar. Men huvudledarna är inte heller särskilt långa. Genomsnittet för SkD är 24 meningar per ledare vilket framgår av tabell 6 i kapitel 1. Endast en ledare har mer än 30 meningar medan Arbetet, DN och SvD har 33–34 meningar i genomsnitt.

En annan egenhet är att styckena är långa i genomsnitt enligt tabell 6 både vad antalet ord och antalet meningar beträffar. En del stycken är mycket långa vilket framgår av diskussionen i 1.6.4. I genomsnitt ett stycke per ledare består av 8–10 meningar, medan 2–4 meningar per stycke också kan förekomma. Dessa långa stycken blir naturligt nog mindre homogena än kortare stycken. Det innebär att de innehåller fler budskapstyper och ofta finns på två ställen i textmönstret.

Skånska Dagbladet har redogörelse i position ett och fyra och slutar liksom SvD med en handlingsinriktad position med rekommendation och bedömning. En avvikelse för SkD är *eget ställningstagande* i position två, vilket innebär att man direkt tar ställning till det man meddelar. Ibland kan det ske genom att man tycker att en part gör rätt som 29.1 när man tar parti för avtalsverkets handlande. Det kan också handla om ett rent argumenterande för det man tycker är rätt som man gör 2.2, när man utan att problematisera frågan om var gränsen för strejkbryteri går, direkt går in och argumenterar för att förtroendemän ska göra allt de kan för att mildra strejkens effekter. Det är alltså inte fråga om att analysera problemet utan det handlar om att tala om vad man själv tycker. Stycket blir argumenterande. I vissa fall motiveras det ställningstagande man gör, i andra kan man nöja sig med att hänvisa till att en auktoritet har samma uppfattning. Detta egna ställningstagande förekommer mest i början av konflikten och också i början av ledaren i position två och det är unikt för SkD.

Två positioner redogörelse finns alltså men den andra är ofta tom. En förklaring är att ledarna är korta. De flesta ledarna är underledare men inte heller huvudledarna, i figuren markerade med h, har många stycken. Endast

Datum	Position 1		Position 2		Position 3		Position 4		Position 5			Position 6
	Kommentar redogörelse	Eget ställnings- tagande	Bedömning	Analys/ kritik	Analys	Kommentar redogörelse	Bedömning	Analys	Kritik	Rekommen- dation/ bedömning		
29.1	A-B	C	-	-	D-E	F	G	-	-	-		
2.2 h	A-B	C	-	-	-	D	D-F	-	-	-		
4.2	A-B	B	-	-	-	C	D	-	E	-		
5.2	A-B	-	C	-	-	-	-	D	-	D		
6.2 h	A-C	-	-	D-E	-	-	-	F	-	F		
9.2	A-B	A	-	-	C	-	-	-	-	D		
10.2	A-B	A-B	-	-	C	D	-	-	-	D		
11.2	A-B	-	B	-	-	-	-	-	-	C		
12.2	A-B	-	-	-	C	D-E	-	-	-	E		
17.2	A-C	-	-	-	D-E	-	F	-	F	-		
20.2 h	A	-	A	-	B	-	-	-	-	C		
22.2	A	-	-	B	C-D	-	-	-	-	E-F		
26.2 h	A	A	-	-	B	C	-	D	-	E-F		
4.3	A	-	-	-	A	B-C	-	-	C	-		
10.3 h	A	-	-	-	B	B	-	C-E	-	-		
12.3	A	-	-	A	B-C	D-E	-	-	E	-		

h = huvudledare

Figur 8. Textmönster för Skånska Dagbladets normalledare

en ledare har mer än 6 stycken. En huvudledare 20.2 har bara tre stycken som alla har 7–10 meningar. Eftersom SkD ibland har långa stycken är det naturligt att de innehåller flera budskapstyper och finns på två ställen i mönstret vilket är vanligare i SkD än i de tidningar som hittills redovisats.

I tredje positionen finns bedömning, analys och analys-kritik och i femte bedömning, analys och kritik. Liksom för DN och SvD är högst två av dessa kategorier representerade i ledaren. Handlingsuppmaningar tillsammans med bedömning finns i sista positionen och är det normala sättet att avsluta en ledare på liksom för SvD. Stycke C 20.2 är ett kontroversiellt stycke då man rekommenderar en mängd aktiviteter för att mildra lärarlockoutens verkningar utan analys.

Det finns inte mycket kritik i SkD. Det förekommer mer analys under senare delen av konflikten än i början. Från och med 12.2 märks detta tydligt. Någon enstaka analysmening är ofta invävd i redogörande avsnitt. Det som främst skiljer SkD från andra tidningar är att man så tydligt tar ställning till det som händer i regel utan analys. Detta gäller inte bara för de argumenterande styckena, *egent ställningstagande*, utan det förekommer även i andra sammanhang och dessa omdömen som inte motiveras ingår i bedömningskategorin. Man tar ofta ställning till de företeelser man redogör för.

4.3.5 Textmönster för Norrskensflammans normalledare

Norrskensflammans 5 normalledare redovisas i figur 9.

Norrskensflamman följer inte händelseförloppet lika noggrant som de andra tidningarna. De ledare som presenteras i detta mönster utgår från det dagsaktuella men har mer kritik än normalledare brukar ha. Nfl upprepar sina budskap många gånger. Man är inte för att undvika konflikt – tvärtom. Man tycker att LO skulle gå hårdare fram och man kritiserar ibland socialdemokraterna inte bara för deras beteende i samband med konflikten utan för hela samhällsutvecklingen.

Norrskensflamman har tre positioner redogörelse i mönstret, inte bara kommenterande redogörelse förekommer utan även kritisk. I andra, fjärde och sjätte positionen finns kommentarerna. I den andra förekommer analys och analys/kritik, i den fjärde analys och handlingsinriktad analys och i den sjätte analys/kritik och kritik. Kritiken har sin tyngdpunkt i slutet av ledaren. Bedömningar förekommer inte på styckenivå och inte heller rekommendationer.

Den första ledaren 30.1 redogör för vad som hänt i position ett och analyserar detta på samma sätt som många tidigare ledare som presenterats. Ledaren är analyserande. Ledaren 12.2 utgår också från det dagsaktuella med två redogörande stycken och analys av olika slag. Därefter följer fyra stycken kritik mot socialdemokraterna. Kritiken utgår från det dagsaktuella men blir mer ideologisk eftersom man anser att socialdemokraterna är ansvariga för samhällsutvecklingen De återstående tre ledarna är från slutet av

Datum	Position 1	Position 2	Position 3	Position 4	Position 5	Position 6
	Kritisk redogörelse	Analys/ kritik	Kritisk redogörelse	Analys handlingsinriktad	Kommenterande redogörelse	Kritik
30.1	-	C	-	-	-	-
12.2	-	C	-	D	-	E
12.3	A-B	C	-	E-F	-	G-H
13.3	-	B	D	E	F	G-H
17.3	-	B	C-D	E-F	-	G-H

Figur 9. Textmönster för Norrskensflammas normalledare

perioden. Två ledare efter 12.3 har tagits med eftersom de handlar om den aktuella konflikten och det finns så få ledare sammanlagt.

De tre sista ledarna handlar om tjänstepliktslagen och är i grunden kritiska mot de partier som tillstyrkt den men man redogör för vad som hänt och redogörelse återkommer ända upp till tre gånger för ledaren 13.3. Kommentarna består av analys eller analys kombinerat med kritik. Kritiken kan ingå i redogörelsen vilket den gör på två ställen, som inledning 12.3 och i tredje positionen 17.3. Alla de tre ledarna avslutas med kritik som stöds av analys. Analys och kritik är de viktigaste kategorierna i Nfl som helhet och de har också en framträdande plats i normalmönstret. Handlingsuppsmaningar är inte aktuella i dessa tre ledare eftersom alla ledarna handlar om tiden efter tjänstepliktslagen som man analyserar och kritiserar. Några förslag på hur problem ska lösas efter tjänstepliktslagens införande har man inte.

Dessa tre ledare kan jämföras med SvD:s handlingsinriktade ledare 11.3 som tidigare presenterats. SvD är också kritisk till tjänstepliktslagen men ägnar hela ledaren åt att tala om hur uppkomna problem bör lösas. Hela den ledaren är handlingsinriktad.

4.3.6 Textmönster för Värmlands Folkblads normalledare

Värmlands Folkblads 7 normalledare presenteras i figur 10.

VF har liksom andra morgontidningar ett antal normalledare, där man redogör för vad som hänt och kommenterar det på olika sätt. Därför redovisas VF:s normalmönster här tillsammans med de andra normalmönstren.

Värmlands Folkblad har fem positioner i sitt normalmönster. Första och tredje utgörs av kommenterande redogörelse och andra och fjärde innehåller bedömning, analys och kritik. Liksom för de andra tidningarna förekommer en eller två av dessa kategorier i ledarna efter redogörelsen. Femte positionen är handlingsinriktad och innehåller rekommendationer och handlingsinriktad analys. Ledarna avslutas efter position fyra eller fem. Tre ledare avslutas handlingsinriktat, en med bedömning, en med analys och två med kritik.

Liksom SkD har VF genomsnittligt långa stycken vilket framgår av tabell 6 i kapitel 1 och också stor andel långa stycken enligt tabell 10. Även VF har stycken på 8–10 meningar.

Detta innebär att stycken återfinns på två ställen i mönstret under olika rubriker. Stycke A den 4.2 innehåller 8 meningar med 182 ord och finns på tre ställen i mönstret. VF har fler stycken som innehåller två budskapstyper än någon annan tidning. Det beror inte bara på styckelängd utan också på att VF, som har en bestämd uppfattning av konflikten, även i sina normalledare kan driva en bestämd linje och ha agiterande inslag.

Datum	Position 1		Position 2		Position 3		Position 4		Position 5	
	Kommenterande redogörelse	Bedömning	Analys	Kritik	Kommenterande redogörelse	Analys	Kritik	Bedömning	Analys/handlingsinriktad	Rekommendation
29.1	A-B	-	B	-	C	C	D-E	-	E	-
4.2	A	-	A	A	B	-	B	C-D	-	-
5.2	A-B	B	C-D	-	-	E	E-G	-	-	-
13.2	A-B	-	C	-	D	-	-	-	E	F
15.2	A-B	C	-	-	D-F	-	F-G	-	-	-
26.2	A-B	-	C	C-D	E	-	F-G	-	-	G
2.3	A	-	B-C	-	D	E	-	-	-	-

Figur 10. Textmönster för Värmlands Folkblads normalledare

4.3.7 Sammanfattande synpunkter på normalmönstret

Normalledare har redovisats med ett mönster för varje tidning dels för att de är så många att redovisningen behöver delas upp, dels därför att de tidnings-specifika dragen bättre ska kunna belysas.

De gemensamma dragen, definitionen på en normalledare, är att den anknuter till det aktuella läget och börjar med att redogöra för vad som nyss har hänt i ett eller flera stycken, oftast två. Därefter kommer ledarskribentens kommentarer i form av analys, bedömning och kanske kritik och analys/kritik. Högst två av dessa kategorier är representerade i ledaren, varefter redogörelsen fortsätter och senare kommenteras. Det normala är två positioner redogörelse men SvD och Nfl har tre. De ledare som har en mer analyserande inriktning fördjupar sig i analyser och nöjer sig med ett inledande avsnitt redogörelse.

Handlingsuppsmaningar i form av stycken med rekommendationer eller handlingsinriktad analys förekommer i regel i slutet av ledaren i position fem eller sex. För SvD och SkD är det vanligast att rekommendationer avslutar ledaren. Båda tidningarna är inriktade på att begränsa konflikten.

Kritiken är sparsam i normalledare med undantag för Nfl vars normalledare vad kommentarerna beträffar bara består av analys och kritik. I Arb förekommer kritik i början, då som kritisk redogörelse, och slutet av ledaren. Även Nfl har kritisk redogörelse i sitt mönster och avslutar oftast sina ledare med kritik. DN, SvD, SkD och VF har i regel kritiken inne i ledaren.

En egenhet för SkD är att man ibland tar ställning för eller emot det man redogjort för i position ett, normalt utan analys. Därför ingår en position eget ställningstagande i SkD:s normalmönster som position två.

SvD har fem analyserande och handlingsinriktade ledare i två olika mönster, där olika kategorier kombineras friare både inom styckena och i hela mönstret men de betraktas som en variant av normalmönstret.

Genomsnittsstyckena för de olika tidningarna är av olika längd vilket framgår av tabell 6 och diskuteras i 1.6. SvD har normalt långa stycken som ändå är relativt homogena för normalledarna men mer varierade för analysledarna. Arb, DN och Nfl har korta homogena stycken. SkD och VF har ibland mycket långa stycken och stor variation i styckestorlek. De långa styckena tenderar att innehålla olika budskapstyper och återfinns på två ibland tre ställen i mönstret.

Det är ett intressant resultat att normalledarna i alla morgontidningar är uppbyggda så likartat att man kan tala om ett gemensamt mönster för dem. Så många som 51 ledare av 80 i fem morgontidningar passar in i detta mönster. Sju ledare från VF tillkommer, så 58 ledare av 97 bildar normalmönstret.

Vad som utmärker mitt material är att det handlar om ett ämne, konflikten, som i hög grad intresserar tidningarna i drygt sex veckor. Kanske är det förklaringen till att så mycket redogörelse för vad som hänt förekommer i

ledaren. Läsaren kan få denna upplysning på nyhetsplats men det verkar som ledarskribenterna vill ha redogörelsen som utgångspunkt för olika kommentarer.

4.4 Textmönster för analys-kritikledare

Eftersom mitt material handlar om en konflikt där olika tidningar har en bestämd uppfattning om vilka parter som i första hand är ansvariga för denna konflikt finns mycket kritik. Den uttrycks i normalledare i mindre omfattning, i vissa enstaka kritiska ledare och i *analys-kritikmönstret* där kritiken stöds av analys. Hur en analys-kritikledare byggs upp redovisas i 3.3.3 och antalet ledare i detta mönster för de olika tidningarna framgår av tabell 12.

Ledare som bemöter kritik bildar innehållsmässigt en egen grupp som främst liknar analys-kritikledarna men det är inte säkert att de passar in i detta mönster eftersom de i högre eller lägre grad refererar och citerar vad andra har sagt som utgångspunkt för ledarens egna synpunkter. Både SvD och DN analyserar och kritiserar ett tal av finansminister Sträng 9.2 respektive 10.2 och en intervju med statsminister Palme 18.2. För SvD:s del sker detta i underledare. Tre av dessa ledare passar in i mönstret men inte SvD-ledaren 18.2 som har mycket heterogena stycken.

4.4.1 Analys-kritikledare

Analys-kritikledarna för de olika tidningarna redovisas i figur 11. Sammanlagt bildar 14 ledare detta mönster med 6 ledare för Dagens Nyheter, 3 var för Arbetet och Svenska Dagbladet och 2 för Norrskensflamman.

Vad som utmärker analys-kritikmönstret är att analys- och kritikstycken varvas. I regel stöder analysen den kritik som framförs.

Ledarna i analys-kritikmönstret inleds med kritisk redogörelse, analys eller kritik. När ledaren börjar med analys innebär det i regel att ett problem formuleras som man sedan resonerar om. Kritiken eller den kritiska redogörelsen behöver inte utgå från det dagsaktuella utan man kan distansera sig från det för att gå djupare in i det problem man vill diskutera, förklara orsaken till konflikten och lägga ansvaret på de aktörer som inte betar sig som de borde.

En viss handlingsinriktning finns i mönstret. I position fem finns både analys och handlingsinriktad analys, båda kan förekomma i samma ledare. Position sju innehåller rekommendation som en ledare i Arbetet och båda ledarna i Norrskensflamman avslutas med. Två ledare i DN avslutas med handlingsinriktad analys. SvD har helt och hållet sina handlingsuppsmaningar koncentrerade till normal- och analysledare. Det vanligaste är att ledare i detta mönster avslutas med kritik.

Det förekommer att stycken kan innehålla både analys och kritik och de finns då i två positioner. När det gäller ledarna som bemöter kritik, SvD 9.2,

Datum	Position 1		Position 2	Position 3	Position 4	Position 5		Position 6	Position 7
	Kritisk redogörelse	Analys	Kritik	Analys	Kritik	Analys	Analys/handlingsinriktad	Kritik	Rekommendation
Arb 5.2	A-B	-	-	C-D	E-F	G	-	H	-
Arb 17.2	A	-	-	B-C	D	E	-	F-H	-
Arb 11.3	-	-	A-B	C-D	E-F	G-H	-	H	I
DN 5.2	-	-	A-B	C-D	E	F	G-H	I	-
DN 10.2	-	A	-	B-D	E-F	G-H	-	H	I*
DN 13.2	-	A	B-D	E-F	G	-	G-I	-	-
DN 18.2	-	-	A	B-C	C-D	E-H	-	E-H	-
DN 11.3	A	B-C	D-E	F	G	H	-	I	-
DN 12.3	A	-	-	B	C	C-D	-	E-G	-
SvD 6.2	-	A	-	B	C-D	E	-	F-G	-
SvD 9.2 u	-	A	B	C	C	D	-	E-F	-
SvD 22.2	-	A	-	B	B-D	E	-	-	-
Nfl 20.2	A	-	-	B	C-E	F	-	G	H
Nfl 27.2	-	A-B	-	C	D-F	G	-	-	H-I

u = underledare

*Analys/handlingsinriktad

Figur 11. Textmönster för analys-kritikledare

DN 10.2 och DN 18.2 finns redogörande meningar om vad finansministern och statsministern sagt som motiverar den kritik man uttalar. Det är också i denna typ av ledare det i första hand finns stycken som är både analyserande och kritiska som i SvD 9.2 C, DN 10.2 H och 18.2 E–H. Skribenten hämtar utgångspunkten för diskussionen i vad en annan person sagt så styckena blir inte lika homogena som när skribenten själv formulerar all text.

4.5 Sammanfattande synpunkter på textmönsterredovisningen

Det är 80 ledare från fem olika tidningar som ligger till grund för textmönsterredovisningen samt VF:s normalledare. Det är ledare som jag i inledningen till detta kapitel har karakteriserat som *linjära*. Analyserna på menings- och styckenivå pekar åt samma håll och analysnivåerna förstärker varandra.

Det finns andra ledare i mitt material som är starkt kritiska och agiterande. De undersöks i kapitel 5 och 7. Sådana ledare byggs inte upp från mening till stycke till helhet med analysnivåer som förstärker varandra och pekar åt samma håll. De driver i stället en eller flera teser där vissa meningar är innehållsmässigt underordnade. De kräver en top-down-analys. De ledarna har jag betecknat som *hierarkiska*.

När det gäller skillnader mellan olika tidningar kan man efter presentationen av textmönster återknyta till tabell 11 där den procentuella fördelningen av olika budskapstyper för varje tidning presenteras. DN har mycket kritik och analys och också flest antal analys-kritikledare. Som tidigare nämnts förekommer kritik i DN i första hand tillsammans med analys. Norrskensflammans redogörelser är mycket ofta deskriptiva och inte lika händelseinriktade som andra tidningars. I stället kan de fungera som motivering för kritik eftersom man pekar på hur det faktiskt förhåller sig på ett sätt som motiverar kritiken. Norrskensflamman liknar DN i det att man har mycket kritik och analys i sina ledare men Nfl har också många handlingsuppmaningar och tydlig egen åsikt om vad man tycker och hur olika parter bör handla. Dessa åsikter upprepas i olika ledare.

Enligt tabell 11 har Arbetet och SkD nästan lika hög procent analysmeningar vilket inte stämde med den intuitiva uppfattning jag hade efter allt arbete med materialet, men Arbetet har analys-kritikledare och också många analysstycken i andra ledare medan SkD har sina analyser mer utspridda i olika stycken. Min intuitiva uppfattning att Arbetet verkar mer analyserande får stöd i textmönsteranalysen. SkD har också stor andel bedömningar av mer personligt slag vilket gör ledarna mer subjektiva medan analyser har en mer generell giltighet.

SvD har en friare kombination av stycken, vilket framkommer i de fem ledarna i två olika analysmönster. Man har mycket analys men också en tyd-

lig författarröst med relativt hög andel bedömningar. Både SvD och SkD engagerar sig i att försöka begränsa konfliktens skadeverkningar, vilket innebär en hög andel handlingsuppmaningar.

När det gäller kritik i detta material är den praktiskt taget alltid väl underbyggd med redogörelse eller analys. Det förekommer egentligen bara i kritikledare att man kommer med negativa omdömen som inte är motiverade. Kritikledarna analyseras i kapitel 7.

5 Tidningar med bestämd inriktning

De återstående tidningarna som redovisas i detta kapitel är Värmlands Folkblad (s), Expressen (lib) och Aftonbladet (s). Dessa tre tidningar har det gemensamt att de på olika sätt tydligare än de andra har en bestämd uppfattning om konflikten, vilket påverkar uppbyggnaden av texten på olika sätt för olika tidningar. I detta material finns starkt argumenterande och agiterande ledare av en typ som inte förekommer i de tidigare redovisade ledarna. Det innebär att kritik också uttrycks på andra sätt än med kritikmeningar.

De två kvällstidningarna skiljer sig också från morgontidningarna eftersom styckeindelningen är av en helt annan typ. Stycket består ofta av en eller två meningar. Enligt tabell 9 består över 50 % av Aftonbladets stycken av en enda mening, vilket innebär att styckeanalys på dessa skulle vara detsamma som meningsanalys. Korta stycken ger också många stycken per ledare, vilket innebär att styckeanalys, även om den vore möjlig, inte skulle bidra till ökad överskådlighet.

Analys på styckenivå med så korta stycken och med argumenterande ledare av olika slag fungerar inte, så ledarna i detta material redovisas i sin helhet – med undantag för VF:s normalmönster i kapitel 4. En förutsättning för att komma åt textens uppbyggnad, som är olika för de tre tidningarna, är att ledarnas innehåll lyfts fram, vilket inte är nödvändigt vid textmönsterredovisningen i kapitel 4.

I detta kapitel presenteras och jämförs budskapstyperna för alla de åtta tidningarna. Värmlands Folkblad uppvisar en egen budskapstyp som hör hemma i vissa argumenterande eller agiterande ledare. Resultaten redovisas i tabell 13 som är en utvidgning av tabell 11. De olika typer av ledare som förekommer i de tre tidningarna Exp, AB och VF redovisas i tabell 14 som är en motsvarighet till tabell 12 i kapitel 4. Därefter ges exempel på hur vissa ledare för varje tidning är uppbyggda.

5.1 Budskapstypernas fördelning i de olika tidningarna

Den procentuella fördelningen av de olika budskapstyperna redovisas i tabell 13 för samtliga tidningar så fördelningen kan jämföras. Det är bara Exp, AB och VF som kommenteras i anslutning till tabell 13. De övriga har kommenterats i anslutning till tabell 11.

Tabell 13. Procentuell fördelning av olika budskapstyper på meningsnivå för de åtta tidningarna samt antal meningar för varje tidning

	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	Exp	AB	VF
Kommenterande redogörelse	31,5	20	26	31,5	24	23	37	29
Bedömning	13	7,5	17,5	24	7,5	13	15,5	22,5
Analys	27	42	31	25,5	28,5	42	27	23,5
Förutbestämd tolkning	–	–	–	–	–	–	–	5
Kritik	20,5	25	17	10,5	28	17,5	11	14
Egen åsikt	2,5	2	2	2	5	2	2	3,5
Rekommendation/handling	3	2	5,5	6	5	0	2	1
Övrigt	2	1	1	0	1,5	2	5	1,5
Totalt	99,5	99,5	100	99,5	99,5	99,5	99,5	100
Antal meningar	564	547	688	414	257	506	362	478

Expressen liknar DN med hög procent analys och relativt låg procent redogörelse. Redogörelse för vad som hänt utgör dessutom en mindre del av redogörelserna som oftast är deskriptiva och ingår i analysavsnitt. Det finns i Expressen en tydlig författarröst trots att bedömningarna är av Arbetets omfattning, men de uttalar sig om vad man tycker och inte så mycket om framtiden eller läget på arbetsmarknaden som de gör i Arbetet, där de är mer neutrala och företeelseinriktade. Kritik på meningsnivå är av genomsnittlig storlek. Rekommendationerna är två och befinner sig på promillenivå. Liksom DN använder Expressen handlingsinriktade analyser för att tala om vad som behöver göras. Kategorin övrigt innehåller framför allt ledande frågor, som finns i två argumenterande ledare.

Aftonbladet har högre procent redogörande meningar än någon annan tidning. Ett fåtal redogör för vad som hänt. I stället refereras och citeras den person man kritiserar och hans uttalanden bemöts i regel med faktapåståenden, alltså redogörelser, mer sällan med analyser. Faktapåståenden används alltså i hög grad i kritiska syften. Men AB har också en ledare som består av referat av en riksdagsdebatt, alltså nästan enbart av redogörelse för vad som hänt. Analyserna är av normalt omfattning men mycket ojämnt fördelade. Hälften av analysmeningarna finns i fyra ledare, två analysledare och två analys-kritikledare, och resten i de tio övriga. Detta innebär att AB inte har så mycket analys i sina ledare. Kritikmeningar utgör bara 11 % trots att tidningen är mycket kritisk. Bedömningarna utgörs liksom i Expressen huvudsakligen av tidningens egen uppfattning av olika företeelser och handlar sällan om hur man bedömer läget på arbetsmarknaden eller den närmaste framtiden. Kategorin övrigt är den största i materialet och omfattar till hälften olika argumentationsfraser men också fraser som binder ihop texten och gör den mer resonerande.

Värmlands Folkblad, som har många kritiskt argumenterande ledare, har en egen budskapstyp för detta syfte. Man vill ge läsarna en bestämd uppfattning om hur konflikten ska uppfattas, en uppfattning som lanseras intensivt i två ledare i början av konflikten. Denna förutbestämda tolkning innebär samtidigt en starkt negativ värdering av ena parten i konflikten. Värdering och verklighetsbeskrivning är ihopvävda. Så mycket som 5 % av meningarna ingår i denna kategori som innebär både kritik och verklighetsbeskrivning.

Värmlands Folkblad har liksom SkD en mängd bedömningar som är ledarskribentens tydliga åsikt i många frågor men när åsikterna inte är motiverade faller de under bedömningskategorin. Det är fråga om en tydligare författarröst än i SkD. VF har också hög procent egen åsikt, som innebär ett motiverat ställningstagande av analystyp i en bestämd konkret politisk fråga. Handlingsuppmaningarna är få. VF är en morgontidning med normal styckeindelning och redogörelserna är av samma typ som för de andra morgontidningarna, nämligen att man redogör för vad som hänt. Analyserna utgör 23,5 %, det lägsta i materialet, och kritikmeningarna 14 %, inte heller en hög siffra. VF satsar i stället på att lansera sin tolkning av hur konflikten ska uppfattas och värderas.

Av denna presentation framgår att dessa tre tidningar, som är starkt kritiska och har en bestämd uppfattning av konflikten, inte har så många kritikmeningar utan alltså måste uttrycka sin kritik på annat sätt, vilket framför allt presenteras i kapitel 7. VF har en egen tolkning av hur konflikten ska uppfattas med tillhörande värdering som de vill bibringa sina läsare och AB använder ibland vanliga faktapåståenden dvs. redogörelser i kritiskt syfte. Vilka olika typer av ledare som finns för dessa tre tidningar presenteras i avsnitt 5.2 liksom exempel på hur ledarna är uppbyggda.

5.2 Olika typer av ledare i Expressen, Aftonbladet och Värmlands Folkblad

Eftersom alla tre tidningarna har en bestämd uppfattning av konflikten och flera ledare är kritiska och argumenterande i olika kombinationer finns andra typer av ledare i detta material än i de tidigare redovisade tidningarna men det finns också ledare av samma typ, nämligen normalledare, analysledare, analys-kritikledare och kritikledare. Vilka olika typer av ledare som förekommer redovisas i tabell 14.

Normalledare är ledare som anknyter till vad som hänt och diskuterar det med olika budskapstyper. Exp och AB är inte så inriktade på att redogöra för händelseförlopp och bedöma den närmaste framtiden som morgontidningarna är. De har få normalledare, 2 respektive 1, medan VF har 7 normal-

Tabell 14. Olika typer av ledare i Expressen, Aftonbladet och Värmlands Folkblad

Typ av ledare	Exp	AB	VF	Totalt
Normalledare	2	1	7	10
Analysledare	7	2	–	9
Analys-kritikledare	2	2	1	5
Kritikledare	1	–	1	2
Argumentation för tes – analyserande	2	1	3	6
Redogörande	–	1	–	1
Kritiskt argumenterande	–	7	5	12
Totalt	14	14	17	45

ledare som passar in i normalmönstret och redovisas i kapitel 4. Både Exp och AB har analyserande ledare, 7 resp. 2 och analys-kritikledare finns i alla tre tidningarna, liksom var sin kritikledare för Exp och VF. Dessa 26 ledare är i princip av samma typ som de som tidigare redovisats i tabell 12 i kapitel 4 även om de, med undantag för VF, inte har textmönster på styckenivå av skäl som angetts.

VF har ingen renodlad analysledare men däremot 3 ledare som driver en tes med analys som stöd för denna tes. Ledarna blir argumenterande. Även Exp och AB har ledare som driver en tes, 2 respektive 1 men AB:s ledare stöds mer av redogörelse än av analys. AB har dessutom en redogörande ledare som i princip är ett referat av en riksdagsdebatt. *Kritiskt argumenterande* är ett paraplybegrepp som omfattar olika argumenterande och agiterande ledare som närmare presenteras i samband med redovisningen för varje tidning. Dessa tre olika typer av ledare, sammanlagt 19, avviker från vad som presenterats i tabell 12 i kapitel 4.

Olika särdrag för de tre tidningarnas sätt att bygga upp sina texter liksom deras uppfattning om konflikten och hur den påverkar sättet att skriva redovisas i följande avsnitt.

5.2.1 Expressen

Expressen har ett analyserande grepp med tydligt fokus i alla ledare. Man ser konflikten ur SACO:s och SR:s synvinkel och förklarar utförligt varför de drivits till konflikt och hur regeringen och avtalsverket lagt upp förhandlingarna. Man ger regeringen hela ansvaret för konflikten och kritik uttrycks också med deskriptiva redogörelser och analys, inte bara med kritikmeningar. Analysledaren 29.1 visar Expressens analyserande grepp redan i inledningen.

Den strejk som bryter ut på måndag och kommer att lamslå en rad samhällsorgan är en direkt följd av den ensidiga låglönesatsning som blev följden av den förra avtalsrörelsen.

SACO:s medlemmar fick nästan ingen utdelning alls i det avtalet. De våldsamma prisstegringarna och det nya skattesystemet har därefter gett dem en mycket negativ löneutveckling.

Det ledde till stora SACO-krav i årets avtalsrörelse. De mottogs mycket negativt. Därmed kom SACO i en närmast desperat situation gentemot sina medlemmar. (Exp 29.1:1–6)

Första meningen talar både om vad som händer och förklarar det. Analysen väger tyngst. Därefter kommer en redogörande mening, en analys, två redogörande meningar och en analys. Det är mycket man får veta i dessa sex meningar. Informationen är tät.

De två normalledarna 4.2 och 5.2 anknyter till det dagsaktuella läget och kritiserar regeringen. Ledaren 4.2 inleds med följande ingress som är en del av ledaren.

I natt stannar tågen. Strejken kunde ha hindrats – om staten velat avstå från sitt lockoutvarsel.

I nästa vecka stänger skolorna. Därför att staten till det yttersta vill utnyttja det ekonomiska övertag man tror sig ha över SACO och därför lockoutat lärarna för att göra striden så dyr som möjligt för löntagarparten.

Statens avtalsverk kunde i går ha tagit ett första steg mot återställd arbetsfred. I stället beslöt man sig för att trappa upp konflikten. (Exp 4.2:1–6)

Alla meningar, utom den fjärde som är en analys, är redogörelser. Man talar i varje stycke först om vad som hänt och kontrasterar det emot hur det kunde varit om ena parten, nämligen staten, hade agerat på ett sätt som kunde avvärvat konflikten. Kontrast och tretal är stilistiska finesser som ger eftertryck åt innehållet. Samtidigt är detta textavsnitt ett exempel på Expressens sätt att uttrycka sin kritik mot staten utan kritiska meningar eller värderande ord. Detta sätt att uttrycka kritik med redogörelser och analys förekommer ofta i Expressen.

Ledaren 4.2 oroar sig över att staten inte vill bidra till att begränsa konflikten och tar också upp det orättvisa i att staten går hårdare åt SACO trots att deras strejk inte ger samma allvarliga effekter som SR:s tågstrejk, som staten borde ha försökt undvika med alla medel. Ledaren 5.2 utvecklar detta vidare och anser efter lockoutvarslet mot 25 000 SACO-lärare att det måste vara regeringen som står bakom en så drastisk åtgärd och är ansvarig för utvecklingen. ”Regeringens strejk” är rubriken på ledaren 5.2. Expressens två normalledare har mer och starkare kritik än normalledare brukar ha men de anknyter till det aktuella läget och analyserar och resonerar om det med meningar av olika typ.

Expressen har 7 analyserande ledare varav 5 handlar om löneutveckling och lönepolitik. I ledaren 7.2 bemöter man kravet på samlat grepp över hela

avtalsrörelsen som LO och finansministern vill ha med motargumentet att löneutvecklingen inte varit samordnad. Den 14.2 utreder man skillnaderna mellan de grupper som fått löneglidning på ända upp till 20 % och offentliganställda som fått exakt det som står i tidigare avtal och ofta fått det sämre p.g.a. skatteprogressiviteten och prisstegringarna. Man anser att stat och kommun måste betala bättre om kvalitén i offentlig verksamhet ska bibehållas. Det framhålls även i ledaren 28.2. Den 23.2 ställs civilminister Lindholm som 1965 införde konflikträtt för offentliganställda mot dagens regering som enligt Expressen vill ha en klasskampsstämning mot högre tjänstemän. Den 4.3 analyserar man finansministerns uppfattning om att "lönekakan" bör fördelas vid ett tillfälle med påpekandet om att löneglidningen ger ett helt annat fördelningsresultat än det man kommer överens om i avtalen. Dessa ledare är oftast neutrala i ordvalet. Ledaren 3.2 argumenterar för goda löner till lärare, socionomer och även högre tjänstemän. Sex ledare av fjorton behandlar lönefrågor.

Ledaren 3.2 argumenterar för en tes med ledande frågor.

Har lärarna haft det för bra? (17) Är det rätt att de ska skära ner sin standard i år liksom förra året? (18) [---]

Eller ta socialarbetarna. (23) [---] Har de verkligen inte rätt att äntligen gå i strid för att få upp sina löner, t ex i nivå med lärarnas? (25) [---]

Eller ta gärna SACO:s verkliga höglönegrupper i allmän tjänst: chefs-tjänstemännen på den tekniska sidan. (27) Ligger det verkligen i skattebetalarnas intresse att de en efter en flyttar över i privat tjänst därför att de får sänka sin standard om de ska stanna kvar i sina nuvarande jobb? (28)

Även här arbetar Exp med tretal. Tredje gången poängterar man att även de högst betalda behöver få löneförhöjning om offentlig sektor ska kunna konkurrera med den privata. Frågeformen leder läsarna att hålla med, men även innehållet kan göra det.

Den 19.2 kritiserar lärarlockouten och den 21.2 argumenterar man mot statens sätt att sköta förhandlingarna genom ständig utvidgning av konflikten och genom att avvisa SR:s erbjudande att begränsa konflikten. Ledarna 10.3 och 11.3 är analys-kritikledare. Ledaren 10.3 påpekar att man aldrig tidigare behövt tillgripa tjänstepliktslagen i vårt land. Regeringen ska inte ingripa som lagstiftare när regeringen som förhandlare fört in hela avtalsrörelsen i en återvändsgränd. Ledaren 11.3 kritiserar oppositionen för att den gått med på att snabbbehandla denna principiellt viktiga lag utan sedvanlig förberedelse.

Det är häpnadsväckande att en lag med effekter som helt vänder upp och ned på förhandlingssituationen över hela arbetsmarknaden och för all framtid trumfas igenom i en hektisk partiledaruppställning på ett par timmar. (Exp 11.3:5)

Analysledaren 12.3 menar att strejkrätten är avskaffad med tjänstepliktslagen för offentliganställda och kanske även för andra, om regering och riksdag tycker lagstiftning är lämplig när strejker börjar bli kännbara.

Expressen utreder tydligt skillnaden i löneutveckling mellan olika grupper som bakgrund till den aktuella konflikten. Man är starkt kritisk mot regeringen som har huvudansvaret för konflikten utveckling genom att styra avtalsverket och genom den ekonomiska politik som bedrivits.

Expressen bygger upp sina resonemang med analys, vilket gör argumentationen lätt att följa och förstå. Som framgår av tabell 13 är 42 % av Expressens meningar analyser.

Det innebär att Expressen har sammanhängande analyspartier som motsvarar analysstycken hos morgontidningarna. Exp har 25 analyspartier på minst 3 meningar i följd, oftast 3–4. Det längsta analyspartiet består av 13 meningar. Så mycket som 4 analyspartier förekommer i ett par ledare.

5.2.2 Aftonbladet

Aftonbladets analysledare handlar liksom Expressens om lönepolitik, en analyserar låglönesatsningar och en annan SACO:s lönepolitik. En analyskritikledare jämför offentlig och privat anställning, vill behålla konflikträtt för offentliganställda men kritiserar SACO. När förslaget om tjänstepliktslag blivit känt skriver AB en analys-kritikledare 10.3 som kritiserar regering och avtalsverk för enda gången och man anser att det är ”ett principiellt mycket diskutabelt ingrepp i förhandlings- och konflikträtten som regeringen nu gjort.”

AB har bara en normalledare som presenterar och resonerar om läget med olika budskapstyper. Man har en ledare 12.3 som i princip är ett referat av riksdagsdebatten i samband med tjänstepliktslagen. Man har en ledare som på ett sakligt sätt driver en tes med analys och redogörelse som motivering. De övriga sju ledarna är kritiskt argumenterande på olika sätt.

5.2.2.1 Kritiskt textmönster i Aftonbladet

Aftonbladet har ett alldeles speciellt sätt att kritisera SACO och dess VD Bertil Östergren på. Denna kritik präglar i högre eller lägre grad sju av de fjorton ledarna. Den är mest framträdande i början av perioden och i synnerhet i de tre första ledarna, som innebär referat av vad Östergren sagt eller gjort och bemötande och ifrågasättande av hans synpunkter. Dessa tre ledare har ett slags textmönster av redogörelse och bemötande. Bemötandet sker i form av ett faktapåstående dvs. redogörelse, ofta också med kritik och ibland med analys.

Det måste vara ett helvete att tillhöra SACO. (1)

Som genomsnittlig SACO-medlem tjänar man 5 000 kr i månaden och då skälls man för ”högavlönad”. (2) [---]

Därtill kommer att de offentliga arbetsgivarna i denna avtalsrörelse inte velat ge SACO ”ett ordentligt bud”, trots att SACO bara velat att akademikerna skulle få ”lite pengar över” sedan skatten är betald och prisstegringen kompenserad. (8)

Om cheferna för de andra löntagargenerationer som finns i det här landet hade förmåga att argumentera på samma sätt som Bertil Östergren och om de hade möjligheter att styra sina organisationer på samma hårdhänta sätt som Östergren styr SACO så skulle med allra största sannolikhet samtliga svenska löntagare befinna sig i kontinuerlig strejk. (9)

Östergren ogillar att man kallar SACO:s medlemmar ”högavlönade”. (10) Men vilka löntagare ska man kalla högavlönade andra än dem som har bruttolöner som med flera hundra procent överstiger en industriarbetares lön? (11) (AB 30.1:1–2, 8–11)

Ledaren inleds med en bedömning. Mening 2 och de som följer i ledaren redogör för i första hand vad Östergren sagt med referat och passande citat, som i mening 8 har en ironisk prägel. Bemötandet sker med kritik i mening 9. Därefter kommer en redogörelse för vad Östergren tycker och ett mycket opreciserat påstående om löneskillnader. Ytterligare tre sådana redogörelse-bemötande-avsnitt finns i denna ledare. Därefter kommer redogörelse för några andra grupperns lön och SACO:s tidigare konflikt 1966, båda i kritiskt syfte. Ledaren avslutas med en bedömning av den typ som inleder ledaren.

Detta är ett sätt att kritisera som avviker från vad som tidigare redovisats. Huvudsyftet för hela ledaren är att kritisera SACO och Bertil Östergren. Det finns få analyser i dessa ledare – därför att syftet uppenbarligen inte är att utreda och förklara som underlag för kritik utan bara att kritisera. Olika påståenden av redogörelsetyp bemöts med ett liknande påstående eller med kritik, någon gång med analys. Påståendena står ofta för sig själva och är ibland mycket oprecisa som i sista meningen i citatet ovan. I den kontext olika redogörelser förekommer blir även dessa kritiska till sin funktion.

Detta sätt att skriva blir ett slags textmönster för AB:s sätt att kritisera SACO och Bertil Östergren som flitigt citeras och refereras. Ledaren 2.2 har fem sådana redogörelse-bemötande-enheter och ledaren 4.2 inleds med referat och kritik av Östergren, vilket förekommer ytterligare en gång i denna ledare. Detta redogörelse-bemötande-mönster förekommer också i två andra ledare 15.2 och 11.3, vilka presenteras närmare i följande stycke.

5.2.2.2 Övriga ledare med kritiskt syfte

Ledaren 15.2 anknuter till det aktuella läget. Därefter kommer ett redogörelse-bemötande-avsnitt och resten av ledaren är kritisk men i detta avsnitt motiveras kritiken med analys. Redogörelse-bemötande-mönstret inleder ledaren 11.3. Östergren refereras och bemöts med kritik. För övrigt är ledaren av normal typ där man analyserar och resonerar om det aktuella läget.

Den 5.2 inleder AB ledaren genom att presentera och analysera läget på arbetsmarknaden. Men större delen av ledaren ägnas åt att kritisera SACO och SR med starkt kritiska meningar som inte motiveras och även åt kritik i argumenterande form.

En argumenterande ledare men med kritiskt syfte finns. SACO anser att man har satsat på sina låglönegrupper men AB ifrågasätter detta och kritiserar SACO:s interna lönepolitik 9.2, inte genom kritikmeningar utan genom redogörelse, analys och ledande frågor som styr läsaren i rätt riktning. Ledaren kan betraktas som kritiskt argumenterande mot SACO:s lönepolitik.

SACO och SR men framförallt SACO står i hög grad i fokus för Aftonbladets ledare som synes. Hälften av ledarna är kritiska mot dessa organisationer på ett sätt som avviker från hur kritik brukar framföras (se 3.2.5). Typen av kritik i dessa kritiska ledare behandlas utförligt i kapitel 7.

5.2.3 Värmlands Folkblad

Värmlands Folkblad har 7 normalledare av samma typ som övriga morgontidningar har och de har redovisats i avsnitt 4.3 tillsammans med de andra tidningarnas normalmönster. VF har också en ledare som är starkt kritisk liksom de andra morgontidningarna och en analys-kritikledare. Dessa nio ledare är av samma typ som ledare i de tidigare redovisade tidningarna.

Analys-kritikledaren, en underledare 20.2, ansluter i princip till det analys-kritikmönster som redovisas för övriga morgontidningar men jag har valt att inte redovisa den där eftersom den har vissa särdrag. Ledarens 13 meningar innehåller både kommenterande och kritisk redogörelse, bedömningar, kritik och analys även av ett handlingsalternativ som regeringen borde valt i stället för varsel om officerslockout. VF:s underledare 20.2 är viktig och intressant. VF sluter till hundra procent upp på regeringens och avtalsverkets sida i denna konflikt men när planer på officerslockout blir kända kommer en stark reaktion. Det är enda gången både regering och avtalsverk kritiseras. Det är alltså de som får kritik i ledaren.

Ett land som lockoutar sitt eget försvar är verkligen något att intressera sig för, kanske också att skratta åt. (2) [---]

Det hade nog varit bättre att sätta stopp för tågstrejken med de medel som regeringen ändå har till sitt förfogande. (11) Mycket tyder på att de medlen ändå måste tillgripas förr eller senare. (12) (VF 20.2 u:2, 11–12)

De medel som åsyftas är tjänstepliktslagen som explicit nämns i ledaren. Ledarskribenten fick rätt. Det blev ingen officerslockout utan en tjänstepliktslag.

VF har två argumenterande ledare som också är analyserande. De driver en tes i form av egen åsikt om ett konkret problem. Man anser att offentliganställda inte ska ha strejkrätt. Denna tes drivs i ledaren 12.2 och i ledaren 10.3 då det blivit känt att en tjänstepliktslag ska framläggas. VF accepterar denna därför att det är fel att offentliganställda har strejkrätt och försvarar därmed regeringens lag. Dessa två argumenterande ledare har endast en kritikmening var och ett neutralt ordval.

Ledaren 11.3 driver samma tes i form av en argumenterande analyskritikledare där man anser att SACO:s och SR:s beteende som kritiseras, stöder VF:s uppfattning att högre tjänstemän inte bör ha strejkrätt. VF har mycket analys som stöd i dessa tre argumenterande ledare.

5.2.3.1 Argumentation och polarisering i Värmlands Folkblad

Värmlands Folkblad har en egen budskapstyp som presenterar en bestämd uppfattning om hur konflikten ska tolkas och värderas, en uppfattning som VF vill ge sina läsare och som präntas in i två av de första ledarna.

Ledaren 30.1 refererar i första stycket Nya Wermlands-Tidningen, NWT, som enligt VF anser att SACO och SR reagerar mot regeringens politik med sina strejker. VF hakar snabbt på med att strejkerna är politiska och riktar sig mot utjämningspolitiken.

Nya Wermlands-Tidningen har alldeles rätt i ett avseende: de bebadade strejkaktionerna är politiska till sin karaktär. (7) Höglönegrupperna vill inte vara med och betala den utjämningspolitik som den socialdemokratiska regeringen bedriver och som sätter spår efter sig på skattsedlarna. (8) Själva sysslar dessa grupper visserligen med en form av utjämning – och den kommer till uttryck i avtalskraven – men deras ambitioner är i det fallet begränsade till medlemmarna i SACO och SR. (9) Den allmänna utjämningspolitiken intresserar dem inte, i varje fall inte så mycket att de vill betala för den. (10) När de lägger fram sina avtalskrav så begär de kompensation för en del av det som de betalar i skatt. (11) (VF 30.1:7–11)

Det går mycket bra att följa argumentationen för att strejken är politisk, vilket här motiveras med att SACO och SR tar hänsyn till skatteeffekter när de utformar sina krav. Det är det ena budskapet VF vill framhäva. Det andra är att SACO och SR är motståndare till utjämningspolitiken men här saknas argument. Man bara påstår att det förhåller sig på det sättet. Man modifierar dock sitt påstående med att SACO och SR arbetar för utjämning för sina egna medlemmar.

Det är ingen nyhet att SACO och SR ogillar jämlikhetspolitiken eller åtminstone de ekonomiska konsekvenserna av den. (13) [---] Blir det strejk på måndag så är det emellertid första gången som någon så här öppet går till storms mot jämlikhetspolitiken och tillgriper det yttersta medel som står till förfogande. (16) [---]

Det är en politisk strejk det här. (21) Den riktar sig mot den politik som satt sin prägel på det svenska samhället under flera decennier. (22) (VF 30.1:13, 16, 21–22)

Allteftersom ledaren framskrider hårdnar tonen. Organisationerna använder ”det yttersta medel som står till förfogande” när de ”öppet går till storms mot jämlikhetspolitiken”. Med sådana uttryck har VF fjärrat sig från det faktum att strejken är legal och följer de regler som finns. VF analyserar inte läget utan agiterar mot SACO och SR.

Ledaren 3.2 tar upp det faktum att socialdemokraterna i Värmland har tagit ställning i konflikten, vilket politiker inte brukar eller bör göra enligt praxis. Tidningen försäkrar att socialdemokraterna i Värmland visst respekterar strejkrätten men:

Vad de vänder sig emot – och med skärpa – är SACO:s tilltag att blanda in beskattningen i sina löneresonemang och med hjälp av den formulera sina krav. (10) Detta är, menar socialdemokraterna i Värmland, ingenting annat än ett försök att med fackliga medel omintetgöra den utjämningspolitik som satt sin prägel på det svenska samhället i flera decennier. (11) SACO-strejken är politisk till sin karaktär. (12) Under sådana förhållanden är det i sin ordning att en politisk organisation blandar sig i den och talar om för folk vad det egentligen är fråga om. (13) (VF 3.2:10–13)

I detta citat skärps tonen ytterligare. SACO försöker ”med fackliga medel omintetgöra” utjämningspolitiken. Något stöd för detta påstående presenteras inte i ledarna 30.1 eller 3.2.

Man kan ställa frågan om inte denna stegring av angreppen mot organisationerna är uttryck för enbart kritik. Men förutom att kritik i de flesta ledare är motiverad, vilket den inte är här, är denna budskapstyp med en förutbestämd verklighetsbeskrivning mer raffinerad och svårare för läsare att genomskåda. VF bestämmer helt enkelt att SACO:s och SR:s strejk inte är en vanlig strejk utan ett angrepp på regeringens jämlikhetspolitik. Eftersom stöd för denna tolkning faktiskt saknas är den inte slutsatsen av en analys med anknytning till vad som hänt i verkligheten utan en slags tolkning av ideologisk art som handlar om hur man vill att strejken ska tolkas för att passa in i den egna ideologin. Den som motarbetar det som är gott, regeringens politik, är givetvis värd kritik. Det är det underförstådda budskapet som inte behöver sägas rent ut.

Att strejken är politisk upprepas två gånger i ledaren 30.1 och tre gånger i ledaren 3.2. Att SACO och SR motarbetar utjämningspolitiken sägs fem gånger 30.1 och sex gånger 3.2. Efter dessa två ledare i början av konflikten har VF etablerat en tolkningsram för sina läsare, vad strejken går ut på och hur den ska värderas. Kritiska meningar mot organisationerna förstärker denna tolkning. Strejken är politisk och SACO och SR kämpar mot det goda, regeringens jämlikhetspolitik. Detta blir VF:s referensram som man har som bakgrund i flera senare ledare utan att det behöver sägas i klartext.

Ledaren 6.2 tar upp Expressens uppfattning om att det är ”regeringens strejk” men man lägger en annan innebörd i begreppet. Det är ”regeringens strejk” eftersom regeringen alltid ”strävat efter en ekonomisk utjämning i samhället. Det är därför naturligt att avtalsverket arbetar i enlighet med regeringens intentioner.” Denna ledare delar upp partier, tidningar och organisationer efter vilka som är för det goda, ekonomisk utjämning, och vilka som är emot. Ledaren blir polariserad och polariseringen knyts till olika

grupper i samhället. Ledaren avslutas med: ”Strävar man efter ökad jämlikhet, så kan man inte acceptera att den offras på arbetsfredens altare.”

När konflikten är ett faktum an knyter ledare som har argumenterande inslag i högre grad till vad som faktiskt händer på arbetsmarknaden och VF är bekymrad över stridernas konsekvenser. Detta leder förmodligen fram till den egna åsikten att offentliganställda inte bör ha strejkrätt.

Ledaren 20.2 diskuterar orsaken till konflikten och kommer fram till sin egen uppfattning att det handlar om utjämningspolitiken mot vilken ”SACO går till angrepp på bred front”. Man förvånar sig över att borgerliga tidningar kan tycka att det är ”regeringens stridslystnad” som bidragit till den aktuella situationen. Det är ju SACO och SR som börjat. ”Kan då avtalsverket göra annat än svara med de metoder som står till buds.” Som helhet blir ledaren argumenterande för den egna tolkningen av konflikten.

Ledaren 12.3 håller med Östergren om att det knappast är möjligt att ta upp strejken efter de sex veckornas fredsplikt men man argumenterar även i denna ledare mot strejkrätt för högre tjänstemän. Att slå vakt om förhandlingsrätten och vara emot fullmaktslagen avfärdar VF med att det är ”detsamma som att slå vakt om rätten att sätta samhället ur funktion”. Ledaren har alltså kritiskt argumenterande inslag men presenterar och kommenterar också gårdagens riksdagsdebatt.

Det är svårt att kalla resonemang utan argument för argumentation. Agitation är en bättre benämning. Ledarna som redovisas i detta avsnitt är delvis argumenterande och delvis agiterande.

5.2.4 Avslutande synpunkter och jämförelse

De redovisade tidningarna har en bestämd uppfattning om konflikten. Men det är egentligen bara Expressen och Värmlands Folkblad som är konkreta med sina åsikter. Expressen intresserar sig mycket för lönepolitik och oroar sig över effekterna för samhället om offentliganställda inte får löner som är konkurrenskraftiga. Det leder till sämre kvalitet på den offentliga verksamheten. VF oroar sig för konflikten och konsekvenser och tycker det är fel att offentliganställda har strejkrätt, en åsikt som framförs vid ett flertal tillfällen. VF vill se konflikten som en strid om utjämningspolitiken och flyttar därmed fokus från en facklig konflikt och gör den till en politisk. VF kritiserar SACO och SR men mest SACO, medan Expressen lägger hela ansvaret på regeringen och menar att konflikten har utvecklats precis som regeringen planerat. Man har velat ha en konflikt med SACO och SR av politiska skäl. Aftonbladet har ingen tydlig åsikt utan kritiserar SACO och Östergren i första hand för sättet att sköta förhandlingarna på. Vad man vill är svårare att upptäcka.

Expressen använder deskriptiva redogörelser som inslag i analyspartier. Som underlag för kritik används analys och redogörelse. Kritiken motiveras

alltid. Man har sammanhängande resonemang med många och ibland långa partier analys. Expressen är lik tidigare redovisade tidningar i sättet att använda budskapstyperna.

Hälften av AB:s ledare utgörs av kritik och ifrågasättande av SACO och Östergren, där redogörande meningar används för att bemöta SACO:s påståenden och då i kritiskt syfte. De består till viss del av ett slags textmönster av redogörelse och bemötande. De kritiska omdömena är inte alltid underbyggda.

Som tidigare nämnts kan ledare klassificeras som normala eller analyserande utan att styckeanalys tillämpas. Diskuteras det aktuella läget i kvällstidningarna med meningar av olika typ är det fråga om normalledare även utan styckeanalys. Belyser man ett problem med många analysmeningar blir ledaren analyserande.

VF har fem polariserade ledare med sin egen budskapstyp, förutbestämd tolkning, (tabell 13) där verklighetsbeskrivning och värdering är ihopvävda och inte kan skiljas från varandra. Ena parten i konflikten anses kämpa för det goda medan den andra parten försöker motarbeta denna strävan. Detta är ett sätt att strukturera innehållet på som inte ger något entydigt mönster i texten på samma sätt som AB:s redogörelse-bemötande-avsnitt. Däremot är dessa fem ledare samtidigt mer eller mindre argumenterande och agiterande i olika blandningar. Aftonbladets redogörelse-bemötande-mönster och Värmlands Folkblads upprepade polarisering är i detta material tidningsspecifika.

6 Ledaren som genre

I detta kapitel ska de utmärkande drag som kännetecknar ledare i mitt material beskrivas i form av en sammanfattning av de resultat som presenteras i kapitel 4 och 5. Därefter ges exempel på intertextualitet, dvs. hur citat och referat av olika aktörer används i ledarna. Interaktiviteten mellan olika tidningar är framträdande i detta material. I sista avsnittet testas Swales och Bhatias genre teorier på mitt material.

6.1 Sammanfattande beskrivning av ledare

Vad som kännetecknar ledaren som genre är för det första de texttyper, den sorts information, som presenteras i kapitel 3. Jag kallar ledares texttyper för *budskapstyper*.

Man *redogör* för vad som hänt eller beskriver verkligheten med enkla faktapåstående vars sanningshalt kan kontrolleras. Man *analyserar* det aktuella politiska läget, ger bakgrund och förklaringar till vad som händer. Man *kritiserar* aktörer och fördelar skuld och ansvar för olika negativa händelser. Man uppmanar till *handling* för att lösa befintliga problem men uppmaningarna riktar sig inte till den vanliga läsaren utan till politiker och andra aktörer i samhället. Vad som kännetecknar ledare är också en grupp *bedömningar* som handlar om vad som kan hända den närmaste framtiden eller hur man bedömer läget på arbetsmarknaden eller ett lönebud. Bedömningarna är då företeelseinriktade och neutrala men med ett mått av osäkerhet om det gäller framtiden. Det finns också en annan mer subjektiv form av bedömningar som innebär en tydlig författarröst som framför olika synpunkter utan motiveringar. Om synpunkterna motiveras faller de under analyskategorin eller någon gång under kategorin *egen åsikt* som innebär tidningens tydliga ställningstagande i en aktuell konkret politisk fråga. Dessa kategorier eller budskapstyper täcker den information som ges i ledare. Dessutom finns en del *funktionsfraser* som inte har något innehåll enligt ovanstående kriterier men har en speciell funktion som att binda ihop texten, styra argumentationen, vara expressiva eller skämtsamma.

Ovanstående budskapstyper kännetecknar ledare. Hur de olika budskapstyperna kombineras är också en del av beskrivningen av ledarna i materialet. Pilegaard & Frandsen (1996:3) anser att texttyper kan användas ”for the analysis of text genres of which they form constituent parts as genre-specific sequences or chains”.

Stycket i morgontidningarna är en analysenhet som kategoriseras på i princip samma sätt som meningar med vissa justeringar (3.3–3.4). Det visar sig att stycken kombineras på likartat sätt i olika morgontidningar så att två olika mönster framträder, *normalmönstret* och *analys-kritikmönstret*.

Av kapitel 4 framgår att 58 av morgontidningarnas ledare bildar normalmönstret och 14 analys-kritikmönstret. Ytterligare 5 ledare i Svenska Dagbladet bildar två handlingsinriktade analysmönster. Det betyder att 77 ledare av 97 bildar mönster. Om Värmlands Folkblad undantas, som hör till gruppen tidningar med bestämd åsikt, är det 70 av 80 ledare för de andra morgontidningarna som bildar dessa mönster.

Att bemöta kritik är en variant av analys-kritikmönstret även om tre sådana ledare inte riktigt passar in i detta p.g.a. för mycket redogörelse. De ledare som faller utanför är de som är helt analyserande, starkt kritiska, de som driver en tes eller är kritiskt argumenterande, vilket framgår av tabell 15, där olika typer av ledare redovisas för alla tidningarna. Argumenterande och kritiskt argumenterande ledare byggs inte upp med stycket som analysenhet utan sådana ledare måste analyseras i sin helhet.

För kvällspressen är analys på styckenivå inte meningsfull p.g.a. för korta stycken. Det betyder inte att inte ledarna som helhet kan vara normalledare, analys-kritikledare, analysledare och kritikledare av samma typ som morgontidningarnas. Normalledare är de ledare som anknyter till det dagsaktuella läget och använder budskapstyper av olika slag. Men redogörelse för vad som hänt och bedömningar av läget på arbetsmarknaden förekommer sparsamt i Expressen och Aftonbladet. Att det, som framgår av tabell 15, är betydligt färre normalledare i kvällspressen beror just på att man inte redogör för och följer det aktuella händelseförloppet på samma sätt som morgonpressen. Analysledare är de ledare som analyserar ett problem antingen i direkt anknytning till det dagsaktuella läget eller frikopplat från det. Båda kvällstidningarna diskuterar t.ex. lönepolitik i flera ledare. Morgontidningarnas analysledare passar nästan alltid in i normalmönstret. Det är bara de som har hög procent analysmeningar som faller utanför. Båda kvällstidningarna har också två analys-kritikledare var och Exp och VF har var sin ledare som är starkt kritisk. Dessa fyra typer av ledare, 17 av 28 för kvällspressen, förekommer också i morgonpressen, vilket framgår av tabell 15.

Det som är avvikande för kvällspressen och Värmlands Folkblad är att tidningarna tar ställning på ett tydligare sätt än de andra och det påverkar sättet att skriva vilket har presenterats i kapitel 5. Av tabell 15 framgår att dessa tidningar har argumenterande ledare som driver en tes och vad jag kallar kritiskt argumenterande ledare i VF och AB. VF presenterar en polariserad världsbild, en politisk kamp mellan de som strävar efter det goda och de som försöker hindra det. Detta sätt att skriva innebär en bestämd tolkning av hur konflikten ska uppfattas. I denna tolkning är verklighetsbild och värdering hopvävda, vilket innebär ett annat sätt att presentera en egen uppfattning och kritisera motståndaren än det som tidigare diskuterats. Afton-

bladet använder hälften av sina ledare till att kritisera SACO och dess VD Östergren på ett kritiskt argumenterande sätt. Den kritiken avviker också från det normala sättet att kritisera och motivera kritiken. Varken VF eller AB har särskilt hög procent kritikmeningar enligt tabell 13 trots att de alltså är synnerligen kritiska.

Eftersom mitt material är starkt politiskt laddat framkommer inte bara intressanta åsiktsskillnader utan också ledare av olika karaktär och uppbyggnad. Argumenterande ledare är de som driver en tes och där det går att följa tankegången genom att argument presenteras, ofta i analysform. Agiterande blir de ledare där argument saknas eller är för få för att man ska kunna följa tankegången hos skribenten. Argumenterande och agiterande ledare finns alltså hos de tidningar som har en bestämd uppfattning om konflikten. Ett fåtal argumenterande stycken finns i andra ledare men de går att passa in i mönstren.

Av tabell 15 framgår att det finns 6 kritikledare och 12 kritiskt argumenterande ledare. Dessa 18 på olika sätt starkt kritiska ledare utgör 14 % av antalet ledare. De redovisas mer ingående i kapitel 7.

Tabell 15. Olika typer av ledare

Typ av ledare	Arb	DN	SvD	SkD	Nfl	VF	Exp	AB	Totalt
Normalmönster	11	8	11	16	5	7	2	1	58 + 3
Analys-kritik-mönster	3	6	3	–	2	1	2	2	14 + 5
Egna analys-mönster	–	–	5	–	–	–	–	–	5
Analys utanför mönster	–	2	–	–	1	–	7	2	12
Kritikledare	1	1	–	1	1	1	1	–	6
Bemötande ledare	2	–	1	–	–	–	–	–	3
Argumenterande för tes analyserande	–	–	–	–	–	3	2	1	6
Redogörande	–	–	–	–	–	–	–	1	1
Kritiskt argumenterande	–	–	–	–	–	5	–	7	12
Totalt	17	17	20	17	9	17	14	14	125

För Expressen och Aftonbladet finns inga mönster på styckenivå; därför står antalet normalledare och analys-kritikledare efter plustecknet i tabell 15 vilket även VF:s analys-kritikledare gör. Det finns bara tre typer av textmönster på styckenivå vilket framgår av tabell 15. Tabellen är avsedd som stöd vid min presentation av olika typer av ledare, kommunikativa syften och kognitiv struktur i 6.3.

Den beskrivning av ledare som sammanställts i detta avsnitt karakteriserar ledaren som genre i mitt material. Det gör även de exempel på intertextualitet som behandlas i följande avsnitt.

6.2 Intertextualitet

Texter, även muntliga, hänger ihop med och är beroende av andra texter enligt Bakhtins uppfattning. Kristeva (1981) myntade termen intertextualitet när hon introducerade Bakhtin i Västeuropa. Fairclough (1992) talar om manifest intertextualitet för citat och referat och interdiskursivitet för påverkan vad gäller genrer och sätt att skriva, vilket är svårare att belägga. Ledin använder termerna textsamspel respektive normsamspel för dessa företeelser (Ajagán-Lester, Ledin & Rahm 2003). Linell (1998) talar om rekontextualisering när texter vandrar mellan olika kontexter och får nya innebörder. Kroon (2001) ger exempel på rekontextualisering i sin avhandling när hon visar hur budskap förändras i mediedebatter.

Jag ska ge exempel på i vilka sammanhang och med vilket syfte manifest intertextualitet förekommer i mitt ledarmaterial och också vad Bakhtin kallar byte av talsubjekt i en text.

Interaktiviteten i mitt ledarmaterial är hög. Man skulle kunna kalla det en dialog mellan olika tidningar där man tar upp och på olika sätt kommenterar vad andra tidningar säger. Man interagerar också med olika aktörer i konflikten.

I mitt ledarmaterial finns gott om referat och citat av vad viktiga aktörer i konflikten sagt. Det kan ses som information med källangivelse. Det kan också vara ett stilistiskt sätt att göra redogörelsen för händelseförloppet mer levande och konkret. Ofta kommenteras sådana uttalanden på något sätt med analys, bedömning eller kritik. Men även referat och citat av uttalanden som ligger längre tillbaka i tiden kan förekomma och då i samband med att problem diskuteras.

- (53) ”En mycket omfattande lockout” från och med fredagen den 12 februari blir statens avtalsverks svar på SACO:s och Statstjänstemännens riksförbunds strejkvarsel. [...] ”Munväder och förvirring” – det här är inget lockoutvarsel, tycker SACO-chefen Bertil Östergren. Jo, svarar avtalsverket. (DN 2.2:1, 3–4)

I detta exempel formar ledarskribenten meningarna med belysande citat från parterna, kompletterat med ett slags referat av vad Östergren sagt. Man sammanfattar vad man uppfattar vara avtalsverkets hållning med ett *jo* som inte är ett citat och knappast heller ett referat. Redogörelsen för vad som hänt blir på detta sätt dialogisk och dramatisk och ger mer liv åt framställningen än skribentens referat av vad som hänt skulle gjort.

Att referera och citera vad ledande aktörer sagt är en viktig del av redogörelse för vad som hänt. De övriga typerna av manifest intertextualitet är mer interaktiva. Att utgå från citat eller referat när man kritiserar är mycket vanligt.

- (54) Man har också svårt att dölja sin förvåning över de uttryckssätt som förekommer i avtalsverkets kommuniké och hr Ugglas offentliga framträd-

anden [...] Beskyllningen mot SACO och SR för ”ren utpressnings-taktik” är i starkaste laget. Det finns faktiskt inga utpressare på den svenska arbetsmarknaden, även om många bjuder högt, och atmosfären där försämras verkligen, om sådana tillvitelser ska anses gångbara. (SvD 2.2:22–24)

- (55) Man blir lätt pessimistisk efter en sådan provokation som den hr Arne Geijer tillät sig på onsdagen, då han gjorde gällande att de strejkande bland tjänstemännen ”tagit struhtag på samhället”. Det är inte tillståndigt att förgifta förhandlingsatmosfären med sådana formuleringar. Hr Geijer vet mycket väl att de s.k. struptagen varit tillåtna stridsåtgärder, mot vilka de enligt lag tillsatta kontrollorganen inte haft något att invända. Han kunde lika gärna påstå att regeringen tagit struhtag på sig själv – genom sina stridsåtgärder. (SvD 11.3:36–39)

Båda dessa exempel har citat som utgångspunkt för kritik och bemötande. Omdömen som ”ren utpressningstaktik” och ”tagit struhtag på samhället” är uttryck som SvD inte anser hör hemma i avtalsförhandlingarna. Den kritik Geijer framför kunde lika gärna riktas mot regeringen som stått för omfattande lockouter.

Man kan också referera eller citera någon för att få stöd för den egna ståndpunkten, som i följande fall är kontroversiell då det handlar om var gränsen för strejkbryteri går. SkD hänvisar till LO som auktoritet.

- (56) I ett uttalande på onsdagen framhöll LO:s styrelse, att det är kommunernas rätt och skyldighet att i största möjliga utsträckning försöka begränsa konfliktens skadeverkningar. Vi har tidigare fört till torgs liknande åsikter och det är glädjande att landets största fackliga organisation nu sagt ifrån i denna fråga. (SkD 4.2:8–9)

En del citat och referat kan också uppfattas som ett inlägg i en pågående debatt som förs i tidningarna. Norrskensflamman citerar Socionomen i nedanstående exempel för att visa att de lågavlönade medlemmarna i SACO litar på sin organisation vilket inte SACO-kritiker tror. Citatet blir också ett stöd för Nfl:s egen uppfattning.

- (57) “Ingen skall tvivla på att SACO menar allvar med sina yrkanden och sitt löfte att ge sina kommunala låglönegrupper förtur i avtalsrörelsen. Naturligtvis har massmedia talat tyst om låglöneuppläggnings av SACO:s aktion!” (Nfl 30.1:6–7)

Vissa tidningar refererar, citerar och diskuterar vad andra tidningar tycker. Arbetet har två ledare där man presenterar och bemöter de kritiska synpunkter mot regering och avtalsverk som framförs i borgerlig press. VF presenterar flera gånger konkurrenttidningen Nya Wermlands-Tidningens åsikter som normalt kritiseras och raljeras med. Nfl refererar och kritiserar i första hand NSD, Norrländska Social-Demokraten, för att ge en felaktig och vilseledande information om vpk:s uppfattning av konflikten.

Framför allt DN och Nfl kritiserar flera gånger den socialdemokratiska pressens angrepp på statstjänstemännen. DN kritiserar s-pressens samordnade angrepp på SACO och SR. DN analyserar och kritiserar användningen av begreppet ”högvälönade” i s-pressen. Nfl reagerar starkt emot att s-pressen hotar med att offentliggjordas konflikträtt kan dras in.

Även aktörer citeras, refereras och kritiseras. Både SvD 9.2 och DN 10.2 använder citat när de analyserar och kritiserar ett tal av finansministern, medan Arbetet 10.2 med citat och referat försvarar honom. Samma aktörs tal används av tidningarna på olika sätt men interaktiviteten är hög och ordvalet säger en del om intensiteten i debatten. Även en intervju med statsminister Palme analyseras av DN 18.2 och SvD 18.2, där man refererar vad statsministern sagt som utgångspunkt för analys och kritik.

VF och AB ägnar mycket utrymme åt att referera, citera och bemöta SACO:s VD Östergren men de gör det på olika sätt. AB har ett eget kritiskt textmönster för detta (7.3.2.1). VF är ibland nyanserad och kan ge Östergren erkännande som en skicklig person. Det är uppenbarligen viktigt att bemöta vad Östergren säger eftersom båda tidningarna ägnar stort utrymme åt detta.

”Regeringens strejk” är Expressens rubrik på ledaren 5.2 eftersom man anser att regeringens agerande är den främsta orsaken till strejkutbrottet samma dag. VF tar fasta på detta men ger citatet en annan innebörd i sin ledare 6.2.

- (58) Regeringen har alltid strävat efter en ekonomisk utjämning i samhället. Det är därför naturligt att avtalsverket arbetar i enlighet med regeringens intentioner. Så Expressen och NWT har rätt, det är frågan om ”regeringens strejk”. (VF 6.2:5–7)

VF:s sätt att använda Expressens begrepp kan ses som ett exempel på rekontextualisering. Begrepp eller citat får en annan innebörd i en annan kontext. Här är det en medveten och avsiktlig förändring av begreppens innebörd för att stödja den egna ståndpunkten, en förändring som har sina poänger. VF har några fler exempel på detta (7.3.3.2).

Det förekommer i mitt ledarmaterial att en ledare presenterar andras kritik mot en aktör. Då är det inte självklart hur den kritiken ska tolkas om den inte omedelbart bemöts eller man instämmer som i följande fall.

- (59) Situationen är ”obeskrivligt orimlig” skriver Aftonbladet i sin kommentar till strejkutbrottet. Det är en karaktäristik som man oreserverat kan skriva under på, oavsett uppfattning om hur skulden skall fördelas till att läget har uppstått. (DN 6.2:1–2)
- (60) Lockouten blev, som Aftonbladet (s) mycket riktigt skriver, ”ett erbarmligt spex”, som de ansvariga ville komma ifrån. Tvångslagen blev en utväg i ett beträngt läge, på sätt och vis en handling i panik. (DN 11.3: 17–18)

- (61) Ingripandet är inte bra för avtalsverket, fastställer Aftonbladet i en kommentar. Varslet om officerslockout framstår ju som ett eländigt spex, skriver Aftonbladet. (Nfl 13.3:15–16)

Både DN och Nfl citerar, refererar och instämmer i Aftonbladets omdöme om tjänstepliktslagen. DN har också 11.3 en förklaring till varför lagen stiftats som samtidigt innebär kritik.

Dessa citat är exempel på vad Bakhtin (1997) kallar byte av talsubjekt (2.5.1). Om yttrandet är expressivt, alltså värderande, kan det vara svårt att tolka vilka subjekt som står för värderingen. I ovanstående citat är detta inte fallet eftersom ledarskribenterna instämmer i kritiken.

Om inte ledarskribenten tar ställning till kritik som refereras eller citeras, blir meningarna svårtolkade vad avsikten beträffar. Arbetet börjar sin ledare 7.2 på följande sätt:

Den helt dominerande delen av de stats- och kommunalanställda har en månadslön omkring 2000 kr eller lägre. Det är angeläget att ha det klart för sig för att rätt kunna bedöma Saco:s och SR:s strejk. Det är också grunden till den våldsamma kritik, som nu från olika håll riktas mot Saco och SR. Professor Gunnar Myrdal betecknade i en TV-debatt Saco som en ”idiotisk överklassorganisation som för en strejk för redan privilegierade grupper”. Statsminister Palme framhöll i en utfrågning i TV, att undfallenhet mot Saco skulle lett till kaos i landets ekonomi.

I en intervju i dagens tidning anser före civilministern Sigurd Lindholm, att tjänstepliktslagen bör utnyttjas för att stoppa strejken. Som civilminister var Lindholm med om att driva igenom den fulla förhandlingsrätten för statstjänstemän. Nu anser han, att akademikernas topporganisation och Statstjänstemännens riksförbund missbrukar förhandlingsrätten. (Arb 7.2:1–8)

Därefter fortsätter ledaren med en diskussion av tjänstepliktslagen och under vilka omständigheter den kan tillämpas. Man ser det som ett problem att få behöver strejka för att konsekvenserna ska bli omfattande på sikt. Det blir olika lönepolitiska värderingar med nuvarande organisationsstruktur. Ledaren är analyserande och man har ingen lösning på problemet.

Vad har inledningen för funktion, en inledning som refererar andras kritik mot SACO och SR utan att ledarskribenten tar ställning till denna kritik i resten av ledaren? Ska man förstå det måste man gå till samhällskontexten.

Arbetet har i ledaren 5.2 diskuterat regeringens möjlighet att hindra strejken och tagit starkt avstånd från ett regeringsingripande. När man nu aktualiserar frågan igen behövs en motivering, nämligen den att många kritiserar SACO och vad man indirekt säger är att de som har hög lön inte ska strejka. Det är känsligt att ifrågasätta strejkrätten som sådan, kanske speciellt för en socialdemokratisk tidning. De två inledande styckena ger ett skäl att diskutera problemet, vilket inte i denna ledare innebär att man tillstyrker ett regeringsingripande.

Enligt Bakhtin är det som förekommer i de två citerade styckena i Arbetet ett exempel på byte av talsubjekt. Det är inte ledarskribenten som står för de kritiska synpunkterna. Den expressivitet som yttrandena uttrycker finns hos de talsubjekt som refereras och citeras. Jag skulle vilja karaktärisera sådana expressiva meningar som dubbla om inte skribenten omedelbart tar ställning till dem. Vad byte av talsubjekt innebär kan inte tolkas generellt utan måste avgöras med hänsyn till den aktuella kontexten i vid betydelse, alltså även till situations- och samhällskontexten.

6.3 Beskrivning av ledare med hjälp av genre teorier

De genre teorier som presenteras i 2.5 handlar både om att identifiera genrer och att beskriva dem. Ledare är en väl etablerad genre liksom många andra texter i dagstidningar. I detta avsnitt ska jag undersöka om ledarna i mitt material kan analyseras och beskrivas med hjälp av framför allt Swales (1990) och Bhatias (1993) teorier, som ställer särskilda krav på texter för att de ska höra till samma genre.

Enligt Swales är de kommunikativa målen mest avgörande för genreindelningen. Miller (1994) anser att man ska ta stor hänsyn till brukares genreindelning och Swales är av samma uppfattning.

Frågan är om det finns en motsättning mellan dessa synpunkter hos Swales. Bygger brukares genreindelning i första hand på kommunikativa mål eller har brukares genreindelning en annan grund? Vad är kommunikativa mål? Ska man betrakta dem som den huvuduppgift, det huvudsyfte en viss grupp texter har i sitt sociala sammanhang? Då ligger målet utanför texten i samhällets värderingar. Ledare har som huvudsyfte eller huvuduppgift att analysera och kommentera aktuella politiska händelser. Betyder det att varje enskild ledare gör detta?

När Swales analyserar forskningsinledningar och abstracts kommer han fram till att de tillhör olika genrer eftersom de har olika syften. Detsamma gäller när Bhatia kommer fram till att säljbrev och promotion letters tillhör samma genre eftersom syftet är att framhäva det positiva med en vara/tjänst respektive en arbetssökande persons kvaliteter. Dessa resultat kan man komma fram till genom en analys av texten. De kommunikativa målen kan alltså finnas i texten. I båda dessa fall kan man dessutom tänka sig att brukarna tidigare haft motsatt uppfattning, inte minst eftersom Swales och Bhatias resultat kan ses som något överraskande.

Vad kommunikativa mål eller syften är för något är alltså inte glasklart, inte heller var man får tag i dem, utanför texten eller i den. Det intressanta med Bhatia är att han ofta talar om kommunikativa syften, purposes, i plural. Swales talar om mål, goal. Är det samma sak? Mål verkar som en överordnad kategori, huvudsyftet eller huvuduppgiften för den grupp texter som tillhör samma genre. Bhatias syften ger intressanta möjligheter. De kanske kan finnas på olika nivåer i texterna. Frågan är om de inte i synnerligen hög

grad gör det i majoriteten av mina ledare. Swales och Bhatia diskuterar i första hand prototypiska texter enligt Rahm (2001). Tveksamma fall och gränsfall tar man inte riktigt ställning till.

Enligt Bakhtin, Swales och Bhatia påverkar finaliteten respektive målen sättet att organisera texten, textstrukturen eller den kognitiva strukturen vilket är det begrepp Bhatia använder. Han menar också att Swales underskattat denna kognitiva del i sin teori. Den kognitiva strukturen kan vara mycket fast och väl etablerad som den är i abstracts, forskningsinledningar, säljbrev och promotion letters vilket får till resultat att det går att finna obligatoriska drag i bestämd ordning i texten. Det är inte många genrer som har så fast mönster som de ovan nämnda texter Swales och Bhatia undersöker. Möjligheten att hitta obligatoriska drag i en text är direkt knutet till den frihet skribenten har att utforma texten. Större frihet ger större skillnader mellan olika texter i samma genre och mindre sannolikhet för att texten har bestämda drag.

Bhatia (1993:165) är inte tydlig med vad han menar med kognitiv struktur men man kan av hans exempel se det som ett grundmönster där vissa uppgifter ska utföras som: *presenting the case – offering the argument – reaching the verdict – recommending action*. Detta grundmönster anser han kan passa för både ledare och viss vetenskaplig redovisning. Hur stort material Bhatia bygger på när han föreslår detta mönster för ledare framgår inte. Det passar inte på mitt material annat än i en mycket övergripande betydelse. För ledaren som genre eller helhet kan det passa men alla punkter finns inte behandlade i varje ledare och när de förekommer är ordningen inte densamma som i mönstret. Det finns dessutom andra syften som ledare har utöver dessa.

I det följande ska jag diskutera om genrebegreppet för ledare skulle kunna härledas från Swales och Bhatias teorier eller inte. Genrebegreppet för ledare är fast etablerat oavsett detta resultat. De kommunikativa syften som finns i tidningsledare är däremot intressanta att undersöka.

6.3.1 Kommunikativa syften och kognitiv struktur

I det första avsnittet i detta kapitel har jag diskuterat resultatet av menings- och styckeanalysen och poängterat att de budskapstyper som finns på menings- och ibland även på styckenivå karaktäriserar ledaren som genre. Även de individuella ledarna kan karaktäriseras efter vilken inriktning de har. Detta innebär att ledarna beskrivs på tre nivåer.

När man kan urskilja hur stycken av olika budskapstyper kombineras till bestämda mönster så har man en kognitiv struktur som redovisas med dessa mönster. Hur mönstren för olika morgontidningar ser ut redovisas i kapitel 4. De huvudmönster som finns är normalmönstret och analys-kritikmönstret. De ledare som faller utanför styckeanalysmönstren är ledare som i princip är rent analyserande, starkt kritiska och de som på olika sätt är argumenterande,

vilket framgår av tabell 15 i detta kapitel. De kan sägas ha en rent analyserande, en kritisk eller argumenterande kognitiv struktur.

Eftersom ledarna har olika kognitiv struktur bör de enligt Bhatia ha olika kommunikativa syften på textnivå eftersom den kognitiva strukturen bestäms av de kommunikativa målen.

Finns det gemensamma kommunikativa mål eller syften för alla individuella ledare? Det är svårt att finna ett gemensamt kommunikativt mål för en starkt agiterande ledare jämfört med en normalledare som redovisar vad som hänt och analyserar läget utan att engagera sig särskilt mycket. Med Swales och Bhatias sätt att analysera forskningsartiklar respektive säljbrev skulle man nödvändigtvis komma till slutsatsen att ledare inte utgör en gemensam genre eftersom de på individnivå har olika kommunikativa syften. Här har vi alltså ett exempel på att den konventionella genreuppfattningen inte stämmer med den som bygger på att gemensamma kommunikativa mål avgör vad som utgör en genre. Swales och Bhatias krav på gemensamma mål för varje text i en genre passar kanske bäst på hårt styrda texter som just forskningsinledningar och säljbrev. I redan etablerade genrer där skribenten har större frihet kan man inte kräva denna konformitet mellan olika texter i samma genre. Deras uppfattning strider också mot Faircloughs (1992, 1995) uppfattning att de flesta genrer är heterogena. Texter behöver alltså inte vara lika varandra för att tillhöra samma genre.

Om man utvecklar Bhatias kommunikativa syften till att gälla de mer konkreta olika uppgifter ledare har stämmer de med ledares budskapstyper. Det är ett kommunikativt syfte att redogöra för vad som hänt åtminstone kortfattat och att analysera och bedöma det uppkomna läget och föreslå åtgärder för att lösa problem. Det är också ett kommunikativt syfte att värdera och presentera tidningens egen uppfattning om det som händer. I mitt material handlar värderingen nästan enbart om kritik mot aktörer, en kritik som vid sällsynta tillfällen kan vara positiv. På meningsnivå blir de kommunikativa syftena desamma som budskapstyperna.

De ledare som har många olika budskapstyper och därmed olika kommunikativa syften tillhör i regel normalmönstret. Mönstret har relativt fasta positioner som börjar med redogörelse för vad som hänt, *presenting the case* i Bhatias schema, men variationer finns hela tiden så man kommer inte i närheten av obligatoriska drag även om grundstrukturen är tydlig. Som exempel kan man ta handlingsuppmaningar av olika slag som i regel förekommer i slutet av ledaren men de finns även i andra positioner. Skillnader finns också mellan olika tidningar.

Det andra mönstret är analys-kritikmönstret som varvar analys och kritik på styckenivå så att analys i regel stöder den kritik som framförs. Men detta är inte nödvändigt. Det kan förekomma analysstycken som inte hör ihop med kritiken. Stödet för kritik kan finnas i själva kritikmeningen. Det är färre kommunikativa syften i denna typ av ledare, egentligen bara två. De har också en annan typ av kognitiv struktur än det som utgör normalmönstret, vilket

stöder Bhatias uppfattning att kognitiv struktur bestäms av det kommunikativa syftet.

Man kan anlägga ett läsarperspektiv som stöder ovanstående synpunkter med olika många syften i dessa två mönster. En normalledare med texttyper av olika slag är mer öppen. Man vet som läsare inte vad som ska komma härnäst innehållsmässigt. Ledarskribenten kan välja att presentera olika problem och se dessa ur olika synvinklar. En analys-kritikledare är mer sammanhållen. Ledarskribenten har i regel ett tydligare fokus vilket visar sig i färre syften men man kan mycket väl analysera ett problem ur olika synvinklar även i analys-kritikledare och även kritisera olika parter.

Dessa ledare är vad jag kallar linjära. Alla meningar är i princip lika viktiga och de olika analysnivåerna: mening, stycke, helhet pekar åt samma håll och förstärker varandra.

Ledare som är argumenterande enligt min snäva definition, alltså sådana som driver en tes, har egentligen bara ett överordnat kommunikativt syfte, att argumentera för tesen. Agiterande ledare ses som en variant av de argumenterande. Argumenterande ledare är hierarkiska. Vissa påståenden är viktigare och andra är till för att stödja dem. Det går inte att analysera ledaren från mening, via stycken till helhet. Speciellt styckenivån blir helt ointressant. Den är inte ett led i uppbyggnaden av en argumenterande ledare. Snarare finns en röd tråd i ledaren som binder ihop texten. Detta enda kommunikativa syfte ger ledarna en helt annan kognitiv struktur som har diskuterats i kapitel 5, speciellt i fråga om Värmlands Folkblad. Ledare som driver en tes med stöd av olika sorters analys är mer öppna än de som presenterar en viss verklighetsbild med inbyggd värdering.

De ledare som har skilts ut som starkt kritiska kan också sägas ha *ett* kommunikativt syfte, nämligen att kritisera och skulle då vara av samma typ som argumenterande eller agiterande ledare. Aftonbladet har en svit med ledare som är kritiska på ett för tidningen specifikt sätt genom redogörelse och bemötande som ger ett slags textmönster som genomsyrar vissa ledare men är en del av strukturen i andra. Ledarna betecknas som kritiskt argumenterande. Syftet är att kritisera.

För att sammanfatta dessa resonemang kan de individuella ledarna ha ett, två eller flera kommunikativa syften. De kritiska och de argumenterande ledarna har *ett*, analys-kritikledarna har i princip två och normalledare har flera kommunikativa syften.

När det gäller kvällspressen är det svårt att tala om en kognitiv struktur, inte bara därför att styckena är för korta för att fungera som en mellannivå utan också därför att olika budskapstyper blandas på ett friare sätt än i morgonpressen. De ledare som inte är argumenterande eller starkt kritiska är öppna och har många kommunikativa syften även om de inte kan analyseras på styckenivå. De blir som helhet normalledare, analysledare eller analys-kritikledare (se tabell 15). Någon mer enhetlig kognitiv struktur kan inte presenteras för dessa ledare.

För att komplicera det hela finns det andra typer av syften som inte har med den kognitiva strukturen att göra. Ett syfte är att ledarskribenten kanske vill propagera för sin åsikt, påverka läsaren att omfatta den. Viljan att påverka läsaren kan vara mer eller mindre stark. Man kan vilja påverka läsarna genom att avstå från att leverera argument som i de agiterande ledarna. Man kan också vilja påverka läsarna med väl underbyggd kritik vilket förekommer i analys-kritikmönstret.

6.3.2 Resultat av genreanalysen

Bidrar Bhatias begrepp kommunikativa syften och kognitiv struktur till att fördjupa beskrivningen av ledaren som genre?

Vad analysen av ledarna i föregående avsnitt visar är att olika ledare har olika syften. De har också enligt denna analys olika antal syften. För normalledare motsvarar antalet syften budskapstyperna på menings- och styckenivå. De ledare som bildar textmönster är lika varandra till syfte och kognitiv struktur. Det är många ledare som bildar de två huvudmönstren.

De ledare som starkt skiljer sig från dessa är de som har ett tydligt överordnat syfte och egentligen bara *ett* syfte, nämligen de som är starkt kritiska, argumenterande för en tes eller agiterande. De kan sinsemellan vara mycket olika varandra vilket framgår av både kapitel 5 och kapitel 7. Ledare som har en bestämd uppfattning av konflikten och är starkt engagerade är alltså mer olika varandra.

Ledarmaterialet består alltså av texter som är mycket olika varandra. Enligt Swales och Bhatias stränga krav på att gemensamma kommunikativa syften ska krävas för texter i samma genre är ledare inte *en* genre.

Vill man ta hänsyn till den genreindelning som redan finns kan man inte definiera en genre så strängt som Swales och Bhatia gör. Att ledare är en etablerad genre ifrågasätts knappast. Ledaren har en särskild placering i en dagstidning och den redovisar tidningens kommentar till och uppfattning om aktuella politiska händelser. I en mycket övergripande betydelse har ledare alltså ett gemensamt mål eller syfte. Men det innebär ändå att ledare kan vara oerhört olika varandra med texter som är uppbyggda på olika sätt, vilket framgår av detta kapitel. Man kan förklara skillnaden med att olika genrer ger skribenterna olika mycket frihet i textutformningen.

Bhatias uppfattning att kommunikativa syften formar den kognitiva strukturen får starkt stöd av denna analys.

7 Kritik och argumentation

Detta kapitel behandlar kritik i olika avseenden. I 7.2 analyseras de ledare som betecknas som kritikledare och som inte tidigare redovisats. I 7.3 undersöks de tre tidningar som har en bestämd uppfattning om konflikten och hur de på olika sätt ger uttryck för denna kritik även genom sättet att argumentera. Vissa av dessa ledare betecknas i tabell 14 som kritiskt argumenterande. Vilka aktörer som i första hand kritiserar i de olika tidningarna redovisas i 7.4 liksom orsaken till att de kritiserar. I hur hög grad tidningarna är lojala mot det parti som står dem närmast i ideologiskt avseende redovisas i 7.5 i fråga om deras uppfattning om tjänstepliktslagen. I avsnitt 7.6 jämförs de socialdemokratiska tidningarnas sätt att motivera sin kritik.

7.1 Inledning

Kritik uttrycks normalt med kritikmeningar. Andelen kritikmeningar varierar mellan 28 % för Norrskensflamman och 10,5 % för Skånska Dagbladet.

Hur kritik uttrycks på meningsnivå i mitt ledarmaterial framgår av kritikavsnittet i kapitel 3 där exempel på olika sätt att uttrycka kritik finns. Kritik knyts alltid till aktörer som bör vara nämnda i meningen eller tydligt identifierbara. Ofta består kritiken i normalledare, som i regel inte har så mycket kritik, av värdeomdömen som motiveras med analys eller redogörelse för varför en aktör kritiserar. Aktörer kan också kritiserar för vad de borde ha gjort eller för att de bryter mot en norm eller praxis för hur avtalsförhandlingar brukar gå till. Anledningen till kritiken ligger då i samhällskontexten och behöver inte särskilt nämnas. Man kan i kritiskt syfte lägga ansvaret på en aktör och motivera varför. I alla dessa fall går det att följa tankegången hos ledarskribenten, kritik och motivering hålls isär och som läsare förstår man varför en part blir kritiserad.

Kritik i form av ansvarstillskrivande som inte motiveras, polarisering mellan gott och ont liksom vissa tolkningar i kritiskt syfte är mer diskutabla och förrådiska. Läsaren får då inte klart för sig varför aktören kritiserar. Kritiken blir inte lika seriös utan mer agitatorisk. Exempel på sådan kritik finns i kapitel 3 men presenteras också senare i detta kapitel.

I praktiskt taget alla normalledare motiveras kritiken och kritikmeningarna är i regel inte så många. I analys-kritikledarna motiveras kritiken i regel av den analys som förekommer men analysen kan också ingå i kritikmeningen. De flesta ledare i de fem tidningarna Arbetet, Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Skånska Dagbladet och Norrskensflamman har denna

typ av underbyggd kritik liksom Expressen. Av tabell 12 framgår att det också finns bemötandedare som redogör för, analyserar, bemöter och kritiserar vad någon aktör sagt. De är en variant av analys-kritikledare som inte alltid är så regelbundna att de passar in i analys-kritikmönstret eftersom vissa redogörande stycken kan ingå. Vad som faller utanför är de ledare som klassificeras som kritikledare ofta på grund av många kritikmeningar och ett kritiskt huvudsyfte som färgar av sig på hela ledaren.

7.2 Kritikledare

Av de åtta tidningarna har fem var sin kritikledare med minst 50 % kritikmeningar vilka närmare ska undersökas. Värmlands Folkblads mest kritiska ledare har 36 % kritikmeningar men den redovisas också.

Dagens Nyheters kritikledare 21.2 börjar med att kritisera regeringen i ett annat avseende i tre stycken. Sedan går man över till arbetskonflikten från mening 17 och behandlar den i 26 meningar vilket kan motsvara en hel huvudledare i omfång. Så mycket som 69 % är kritikmeningar med inbakad analys eller redogörelse. Ledaren har ett kritiskt syfte.

Det går inte att blunda för det obehagliga inslag av politisk spekulation som bidragit till att skärpa lönekonflikterna inom den offentliga sektorn. Regeringen har sett en chans att exploatera det missnöje som lätt uppstår inför löneklyftorna i samhället och har därför från början intagit en kärv och avvisande hållning gentemot de tjänstemän som är organiserade i SACO och SR. Avtalsverket lät månad efter månad gå utan att ett förhandlingsbud kom på bordet. När den öppna konflikten var ett faktum deklarerar statsministern att här ska minsann inte bli något bud så länge stridsåtgärderna pågår, vilket helt strider mot facklig praxis i samband med legala strejker. Regeringen talar med allvarsin om de svårigheter för tredje man som organisationernas åtgärder leder till men tar själv varje chans att utvidga konflikten. Den låter lockoutklubban gå utan hänsyn till att 700 000 ungdomar berörs av åtgärden.

[---]

Regeringspressen har ackompanjerat med en väl samordnad hetskampanj mot "höglönegrupperna". Lärare, tågklarare och andra tjänstemän har över en natt förvandlats till samhällsprofitörer.

Det är inget snyggt spel och det har blivit dyrt för landet.

Som arbetsgivare har regeringen ensam velat bestämma hur löneprofilen skall se ut. De anställda har bara haft att inrätta sig efter denna modell som underlag för en uppgörelse. (DN 21.2:17–22, 28–32)

Samtliga meningar i detta avsnitt är kritikmeningar men de innehåller också redogörelse eller analys. Kritiken är hela tiden väl underbyggd. Man skulle kunna se ledaren som en analys-kritikledare men analysen ingår i kritikmeningarna och är i sig kritisk. Regeringen använder avtalsförhandlingar för politiska syften, man behandlar två organisationer på ett nonchalant sätt, man bryter mot praxis, man utvidgar konflikten drastiskt och man vill ensam

bestämma löneprofilen. Regeringspressen angriper ”höglönegrupperna”. Allt detta strider mot de förväntningar man har rätt att ställa på en regering. Även om ledtrådar i form av värderande ord finns i texten är det kontrasten mellan hur regeringen betar sig och hur den borde bete sig som är orsaken till den starka kritiken. Referensramen för kritik finns i samhällskontexten.

Expressens kritikledare Blixtlockouten 19.2 handlar om lockouten mot 25 000 SACO-lärare.

Regeringen och avtalsverket tycks vara fast beslutna att förvandla den från början ganska begränsade konflikten med SACO och SR till en kamp på liv och död för de två minsta löntagarorganisationerna. (1)

Igår hade man så ohyggligt bråttom med sina stridsåtgärder att man t o m bröt sina egna löften om att ge elever och föräldrar skäligen rådrom innan man satte lockouten mot de 25 000 SACO-lärarna i verket. (2) När statstjänstemännen väl gett den formella klarsignalen var de knappt dygnsgamla löftena till föräldrar och elever som bortblåsta och lockouten trädde i kraft bara några timmar senare. (3)

Regeringens stridslystnad tycks inte veta av några gränser. (4) Löftesbrottet i går är bara ett exempel. (5) [---]

De många hoten från socialdemokratiska politiker om att ta ifrån SACO och SR strejkrätten om de inte gör som de blir tillsagda är ytterligare ett exempel på hur man från regeringshåll systematiskt tycks gå in för att försämra förhandlingsklimatet. (8) [---]

De första strejkvarslen från SACO:s och SR:s sida var ganska begränsade. (12) Avtalsverket hade kunnat välja att se dem i första hand som varningssignaler och borde i det läget ha ansträngt sig lite extra för att undvika att en konflikt bröt ut. (13) (Exp 19.2:1–5, 8, 12–13)

Expressens kritikledare anknyter direkt till det aktuella läget men gör samtidigt en tillbakablick och anser att ansvaret för konflikten i första hand är regeringens. Mening 2 och 3 är kritisk redogörelse och mening 12 kommenterande redogörelse. De övriga meningarna är kritiska. Mening 13 kritiserar avtalsverket för att inte ha försökt undvika konflikt. Kritiken stöds av redogörelse eller analys liksom i DN. Man får reda på varför Exp är kritisk. Regeringen utvidgar konflikten, bryter sina löften och försämrar förhandlingsklimatet på olika sätt. Det blir liksom i DN en kontrast till hur en regering borde bete sig.

Skånska Dagbladet är den tidning som har lägst andel kritikmeningar. I början kritiserar man SACO och i någon mån också SR för att de tillgripit strejk för snabbt och har för höga lönekrav. Den 11.2 har man en starkt kritisk ledare mot framför allt SACO men även SR.

SACO:s stridslystnhet och nonchalans mot övriga medborgare i samhället [...] (7) Att SACO inte rätt besinnar sitt ansvar därför att man tror att bara man har rätt att strejka så har man inget ansvar mot samhället [...] (8) [---]

Genom stats- och kommunalförvaltningens stora betydelse tror sig SACO med en strejk kunna lamslå hela samhällsapparaten och därmed tilltvinga sig

bättre förmåner. (14) På samma sätt diskuterar tydligen SR som organiserar en viss grupp inom Statens Järnvägar. (15) Med en centraliserad drift behöver SR lägga ned arbetet endast för ett fåtal för att hela transportapparaten skall rasa samman med driftsinställelse vid industrin som följd och därmed arbetslöshet för hundratusental. (16) SACO:s och SR:s krasst egoistiska resonemang rimmar dåligt med den ansvarskänsla som både LO och TCO visar. (17) (SkD 11.2:7–8, 14–17)

De hårda värdeomdömena *stridslystenhet, nonchalans, lamslå, tilltvinga sig, krasst egoistiska resonemang* framgår av citatet men även ordet *hänsynslöshet* förekommer ett par gånger i ledaren. SkD motiverar inte dessa hårda värdeomdömen. Alla meningarna i citatet är kritikmeningar utom mening 16 som är en analys och talar om konsekvenserna när nyckelpersoner strejkar. Att flera hundratusen skulle bli arbetslösa på grund av strejken är naturligtvis en överdrift liksom att hela transportapparaten skulle rasa samman.

Mening 7 och 8 citeras inte i sin helhet. Mening 8 och 14 är kritiska tolkningar. SkD talar om vad SACO tror, vilket man inte kan veta så mycket om, och gör tolkningar i kritiskt syfte. Tolkningen är både en verklighetsbeskrivning och en värdering av det beteende som beskrivs. Att inte känna ansvar och att tilltvinga sig förmåner är moraliskt tvivelaktigt. Detta sätt att kritisera är som tidigare nämnts förrådiskt eftersom verklighetsbeskrivningen som inte alls behöver vara sann, och värderingen av beteendet vävs ihop till en enhet. Ett annat sätt att kritisera i citatet är kontrasten gott–ont där LO och TCO står för det goda till skillnad mot SACO och SR.

Däremot går det att följa tankegången för kritiken. SkD är upprörd över att det går att åstadkomma stora effekter genom att ta ut ett fåtal nyckelpersoner i strejk och hotar med att resultatet kan bli att strejkrätten beskärs eftersom opinionen enligt SkD växer sig stark för ett regeringsingripande i konflikten. Men de starka värdeomdömena är svåra att förstå när de inte motiveras. Varför är SkD plötsligt så upprörd när kritik tidigare framförts på ett preciserat och nyanserat sätt?

Efter denna ledare slutar SkD att kritisera SACO och SR. SkD diskuterar därefter inte orsaken till konflikten eller olika parter ansvar för den. Det framgår indirekt att man ogillar lärarlockouten men man kritiserar inte regeringen som arbetsgivare.

Den ledare med mest kritikmeningar i Värmlands Folkblad 8.2 avviker från andra kritikledare dels därför att den bara har 36 % kritikmeningar, dels därför att den är handlingsinriktad. Man uppmanar SACO och SR att avbryta strejkerna som började 5.2. Ledaren är skriven vid ungefär samma tidpunkt som Skånska Dagbladets ovan och har flera likheter med den.

Om SACO:s och SR:s förhandlare är hälften så kloka och förståndiga som de är tuffa och hänsynslösa, så inställer de omedelbart sina stridsåtgärder och sätter sig vid förhandlingsbordet igen. (1) [---] Bertil Östergren och hans sekundanter är på väg att beröva statstjänstemännen strejkrätten. (4) Den överlever inte en långvarig konflikt. (5) När den genomfördes trodde man

inte att den skulle komma att missbrukas. (6) Man trodde inte att 600 personer skulle finna det förenligt med sina intressen att lamslå järnvägstrafiken i hela landet och göra tusentals människor arbetslösa. (7) Ännu är permitteringarna begränsade, men de kommer att bli mer omfattande för varje dag som går. (8)

SACO och SR strider på andras bekostnad. (9) [---] Opinionsen mot vad som förekommer växer sig starkare för varje dag. (17) Den kommer att tvinga SACO och SR på knä, det vore underligt annars. (18) [---]

Bertil Östergren och hans medhjälpare bekräftar den gamla iakttagelsen att det finns intelligenta och duktiga människor som har ett så dåligt omdöme att de ideligen gräver gropar åt sig själva och ödelägger den sak som de arbetar för. (22) (VF 8.2:1, 4-9, 17-18, 22)

Alla meningarna ovan är kritikmeningar utom 5 som är en bedömning, 8 som är en analys av konsekvenser och 17-18 som är en framtidsinriktad bedömning av hotkaraktär. Kritiken är mycket personlig och fokuserar på Bertil Östergren trots att han inte har något att göra med järnvägsstrejken som är betydligt allvarligare än SACO:s strejker. VF:s ledarskribent ger ofta Östergren erkännande samtidigt som han är kritisk, vilket förekommer i sista meningen, men det är också taktik i många ledare att fokusera enbart på SACO. I det här fallet kan en mindre kunnig läsare få intryck av att Östergren är ansvarig för järnvägsstrejken eftersom ledaren uttrycker sig som om han faktiskt vore det.

Liksom SkD ovan anser VF att strejkrätten hotas av konflikten och man pekar på negativa konsekvenser av tågstrejken men här talar man inte om att hundratusentals personer riskerar att bli arbetslösa utan några tusen på sikt. Att SACO och SR ”strider på andras bekostnad” är en kritisk tolkning som inte förklaras. Hotfulla bedömningar om opinionen används som argument för att strejkerna bör upphöra. Både VF och SkD hänvisar till opinionstryck och indragen strejkrätt när man försöker påverka SACO och SR. Ledaren verkar lite uppgiven när man inser att strejken kan bli mycket långvarig och menar att SACO och SR därför måste avbryta den. Strejkrätten ”missbrukas” enligt VF och SkD talar om ”hänsynslöst” utnyttjande av medlemsgruppers nyckelställning.

Norrskensflammans kritikledare 10.3 handlar om tjänstepliktslagen som presenteras och som man tar avstånd ifrån. Man använder starka värdeomdömen vilket man inte tidigare gjort på detta sätt och orden hör delvis hemma i den kommunistiska retoriken.

Regeringen agerar i omdömeslöshetens och desperationens tecken. (1) Detta står klart efter regeringsbeslutet om tjänstepliktslagens införande på den offentliga sektorn. (2) Proklamerandet av den omfattande lockouten innebar att regeringen genom egna åtgärder försatt sig i en ohållbar situation och det är tydligen detta dilemma man nu försöker ta sig ur genom användandet av ett brutalt och avskytt vapen, nämligen att genom statliga maktmedel tvinga fram en illusorisk arbetsfred. (3) [---]

Det som nu sker är reaktionärt och måste kännas som ett svidande slag i ansiktet på statstjänarna som i decennier kämpade för strejkrätten och slutligen segrade. (10) [---]

Svensk arbetarklass har med rätta varit kritisk mot SACO:s utspel och lönepolitiska huvudlinje, men den överväldigande majoriteten har dock uttalat sig för de aktuella löntagarorganisationernas rätt att agera för sina medlemmars intressen. (13) (Nfl 10.3:1-3, 10, 13)

Ordet *reaktionär* används fyra gånger i ledaren och *brutalt och avskytt vapen*, *brutala arbetsköparvapen* och *avskydda arbetsköparvapen* tre gånger. Dessa uttryck hör hemma i den politiska retoriken, *arbetsköpare* i den kommunistiska. Ordet *arbetsköpare* används endast fyra gånger i hela det övriga ledarmaterialet och ordet *reaktionär* används i de tre efterföljande ledarna sammanlagt fyra gånger och har då med fullmaktslagen att göra. Ordet *reaktionär* har en urvattnad deskriptiv betydelse och används mest i politiska sammanhang som uttryck för starkt avståndstagande. Även andra starka värdeomdömen förekommer som *omdömeslöshet* och *desperation* i första meningen men värdeomdömet motiveras i följande meningar. Nfl ser tjänstepliktslagen som en ”desperat” åtgärd som kommer att bli en ”bumerang” för regeringen.

Den kritiska ledaren 10.3 avviker alltså vad ordvalet beträffar. Man är oerhört upprörd och använder starka ord som i de flesta fall inte direkt riktar sig mot någon aktör utan mot lagstiftningen. Ledaren har inte heller så mycket analys som Norrskensflammans ledare brukar ha. Man påpekar att lagstiftning av denna typ tillämpas av ”reaktionära” regeringar i andra länder men nu av en svensk socialdemokratisk regering. Strejkrätten är hotad och man framhäver SACO:s och SR:s rätt att kämpa för sina medlemmar.

Arbetet har 10.2 en kritikledare, Högavlönad egoism, som bemöter kritik mot finansminister Sträng, som blivit kritiserad av SvD 9.2 för sitt angrepp mot SACO och SR i ett tal. Sträng talar om ”ostentativt demonstrerad grupp-egoism” och att SACO och SR ”öppnat strid mot samhället”. Det sistnämnda instämmer Arbetet i men därefter övergår ledaren till att kritisera SACO och SR. Mer än hälften av meningarna i ledaren är kritiska. Men det finns också en del annat som förstärker kritiken.

Det tillhör nämligen inte vanligheterna, vilket Sträng också påpekade, att en facklig organisation öppnar strid under pågående förhandlingar och mitt i den arbetande medlingskommissionens ansträngningar. (18) Varför gör man det? (19) Tills vidare kan svaret bara bli, att ledningarna för Saco och SR helt enkelt inte en gång till vill ha sina lönekrav prövade på samma gång som andra löntagargrupper. (20)

Höglönegrupperna fruktar av allt att döma för att distansen mellan dem och övriga löntagare kan komma att krympas, om det sker ett samtidigt hänsynstagande till alla intressen. (21) [---]

När det väl är dags att genomföra viktiga principer och reformer, i det här fallet ett medvetet steg mot minskade löneklyftor och mera jämlikhet i andra

avseenden, då finns det som vanligt bara ett parti, som är berett att slåss härför, och det är socialdemokraterna. (34) Den striden bör fortsättas hur mycket den än kolliderar med egoistiska höglöneintressen. (35) (Arb 10.2: 18–21, 34–35)

Det intressanta med detta citat är att Arbetet i sin ledare 30.1, innan konflikten blev politiserad, erkänt att SACO inte fått något lönebud för sina medlemmar och man har dessutom uppmanat avtalsverket och kommunförbundet att inte kräva samordning av förhandlingarna enligt LO:s modell eftersom SACO, SR och TCO motsätter sig detta. Organisationerna har alltså inte öppnat strid under pågående förhandlingar eftersom sådana inte kommit igång när strejken började. Att kritisera organisationerna för att de inte ”vill ha sina krav prövade på samma gång som andra” innebär att Arbetet tycks ha övergett sin tidigare inställning att förhandlingarna inte ska samordnas eftersom organisationerna inte vill det. Att inte vilja ta hänsyn till alla intressen blir moraliskt tvivelaktigt och innebär stark kritik.

Det starkt värderande ordvalet i ledaren är delvis citat av Sträng. Att ”öppna strid mot samhället” blir mer moraliskt tvivelaktigt än att öppna strid mot sin arbetsgivare, vilket givetvis är avsikten med formuleringen. Begreppet ”höglönegrupperna” förekommer i olika varianter fem gånger i ledaren och har en kritisk innebörd av att man inte bör tillgripa konflikt om man är högvärlönad. Ledaren talar också om ”höglönegruppernas egoism” ett par gånger utan att förklara vad man menar med det. En stor del av ledaren ägnas åt att kritisera dem som kan tänkas sympatisera med ”höglönegruppernas egoism” och ledaren avslutas med att det bara är det egna partiet som står för det goda – ökad jämlikhet. Det kan finnas en partipolitisk resonansbotten för denna typ av kritik som gör att den inte behöver motiveras.

När ordet *höglönegrupper* används i löpande text används det i kritiskt syfte och det innebär också att SACO:s och SR:s medlemmar har höga löner. Ordet har liksom de kritiska tolkningarna både en deskriptiv och en värderande funktion som är ihopvävda. Den deskriptiva delen kan vara mer eller mindre sann och då blir denna form av etikettklistring ett förrädiskt sätt att kritisera, ett sätt som är svårt för läsaren att genomskåda. I denna ledare lämnar Arbetet också upplysningar och kommer med synpunkter som inte stämmer med vad man tidigare sagt. Detta problem diskuteras längre fram i detta kapitel.

De kritiska ledarna som har minst 50 % kritikmeningar har också en del andra egenskaper som ibland särskiljer dem från tidningens normala sätt att kritisera. Dagens Nyheter har så att säga flyttat in analysdelen, dvs. motiveringen för kritiken, i kritikmeningen men kritiken stöds fortfarande av analys. Expressens kritik stöds av både redogörelse för vad som hänt och av analys. Kritiken i dessa ledare blir tätare än i andra ledare men sättet att kritisera är detsamma. Både av kritikavsnittet i kapitel 3 och av ovanstående framgår att

analys och redogörelse kan vara kritiska i sig, nämligen om det man redogör för och analyserar avviker från hur det borde vara.

Skånska Dagbladet har starkt negativa omdömen som inte motiveras. Bara i ytterligare en mening i tidningens hela ledarmaterial förekommer detta. Man gör också flera kritiska tolkningar i denna ledare. Detta gör att sättet att kritisera i kritikledaren avviker från tidningens normala sätt att framföra kritik.

Norrskensflammans kritikledare är oerhört upprörd över tjänstepliktslagen och visar det med starka negativa värdeord och ett framhävande av strejkrättens betydelse och värde. Analys av lagstiftningen kommer i de efterföljande ledarna.

Arbetet använder starka värdeord i sin kritikledare, vilka delvis kommer från finansminister Sträng, och man skapar också en polarisering mellan höglönegruppers egoism och det egna partiets satsning på det goda, ökad jämlikhet.

Skånska Dagbladet, Norrskensflamman och Arbetet har alltså också andra sätt att uttrycka kritik i sina kritikledare än med kritikmeningar som motiveras. Starka värdeomdömen som ibland inte motiveras och kritiska tolkningar förekommer. Gemensamt för alla kritikledare är att ledaren har ett överordnat syfte, att kritisera. Kritiken kan däremot utformas på olika sätt i de olika ledarna vilket framgår av presentationen.

7.3 Andra tekniker för att uttrycka kritik

De tre tidningarna, Expressen, Aftonbladet och Värmlands Folkblad, som har en bestämd uppfattning av konflikten, har olika sätt att uttrycka kritik på utöver med kritiska meningar och en enstaka kritikledare. Dessa tidningars egna delvis kritiska textmönster har presenterats i kapitel 5. I detta avsnitt utgår jag ibland från samma citat som i kapitel 5 men lägger mer tyngdpunkt på sättet att uttrycka kritik.

7.3.1 Expressen

Expressen arbetar på samma sätt som de fem morgontidningarna genom att motivera sin kritik med analys och redogörelse men eftersom man hela tiden har en bestämd uppfattning om vem som har ansvar för konflikten och också analyserar läget ur SACO:s och SR:s synvinkel förstärks den kritik man framför genom tydligt fokus.

I natt stannar tågen. Strejken kunde ha hindrats – om staten velat avstå från sitt lockoutvarsel.

I nästa vecka stänger skolorna. Därför att staten till det yttersta vill utnyttja det ekonomiska övertag man tror sig ha över SACO och därför lockoutat lärarna för att göra striden så dyr som möjligt för löntagarparten.

Statens avtalsverk kunde i går ha tagit ett första steg mot återställd arbetsfred. I stället beslöt man sig för att trappa upp konflikten. (Exp 4.2:1–6)

Ingressen innehåller tre stycken med två meningar var som innehållsmässigt kontrasterar mot varandra. Ingen mening är i sig kritisk men helheten ger en starkt kritisk effekt. Det är innehållet – att staten inte vill göra vad den kan för att hindra konflikt – och sättet att kombinera meningarna som innebär stark kritik trots ett neutralt ordval. I stället för att undvika konflikt vill man ”göra striden så dyr som möjligt för löntagarparten”, vilket staten kanske inte borde ägna sig åt. Tretal, motsatser och korta meningar gör ingressen koncentrerad och ger eftertryck åt innehållet.

Ledaren 10.3 har rubriken Tvångslag stoppar regeringens konflikt. Den ingressen är intressant att jämföra med den nyss redovisade.

Det var regeringen som genom sin hårda nej-linje till alla SACO:s och SR:s krav drev de båda organisationerna ut i öppen konflikt. Det är regeringen som steg för steg trappat upp striden med alltmer långtgående lockoutåtgärder. Det var regeringen som stängde skolorna. Det var regeringen som inställde repövningarna för att fritt kunna vidta stridsåtgärder mot officerarna.

Det var regeringen som själv satte sig i den orimliga situationen att antingen utlösa världens första officerslockout eller också slå till reträtt. I denna återvändsgränd valde regeringen att införa en tvångslag som förbjuder stridsåtgärder över hela arbetsmarknaden. Det räddar regeringen ur en omöjlig situation. Men det löser inte krisen på arbetsmarknaden. (Exp 10.3:1–8)

Ingressen består av sex meningar kritik och kritisk redogörelse och två analyser som avslutning. Syftet är kritiskt och ansvaret läggs på regeringen. Alla kritiska meningar inleds på samma sätt: ”Det var/är regeringen som”. Det fortsatta innehållet beskriver hur regeringen trappat upp konflikten. Detta stilistiska grepp gör framställningen rytmisk och koncentrerad och förstärker fokus på regeringen. Ordet *tvångslag* används åtta gånger i ledaren och *tvångsingripande* en gång vilket förstärker kritiken men det neutrala *tjänstepliktslag* förekommer två gånger. *Tvångslag* är inte samma typ av ord som *höglönegrupper* som diskuterats ovan eftersom betydelsen av ordet lag inte förändras. Det är endast avsändarens uppfattning av lagen som markeras. Ordet *tvångslag* används också i de efterföljande ledarna men även *fullmaktslag* och *lagen om arbetsplikt* förekommer.

Dessa exempel visar att Expressen framför allt i sina ingresser använder olika stilistiska grepp som upprepning, kontrastverkan och tretal vilket är vanligt i skönlitterära texter. Det som också förstärker kritiken är ett bestämt fokus på regeringen som man anser har ansvaret för konflikten med det underförstådda moraliska budskapet att en regering borde bete sig mer ansvarsfullt än vad som är fallet i denna konflikt.

7.3.2 Aftonbladet

Aftonbladet har endast 11 % kritikmeningar vilket är ungefär vad Skånska Dagbladet har med 10,5 %, men för SkD:s del betyder det att man har mycket lite kritik i sina ledare medan däremot AB är oerhört kritisk. Det betyder att AB har andra sätt att uttrycka kritik än genom kritikmeningar.

Hälften av alla AB:s ledare är fokuserade på att kritisera SACO och SR eller bara SACO och dess chef Bertil Östergren. De tre första ledarna refererar och bemöter Östergren på ett sätt som ger ett speciellt textmönster vilket presenterats i 5.2.2.1. Detta mönster förekommer också som en del av ledarna 15.2 och 11.3. När strejken blivit ett faktum anknäyer ledaren 5.2 till det aktuella läget men fortsätter sedan med stark kritik mot SACO och SR. Ledaren 9.2 argumenterar mot att SACO skulle satsa på sina låglönegrupper. Fokuseringen på SACO och SR i kritiskt syfte i hälften av ledarmaterialet förstärker kritiken på ett sätt som avviker från andra tidningars sätt att kritisera.

Som jämförelse kan nämnas att Expressen har *en* ledare som är huvudsakligen kritisk. Kritiken i de övriga kan vara resultat av redogörelse och analys som ofta väger tyngre och tar mer plats i ledaren än själva kritiken. Ledarna blir innehållsrika och kritiken är en del av helheten, inte ledarens huvudsyfte.

AB har som tidigare nämnts hälften av alla analysmeningar i de två analysledarna och de två analys-kritikledarna. Den argumenterande ledaren har också mycket analys. Dessa ledare är innehållsrika och ger läsaren kunskap om konflikten. Det betyder att de övriga nio ledarna har få analysmeningar, drygt 4 i genomsnitt. Flera av dessa ledare har som huvudsyfte att kritisera SACO och SR utan att kritiken stöds av analys.

7.3.2.1 Aftonbladets kritiska mönster

Aftonbladet har mer redogörande meningar än någon annan tidning, trots att kvällspressen inte följer händelseförloppet lika noggrant som morgontidningarna. Men den redogörande budskapstypen används i hög grad i de avsnitt som kritiserar SACO. Redogörelsen används som ett sätt att redovisa vad SACO sagt och sedan bemöta och ifrågasätta detta. De tre första ledarna 30.1, 2.2 och 4.2 är uppbyggda på detta sätt. Ofta används en eller flera meningar som talar om vad Östergren/SACO sagt, tycker eller gjort vilka sedan bemöts och ifrågasätts med ett motsatt faktapåstående, någon gång med analys och med kritik som avslutning.

Detta visar sig vara problematiskt på flera sätt. Bristen på analys innebär att kritiken inte motiveras. Enstaka faktapåståenden är svåra att bedöma när de inte ingår i ett sammanhang eller backas upp av analys. Hur tillförlitliga är de? För att säkert avgöra detta behöver man gå utanför texten och göra en grundlig faktaundersökning vilket jag inte har för avsikt att göra. Men man

kan göra en del iakttagelser genom att studera texten och relatera till den aktuella konfliktsituationen. Att jämföra med andra tidningars ledare är också till stor hjälp eftersom de är tydligare och mer precisa.

Det måste vara ett helvete att tillhöra SACO. (1)

Som genomsnittlig SACO-medlem tjänar man 5 000 kr i månaden och då skälls man för ”högavlönad”. (2) [---]

Östergren ogillar att man kallar SACO:s medlemmar ”högavlönade”. (10)

Men vilka löntagare ska man kalla högavlönade andra än dem som har bruttolöner som med flera hundra procent överstiger en industriarbetares lön?

(11) (AB 30.1:1-2, 10-11)

En genomsnittlig SACO-medlem tjänar inte 5 000 kr i månaden år 1970. Det är en för hög siffra. AB uttalar sig om flera hundra procents löneskillnader mellan SACO och LO. Vilken industriarbetare och vilken SACO-medlem åsyftas med de procentsatser som anges i jämförelsen? Någon källhänvisning finns inte, vilket det brukar göra i de ledare som diskuterar löner. Detta är ett svepande, oprecist och förmodligen helt felaktigt påstående.

Varför uttrycker man sig på detta sätt? Är det ett medvetet sätt att stärka kritiken mot SACO genom att överdriva skillnader? Ord och uttryck som *helvete* och *skälls* brukar inte förekomma i ledare.

Felaktiga eller missvisande faktapåståenden är också förrädiska för läsaren som rimligen utgår ifrån att faktapåståenden i princip är korrekta, i varje fall inte avsiktligt missvisande.

Ett annat sätt att komma med missvisande faktapåståenden är att inte korrekt återge vad Östergren säger innan man bemöter honom.

Han påstår också att avtalsverkets beslut är ”ett ingrepp i förenings- och förhandlingsrätten”, eftersom avtalsverket inte beslutat lockouta TCO-S medlemmar. (4) [---]

Annars förhåller det sig rent allmänt på det sättet att förenings- och förhandlingsrätten inte har ett dyft med legitima stridsåtgärder att göra. (6) (AB 2.2:4, 6)

Sättet att presentera vad Östergren sagt i mening 4 är egentligen obegripligt. Flera led saknas för att sammanhanget mellan meningens båda led ska bli tydligt. Referatet är alltså missvisande. I sin nuvarande form ger det sken av att Östergren pratar strunt. Motargumentet, att förhandlingsrätten inte skulle handla om vilka stridsåtgärder som är legitima, måste vara ett avsiktligt felaktigt påstående i LO:s egen tidning, ett sätt att slå tillbaka utan att försöka reda ut det problem som Östergren tar upp.

Ovanstående exempel visar hur knepigt det blir när det saknas analyser i motargumenten. Olika faktapåståenden kan vara helt felaktiga eller något missvisande och detta kan vara en medveten strategi i angreppen på motparten men utan analyser kan läsaren inte följa tankegången.

Han sa också att SACO i ett sista försök att undvika storkonflikt hade erbjudit sig att uppskjuta de varslade stridsåtgärderna under förutsättning att staten inte varslade om lockout. (2) [---]

Östergren vill nämligen ha det dithän att om SACO varslar om strejk till en bestämd dag och om avtalsverket sedan varslar om lockout till en senare dag, så ska avtalsverket helt ta tillbaka sitt varsel medan SACO bara ska skjuta på sitt varsel för att konflikt inte ska uppstå. (4) (AB 4.2:2, 4)

Den första meningen i citatet är en korrekt redogörelse. Staten har ännu inte lagt något varsel om lockout. Men i mening 4 utgår AB ifrån att båda parter varslat och alltså befinner sig på samma nivå, vilket inte är fallet. Kritiken blir missvisande eftersom den förutsätter något annat än vad som är fallet och som man tidigare redovisat.

Ett annat sätt att inte korrekt referera vad en person sagt är att lägga in en egen tolkning i referatet.

I TV i går framförde Bertil Östergren den något uppseendeväckande uppfattningen att förhandlings- och konflikträtten för statens tjänstemän för all framtid skulle vara avskaffad i och med att regeringen fått riksdagen med sig på en fullmaktslag som fryser ner de pågående konflikterna under sex veckor. (1)

Som bevis härför anförde Östergren att SACO redan gjort av med 40 miljoner kr, vilka nu måste anses bortkastade. (2) [---]

[...] skulle hans resonemang vara giltigt skulle den offentliga förhandlingsrätten enbart vara någonting som handlade om storleken på SACO:s konfliktfonder. (4) Det kan man kalla ett godperspektiv. (5) (AB 11.3:1-2, 4-5)

Det är den andra meningen som innebär en tolkning, inte en presentation av vad Östergren sagt, med formuleringen ”som bevis härför”. Men det som anförs som bevis har inget förklaringsvärde. Även här fattas något led som förklarar vad de 40 miljonerna har med saken att göra. Med en sådan formulering kan man raljera med och kritisera Östergren för något han varken sagt eller menat, vilket man gör i mening 4 och 5. Anledningen kan vara att slippa bemöta det principiellt viktiga med Östergrens kritik mot lagen. Man undviker principfrågan, trots att den refereras, och växlar in på ett annat spår.

De här redovisade exemplen är typiska för Aftonbladets sätt att kritisera SACO och Östergren i de tre ledare som enbart är upplagda med referat och bemötande och även i det avsnitt som förekommer i ledaren 11.3. I varje ledare finns något eller några exempel på felaktiga faktapåståenden, missvisande referat av vad Östergren sagt eller överhoppade led för som gör sammanhanget ottydligt. Slutsatser som inte följer av de premisser man redovisat förekommer också som i exemplet från 4.2. Kritiken mot Östergren vilar därmed på bräcklig eller rent felaktig grund.

Vad som saknas ur ett läsarperspektiv är sammanhängande resonemang som går att följa och förstå samt förklaringar till kritiken i form av analys.

7.3.2.2 Kritikmeningar och argumentation i ledaren 5.2

Aftonbladet har inte någon ledare med många kritikmeningar. Några starkt kritiska meningar som inte motiveras förekommer i ledaren 5.2 som sedan fortsätter med att ge exempel på hur man kan bemöta kritik med ett speciellt sätt att argumentera.

SACO och SR försöker kämpa ner det svenska samhället. (7) [---]

SACO och SR har helt enkelt – genom formerna för sina varselåtgärder – försökt tilltvinga sig otillbörliga förmåner gentemot medlemmarna i andra organisationer. (12)

Utan att ge exempel på obehagliga associationer kan man mycket korrekt beskriva de två organisationernas agerande som klart korporativistiskt. (13)

De två första meningarna är kritiska främst genom sitt innehåll. På vad sätt SACO och SR försöker ”kämpa ner det svenska samhället” eller ”tilltvinga sig otillbörliga förmåner” redovisas inte. Den sista meningen är ett exempel på etikettklistring. Ordet *korporativistiskt* har ett deskriptivt innehåll som knappast passar i detta sammanhang men här används det som en negativ etikett på SACO och SR. På vilket sätt de skulle agera korporativistiskt får man inte heller reda på.

SACO:s och SR:s huvudargument för att man utlöst konflikterna är påståendet att Avtalsverket inte visat någon förhandlingsvilja. (14)

Nu är dock begreppet förhandlingsvilja något som kan beskrivas både kvantitativt och kvalitativt. (15)

Är det fel på Avtalsverkets förhandlingsvilja därför att verket lagt låglönebud som täcker en betydande del av de statsanställda i de lägsta lönegraderna? (16)

Att AB delvis håller med om bristen på förhandlingsvilja framgår av att man inte direkt protesterar utan i stället kopplar om till att avtalsverket givit låglönebud – men det är till andra organisationer. Mening 15 kopplar om och mening 16 ställer en ledande fråga som ska vederlägga SACO:s och SR:s påstående.

Förutom de starkt kritiska meningarna ovan och några till har inte AB starkt kritiska ord. En del av de konkreta argument som används ska undersökas längre fram i detta kapitel.

7.3.3 Värmlands Folkblad

Värmlands Folkblad har liksom Aftonbladet ett eget sätt att kritisera SACO och SR som presenterats i kapitel 5. VF har på meningsnivå en egen budskapstyp för kritiken mot SACO och SR som huvudsakligen används i de kritiskt argumenterande ledarna. Budskapstypen ser ut att vara en blandning av analys och kritik men det är inte fråga om kritik som motiveras med analys utan man har en färdig modell för hur konflikten ska tolkas som man vill

förmedla till läsarna. Modellen innebär en bestämd tolkning av läget med tillhörande värdering.

Som framgår av 5.2.3.1 lanseras denna tolkning i de tidiga ledarna 30.1 och 3.2. I ledaren 30.1 upprepas tolkningen sju gånger och i ledaren 3.2 nio gånger. Upprepning är viktig för att etablera denna tolkningsram. När tolkningsramen är etablerad kan man implicit eller explicit hänvisa till den även i andra ledare och diskutera orsaker och konsekvenser utifrån denna ”verklighetsbild”.

Tolkningen innebär att VF anser att strejken är politisk och att den riktar sig mot regeringens jämlikhetspolitik. Eftersom regeringen strävar efter något gott med sin jämlikhetspolitik blir de som försöker hindra detta värda stark kritik. VF:s verklighetsbeskrivning är alltså att SACO och SR angriper jämlikhetspolitiken. Något stöd för denna tolkning förekommer i princip inte. Den är alltså inte resultatet av en analys av läget.

Man kan jämföra med de analysledare i VF som argumenterar för en bestämd tes, nämligen tidningens uppfattning att strejkrätten bör avskaffas eller kraftigt beskäras för offentliganställda. Dessa ledare 12.2 och 10.3 bygger på analys som motiverar tidningens åsikt. Ledarna har ett neutralt ordval och endast en kritikmening var.

7.3.3.1 Värmlands Folkblads tolkning av konflikten och argumentation

Eftersom strejken anses som politisk öppnar det för politisk inblandning i konflikten. Socialdemokraterna i Värmland har uttalat sig i SACO-konflikten trots att praxis är att politiker inte ska lägga sig i arbetsmarknadskonflikter. VF vill ta dem i försvar samtidigt som ämnet är brännbart. Detta problem diskuteras mycket ingående i ledaren 3.2 där ledarskribenten börjar med att i nio meningar försäkra att socialdemokraterna i Värmland respekterar strejkrätten och allas rätt att framföra sina krav men:

Vad de vänder sig emot – och med skärpa – är SACO:s tilltag att blanda in beskattningen i sina löneresonemang och med hjälp av den formulera sina krav. (10) Detta är, menar socialdemokraterna i Värmland, ingenting annat än ett försök att med fackliga medel omintetgöra den utjämningspolitik som satt sin prägel på det svenska samhället i flera decennier. (11) SACO-strejken är politisk till sin karaktär. (12) Under sådana förhållanden är det i sin ordning att en politisk organisation blandar sig i den och talar om för folk vad det egentligen är fråga om. (13) [---] När socialdemokraterna bestämt sig för att tala ur skägget, så beror det självfallet på att de är de främsta företrädarna för den utjämningspolitik som SACO-strejken riktar sig emot. (16) Det är deras politik det är frågan om. (17) [---]

Det är därför på sin plats att socialdemokraterna själva tar till orda och riktar de stora befolkningsgruppernas uppmärksamhet på vad som sker. (40) De högst betalda tjänstemännen strejkar mot utjämningspolitiken, det är den enkla sanningen. (41) (VF 3.2:10–13, 16–17, 40–41)

Ledaren argumenterar genomgående för att det är rätt av socialdemokraterna i Värmland att ta ställning i konflikten eftersom den är politisk. Eftersom SACO tar hänsyn till skattetrycket blir strejken politisk och motarbetar regeringens utjämningspolitik. SACO försöker alltså hindra något gott och eftersträvansvärt. Det blir en polarisering mellan gott och ont. Verklighetsbild och värdering vävs ihop. Eftersom stöd för denna tolkning faktiskt saknas är den inte slutsatsen av en analys med anknytning till vad som hänt i verkligheten eller en redovisning av hur VF resonerar för att komma till denna slutsats, utan en slags tolkning av ideologisk art som handlar om hur man vill att strejken ska tolkas för att passa in i den egna ideologin. Så här vill man att läsarna ska uppfatta konflikten och detta upprepas i flera ledare.

Med detta sätt att argumentera har VF gjort en facklig konflikt till ett angrepp på regeringens politik, vilket rättfärdigar politisk inblandning. Som jämförelse kan nämnas att Aftonbladet 22.2 diskuterar SACO:s lönepolitik i en analysledare och menar att SACO kommer in på politikens område i skattefrågan, men man nöjer sig med att konstatera detta och tolkar inte hela konflikten som ett angrepp på regeringens politik på det sätt som VF gör.

Tolkningen att SACO angriper jämlikhetspolitiken är en verklighetsbeskrivning som också innebär stark kritik. Den kritiska delen genomgår en stegring. Några exempel ska ges på detta:

- (62) Det är ingen nyhet att SACO och SR ogillar jämlikhetspolitiken eller åtminstone de ekonomiska konsekvenserna av dem. (30.1:13)
- (63) Blir det strejk på måndag så är det emellertid första gången som någon så här öppet går till storms mot jämlikhetspolitiken och tillgriper det yttersta medel som står till förfogande. (30.1:16)
- (64) Detta är, menar socialdemokraterna i Värmland, ingenting annat än ett försök att med fackliga medel omintetgöra den utjämningspolitik som satt sin prägel på det svenska samhället i flera decennier. (3.2:11)
- (65) De högst betalda tjänstemännen strejkar mot utjämningspolitiken, det är den enkla sanningen. (3.2:41)
- (66) De bäst avlönade i samhället har tagit till storsläggan för att hindra en ekonomisk utjämning. (6.2:26)
- (67) Svenska folket vet ju nu, vilket det nog inte visste förut, att det har en högre tjänstemannakår som är beredd att göra nästan vad som helst för att hindra genomförandet av den utjämningspolitik som majoriteten utan ringaste tvekan ansluter sig till. (20.2:33)

Både kritiken och verklighetsbeskrivningen i (63) är anmärkningsvärda. Det ”yttersta medel som står till förfogande” är en legal strejk. I (64) talas det om att ”omintetgöra” utjämningspolitiken och i (66) har de bäst avlönade ”tagit till storsläggan för att hindra en ekonomisk utjämning”.

När man blir van vid denna tolkningsram reagerar man kanske inte ens för budskapet i (67) som innebär en oerhört allvarlig beskyllning mot landets högre tjänstemän utan att någon som helst motivering presenteras som underlag för denna beskyllning. I en annan kontext skulle den inte fungera utan en ordentlig motivering i form av en grundlig analys, men här fungerar det nog bra för dem som bara läser ledare i VF. Tolkningen är etablerad sedan flera veckor.

Denna värderande tolkning förstärks av att ordet *höglönegrupper* flitigt används om SACO och SR och att kritik uttalas mot dem för att de strejkar trots att de tillhör denna grupp, vilket i kontexten blir omoraliskt.

7.3.3.2 Argumentationsmeningar

VF har en del speciella argumentativa tolkningar som innebär att en viss verklighetsuppfattning etableras. Att strejken är politisk är en sådan. En annan har presenterats i 6.2 när Expressen anser att det är ”regeringens strejk”. VF håller med men ger begreppet ett helt annat innehåll. Ett par exempel till finns.

- (68) De befinner sig kort sagt i en särställning på arbetsmarknaden och detta talar för att de bör befinna sig i en särställning också när det gäller strejkrätten. (12.2:15)
- (69) Dessutom är det knappast någon demokrati att små grupper och till och med enskilda människor i nyckelställning skall ha möjlighet att lamslå hela nationen. (12.3:8)

VF leker med ord i sina argumentativa tolkningar. Exempel (68) bygger på att offentliganställda inte riskerar sina jobb vid strejk och att de därför har en särställning som enligt VF kan flyttas över till ett annat område, nämligen en särställning i fråga om strejkrätt. I (69) bemöter man Östergrens kommentarer till tjänstepliktslagen med en annan innebörd i begreppet demokrati än den han ursprungligen avsåg. I dessa fall innebär de argumentativa meningarna inte bara en styrning av läsaren utan de ger dessutom en annan verklighetsuppfattning genom att de aktuella begreppen ges en ny innebörd.

VF:s sätt att tolka konflikten innebär att läsarna inte får någon förklaring till vad SACO och SR vill och hur de ser på det aktuella läget. Med en färdig tolkning med tydlig värdering får läsarna ingen möjlighet att bilda sig en egen uppfattning om konflikten. Det saknas alternativa infallsvinklar. Någon diskussion om det är en rimlig tolkning att två fackliga organisationer skulle ha som huvudsaklig målsättning att angripa regeringspolitiken förekommer inte heller.

Avsikten är kanske inte att ge en fördjupad förståelse av vad som händer utan att agitera för en bestämd uppfattning om hur konflikten ska tolkas och värderas. Hur effektivt detta sätt att skapa opinion är beror förmodligen på om det finns en tradition för denna typ av opinionsbildning.

7.4 Vilka aktörer kritiseras?

Hur många gånger olika huvudaktörer kritiseras med kritikmeningar i de olika tidningarna redovisas i detta avsnitt. Värmlands Folkblad och Aftonbladet som uttrycker sin starkaste kritik i sina textmönster redovisas för sig. Därefter redovisas Skånska Dagbladets kritik. De övriga tidningarna presenteras i en gemensam tabell.

7.4.1 Värmlands Folkblad och Aftonbladet

Att VF och AB kritiserar SACO och SR men framför allt SACO har framgått av tidigare redovisning. Även SACO-chefen Östergren är föremål för båda tidningarnas intresse. SR ensam kritiseras inte i någon av tidningarna.

Tabell 16. Antal gånger olika huvudaktörer kritiseras i kritikmeningar i VF och AB

	SACO+SR	SACO	Östergren	”Höglöne-grupper”	Antal/totalt antal	Procent
VF	12	5	8	17	42/64	66
AB	12	11	7	3	33/39	85

Av tabell 16 framgår att SACO+SR och Östergren kritiseras ungefär lika många gånger i de båda tidningarna, men SACO ensam kritiseras betydligt mer i AB. Vad som är typiskt för VF är att man har andra referenter som *höglönegrupperna*, *det privilegierade fåtalet*, *de bäst avlönade* och liknande när man kritiserar antingen bara SACO eller båda. Syftningen kan vara oklar eftersom man inte är exakt. Sådana beteckningar används 17 gånger och förstärker kritiken eftersom det underförstådda budskapet är att det är omoraliskt att strejka för högvälönade eftersom de med strejken motarbetar jämlikhetssträvandena. AB använder höglönebegreppet i 3 kritikmeningar. Eftersom AB har sammanlagt 39 meningar med negativ kritik och VF 64 blir kritiken på meningsnivå i AB procentuellt högre än i VF, 85 respektive 66 % mot organisationerna.

Kritiken är alltså starkt fokuserad på bestämda aktörer. VF är mån om att bemöta Östergren som också vid två tillfällen får positiva omdömen, vilka ligger utanför vad som redovisas i tabell 16. AB har polariserad kritik en gång där ansvarskänsla hos LO och TCO ställs emot de strejkande i SACO och SR, positiv mot negativ kritik. Den återstående kritiken riktar sig mot centerledaren Hedlund och vpk i VF. Någon enstaka mening i AB kritiserar moderater eller vpk.

Kritiken på meningsnivå förstärker den tolkning av konflikten som VF lanserat. Även i tolkningarna förekommer höglönebegreppet i olika varianter och det förekommer också som beteckning i en del neutrala meningar. Borg-erliga politiker och en del andra tänkbara motståndare till den jämlikhets-

politik VF vill ha kritiseras 9 gånger. Av de 64 gånger kritik uttalas riktar sig alltså 51 mot motståndare till VF:s uppfattning av konflikten, alltså 80 %. Som helhet kan nog VF uppfattas som mer kritisk än AB.

Det finns en part, regeringen, som kritiseras vid ett enda tillfälle både i VF och AB. För VF gäller det varslet om officerslockout och för AB tjänstepliktslagen.

Det intressanta med VF är hur man reagerar på planerna om officerslockout. Det är den enda gången regeringen och avtalsverket kritiseras men man gör det delvis med oklar referens.

Ett land som lockoutar sitt eget försvar är verkligen något att intressera sig för, kanske också att skratta åt. (2)

Så långt har man alltså kommit nu i sina strävanden att förkorta konflikten och skapa ordning och reda igen: Man varslar om lockout för officerarna, [...] (3) [---]

Avtalsverket och regeringen har tidigare agerat på ett sätt som ingett förtroende [...] mot höglönegruppernas bryska metoder. (9) Efter gårdagsbeslutet om att dra in försvaret i konflikten är det tänkbart att förtroendet blivit något mindre. (10) (VF 20.2 u:2-3, 9-10)

Det är inte ”ett land” som lockoutar utan en aktör. Ordet *man* döljer också den verkliga aktören som i detta fall självklart måste vara regeringen. Dessa ord mildrar den i sak starka kritiken liksom att VF ger regering och avtalsverk beröm innan man kritiserar med ”att förtroendet blivit något mindre”.

VF är för övrigt helt lojal mot regering och avtalsverk men man driver också en egen linje mot att offentliganställda ska ha strejkrätt i nuvarande utsträckning. Man tillstyrker tjänstepliktslagen 10.3 genom att kritisera 1965 års riksdag som fattade beslut om strejkrätten. Det intressanta är att båda dessa ledare som uttrycker kritik mot regering eller riksdag är underledare.

AB uttalar liksom VF kritik mot regering och avtalsverk vid ett enda tillfälle. För AB gäller det tjänstepliktslagen i ledaren 10.3. Det är ”ett principiellt mycket diskutabelt ingrepp i förhandlings- och konflikträtten som regeringen nu gjort”. Avtalsverket kritiserar för att varslet om officerslockout nu framstår som ”ett erbarmligt spex.” AB:s kritik av regeringens ingripande kan förklaras med att AB är ägd av LO och alla fackföreningsledare är inte positiva till tjänstepliktslagen.

7.4.2 Skånska Dagbladet

Skånska Dagbladet (c) kritiserar i början av perioden SACO och SR för att de haft för bråttom med att utlysa strejk och SACO för att ha för höga lönekrav. Även avtalsverket får kritik för att inte ha varit tillräckligt tydligt och båda parter uppmanas att agera för att undvika konflikt. Den 11.2, då strejken pågått några dagar, har man en mycket kritisk ledare mot organisationerna med hårda omdömen som inte motiveras (7.2).

Efter denna ledare slutar SkD att kritisera SACO och SR. Man diskuterar inte orsaken till konflikten eller olika parter ansvar för den. Man nämner i förbigående ett par gånger att båda parter, alltså avtalsverk och organisationer, är ansvariga. Regeringens roll diskuteras över huvud taget inte.

Varpå beror denna omsvängning? SkD ogillar stridsåtgärder och vill ha en snar lösning på konflikten. Det framgår indirekt att man ogillar lockouter, framför allt lockouten av 25 000 lärare. Kanske tycker SkD att statens åtgärder är minst lika allvarliga som SACO:s och SR:s men man kritiserar inte regeringen direkt utan endast vid ett tillfälle med en omskrivning liksom VF gjort.

Frågan gäller givetvis inte bara strejkrätten för vissa nyckelgrupper, utan i lika hög grad samhällets agerande. Som det nu är stänger samhället viktiga servicefunktioner genom lockouter. (SkD 17.2:22–23)

Vilken den verkliga aktören är vill SkD inte nämna utan använder ordet *samhället*. Däremot kritiserar man regeringen när den går emot förslag från centerpartiet. Finansminister Sträng kritiserar 9.2 och regeringen som helhet 22.2 för att tidigare ha avvisat ett förslag från borgerliga partier om en stabiliseringskonferens som enligt SkD kunde förhindrat att konflikten utvecklats sig som den gjort. SkD framhäver också centerpartister som kommer med förslag till lösning under konflikten vilket både Olof Johansson och partiledaren Gunnar Hedlund gör. Man är i detta avseende ytterst partilojal.

Skånska Dagbladets sätt att kritisera förändras alltså under konfliktens gång. Av 44 kritikmeningar uttalas 25 mot organisationerna under de två första veckorna. Sedan blir kritiken sparsam och får en annan inriktning. Det betyder ändå att SACO och SR får 66 % av tidningens kritik eftersom Östergren kritiserar i ledaren 12.3 då han anser att konflikträtten i realiteten avskaffats med tjänstepliktslagen vilket SkD kritiserar som fekkaktigt.

Även Värmlands Folkblad och Aftonbladet är mest kritiska mot organisationerna i början av perioden innan strejken bryter ut den 5 februari. Det är då deras respektive textmönster används som mest intensivt. Därefter relateras kritiken fastare till händelseförloppet.

7.4.3 Kritik av aktörer i övriga tidningar

De övriga tidningarna har mer analys än de ovan redovisade vilket ger läsaren mer kunskap om konflikten. Kritiken sker med kritikmeningar och är i regel väl underbyggd med analys och redogörelse. Vilka de olika tidningarnas kritik riktar sig mot framgår av tabell 17 där de viktigaste aktörerna redovisas. Det finns olika beteckningar för den statliga arbetsgivaren som avtalsverket, arbetsgivaren, staten, vilka förts ihop under avtalsverket i tabellen. Även regeringen kan kritiseras i sin egenskap av arbetsgivare. Generaldirektör Uggle och SACO-chefen Östergren kritiseras endast ett fåtal gånger och de har förts till avtalsverket respektive SACO. Det är antalet gånger aktörer kritiserats som redovisas, vilka är några fler än antalet kritik-

Tabell 17. Antal gånger aktörer kritiseras i olika tidningar

Kritiserade aktörer	Arb (s)	Exp (lib)	DN (lib)	SvD (m)	Nfl (vpk)
SACO + SR	27			1	
SACO	43		1		6
SR	11				
Avtalsverket	5	23	15	31	7
Regeringen		63	40	40	25
Palme		5	22	17	7
Sträng		2	8	6	2
Annan minister				4	
Socialdemokratin		1	13	8	15
S-press		2	8		9
Geijer, LO-ordf.			19	4	
LO		2		5	4
Borg. politiker m.fl.	9+3				
Borg. press	13				
Riksdagen 11.3		5	5		2
Övriga	2	0	5	7	1
Negativ kritik	113	103	136	123	78
Positiva omdömen	7	1	3	3	1
Totalt	120	104	139	126	79

meningar eftersom två aktörer ibland kritiseras i samma mening. *Övriga* i slutet av tabellen syftar på mindre viktiga aktörer som förts ihop under denna rubrik. Det förekommer också positiva omdömen vid ett fåtal tillfällen för varje tidning, vilket framgår av tabellen.

Det mest frapperande som framgår av tabell 17 är, att tidningarna så tydligt tar ställning för ena eller andra sidan i konflikten. Det är också överraskande eftersom den analys de fyra morgontidningarna gör är bred och tar upp olika aspekter på konflikten och olika parter agerande.

Arbetet fokuserar helt på SACO som kritiseras 43 gånger och ytterligare 27 gånger tillsammans med SR. Det är desto mer anmärkningsvärt eftersom det är SR:s järnvägsstrejk som ger de allvarligaste konsekvenserna. All kritik mot enbart SR sker i en enda ledare. I de två första ledarna innan konflikten politiserats kritiseras avtalsverket för att man inte redovisat vilket löneutrymme som finns och givit SACO och SR bud. Kritiken i borgerlig press mot avtalsverket och regeringen bekymrar Arbetet som presenterar och bemöter den i två ledare. Kritiken mot borgerliga politiker och de som sympatiserar med SACO (9 resp. 3 i tabell 17) ställs emot regeringen, avtalsverket och socialdemokratin vilka får beröm för sin låglönesatsning. En annan form av polariserad kritik är när LO och TCO som inte strejkar ställs mot SACO och SR. Men även SR får beröm av Arbetet vid ett tillfälle.

Kritiken mot organisationerna utgör 72 % av Arbetets kritik, vilket är en överraskande hög siffra för en tidning som följer händelseförloppet noga och analyserar läget ur olika synvinklar. Arbetet använder begreppet *höglönegrupper* med olika variationer 11 gånger i sina kritikmeningar att jämföra med VF:s 17 och AB:s 3 i tabell 16. I de flesta fall syftar *höglönegrupper*, *de högst avlönade* och liknande på både SACO och SR, någon gång bara på SACO och de ingår i siffrorna för dessa i tabellen. Uttrycken finns i en analys-kritikledare och kritikledaren som tidigare analyserats men också i ett par meningar i tre normalledare. Att använda dessa uttryck förstärker kritiken eftersom det underförstådda budskapet är att det är omoraliskt av höglönegrupper att strejka

De övriga tidningarna som presenteras i tabell 17 kritiserar i första hand regeringen både som ansvarig för konfliktens utveckling och vad de borgerliga tidningarna beträffar även för en ekonomisk politik som förvärrat problemen på arbetsmarknaden.

Expressens kritik är helt fokuserad på regeringen som tillsammans med avtalsverket får 83 % av kritiken medan övriga socialdemokratiska aktörer kritiserar i mindre utsträckning. SACO och SR kritiserar inte alls. Att Expressen ger regeringen huvudansvaret för konfliktens utveckling har framkommit i tidigare resultatredovisning. Stark fokusering förstärker det kritiska intrycket även om bara 17,5 % av meningarna i materialet är kritiska.

Svenska Dagbladet och Dagens Nyheter kritiserar i första hand regeringen då man anser att regeringens politik de senaste åren och regeringens agerande under konflikten är den största orsaken till det besvärliga läget. Statsminister Palme och finansminister Sträng kritiserar både som ansvariga för regeringspolitiken och för var sitt framträdande under konflikten. SvD kritiserar avtalsverket för att inte sköta sin uppgift på ett kompetent sätt tills man upptäcker att det agerar på regeringens order. Då flyttas kritiken till regeringen. DN tycker att LO-chefen Geijer personligen har stor skuld till problemen eftersom han vill styra hela avtalsrörelsen med sitt krav på samordning under LO:s ledning och dessutom tycker att SACO-medlemmar ska acceptera standardsänkning. Geijer kritiserar 19 gånger varav 18 i tre ledare så kritiken är samlad och stöds av analys. DN lägger alltså skulden i första hand på Geijer och anser att regeringen är alltför följsam mot honom. Statsminister Palme får stark kritik i ledaren 18.2 sedan han hävdade att strejkerna måste upphöra innan bud kan ges, vilket enligt DN helt strider mot praxis.

Både SvD och DN kritiserar flera aktörer än de andra tidningarna. En del finns under rubriken *övriga* och syftar på perifera aktörer som kanske kritiserar en enda gång. Under den rubriken finns kritik från SvD mot medlingskommissionen för att den verkar osjälvständig gentemot regeringen. SvD kritiserar också olika ministrar och socialdemokratin. LO kritiserar för dubbelmoral eftersom man kapitulerat för egna höglönegrupper men kräver att SACO och SR ska finna sig i standardsänkning. Något SvD reagerar starkt emot och kritiserar är generaldirektör Ugglas beskyllning mot SACO

och SR för ”ren utpressningstaktik” i ledaren 2.2 och Geijers tal om att de strejkande tjänstemännen ”tagit struhtag på samhället” i ledaren 11.3. De positiva omdömena riktar sig faktiskt mot två ministrar så kritiken är ganska nyanserad. SvD är den minst kritiska av de fyra regeringskritiska tidningarna med 17 % kritikmeningar.

Både DN och SvD kritiserar politiseringen av avtalsrörelsen men DN behandlar problemet mer ingående och vid flera tillfällen, bl.a. i kritikledaren 21.2 som presenterats tidigare i detta kapitel.

När man inte vågar sig på ”kapitalisterna” framställer man statens egna tjänstemän – lärare, tågklarare och socialarbetare – som profitörer. I hela den socialdemokratiska pressen attackeras de numera som höglönegrupperna – en besynnerlig klasskamp med tanke på socialdemokratins eget ansvar för löneutvecklingen. (DN 13.2:11–12)

DN kritiserar vid flera tillfällen den socialdemokratiska pressens angrepp på SACO och SR. ”I den socialdemokratiska pressen förvandlas de till samhällsprofitörer, nära nog asociala” är ytterligare ett exempel på stark kritik av s-pressen från ledaren 18.2. Kritik av politiseringen kan finnas både i kritik av regeringen, av socialdemokratin och s-pressen i tabell 17.

DN kritiserar både att begreppet höglönegrupper används i agitatoriskt syfte och att det ger en felaktig uppfattning om lönerna inom organisationerna där det även inom SACO finns medlemmar som inte har högre lön ”än stora grupper inom SR, inom TCO – och även inom LO” enligt underledaren 5.2. Norrskensflamman meddelar i ledaren 27.2 att 25 % av SR:s medlemmar ”ligger under den låglönegräns som LO ställt upp i årets avtalsrörelse”. Höglönebegreppet blir sakligt missvisande eftersom lönespridningen är stor inom båda organisationerna.

Norrskensflamman riktar sin huvudkritik mot regeringen och socialdemokratin. S-pressen granskas också och kritiseras. Redan i den första ledaren tar man upp lönefrågan.

Många av de som med rätta tycker att de verkligt toppavlönade kommunala och statliga tjänstemännen har för stora anspråk på ytterligare ökning bör komma ihåg att de privatkapitalistiska företagen betalar än mer för motsvarande insatser och att de som ligger allra högst på löneskalan över huvud taget inte är fackligt organiserade. Och när landstinget i Stockholms län och Stockholms kommunfullmäktige ansåg det anständigt att betala 135 000 kronor för **förtroendevalda** landstings- och kommunråd har man lite svårt att förstå den indignation mot SACO som främst återfinnes i socialdemokratiska tidningar. (Nfl 30.1:9–10)

Kritiken mot socialdemokratin för egna höga löner återkommer vid ett flertal tillfällen med konkreta exempel på högavlönade socialdemokrater och man anser att socialdemokratin hycklar för inga socialdemokratiska protester har hörts när höga löner sätts på andra socialdemokrater. Även Expressen på-

pekar vid ett tillfälle detta. Nfl kritiserar också s-press och socialdemokrater för att de ifrågasätter strejkrätten för tjänsmännen och tycker att SACO och SR självfallet har rätt att kämpa för sina medlemmar.

Nfl kommer snabbt i konflikt med socialdemokratin med anledning av denna hållning och hamnar i en försvarsposition eftersom vpk och dess press anklagas för att inte ställa upp för jämlikheten. Nfl svarar med kritik av regeringen och socialdemokratin eftersom de varit ansvariga för de senaste decenniernas samhällsutveckling med bristande jämlikhet (ledaren 12.2).

När SACO kritiserar handlar det om att SACO inte bör ha så stora anspråk på löneförhöjning för sina högst avlönade. SACO och SR får beröm för att de kämpar för sina medlemmar vilket Nfl tycker att LO också borde göra i stället för att kritisera SACO.

Nfl kritiserar regeringen och även statsminister Palme som mest i samband med tjänstepliktslagen som man är mycket upprörd över vilket framgånget av analysen av kritikledaren 10.3. Under rubriken *riksdagen 11.3* i tabell 17 kritiserar olika politiker i samband med lagens införande av Exp, DN och Nfl. Nfl kritiserar här även de borgerliga politikerna som varit med och utformat tjänstepliktslagen.

Expressen kritiserar också uttryckligen oppositionspartierna, dvs. de borgerliga, för att ha låtit sig överrumplas av regeringen att snabbt trumfa igenom lagen (5.2.1). En så principiellt viktig lag borde förberetts på sedvanligt sätt i stället för genom en partiledaröverenskommelse. Dagens Nyheter kritiserar de talare i riksdagen som framhållit att man visst vill värna om konflikträtten men just i det här speciella fallet måste man ingripa eftersom konsekvenserna blivit allvarliga. DN är inte tydlig med vilka man syftar på men ganska säkert är det borgerliga politiker.

Som kontrast till denna hållning får Cecilia Nettelbrandt (fp) beröm både i Exp och DN. Hon redogjorde i riksdagen för hur man resonerade när konflikträtten för offentliganställda infördes. Tvångsingripande skulle vara en absolut sista utväg. Tjänstenämnder har inrättats som prövar samhällsfarligheten av olika stridsåtgärder. DN poängterar att SACO och SR rättat sig efter dessa, vilket innebär att det funnits andra möjligheter att lösa problemen än genom en lag vilket även Exp och Nfl anser. SvD kritiserar regeringen som agerat felaktigt under konfliktens gång men man menar att det är rätt av de borgerliga att stödja lagen så man kommer ur ett besvärligt läge så snabbt som möjligt.

Även om SvD, DN och Nfl kritiserar regeringen i första hand kommer den kritiken inte upp till så höga procentvärden utan håller sig runt 50 % för de två mest kritiserade huvudaktörerna som är regeringen och avtalsverket för SvD med 58 %, regeringen och statsministern för DN med 46 % och regeringen och socialdemokratin för Nfl med 51 %. Men man kritiserar fler aktörer än de tidigare redovisade tidningarna och fler än två ganska intensivt, vilket framgår av tabell 17.

AB har 85 % kritik mot SACO och SR i sina kritikmeningar, Arbetet har 72 %, VF har 66 % och SkD har också 66 % (tabell 16 samt 7.4.2–7.4.3). De som kritiserar SACO och SR gör det mer intensivt än de som kritiserar regeringen och avtalsverket.

SkD liknar s-pressen med en hög procent kritik mot SACO och SR trots att den bara förekommer under de två första veckorna. Man vill ha samordning och låglönesatsning men man har aldrig den typ av polariserad kritik som s-pressen har, vilken innebär att SACO och SR och de som sympatiserar med dem bekämpar det goda som socialdemokratisk politik står för. Här finns en tydlig skillnad mellan SkD:s sätt att kritisera och socialdemokratisk retorik.

En fråga man kan ställa sig efter denna redovisning är i hur hög grad tidningarna är partiljala. För att besvara den frågan avser jag att använda enbart det ledarmaterial jag har. Parterna är avtalsverket och regeringen gentemot SACO och SR. Det är alltså inte fråga om att olika politiska partier står emot varandra men det går ändå att med hjälp av materialet dra några slutsatser om partiljalitet.

7.5 Partipolitisk lojalitet

För att undersöka graden av partipolitisk lojalitet är det mest givande att se hur olika tidningar förhåller sig till respektive parti i samband med införandet av tjänstepliktslagen, den lag som antas av riksdagen 11.3 och avbryter konflikten i sex veckor.

När tjänstepliktslagen planeras sker det enligt Expressen 11.3 genom en partiledaruppgörelse mellan s, c, fp och m. Det visar sig att en del av den moderata riksdagsgruppen röstar nej till förslaget, en grupp kring Yngve Holmberg som efterträts som partiledare av Gösta Bohman. En grupp i folkpartiet lägger ner sina röster som protest inspirerade av Cecilia Nettelbrandt vars uppfattning presenterats i föregående avsnitt. Vpk röstar nej.

Ett annat sätt att undersöka partipolitisk anknytning är att se om det egna partiet nämns i något annat sammanhang i ledarmaterialet. Nämnas bör att både Expressen och Dagens Nyheter betecknar sig som liberala, inte med beteckningen fp. I inledningsskapitlet har nämnts att en del fp-tidningar varit snabba med att byta till beteckningen lib i stället för fp när det blev aktuellt att markera större självständighet mot partiet utan att bryta med sin grundläggande värdering. Expressen ser också som sin uppgift att ta den lilla människans parti gentemot makten när det finns anledning till detta. Det kan man säga att Expressen anser att det gör i denna konflikt. Man gör en bred analys men man ser problemen huvudsakligen från SACO:s och SR:s synvinkel och anser att de inte behandlas på ett korrekt sätt av den statliga arbetsgivaren.

Båda tidningarna tar avstånd från tjänstepliktslagen och menar att det funnits andra lösningar. Expressen anser 10.3 att det akuta problemet hade

lösts om regeringen ställt in den varslade officerslockouten. ”Regeringen ingriper som lagstiftare därför att regeringen som förhandlare fört in hela avtalsarbetet i en återvändsgränd.” För övrigt är det regeringens lockouter som vållat den största skadan, inte strejkerna. Dagens Nyheter är av samma uppfattning och poängterar 11.3 att politiseringen av avtalsrörelsen hindrat regeringen från att ge ett bud som visade att alla förhandlingsmöjligheter uttömts innan lagstiftning tillgreps. ”Tvångslagen är en direkt följd av regeringens försök att pressa igenom en politisk fördelningsdoktrin oberoende av hur organisationerna ser på denna. Man har inte velat förhandla, utan diktera.” Att regeringen som lagstiftare ändrar spelets regler är oerhört allvarligt enligt DN. De 40 miljoner kronor SACO lagt ut blir därmed bortkastade. Båda menar att konflikträtten inte är mycket värd om regeringen i stället för att ge bud kommer med lagstiftning mot en legal strejk där inga åtgärder ansetts som samhällsfarliga.

Expressens och DN:s uppfattning om tjänstepliktslagen stämmer inte med folkpartiets, däremot med Cecilia Nettelbrandts. Folkpartiet nämns inte heller i något annat sammanhang i det analyserade ledarmaterialet. Tidningarna verkar helt självständiga.

Svenska Dagbladet stöder som nämnts de borgerliga partierna som går med på lagen och anser inte att man ska dröja med beslutet om man ändå gått med på en lag. SvD kritiserar den del av den moderata riksdagsgruppen som protesterat mot partilinjen så man kan säga att tidningen har samma uppfattning som partiet i denna fråga. Partiledaren Bohmans uppfattning om konsekvenserna av en officerslockout har varit viktiga för det moderata ställningstagandet i riksdagen enligt SvD som redovisar hans uppfattning vid flera tillfällen. Men SvD är själv mycket kritisk mot varslet om officerslockout så åsikterna stämmer med partiets utan att det behöver vara fråga om anpassning från något håll.

Norrskensflamman påpekar att vpk är det enda parti som inte accepterar tjänstepliktslagen. Man reagerar mycket starkt mot denna och försvarar konflikträtten. Vid flera tillfällen bemöter man socialdemokratisk kritik mot vpk och partiledaren Hermansson. Nfl och vpk har samma uppfattning. Någon skillnad kan inte ses i materialet. Norrskensflamman anses liksom socialdemokratiska tidningar vara lojal mot sitt parti.

I den aktuella konflikten finns den största partipolitiska motsättningen mellan vpk och socialdemokraterna, kanske därför att vpk kritiserar socialdemokratin för att äventyra strejkrätten som i princip är viktig för båda partierna. Nfl tar också upp och diskuterar den socialdemokratiska dubbelmoralen när det gäller inställningen till höga löner. Det gör ingen annan tidning mer än Expressen vid ett tillfälle. Nfl har den högsta procenten kritikmeningar av alla tidningar men kritiken är också stark och upprepas, så även denna tidning är fokuserad i första hand på socialdemokratin som regering men även i andra former.

Som tidigare nämnts är Skånska Dagbladet ytterst lojal mot centerpartiet och redovisar när centerpartister kommer med förslag för att försöka lösa konflikten. Regeringen kritiserar när den motsätter sig dessa förslag. SkD vill dock inte kritisera regeringen i fråga om konflikten trots att det indirekt framgår av ledarmaterialet att man ogillar regeringens lockoutpolitik. Ingen kritik framförs heller i samband med tjänstepliktslagen som centerpartiet som helhet står bakom. SkD är helt lojal mot partiet.

Att det förekommer en samordnad kritik mot SACO och SR från socialdemokratisk press framgår framför allt av DN och Nfl som kritiserar detta. Arbetets omsvängning stöder också denna uppfattning. Arbetet börjar sin analys av konflikten med att redogöra för och analysera läget och orsaken till SACO:s och SR:s strejkvarsel. Arbetet uppmanar i de två första ledarna både kommunförbundet, avtalsverket och medlingskommissionen att ge bud till högre tjänstemän för att undvika konflikt och dessutom avstå från samordning i LO:s regi som varken TCO, SACO eller SR vill ha. Båda parter kritiserar. Avtalsverket kritiserar för att inte ha accepterat SACO:s erbjudande att inte utlösa strejkerna om verket avstår från sitt lockoutvarsel. Arbetet favoriserar inte någon part i de två första ledarna men man anser att avtalsverket kan göra mest för att undvika konflikt. Från den 5.2 ändrar Arbetet helt inriktning och blir partilojal genom att kritisera SACO och SR vilket VF och AB gjort redan från början.

Men Arbetet ägnar sig inte bara åt att kritisera SACO och SR. Man stöder regeringen genom att bemöta olika sorters kritik från borgerlig press och förväntningar från allmänheten om ett regeringsingripande, något Arbetet tar avstånd ifrån. ”Ett regeringsingripande skulle för alltid urholka de fackliga organisationernas möjligheter att driva en egen politik.” (ledaren 5.2).

Arbetet försvarar regeringen genom att i en ledare argumentera för att SACO vänt sig till statstjänstenämnden för att få lärarlockouten klassad som samhällsfarlig enbart för att slippa utgifter för en lockout och inte för att tillvarata skolungdomars intressen. Skollockouten är inte populär bland allmänheten och när officerslockout varslats skriver Arbetet en ledare där man mycket pedagogiskt förklarar varför staten tillgriper lockouter.

De socialdemokratiska tidningarna är lojala mot regeringen angående tjänstepliktslagen genom att framhäva att de negativa konsekvenserna av konflikten får ett slut och att lagen kan vara bra även för SACO och SR som kommer ur en besvärlig situation och kan ”avbördas sig ett eventuellt misslyckande på den socialdemokratiska regeringen” enligt Arbetet 10.3.

VF tillstyrker ingripandet aktivt eftersom man anser att högre tjänstemän i offentlig tjänst inte ska ha strejkrätt. AB är kritisk mot lagen 10.3 och menar att den kan bli prejudicerande men anser 11.3 ”att det finns starka principiella betänkligheter mot regeringens ingripande. Men som en praktisk åtgärd kan det motiveras.” AB:s kritik av regeringens ingripande kan förklaras med att AB är ägd av LO och alla fackföreningsledare är inte positiva till

tjänstepliktslagen. En del har faktiskt avstyrkt den. Arbetet har tidigare uttalat sig mot ett regeringsingripande och argumenterat för att konflikträtten är värdefull. Man kan ana en motsättning mellan Arbetets egen uppfattning och den aktuella situationens krav på lojalitet med regeringen.

Det finns olika grader av partilojalitet i ledarmaterialet. SkD stöder sitt parti mycket aktivt. Nfl uttrycker vpk:s uppfattning och försvarar angrepp mot partiet och partiledaren Hermansson. SvD sluter upp på partilinjen i fråga om tjänstepliktslagen medan DN och Exp är självständiga och mycket regeringskritiska. Arb, VF och AB sluter upp på regeringens sida genom att kritisera SACO och SR och avstå från att diskutera regeringens ansvar för konfliktens utveckling.

Graden av partilojalitet stämmer med vad som presenterats i 1.2.2. De tidningar som från början bildats för att stödja sitt parti är mest partilojala, de socialdemokratiska och centerpartistiska. Norrskensflamman var från början socialdemokratisk och blev vänstersocialistisk vid partisplittringen 1917 och senare kommunistisk och ger uttryck för partiets politik.

7.6 Socialdemokratiska tidningars motivering för kritik

De regeringskritiska tidningarna kritiserar regeringen för att ha politiserat konflikten och inte bete sig så som man har rätt att förvänta sig av en regering. Genom att redogöra för eller analysera en företeelse som avviker ifrån hur det borde vara kan både analys och redogörelse också bli kritiska. De relateras då till en underförstådd moralisk norm som inte följs. Detta sätt att kritisera förekommer i alla fyra tidningarna som är kritiska mot regeringen men framför allt i Dagens Nyheter och Expressen. De fyra tidningarna har hög procent analys (se tabell 13) och använder i regel analys för att motivera kritiken.

När de socialdemokratiska tidningarna, Arbetet, Aftonbladet och Värmlands Folkblad, kritiserar SACO och SR är problemet annorlunda eftersom organisationerna följer de regler och den praxis som gäller. Ett annat problem är att socialdemokrater i princip är anhängare av strejkrätten, vilket också skapar problem när man vill angripa organisationerna för att de strejkar och när man ska ta ställning till tjänstepliktslagen.

De tre tidningarna har olika sätt att hantera dessa problem. Aftonbladet undviker i hög grad att analysera konflikten. Värmlands Folkblad etablerar redan från början den tolkning man vill ge sina läsare av hur konflikten ska uppfattas och värderas, nämligen som organisationernas angrepp på regeringens jämlikhetspolitik. Arbetet går inte lika långt utan nöjer sig med att på meningsnivå kritisera SACO och SR för att motarbeta jämlikhetspolitiken med sina lönekrav i kontrast till regeringen och avtalsverket som vill satsa på de lågavlönade.

Det gemensamma budskapet – svagast i AB, helt dominerande i VF – är att SACO och SR motarbetar jämlikhetspolitiken. Vad det innebär på ett konkret plan är oklart och vad organisationerna skulle göra för att inte motarbeta jämlikhetspolitiken är ännu svårare att få någon uppfattning om. Det kanske inte ens finns ett sådant alternativ. Men att det är negativt att motarbeta jämlikhetspolitiken är alldeles tydligt. Tidningarna värderar alltså ett beteende som de inte konkretiserar med stark kritik. Höglönebegreppet hjälper till att förstärka denna kritik. Kanske är det just etiketten höglönegrupper som gör det möjligt att påstå att organisationerna är emot ekonomisk utjämning utan att motivera detta påstående.

Den intressanta frågan, som aldrig ställs, är om jämlikhet skulle bli resultatet om organisationernas medlemmar inte fick någon löneförhöjning alls. Att så skulle vara fallet är det underförstådda budskapet.

När det gäller det uttalade budskapet anser Arbetet 5.2: ”Även om tyngdpunkten läggs på de lågt avlönade [...] måste självfallet något utrymme finnas också för dem som redan sitter med goda löner.” ”Naturligtvis skall också de högst avlönade ha löneökningar och förbättringar” påpekar Arbetet 16.2. VF (30.1) däremot anser: ”Nu finns det inget utrymme alls för de högre inkomsttagarna, inte om man menar allvar med talet om jämlikhet och är beredd att ta konsekvenserna av det.” AB redovisar inte sin syn i denna fråga.

Om DN har rätt i att LO, som tycker att akademikerna ska finna sig i standardsänkning, starkt påverkat regeringen är detta problemets kärna och konflikten orsak. Då är det inte meningen att SACO och SR ska få några bud förrän i slutskedet när låglönesatsningen är klar och alla löneförhandlingar ska samordnas enligt LO:s önskemål. Det sistnämnda sägs inte i klartext utan AB talar 2.2 om en avtalsrörelse som ”starka krafter försökt samordna över hela fältet.” Men 4.2 skriver AB i klartext att satsning på de lågavlönade kommer före uppgörelser med SACO och SR som alltså får vänta. När konflikten bryter ut skriver AB 5.2: ”Bara därför att två organisationer, som dels organiserar ett relativt fåtal av de statsanställda, dels företräder de högst avlönade bland de statsanställda, inte velat acceptera den förhandlingsordning som Statens Avtalsverk försökt skissera fram, lamslås en betydande del av den svenska samhällsapparaten.”

Denna mening kan betraktas som en nyckelmening. SACO och SR förstör planeringen som gjorts trots att de inte har så många medlemmar och dessutom organiserar de högst avlönade, något som i denna nyckelmening är ett uttryck för kritik även om meningen är analyserande. Citat och referat från AB i föregående stycke kan ses som stöd för DN:s uppfattning att LO haft inflytande på avtalsrörelsens uppläggning. AB, som ägs av LO och har en majoritet av fackföreningsledare i styrelsen, är då den tidning som är bäst insatt i den planering som gjorts av regeringen och avtalsverket. De andra socialdemokratiska tidningarna redovisar inte denna kunskap. VF resonerar om att arbetsgivaren kanske vill bestämma låglönesatsningen först, något som också borgerliga tidningar är inne på. Arbetet försöker i sina två första

ledare reda ut motsättningarna mellan parterna på ett sätt som inte favoriserar någon av dem.

SACO och SR börjar sina strejker eftersom de inte fått bud eller svar på sina krav. Men de kritiseras av alla tre tidningarna för att de strejkar. Kritiken blir än mer intensiv när de inte accepterar medlingskommissionens bud som läggs 10.2. AB skriver 12.2: ”Nu finns det nämligen ett konkret bud som SACO och SR kan diskutera vidare på. Det har visserligen funnits bud förut även om de inte har varit materialiserade i form av en skrivelse från en medlingskommission.” Påståendet är tvetydigt. Har bud lagts tidigare som utgångspunkt för förhandlingar eller inte?

AB kan inte bestämma sig för vad som gäller i budfrågan. I ledaren 15.2 säger man att det inte var korrekt att SACO och SR inte skulle fått bud när de började sin strejk. ”Det var SACO och SR som utlöste stridsåtgärder för att få ett förhandlingsbud” meddelar AB i ett ledarstick 19.2. Men 10.3 är det inte sant att de inte skulle fått bud när de gick i konflikt.

Alla tre tidningarna anser att SACO och SR borde acceptera medlingsbudet eftersom de sagt att de strejkar för att de inte fått bud. Arbetet som tidigare uppmanat avtalsverket att ge bud för att undvika strejk skriver 16.2: ”SACO och SR hävdade länge – fast felaktigt – att de satt igång strejker för att de inte fått några lönebud. Nu har de fått nya konkreta lönebud men det har inte förändrat någonting i dessa två organisationers agerande.” I ytterligare två ledare upprepas kombinationen av dessa påståenden samtidigt som Arbetet lägger ansvaret för hela konflikten på SACO. VF däremot kritiserar i ledaren 11.3 SACO och SR för att de ”satte igång med sina strejker redan innan de hade fått ett bud från avtalsverket, vilket torde vara tämligen enastående i fackliga sammanhang”.

Ett annat område, där s-tidningarna har olika uppfattning om vad som gäller, är när AB i två olika ledare påstår att strejkerna måste upphöra för att fortsatta förhandlingar ska vara möjliga. VF påpekar att det är avtalsverket som kräver detta. Arbetet har tidigare riktat hård kritik mot avtalsverket som krävt att SACO och SR skulle upphöra med sitt strejkvarsel för att lock-outvarslet inte skulle utfärdas. ”Ett sådant agerande torde aldrig tidigare ha förekommit på svensk arbetsmarknad.” När konflikten politiserats kritiserar avtalsverket mer inlindat för kravet att strejkerna måste upphöra som villkor för förhandlingar (4.2 resp. 14.2). Arbetet håller alltså fast vid sin tidigare inställning.

Att SACO och SR strejkar för att driva igenom sina höga utgångsbud hävdar Arbetet i klartext tre gånger, VF två gånger och AB en gång och även SkD två gånger. Dessutom kan den uppfattningen ligga bakom en del kritik utan att det sägs i klartext. Ingen organisation får igenom sina utgångsbud. Vore det fallet behövdes inga förhandlingar. Därför är ett sådant argument missvisande men kanske effektivt ur propagandasynpunkt i synnerhet när det upprepas.

Att lägga ansvaret för hela konfliktens utveckling på SACO och SR därför att de började med stridsåtgärder gör AB 19.2 då skollockouten är ett faktum och Arb 11.3: ”Både Saco och SR kanske försvarar sig med att det mera är Avtalsverkets lockouter än organisationernas strejker, som haft förödande verkan. Det påståendet faller på sin orimlighet, då inga lockouter hade satts in, om inte Saco och SR börjat med strejker.”

Att argumentera för att den som börjar en konflikt har allt ansvar innebär att den andra partens ansvar för konflikten inte analyseras och kommenteras. I det aktuella fallet är det ett sätt att vara solidarisk med regeringen eftersom avtalsverket inte på egen hand kan fatta beslut om att 25 000 lärare ska lockoutas och officerare varslas om lockout. Det brukar vara arbetstagarna som börjar en konflikt. Att Arbetet skulle anse att den som börjat en konflikt på den privata arbetsmarknaden har hela ansvaret för vad som sedan händer är fullkomligt uteslutet.

Ovanstående motiveringar eller argument för kritik är faktapåståenden, alltså hänvisningar till vad som har hänt eller vad som gäller. De frågor som diskuteras är om SACO och SR fått bud eller inte innan strejkerna sattes in, om strejker måste upphöra innan fortsatta förhandlingar kan ske, om organisationerna strejkar för att få igenom sina utgångsbud och om den som börjar en konflikt med strejk också är ansvarig för de lockouter som följer.

Gemensamt för de faktapåståenden som här tagits upp är att de på olika sätt är missvisande eller felaktiga. Om SACO och SR fått bud borde initierade ledarskribenter inte kunna ha olika uppfattning om, speciellt inte i olika ledare i samma tidning. Det är svårt att se någon poäng med detta. Kanske hoppas man i stridens hetta på att läsarna ska uppfatta att det är organisationerna som lämnat oriktiga uppgifter och därmed bli än mer värda att kritiseras.

Alla tidningar tycks inte heller ha samma uppfattning om den praxis som gäller för fortsatta förhandlingar men här är det AB som avviker. Det kan kanske förklaras med att AB för fram avtalsverkets och regeringens uppfattning i denna speciella konflikt. De kräver att strejker avblåses för fortsatta förhandlingar medan Arbetet är noga med att hålla fast vid den praxis som gäller.

Att organisationerna strejkar för att driva igenom sina utgångsbud är ett påstående som upprepas av alla fyra tidningarna som kritiserar SACO och SR, även SkD. Upprepning är ett argumentationsknep. Speciellt felaktiga eller missvisande påståenden upprepas, kanske för att göra dem mer trovärdiga.

Argumentet att den som börjat en konflikt har allt ansvar för vad som senare händer verkar vara enda möjligheten att lägga allt ansvar på den part man ogillar för att slippa analysera problemet. Man undviker inte bara att analysera arbetsgivarpartens ansvar för utvecklingen utan också orsaken till att organisationerna börjar konflikten och vad de har för skäl till det.

Att påstå att organisationerna strejkar mot jämlikheten blir ett slags ersättning för en ordentlig analys. Det är i kontexten starkt negativt att göra detta. Ordets värdeladdning ersätter analys. Det är vad Fredriksson (1966) kallar question-begging. Man förutsätter vad som ska bevisas. Etiketten höglöne-grupper stärker kritiken.

Kanske ska man se bristen på analys som stöd för kritik som ett svaghets-tecken. Med analys skulle ledarna komma djupare in i problemen men det kanske man inte vill i detta speciella fall när man ska vara partilojal mot regeringen.

De motiveringar för kritik som ovan presenterats är desamma i de olika s-tidningarna även om man ibland har olika uppfattning om innebörden. De motiveringar som de regeringskritiska tidningarna har för sin kritik är inte alls lika varandra på detta sätt. Vad kan denna skillnad bero på?

Är kritiken mot SACO och SR planerad och samordnad? Den är också kvantitativt större och mer intensiv. AB och VF har dessutom egna kritiska textmönster och inte bara kritikmeningar.

Eller är det svårare att kritisera SACO och SR när s-tidningarna egentligen är för strejkrätt även om det inte riktigt stämmer denna gång när det egna partiet i regeringsställning är arbetsgivare och man vill vara partilojal?

7.6.1 Vad anser Arbetet?

Aftonbladet och Värmlands Folkblad har egna kritiska textmönster som presenterats i 7.3.2 och 7.3.3. Arbetet är intressant ur en annan synvinkel.

Arbetet börjar med att analysera konflikten förutsättningslöst i två ledare och favoriserar inte någon part. Från och med ledaren 5.2 övergår man till att vara lojal mot regeringen. Men Arbetet anser att även de högst avlönade i SACO och SR ska ha löneförhöjning och håller fast vid de regler och den praxis som gäller vid konflikter. Arbetet påpekar att SACO och SR följer de lagar och regler som gäller även om man inte gillar deras strejker. Arbetet har 30.1 krävt att avtalsverket ska ge SACO och SR bud för att undvika konflikt och också krävt att avtalsverket ska undvika samordning efter LO:s önskan. Det blir svårt att hitta argument för kritik mot organisationerna vilket kanske kan förklara att Arbetet vid upprepade tillfällen påstår att det är fel att organisationerna inte skulle fått bud trots att det inte stämmer med vad man tidigare sagt. Att hävda att organisationerna har ansvar för lockouten eftersom de började konflikten verkar också vara ett halmstrå man griper till för att ha någon motivering för kritiken.

Arbetet kritiserar enbart med kritikmeningar. Kritiken riktar sig mot SACO och SR med så mycket som 72 % vilket är överraskande. Men en fjärdedel av kritiken framförs som kritisk redogörelse i början av ledarna vilket gör kritiken mindre stark eftersom den ingår i redogörelsen för vad som händer. Arbetet har inte fokus på att kritisera SACO och SR. Man redo-

gör noga för vad som händer och analyserar och diskuterar olika problem. Kritiken motiveras i hög grad med faktapåståenden som upprepas vilket förmodligen gör ett mindre kritiskt intryck än om den motiverades med analys. Att man ägnar sig åt många olika aktiviteter bidrar förmodligen till att kritiken inte upplevs som så stark som när den är fokuserad.

Det finns alltså en del intressanta motsättningar i Arbetets ledare som gör att det skulle varit intressant att analysera tidningens uppfattning av konflikten om den analyserat och värderat den efter egen övertygelse och inte ställt upp för regeringen. Arbetet gör inte avkall på sin egen grunduppfattning om hur förhandlingar ska gå till. De regler som tidigare gällt ska gälla även i denna konflikt. SACO och SR följer de lagar och regler som gäller. Även högavlönade ska få löneförhöjning. Detta kontrasterar mot den i vissa ledare intensiva användningen av höglönebegreppet och talet i kritikledaren om högavlönad egoism. Arbetets hållning är inte så entydig som kritikmeningarna ger sken av utan mer komplicerad och därmed intressant.

7.7 Sammanfattning

Olika sätt att uttrycka kritik sammanfattas i kapitel 8. Olika tidningar har olika sätt att kritisera. Det vanligaste är att uttrycka kritik med kritikmeningar och med en enstaka kritikledare. Aftonbladet och Värmlands Folkblad har egna kritiska mönster.

I 7.6 har de socialdemokratiska tidningarnas situation redovisats. De sluter upp bakom den socialdemokratiska regeringen och det blir svårt att komma med väl underbyggd kritik mot organisationerna av skäl som diskuterats. Det fattas analyser som styrker kritiken. Arbetet har analyser när man diskuterar olika problem men kritiken stöds inte så ofta av analys utan av faktapåståenden. AB har mycket lite analys i de flesta ledare. Analyserna är koncentrerade till vissa analysledare liksom för VF som argumenterar för en bestämd tes med analys som stöd.

Vad som kännetecknar de socialdemokratiska tidningarna i denna konflikt är övertygelsen om att man själv står för det goda och de som har en annan uppfattning eller inte gör som socialdemokraterna vill motarbetar det goda. SkD som också kritiserar organisationerna resonerar inte på detta sätt. Polariseringen mellan gott och ont utmärker den socialdemokratiska retoriken och förekommer inte i de andra tidningarna.

Man kan ställa frågan om detta är en lyckad strategi. Förmodligen förhåller det sig så. S-tidningar är i hög grad inomspridda, dvs. läses av egna sympatisörer. Det kan finnas en övertygelse i den partipolitiska samhällskontexten om att socialdemokraterna står för det goda vilket gör argumentation överflödigt. Man avser kanske inte att övertyga andra. För att knyta an till retoriska termer har de socialdemokratiska ledarskribenterna förmodligen ett starkt etos, dvs. läsarna litar på dem. Patos använder man när man vädjar

till läsarnas känslor vilket är mycket typiskt för VF:s förutbestämda tolkning av konflikten. Logosargumenten, dvs. analys för kritiken mot SACO och SR, är svaga.

I denna konflikt bygger s-tidningarna alltså på en politisk uppfattning av konflikten och bortser från de regler och lagar som gäller vid konflikt med undantag för Arbetet som flera gånger påpekar att organisationerna följer de regler och den praxis som gäller.

De regeringskritiska tidningarna, DN, SvD, Nfl och Exp, anser att de lagar och regler som gäller vid konflikt ska följas och respekteras och kritiserar regeringen för att den inte gör det och för att den inte är opartisk utan tar ställning mot två fackliga organisationer.

Alla de regeringskritiska tidningarna har hög procent analys som ger läsaren förklaring till vad som händer, analyserar båda parter avsikter och underbygger också kritiken. Trots att analysen är bred tar tidningarna oavsett partifärg tydligt ställning mot arbetsgivarsidan i konflikten. Förklaringen ligger antagligen i att regeringen politiserat konflikten, vilket gör kritiken motiverad för alla icke socialdemokratiska tidningar med visst undantag för SkD som i stället avstår från att visa sin uppfattning när lockouterna börjar. Vad Arbetet beträffar avstår man – liksom AB och VF – från att analysera regeringens ansvar för konfliktens utveckling. Ansvaret läggs i första hand på SACO vilket tidigare redovisats. Vad man inte analyserar och diskuterar har också betydelse för hur läsaren uppfattar konflikten

8 Sammanfattning och diskussion

Hur opinionsbildning sker i tidningsledare har varit mitt övergripande syfte att studera. För att komma åt detta har jag utarbetat analysmodeller för vilken typ av information i vid betydelse som ges i ledare. Informationen har först undersökts på meningsnivå och resulterat i olika budskapstyper. Jag har särskilt studerat på vilka olika sätt kritik uttrycks. Dessa två delsyften handlar om *hur* ledares innehåll presenteras vilket blir mitt viktigaste resultat. Förhoppningsvis kan dessa analysmodeller användas på texter av liknande karaktär som ledare. Hur ledare är uppbyggda och skillnader mellan dem blir en annan typ av resultat, ett mer konkret sådant. Ledaren som genre diskuteras liksom min undersökning av ledare jämfört med några andra forskares.

8.1 Budskapstyper

Redogörelse för vad som hänt är en budskapstyp. Ibland kan redogörelsen bestå av ett deskriptivt faktapåstående, ett påstående vars sanningshalt i princip kan kontrolleras. *Analys* är en annan budskapstyp som innebär en förklaring till det som händer. Analys har ett annat intentionsdjup samtidigt som dess sanningshalt inte på samma enkla sätt kan kontrolleras. Båda dessa budskapstyper förekommer ofta med flera meningar i följd och en del av deras kvalitet avgörs om man som läsare får sammanhang i det som händer och fördjupad kunskap. Däremot finns inga språkliga kännetecken på analys utan analyserna presenteras rakt på sak som vilket faktapåstående som helst. Redogörelserna har normalt preteritum när de berättar vad som har hänt medan de andra budskapstyperna normalt har presens.

Handlingsuppmaningar finns av olika slag. Rekommendationer riktar sig till bestämda aktörer att företa en viss handling i regel för att förhindra att konflikten förvärras men även mer allmänna handlingsuppmaningar förekommer utan adressat. Handlingsinriktade analyser finns i materialet som uttrycker tidningens uppfattning om vad som behöver göras för att lösa ett problem. Handlingsuppmaningarna utgörs ofta av en enda mening och motsvarar illokutionen direktiver i Searles speech acts till sin funktion. Imperativ används inte. Värdeomdömen riktar sig i detta material med ytterst få undantag mot aktörer och kallas *kritik* som budskapstyp. Kritiken kan i sällsynta fall vara positiv. Aktörer kan kritiseras för att ha fattat ett olämpligt beslut och detta innebär kritik av aktören. Kritik förekommer i regel inte med många meningar i följd om inte hela ledaren är kritisk.

Bedömningar är en budskapstyp som är mycket typisk för ledare. De kan uttala sig om framtiden och har då ett mått av osäkerhet. Även andra bedömningsmeningar uttrycker ofta en viss osäkerhet. Man kan också bedöma exempelvis ett lönebud. Bedömningar motiveras inte och har därmed lågt intentionsdjup. Dessa typer av bedömningar är företeelseinriktade. Det finns också en annan typ av bedömningar som förekommer i vissa tidningar, nämligen omdömen om personer som inte uttrycker kritik och som inte motiveras och värdering av företeelser som inte heller motiveras. Om man vill skulle man kunna låta dessa två sorters bedömningar utgöra två olika grupper men för mina syften har det inte varit meningsfullt eftersom jag i första hand är intresserad av budskapstypernas intentionsdjup, om det som sägs motiveras eller inte.

Egen åsikt förekommer när tidningen använder *vi* för att uttrycka sin åsikt. *Vi* används aldrig läsarinkluderande i mitt material utan uttrycker ledarredaktionens åsikt (jfr Fowler i 1.4.2). Till egen åsikt räknas även en klart deklarerad uppfattning i en aktuell politisk fråga som motiveras. Skulle den inte göra det blir det en bedömning.

Alla dessa budskapstyper ger någon slags information till läsaren. De täcker också den information som ges i ledare. Förutom dessa förekommer *funktionsfraser* av olika slag som kan binda ihop texten, vara expressiva, skämtsamma eller styra argumentationen.

8.1.1 Kommentar till teoretisk bakgrund till budskapstyper

Speech-act-teorin med Searles illokutioner och olika teorier om texttyper är teoretisk bakgrund till de budskapstyper jag utarbetat. Hur sambandet ser ut förklaras noggrant i 3.1. *Redogörelser* bygger på texttypen narration och deskription, *analys* på exposition eller explikation. *Handlingsuppmaningar* motsvarar direktiver i illokutionsanalysen eftersom de oftast förekommer som en mening i texten och illokutionsanalys görs på meningsnivå. För budskapstypen *bedömningar* är Vestergaards (2000) assessiver den bästa förklaringen till vad det är fråga om för typ av påståenden, nämligen sändarens uppfattning om olika företeelser.

När det gäller *värderingar* är den teoretiska basen minst tillfredsställande. De värderingar jag undersöker är *kritik* av aktörer. Searles expressiva illokution är ett uttryck för sändarens känslor och innebär ömsesidighet som att tacka och be om ursäkt. Däremot har den i språkvetenskapliga undersökningar fått stå för sändarens värdering (Gunnarsson 1989) och är utgångspunkt för min budskapstyp kritik. Atelsek (1981) påpekar som jag nämnt i 2.4 att Searles illokutioner saknar en illokution som uttrycker sändarens åsikt. I texttypologin är texttypen argumentation ett paraplybegrepp för de påståenden som inte passar i de andra kategorierna och innefattar då även värderingar. Den texttypen är synnerligen heterogen och ger ingen vägledning för analys av värderingar. På ordnivå finns begreppet emotiva ord. Hur

de används är av intresse för min analys av kritik även om jag har meningen som minsta analysenhet. Sedan appraisalsystemet (Martin & White 2005) numera blivit allmänt känt kommer det säkert att fungera som utgångspunkt för analys av värderingar i text.

De teoretiska utgångspunkter jag haft har fungerat bra för att få tag i de olika typer av budskap som finns i ledare.

8.2 Hur kritik uttrycks i ledarna

Den språkvetenskapliga tillämpningen av Searles expressiva illokution är som nämnts utgångspunkt för min budskapstyp *kritik*. Att evaluering ofta sker genom användning av emotiva ord är också en utgångspunkt. Värderande ord är det begrepp jag hellre använder.

Kritik är en budskapstyp på meningsnivå. Det är ledarskribentens kritik av aktörer det är fråga om, inte andras kritik som ledarskribenten refererar. Det blir då tydligt vem som kritiserar och vem som kritiseras. Kritiken kan vara både positiv och negativ men den är mycket sällan positiv.

När jag har kategoriserat en mening som kritik ser jag efter hur denna kritik uttrycks. Olika sätt att kritisera på meningsnivå framgår av kapitel 3. Att *värderande ord* används för att uttrycka kritik är mycket vanligt. Värderande ord riktade mot en aktör gör en mening kritisk. Jag undersöker samtidigt om kritiken motiveras eller om det finns värdeomdömen som inte gör det. Av 7.2 framgår att de starkaste värdeomdömena, som förekommer i vissa kritikledare, ofta inte motiveras vilket kanske är naturligt. Man är mer nyanserad när man avser att motivera kritiken. Om man inte tänker göra det kan man ta i lite extra och om man är riktigt agiterande kan avsikten vara att misstänkliggöra i stället för att komma med kritik som man anser befogad. När ledaren motiverar sin kritik sker det genom analys eller redogörelse.

Men det finns andra sätt att uttrycka kritik på meningsnivå. Man påpekar att en aktör bryter mot praxis eller en norm som inte behöver nämnas utan ligger i samhällskontexten och är självklar för dem som läser. Vad en aktör borde gjort men inte gjort uttrycker också kritik. Man kan lägga ansvaret på en aktör och motivera varför man gör det. I alla dessa fall går det för en läsare att följa tankegången hos ledarskribenten och få förklarat varför en aktör kritiseras. Men dessa sätt att kritisera bygger inte på att värderande/emotiva ord används. Det förekommer också att ledare lägger ansvaret för konflikten på en aktör utan motivering.

Att man ska ta hänsyn till både situationskontext och samhällskontext vid diskursanalys påpekas av Fairclough (1992). Även i appraisalsystemet (Martin & White 2005) påpekas att vilka beteenden som är värda kritik beror på samhällets värderingar. I praktisk argumentation där en premiss är en värdepremiss är denna ofta utelämnad för den är så självklar (Sigrell 1999, Jørgensen & Onsberg 2004, Vestergaard 1996). Den andra premissen, analys

eller redogörelse, utgör då motiveringen för kritik medan den uttalade kritiken är slutsatsen. Alla dessa synpunkter styrker det faktum att det är helt normalt att allt inte sägs explicit. Även i rekommendationer som riktar sig till aktörerna i konflikten finns en implicit värdepremiss nämligen att det inte är bra med konflikt. Den implicita slutsatsen är att aktörerna därför ska följa rekommendationen för att undvika att konflikten blir allvarigare. I dessa rekommendationer är alltså både värdepremissen och slutsatsen implicit.

Det finns mer komplicerade sätt att uttrycka kritik som kan vara svårare för läsaren att genomskåda. Ett sätt att kritisera är att hävda att vissa aktörer står för det goda medan andra försöker motarbeta detta goda. Det är en *polariserad kritik* som oftast inte motiveras. Den förekommer endast i socialdemokratiska tidningars ledare när den egna sidan står för det goda. En sådan kritik utger sig också för vara en slags verklighetsbeskrivning även om inga motiveringar ges. Läsaren får själv fylla i dem. För att detta sätt att kritisera ska fungera måste man nog ha en tradition att falla tillbaka på. Polariserad kritik förekommer också när man i kritiskt syfte jämför SACO och SR som strejkar med LO och TCO som inte gör det men i det fallet motiveras kritiken.

Kritiska tolkningar kan vara väl underbyggda eller avsiktligt missvisande. Oftast motiveras inte kritisk tolkning. Poängen med den kan vara just att slippa redovisa underlaget och i stället presentera en färdig uppfattning om hur något förhåller sig och ska värderas. Olika exempel på kritisk tolkning finns under rubriken kritik i kapitel 3.

Etikettklistring är en form av kritisk tolkning på ordnivå som ofta upprepas. Att kalla SACO och SR för höglönegrupper blir en kritisk etikett i en kontext där det framgår att det är fel att strejka om man räknas som högavlönad. Denna etikett förstärker kritiken mot organisationerna.

Kritiska tolkningar förekommer inte så ofta i normalledare, där kritik brukar motiveras. I starkt kritiska eller agiterande ledare är det vanligare med kritik som inte motiveras, polariserad kritik och kritiska tolkningar.

8.2.1 Kritiska ledare

För ledare som har många kritikmeningar, 50 % eller mer, smittar kritiken av sig på hela ledaren. En anledning till det kan vara att det finns *ett* överordnat syfte när ledaren har så många kritikmeningar och det är att kritisera en aktör. Kritiska ledare redovisas i 7.2. En del av dem har fortfarande analys eller redogörelse som motivering medan andra tillåter sig hårda värdeomdömen som inte motiveras som tidigare nämnts i detta kapitel.

Värmlands Folkblad (s) har en egen budskapstyp som liknar polariserad kritik ovan men den innebär samtidigt en fastlagd verklighetsbeskrivning med inbyggd kritik. SACO och SR angriper regeringens jämlikhetspolitik, som står för det goda (se 7.3.3). Dessa ledare kan delvis vara argumenterande, nämligen om det finns argument för denna hållning. Det finns egent-

ligen bara ett enda argument, nämligen att SACO och SR tar hänsyn till skatten när de formulerar sina krav, vilket enligt VF gör strejken politisk. VF har inte kommit fram till att SACO och SR strider mot regeringens jämlikhetspolitik genom en analys av läget som leder till denna slutsats. VF har i stället bestämt att detta är ett lämpligt sätt att förklara konflikten på och därmed styra läsarnas sympatier. Ledare som byggs upp på detta sätt kan bäst klassificeras som agiterande. De har liksom kritikledarna *ett* överordnat syfte.

8.2.2 Underförstådd kritik

De olika sorters kritik som hittills redovisats bygger på kritiska meningar av olika slag. Men meningar eller stycken som inte i sig är kritiska kan uttrycka stark kritik genom att de redogör för eller analyserar ett beteende som strider mot hur det borde vara. Detta sätt att framföra kritik blir särskilt tydligt när det inte handlar om enstaka meningar utan större partier av redogörelse eller analys. Sådana partier förekommer framför allt i Expressen och DN, där man redogör för eller analyserar regeringens beteende vilket i de aktuella fallen strider mot hur en regering borde bete sig³. Både värdepremissen och slutsatsen kan vara implicita. Ledaren redogör för eller analyserar en företeelse med neutralt ordval. Den sortens kritik kan säkert vara mycket effektiv just därför att den saknar värderingar.

Man kan förklara den outtalade värderingen argumentationstekniskt som en utelämnad värdepremiss och ibland även slutsats. Man kan också som SFL och Fairclough hänvisa till samhällskontexten, till samhällets värderingar. Det är två olika sätt att förklara samma företeelse.

8.2.3 Kritiskt argumenterande ledare

Ett annat sätt att uttrycka kritik förekommer i vissa ledare i Aftonbladet, vilka behandlas i 7.3.2.1. Det är SACO-chefen Östergren som refereras och bemöts. Strukturen är att vad han sagt refereras med en eller flera meningar. Dessa bemöts ofta med endast ett faktapåstående och kritik, någon gång med analys. Det finns en del att invända mot denna metod eftersom det är svårt för en läsare att bedöma relevansen i kritiken när den bygger på enstaka faktapåståenden och inte på analys.

Dessutom framgår av 7.3.2.1 att en del faktapåståenden är oprecisa och överdrivna och ibland helt felaktiga, att referaten av vad Östergren sagt inte alltid är korrekta, att viktiga led kan fattas för att det som refereras ska vara begripligt, att ledarskribenten lägger in en egen tolkning av vad Östergren sagt innan han kritiserar och ibland förlöjligas.

³ I kapitel 3 under rubriken analys analyseras en DN-ledare av denna typ. För Expressen hänvisas till 7.3.1.

Först måste man ställa frågan varför detta sker. Östergren kommer med invändningar som kan vara svåra att bemöta och då väljer AB att argumentera på detta sätt. Det kan ge sken av att det är Östergren som inte vet vad han talar om. Då kan kritiken falla på honom i stället när AB undviker att bemöta honom på ett korrekt sätt.

Att komma med de felaktigheter som ovan redovisats är inte acceptabelt för ledare. Läsarna måste kunna lita på att inte minst faktapåståenden som framförs är korrekta.

8.2.4 Sammanfattning av hur kritik uttrycks

Kritik kan uttryckas på flera olika sätt vilket framgår av min presentation. Vill man komma åt olika sätt att uttrycka kritik på kan man inte nöja sig med att bara undersöka de värderande orden. Neutrala redogörelser eller analyser kan vara kritiska liksom vissa textmönster.

Meningen är den minsta enheten i mitt sätt att analysera kritik. Värderande ord är en del av en mening, inte huvudsaken. När kritiken är stark blir hela ledaren den enhet som måste analyseras, likaså när ledaren är agiterande. Man kan då tala om att ledaren har *ett* överordnat syfte i stället för flera likvärdiga.

Min analysmodell för kritik har också ett djup eftersom jag undersöker om kritiken motiveras eller ej. När den gör det får man som läsare kunskap om konflikten och förstår hur ledarna resonerar när de framför kritik mot olika aktörer. I de allra flesta fall motiveras kritiken när meningen är den enhet som undersöks, vilket är imponerande i en så politiskt laddad konflikt.

Kritiken kan alltså vara av två slag, antingen en som motiveras och sätts in i ett sammanhang som ger läsaren kunskap om varför kritik framförs, eller en kritik som inte gör det genom att skribenten använder kritiska tolkningar, värdeladdade omdömen som inte motiveras eller polariserad kritik och ansvarstillskrivanden som inte heller motiveras.

De olika sätt att framföra kritik på som framgår av mitt material är kanske inte så vanliga i ledare som i just detta material. Däremot är de vanligt förekommande i politisk retorik, inte minst i valrörelser. De olika sätten att uttrycka kritik på förekommer alltså i annat politiskt material än ledare.

Som läsare och lyssnare har man rätt att ställa krav på korrekt information och att kritik motiveras så att den politiska debatten ger läsare och lyssnare kunskap. Det finns olika knep som skribenter och talare kan använda sig av för att undvika dessa krav. Ett sätt är att klistra olika värdeladdade etiketter på företeelser man gillar eller ogillar och på så sätt avstå från en grundlig genomlysning av ett problem. Den tvådimensionella världsbilden med tillhörande värdering, där det ena är gott och motsatsen inte är det, är också ett knep man kan använda när man inte vill argumentera för sin åsikt. Det knepet kan vara svårt att genomskåda och bemöta. Upprepning kan också användas i stället för argument, vilket finns exempel på i ledarmaterialet.

8.3 Min analysmodell för kritik i ledare – en jämförelse

I detta avsnitt ska jag jämföra mitt sätt att analysera värderingar med de teorier och undersökningar som presenteras i 2.6, nämligen appraisalmodellen med tillämpning och undersökningar om emotiva ord.

Sedan jag utarbetat min analysmodell för kritik har jag jämfört den med appraisalssystemet och funnit flera likheter. Det allra viktigaste är den uppdelning som görs i appraisal mellan värdering av personer, *judgement*, och värdering av företeelser, *appreciation*, en uppdelning jag själv gjort. Mitt begrepp kritik motsvaras av judgement i appraisal. Det är kritik av aktörer som är det intressanta att komma åt och som när den motiveras ingår i ledarens analys av konflikten. Det finns ytterst få motiverade värderingar av företeelser i materialet så dem kan man bortse ifrån. Ibland kan en värdering av en företeelse av typen *det var ett dåligt beslut* ha som syfte att kritisera den som fattat beslutet, så då blir det uttalad kritik mot denna aktör. Om det är en person eller företeelse som det värderande ordet formellt syftar på är ointressant om det är kritik mot aktörer man vill komma åt. Det måste därmed tydligt framgå vem som kritiseras och att det är ledarskribentens kritik det är fråga om.

Underavdelningarna i judgement, *social esteem* som uttrycker mildare kritik, och *social sanction*, båda med egna underavdelningar, spelar stor roll i den undersökning av olika journalistiska artiklar som redovisas i Martin & White (2005) eftersom användningen av judgement karaktäriserar och särskiljer tre olika typer av röster vilka kännetecknar nyheter, analyser och opinion/kommentar. Endast kommentatorsrösten som hör till ledare, kolumner och annat opinionsmaterial förfogar över hela skalan av judgement och även *assessment of obligation*, dvs. att man talar om vad som behöver göras (2.6.3). Att endast opinionsmaterial kan tillåtas att ha synpunkter på vad som behöver göras för att komma tillrätta med ett problem är ett intressant resultat. I min undersökning motsvaras *assessment of obligation* i första hand av handlingsinriktade analyser, ibland av analyser som anger medel för att lösa ett problem och kanske också av rekommendationer.

Underavdelningarna till judgement, *social esteem* och *social sanction*, känns inte relevanta för mig. Att det skulle vara mindre allvarligt att inte ha kapacitet för sin uppgift, *social esteem*, om man är ledande aktör i en konflikt verkar egendomligt. Det uttrycker väl snarast stark kritik i detta aktuella fall.

De olika underavdelningarna syftar på personliga egenskaper, mer än på handlingar, politiska ambitioner och avsikter enligt min mening. Aktörer i mitt material består ofta av mer än en person: avtalsverket, regeringen, SACO och SR. Vill man veta mer om varför aktörer kritiseras är konkreta skäl i den aktuella situationen av större intresse än abstrakta egenskaper.

En annan likhet mellan appraisal och mina resultat av hur kritik uttrycks är att man kan uttrycka kritik/judgement på ett neutralt sätt utan värderande ord som styr läsarens tolkning. Man kan med neutralt ordval skildra att något förhåller sig på ett sätt som inte stämmer med samhällets värderingar om hur det borde vara. Det kan vara ett mycket effektivt sätt att uttrycka kritik. I mitt material är det framför allt Dagens Nyheter och Expressen som kritiserar regeringen på detta sätt medan Martin & White (2005:61–63) ger exempel på text som skildrar hur ursprungsbefolkningens barn togs ifrån dem av vita myndigheter i Australien. Man värderar genom *indirect realisations*.

Att samhällets värderingar, explicita eller implicita, är en resonansbotten för kritik betonas i appraisal och det stämmer med mina iakttagelser.

När det gäller jämförelse med undersökningar som har emotiva ord som utgångspunkt är likheten att det är vanligt att kritik uttrycks med värdeomdömen. Men som framgått av min presentation av hur kritik kan uttryckas finns det många andra sätt att uttrycka kritik på i en text. Man kommer inte åt dem om man enbart håller sig på ordnivå. Meningen bör vara analysenhet och matchas mot hela texten. Det måste också vara tydligt vems värderingar man undersöker.

Appraisalsystemet gör tydliga distinktioner mellan känslor, värdering av personer, värdering av företeelser och förstärkningsord. De bildar olika delsystem. Det skapar tydlighet i analyserna. De delsystem som handlar om värderingar och gradering kan enligt min mening ses som analysmetoder. Systemet är lätt att använda som underlag och utgångspunkt för egna analyser av värderingar även om man inte vill knyta det så fast till SFL-grammatiken som vissa analyser hos Martin & White (2005) gör. Man har goda möjligheter att utveckla en egen metod med appraisal som grund.

8.4 Olika typer av ledare

Mitt material handlar om ett enda ämne som engagerar ledarskribenter och tydliggör politiska motsättningar. Därför har jag fått ett brett register med olika typer av ledare från lugna normalledare till starkt engagerade, kritiska och agiterande ledare. Dessa ledare är uppbyggda på olika sätt.

8.4.1 Från budskapstyper till textmönster

Alla meningar i materialet har analyserats och kategoriserats i olika budskapstyper för ledare. Stycken kategoriseras på i princip samma sätt som meningar med vissa justeringar (3.4). Det visar sig att många av morgontidningarnas ledare med stycket som analysenhet är uppbyggda på ett sätt som bildar ett mönster som de flesta ledare ansluter sig till, nämligen *normalmönstret*.

Det kännetecknas av att redogörande stycken utgör stommen i mönstret. De allra flesta redogör för vad som hänt på avtalsfronten. Olika sorters kommentarer i form av bedömning, analys och kritik följer på ett redogörande avsnitt. Handlingsuppmaningar av olika slag finns oftast i slutet av ledaren. När ledarskribenten analyserat den politiska situationen är det naturligt att uppmana till handling eftersom det är fråga om en konflikt som behöver en lösning. Handlingsuppmaningar i mitt material riktar sig alltid till aktörer som kan påverka händelseförloppet, aldrig till vanliga läsare. Det förekommer sparsamt med kritik i normalledare och den kan finnas insprängd på olika ställen. Det finns tidningsspecifika skillnader vilket framgår av figurerna i kapitel 4. Svenska Dagbladet kan ha handlingsuppmaningar på olika ställen i ledaren vilket resulterar i varianter av normalmönstret. De fem morgontidningar som redovisas i kapitel 4 har hälften eller fler av sina ledare i normalmönstret. För Skånska Dagbladet är det alla utom en. Värmlands Folkblad har 7 ledare i normalmönstret men har för övrigt argumenterande och agiterande ledare.

Det andra mönstret är *analys-kritikmönstret* som varvar analys- och kritikstycken. Ledarskribenten kritiserar de aktörer som anses ha största ansvaret för konflikten och motiverar normalt kritiken med analys. I det mönstret har Dagens Nyheter flest ledare, 6 av 14.

Av de 80 ledare som redovisas i kapitel 4 från fem tidningar ingår 70 i något av ovan redovisade textmönster, 51 i normalmönstret, 5 i en variant av detta med fler handlingsuppmaningar och 14 i analys-kritikmönstret. Ytterligare 7 ledare från Värmlands Folkblad ger 58 ledare i normalmönstret.

Av de 10 ledare som återstår för de fem tidningarna i kapitel 4 är tre en variant av analys-kritikmönstret, som inte riktigt passar in i detta (se 4.2) medan tre andra har så många analysmeningar så hela ledaren blir analyserande utan mönster med stycken av olika typ. De fyra återstående ledarna är starkt kritiska och har presenterats i kapitel 7. Dessa ledare byggs inte upp med stycket som mellanled. Men 73 av 80 ledare ingår i eller är varianter av de mönster som redovisats.

De ledare som byggs upp från mening via stycke till helhet kallar jag *linjära*. Alla meningar är i princip lika viktiga och analysnivåerna samverkar. Även om inte kvällspressen analyseras på styckenivå har de 17 av 28 ledare som är linjära (6.1 och tabell 15).

8.4.2 Starkt kritiska och argumenterande ledare

Men alla ledare i mitt material är inte av den typ som framgår av kapitel 4 och 8.4.1. Det finns argumenterande ledare som argumenterar för en tes, ofta med analys som argument, och det finns vad jag i tabell 15 kallar kritiskt argumenterande ledare. Ledare som räknas som kritiskt argumenterande är ledare som på olika sätt agiterar för sin åsikt i stället för att komma med

argument för den. Dessa två typer av ledare finns i de tidningar som har en bestämd uppfattning av konflikten.

Ledare kan tydligt driva en särskild åsikt, ”antingen genom att med agitatoriska metoder söka övertala läsarna eller genom att via en mer sofistikerad argumentation övertyga om det riktiga i denna ståndpunkt” (Nord 2001:58). Nord skiljer alltså på argumenterande och agiterande ledare vilket jag också gjort. Argumentation utan argument blir agitation. Frågan har behandlats i kapitel 5 och i 7.3.

Dessa ledare byggs inte upp från mening till stycke till helhet, vilket de linjära ledarna gör. De kräver i stället en top-down-analys. Ledarna har *ett* syfte eller driver en tes. Ledarna är *hierarkiska*. Vissa meningar är viktigare och andra till för att stödja. Även de starkt kritiska ledarna måste analyseras i sin helhet eftersom det kritiska syftet dominerar. Vissa exempel på tidnings-specifika kritiska textmönster har redovisats i 7.3 för AB och VF.

I mitt ledarmaterial finns alltså ett brett register av olika sorters ledare som byggs upp på olika sätt. En förklaring till skillnaden kan vara att de har olika antal syften. De hierarkiska har ett överordnat syfte medan de linjära har flera syften. Detta har jag diskuterat i 6.3.

8.4.3 Är ledare en genre?

Swales (1990) och Bhatia (1993) menar att de kommunikativa målen i första hand definierar en genre. Swales tycker också att man ska ta hänsyn till brukarnas uppfattning om genre. Som diskuterats i kapitel 6 finns en motsättning i denna hållning. Swales och Bhatia specialiserar sig på hårt styrda texter med i regel tydliga drag som realiserar olika delmål. Ledare består, som min resultatpresentation visat, av texter med olika syften och olika textupbyggnad. De skulle enligt Swales och Bhatia inte utgöra en genre utan flera olika, vilket står i motsättning till uppfattningen att ledare är en etablerad genre.

Vill man ta hänsyn till den genreindelning som redan finns får man lösa problemet på annat sätt än genom att definiera en genre efter de kommunikativa målen. Jag har diskuterat frågan i 6.3 och kommit fram till att olika genrer ger författare olika mycket frihet i textutformningen. Finns en viss frihet blir texterna inte lika varandra. I mycket övergripande betydelse har ledare som mål eller syfte att kommentera aktuella politiska händelser men det är en alldeles för vid målsättning för att texterna ska bli lika varandra och ha bestämda drag. Man kan kommentera aktuella politiska händelser på många olika sätt.

Bhatia anser att kommunikativa syften påverkar den kognitiva strukturen, vilket visar sig vara en fruktbar utgångspunkt för analys av olika syften och därmed olika kognitiv struktur i ledare (6.3). Bhatias uppfattning stämmer. Olika syften resulterar i olika kognitiv struktur. Och olika kognitiv struktur,

vilket ledarmaterialet ger exempel på, är ett tecken på att ledarna har olika syften. Hierarkiska ledare har *ett* överordnat syfte medan de linjära är mer öppna och har flera syften.

8.4.4 Sammanfattande synpunkter

Budskapstyperna karaktäriserar ledaren som genre. De budskapstyper jag utarbetat bör kunna användas av andra som vill göra liknande analyser på annat ledarmaterial eller opinionsmaterial som diskuterar aktuella samhällsfrågor som skribenten värderar och vill påverka.

Vad som skiljer mitt material från ledare i allmänhet är att alla ledarna handlar om samma ämne och materialet innehåller mycket kritik som ju beror på att det är fråga om en konflikt som dessutom aktualiserar starka politiska motsättningar. Troligen förekommer också fler redogörelser för vad som hänt i mitt ledarmaterial än vad som är normalt för ledare. Man behandlar samma ämne mycket intensivt i ungefär sex veckor och vissa tidningar följer vad som händer mycket noga och bedömer och kommenterar detta på olika sätt, vilket framgår av figurerna i kapitel 4.

Normalmönstrets stomme utgörs av återkommande redogörande stycken, något som förmodligen inte förekommer i ledare som behandlar en enstaka händelse. Analys-kritikmönstret kräver ett material som engagerar och blir säkert svårt att hitta i mer vardagligt ledarmaterial. Enligt min bedömning är budskapstyperna allmängiltiga och tillämpbara på opinionsmaterial i samhällsfrågor medan de två textmönstren har drag som är specifika för detta material.

Hur stor del av textmönstren som beror på det ämne som avhandlas och hur mycket som beror på konventioner, kanske olika för olika tidningar, går inte att avgöra utan fler undersökningar. Det som är överraskande enligt min mening är att alla morgontidningar bygger upp ett stort antal ledare på likartat sätt till vad jag kallar normalmönstret.

De olika sätt att uttrycka kritik som förekommer i ledarna förekommer också i politiska debatter i tal och skrift. I materialet finns hela skalan från motiverade kritiska uttalanden till hårda kritiska värdeomdömen som inte alls motiveras när det gäller kritik på meningsnivå. Det finns också starkt kritiska ledare med och utan motiverade omdömen och vad jag kallar kritiskt argumenterande ledare med bl.a. en förutbestämd tolkning av hur konflikten ska uppfattas och värderas som i Värmlands Folkblad. Olika sätt att uttrycka kritik har framför allt redovisats i kapitel 7 men också på meningsnivå i kapitel 3.

Enligt min mening är sättet att argumentera och uttrycka kritik sig likt över tid och inte bundet till detta ledarmaterial men dessa ledare ger oneligen goda exempel på olika sätt att argumentera och uttrycka kritik som det blir svårt att hitta någon motsvarighet till. Det material jag valt har motsvarat mina förväntningar och gett intressanta resultat.

8.5 Anknytning till tidigare forskning om ledare

Av forskningsöversikten i 1.4 framgår att det inte finns så mycket forskning om ledare. Inom svensk språkforskning rör det sig om kvantitativa grammatiska undersökningar och inom journalistik om ledares anknytning till närstående parti.

De undersökningar som ligger närmast mitt sätt att analysera ledare är undersökningarna av brittiska ledare som bygger på att man studerar hela texter och vilka olika texttyper som förekommer i ledare. Vestergaard (1996, 2000) är något irriterad över att medieforskare sedan slutet av 70-talet fastnat för att kritiskt analysera nyhetstexter och inte nått fram till ledare, som har en helt annan uppgift än att redogöra för händelser och därmed har andra texttyper. Han analyserar brittiska ledare och kommer fram till en grupp påstående som förekommer i ledare och annat opinionsmaterial som han kallar assessiver och som handlar om hur ledarskribenten bedömer olika företeelser. Han undersöker två ledare och får fram 77 % assessiver för var och en av dem (1.4.2 och 2.4).

Reynolds (1997, 2000) talar också om texttyper och har undersökt 34 ledare från två brittiska tidningar avseende texttyperna narration, deskription och argumentation. Liksom Vestergaards assessiver är Reynolds argumentation ett paraplybegrepp för många olika slags påstående vilket ger en stor övervikt för dessa i redovisningen av deras procentuella förekomst i ledare, nämligen 60 % för varje tidning. Argumentation är ett etablerat begrepp inom texttypologin men Reynolds resultat visar att det skulle vara bra att dela upp texttypen argumentation i flera för ett mer nyanserat resultat. Han ger själv exempel på olika underavdelningar till texttypen argumentation (2.4).

Både Vestergaard och Reynolds har alltså var sin texttyp som ger högt procentuellt utslag i ledare. Om båda delades upp i flera olika texttyper skulle resultaten bli mer nyanserade och intressanta.

8.5.1 Min undersökning – en jämförelse

När det gäller att utveckla de budskapstyper jag kommit fram till har jag haft stor nytta av alla forskare som behandlar texttyper. Vestergaards assessiver är viktiga och kompletterar de vanliga texttyperna. Olika texttyper karaktäriserar ledare i hög grad. Liksom Vestergaard och Reynolds har jag undersökt den procentuella andelen olika budskapstyper i materialet vilket redovisas i tabell 13 för varje tidning. Jag har fler och mer nyanserade budskapstyper så jag får inte så stor övervikt för *en* typ som Vestergaard och Reynolds fått.

Forskare som intresserar sig för ledare är också inriktade på att se hur de är uppbyggda. Vestergaard och Bhatia testar några enstaka ledare mot kända textmönster och tycker att dessa mönster kan passa även på ledare (se 1.4.2 respektive 2.5.1).

Mina textmönster är utarbetade på mitt ledarmaterial. Budskapstyperna ligger till grund för de textmönster jag redovisar på styckenivå. De flesta ledare i morgontidningarna som har stycket som analysenhet är uppbyggda i olika textmönster, vilket innebär att budskapstyper på styckenivå upprepas på ett regelbundet sätt så att två olika huvudmönster framträder.

Något som är annorlunda med min analys av ledare jämfört med Vestergaards och Reynolds är att jag har ett kritiskt material och därmed en annan inriktning på min analys av ledare. Det är hur kritik uttrycks och hur tidningar med olika politisk uppfattning bildar opinion och argumenterar för sin åsikt som har varit det viktiga för mig att undersöka. När många olika tidningar undersöks får man exempel på olika sätt att bilda opinion på för olika tidningar även om mycket är gemensamt.

8.5.2 Analys – en viktig budskapstyp och tecken på kvalitet

Vad jag har saknat när jag ser vilka texttyper Vestergaard och Reynolds som studerat ledare använder är en motsvarighet till det jag kallar analys. Ledares uppgift är i hög grad att förklara händelser och beslut för läsarna och ge bakgrund till det som händer. Både Vestergaard och Reynolds drar en gräns mellan texttyper vars sanningshalt kan kontrolleras, dvs. faktapåståenden, och sådana som uttrycker en slags bedömning hos skribenten och därmed blir mer subjektiva. De senare kallar Vestergaard assessiver men till dem räknar han också orsaksförklaringar vilket jag kritiserat och resonerat om i 2.4. Vestergaard menar att det som inte lätt kan konstateras vara sant får man argumentera för med goda skäl och på så vis övertyga läsarna.

Det kan man hålla med om till viss del men det räcker inte. Man kan övertyga personer om sådant som inte alls är sant så framgång i argumentation behöver inte alls ha med sanning att göra. Dessutom är det så att sanningen om varför konflikten utbröt och blev så långvarig naturligtvis går att undersöka och komma fram till, dock inte genom enkla faktapåståenden utan genom analys. Det är analys som kan ge sanningen om bakomliggande orsaker och motiv men analysen måste vara omfattande och olika förklaringar måste stämma överens med varandra och med verkligheten. Det är inte heller säkert att orsaken till konflikten går att kartlägga samtidigt som den pågår.

Trots att åtta tidningar undersöks är det endast en tidning som enligt min mening ger en förklaring till denna konflikt och det är Dagens Nyheter. Aftonbladet har vissa inlägg i sina ledare som stöder DN:s tolkning vilket jag diskuterat i 7.6. Det finns inget i de andra tidningarna som motsäger DN:s uppfattning men det finns inte heller något starkt stöd för den. AB:s inlägg är naturligtvis inte avsedda att vara ett stöd för DN:s tolkning men enligt min mening ger de starkt stöd för den.

Dagens Nyheter kritiserar LO-chefen Arne Geijer för att vilja styra hela avtalsrörelsen, även för tjänstemännen, efter sin egen uppfattning, vilken

innebär att vissa grupper ska sänka sin standard så pengarna inom offentlig sektor räcker till det Arne Geijer vill satsa på. Denna hållning kan tyckas orimlig. Varför ska andra organisationer underordna sig LO? Det ingår knappast i spelets regler. Att han tycker så är heller ingen hemlighet utan DN kan referera till olika uttalanden.

Vad som är avgörande för om han ska lyckas är regeringens hållning. Regeringen får underbyggd kritik för att man politiserar konflikten och tar ställning mot två organisationer, vilket både finansminister Sträng och statsminister Palme gör i olika uttalanden, något som kritiseras av både DN och SvD. Men det är bara DN som ser LO och Geijer som orsak till regeringens föga neutrala hållning och dessutom vilja att ändra i reglerna för hur avtalsrörelser ska gå till.

Av en händelse råkade jag lyssna på ett radioinslag i januari 2010 då det var 40 år sedan den vilda strejken vid LKAB:s gruvor pågick (1.5.2).⁴ Det intressanta med inslaget var att det framkom att Olof Palme tog denna konflikt mycket hårt. Kanske är detta förklaringen till regeringens hållning.

Den vilda strejken riktade sig både mot staten som arbetsgivare och mot LO, delvis för att gruvarbetarna reagerade mot LO:s låglönesatsning vilken skulle hålla dem tillbaka. Det stämmer med SvD:s kritik under konflikten mot LO som kräver att SACO och SR ska finna sig i standardsänkning medan man kapitulerat för egna höglönegrupper.

Som nyttillträdd statsminister hösten 1969 fick Olof Palme plötsligt denna konflikt att hantera. Med Erlanders uppmaning ”att lyssna på rörelsen” för att hålla ihop partiet var det kanske just det han gjorde under konflikten och stödde LO på ett sätt som rubbade spelreglerna för avtalsrörelsen och mötte mycket kritik. Att konflikten inte hanterades på ett bra sätt av regeringen är uppenbart. Det måste finnas en stark orsak till att regeringen behandlade konflikten på detta sätt.

För att komma åt bakgrunden till problem krävs analys. Bitarna måste falla på plats och stämma med varandra som i ett pussel. Radioinslaget stöder DN:s uppfattning att regeringen anpassar sig efter LO och visar på vad som *kan* vara orsaken till att konflikten utvecklades som den gjorde.

8.6 Hur fungerar budskapstyperna på dagens ledare?

I detta avsnitt ska jag presentera ett ledarmaterial från Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet från december 2010 och pröva om mina budskapstyper på meningsnivå fungerar lika bra på detta material.

För DN analyseras 6 huvudledare vilka alltid är osignerade och för SvD 8 huvudledare varav 3 är osignerade. SvD:s huvudledare är i regel signerade

⁴ Jag har trots hjälp från SR inte kunnat belägga detta programinslag, som jag tror var Studio ett, men mitt resonemang om vad som *kan* vara en viktig orsaksförklaring kan ändå vara giltigt.

men osignerade förekommer ungefär en gång i veckan. Jag har också analyserat 3 signerade söndagsledare av DN:s politiske chefredaktör vilka ofta innebär en fördjupning i något ämne.

Vad som i första hand skiljer ledarna av idag från mitt konfliktmaterial är att de handlar om olika ämnen. Varje ledare behandlar ett nytt ämne. Det är en viktig skillnad som ger utslag i sättet att bygga upp texten.

Redogörelser kan vara händelseinriktade eller deskriptiva. I textanalysen kategoriseras alla som kommenterande redogörelse eftersom kommentarer från skribenten ingår i redogörelsen. Som jag tidigare antagit (8.4.4) är de händelseinriktade redogörelserna inte så framträdande som i konfliktmaterialet. De deskriptiva redogörelserna är många men ojämnt fördelade mellan olika ledare. Man beskriver den företeelse man vill framföra synpunkter på och redogörelsen står för ungefär 40 % av antalet meningar i huvudledningarna.

De kommentarer som framförs till det ämne som tas upp är som tidigare i första hand analys och bedömning. Analys är även i detta material en framträdande budskapstyp. Vissa ledare analyserar i första hand medan andra har många bedömningar som per definition inte motiveras. Men ungefär 30 % av antalet meningar i huvudledningarna är analyser och ungefär 15 % är bedömningar. För DN:s chefredaktörs signerade söndagsledare är drygt 30 % redogörelser och över 40 % analyser.

Kritik av personer förekommer i vissa ledare, även i form av kritisk redogörelse. Kritiken är normalt mildare än i konfliktmaterialet. Handlingsuppmaningar av olika slag är färre än i huvudmaterialet där konflikten är ett problem som man försöker lösa i ledarna.

Att både redogörelse och analys har höga procentsiffror i det nutida materialet beror i första hand på att handlingsuppmaningar och kritik står för så liten del. I konfliktmaterialet har fem tidningar 17–28 % kritikmeningar (tabell 13) vilket ger andra och mer jämlika relationer mellan de olika budskapstyperna.

Budskapstyperna fungerar alltså bra vid en test av meningar på modernt ledarmaterial. I mitt konfliktmaterial finns många ledare som är huvudsakligen analyserande. De motsvaras i det moderna materialet av DN:s signerade söndagsledare som dels innebär fördjupning i något ämne, dels är längre än huvudledningarna. En aspekt på konfliktmaterialet blir att när ett problem diskuteras under så lång tid som sex veckor fördjupas analyserna.

8.6.1 Budskapstyp och meningslängd

Det visar sig att det finns ett intressant samband mellan budskapstyp och meningslängd.

DN är den tidning som tidigare undersökts i fråga om grafiska meningars längd av Grahn (1962) och Strand (1976). Övriga undersökningar i 1.4 gäller för Svensson (1993) och Håkansson (2003) makrosyntagmers längd för en

grupp på fem tidningar. Sista året som undersöks är 2000. Tendensen är tydlig. Meningarna blir över tid kortare även om det sker långsammare för ledare.

Antalet ord per mening i huvudledarna har minskat från 20–21 för båda tidningarna i mitt konfliktmaterial till 16 för SvD och 15 för DN i det nutida materialet. DN:s politiske chefredaktör har 19 ord per mening i genomsnitt i sina tre signerade söndagsledare och SvD:s politiske chefredaktörs två signerade huvudledare har 19–20 ord per mening. Båda chefredaktörerna har högre procent analys i sina ledare än genomsnittet.

Meningslängden varierar givetvis mycket inom en ledare. Redogörande meningar kan samordnas och bli långa men framför allt är det analyserande meningar som kan vara långa. Förklaringar kräver ofta underordnade bisatser som tydliggör olika relationer. Analyser förklarar sammanhang och bakgrund. De båda chefredaktörerna har längre meningar och deras ledare innehåller också mer analys än de andra. Form och innehåll hör ihop. Om meningarna blir korta kan det försämra deras förklaringsvärde. Det är kanske inte önskvärt att ledare har korta meningar.

8.6.2 Ledare idag

Vad kännetecknar en bra och välskriven ledare? Jag har intervjuat DN:s tidigare politiske chefredaktör Niklas Ekdal (2011-04-04) och han anser att ledare bör ha en riktig verklighetsbeskrivning och hederlig argumentation och analys. De ska på ett pedagogiskt sätt förklara problem och ta tydlig ställning i aktuella politiska frågor.

Utformningen ska ha journalistiska kvaliteter, vara intresseväckande skriven med varierad komposition och tilltalande för läsaren. Man skriver kanske mer för vanliga tidningsläsare idag och mindre för att påverka politiker i aktuella frågor jämfört med 1971. Man är partipolitiskt obunden. Men villkoren för detta varierar mellan olika tidningar.

Med signerade ledare blir gränsen mot kolumner och krönikor mindre tydlig. Som framgår ovan är DN:s huvudledare idag osignerade för att markera att de ger uttryck för tidningens åsikt.

Enligt min mening blir osignerade ledare mindre personliga och de uttalar sig mer generellt om ett problem och kanske också med mer analys. Detta är en värdefull kvalitet som gör att ledare skiljer sig från annat opinionsmaterial.

8.7 Välskrivna ledare år 1971

Vad kännetecknar en bra ledare? Enligt min mening, efter att ha analyserat allt konfliktmaterial, är de ledare intressantast där man får följa resonemanget i form av god samhällsanalys och se vad slutsatsen blir. Den åsikt ledaren vill hävda syns alltså inte från början utan blir ett slutresultat av den

analys som görs. Det blir som i god skönlitteratur att man får följa med i händelserna, i det här fallet i analysen, fram till slutresultatet. Man får inte bara en rapport om hur det förhåller sig med argument som stöder skribentens egen åsikt.

Det är också viktigt att den kritik som framförs är väl underbyggd så det inte bara handlar om att misstänkliggöra politiska motståndare utan att man även här kan följa tankegången hos skribenten och få en förklaring till kritiken. Då blir kritiken en del av samhällsanalysen. Att faktauppgifter är korrekta har man självklart rätt att förvänta sig.

Värderingar i form av kritik kan uttryckas på många olika sätt. Den teknik som kan vara svår att genomskåda men förmodligen framgångsrik är när verklighetsbeskrivning och värdering vävs ihop och det ena alternativet står för det goda och det andra för motsatsen. En polariserad världsbild kan vara framgångsrik när det gäller att bilda opinion men den kan vara helt felaktig vilket är svårare att upptäcka när verklighetsbeskrivning och värdering är ihopvävda.

Summary

The aim of this thesis is to study what means are used in newspaper leaders (editorials) to influence public opinion. In order to obtain a wide range of such means, I have chosen material that has a clear timeframe and illustrates strong political antagonism, concerning the 1971 conflict between the SACO and SR unions and the Swedish state. It attracted considerable interest in Sweden's leader pages from January 29 to mid-March, when a compulsory service law was passed, ending the conflict.

My leader material is taken from eight different newspapers with different party affiliations: *Arbetet* (Social Democratic), *Dagens Nyheter* (Liberal), *Svenska Dagbladet* (Conservative), *Skånska Dagbladet* (Agrarian) and *Norrskensflamman* (Communist). These papers can be considered the heavyweights of their party. *Expressen* (Liberal) and *Aftonbladet* (Social Democratic) are included as representatives of evening newspapers and *Värmlands Folkblad* (Social Democratic) is included as a provincial newspaper.

The thesis has four objectives. The first is to investigate what type of message is conveyed in leaders at the sentence level. The second is to see whether there is any regularity between different leaders in the way they structure their text. The third is to study in particular how criticism is expressed since the material is rich in critical utterances of various types. The fourth is to contribute to a description of leaders as a genre.

Speech act theory (Austin 1976, Searle 1976a) and different theories about text types (Werlich 1976, Longacre 1983, Adam 1992, Vestergaard 2000) provide the theoretical background for the message types developed in the study.

The message types found in leaders are presented in chapter 3. *Reporting* what happened is common, but descriptive reporting is also found. In the text analysis, reference is always made to commentary reporting since various comments from the leader writer are included in the reporting. The term reporting is used for this message type. *Assessment* is made of the labour market situation and the immediate future, but assessment can also be a kind of personal evaluation of people or events. Reasons are never given for an assessment, which is part of the definition.

In contrast, *analysis* entails explanation and detail, which is an important task for leaders. The writers analyse causes, consequences and other aspects related to the conflict. *Criticism* is levelled at specific actors mentioned in the text and is aimed at whoever that the newspaper in question believes bears the greatest responsibility for the conflict. As a rule, criticism at the sentence level is substantiated by reporting or analysis. Criticism can be

positive, but that is very rare. *Exhortation*, as a rule, is aimed at specific parties involved, who are supposed to take certain steps to resolve the conflict.

There are also a few instances of *own opinion*, which reflect the view of the editorial board on a concrete political issue at hand, sometimes with the pronoun *vi* ('we'). There are also *function phrases*, which have no informational content but instead tie the text together, move the argument forward, or are expressive or humorous.

Paragraphs are also characterised in this way. The message types that easily form their own paragraphs are reporting and analysis. Commentary reporting in the text has elements of assessment at the word and phrase level. There are often individual assessment sentences in reporting paragraphs. When assessments form paragraphs on their own, it entails the writer pausing for a moment and contemplating what has happened. Assessment paragraphs are infrequent. Assessment is closely connected to reporting.

Exhortation, often in the form of recommendations to specific parties, as a rule appears as one sentence or two in a row and can at times constitute a paragraph on its own. Criticism as a rule appears in single sentences in what I call normal leaders. In addition, there are critical leaders.

Many leaders in the morning newspapers are structured in similar ways, based on the paragraph, so there can be said to be a pattern. A pattern begins with a few paragraphs of commentary reporting, continues with one or more paragraphs of analysis, assessment or criticism, returns to commentary reporting in one or more paragraphs and comments again with analysis, assessment and perhaps criticism. Exhortation is often found at the end of the leader. Some leaders may end with criticism, but criticism is infrequent in normal leaders. This pattern uses all important message types and is called the *normal pattern*.

A second pattern is the *analysis-criticism pattern*. It interweaves analysis and criticism in such a way that criticism is usually substantiated by analysis. Some leaders may start with critical reporting, which can also be found in the normal pattern. The writer may take the opportunity to criticise someone involved while reporting what happened. Examples of how a normal leader and an analysis-criticism leader are structured are found in 3.4 with additional text in appendix 1 and 2.

These patterns are described in chapter 4 with a table for each newspaper for the normal pattern, which applies to 58 of the 97 leaders in the morning newspapers. There are some minor differences between the newspapers, but uniformity is apparent in each newspaper. *Svenska Dagbladet* has 5 leaders that are a variant of the normal pattern but with more analysis and exhortation. The analysis-criticism pattern applies to 14 leaders, with most of these from *Dagens Nyheter*. These leaders are presented in a single table in chapter 4.

Those that fall outside this pattern are several analysis leaders and several strongly critical leaders in which analysis or criticism dominates so the variation that is a prerequisite for a pattern is lacking.

Expressen, *Aftonbladet* and *Värmlands Folkblad* have a decided view on the conflict which affects their way of writing. *Värmlands Folkblad* has 7 leaders with the normal pattern, but its leaders otherwise argue in favour of a thesis or are critically argumentative. *Aftonbladet* also has critically argumentative leaders which are of a different type than those in *Värmlands Folkblad*. *Aftonbladet* and *Expressen* have shorter paragraphs and are not analysed at the paragraph level, but argumentative leaders are not structured with the paragraph as their unit either. These leaders are analysed in their entirety in chapter 5. Some have text patterns specific to the newspaper that are in order to convey criticism, but these patterns only apply to some leaders or parts of leaders. Different types of leaders are presented in table 15.

Chapter 6 gives a summary of the characteristic features of the leaders in the material analysed. The leaders that form text patterns are very similar to one another, while at the same time there are leaders characterised as argumentative or inciting that deviate considerably, mostly from the leaders in the normal pattern.

Various theories about what defines a genre are presented in chapter 2 and are tested on my material in chapter 6. Swales' (1990) and Bhatia's (1993) view is that communicative purposes define a genre, but leaders with a normal pattern and leaders that incite do not have the same communicative purpose so they should not belong to the same genre. However, Swales believes that consideration should be given to how users employ the concept of genre. Yet it is an established view that leaders are a genre. These two notions of what constitutes a genre are incompatible.

Both Swales and Bhatia analyse highly structured texts in which specific moves achieve different objectives. Leader writers have greater freedom in structuring their text, the result being that the texts can vary considerably even though the overarching aim of the leader is to express a position on current issues in society. Nonetheless, this can be done in different ways.

Bhatia believes that communicative purposes influence the cognitive structure. The leaders have different cognitive structures and therefore different purposes as well as a different number of purposes. Leaders that criticise sharply or incite have an overarching aim while the aim of normal leaders corresponds to the different message types. Writers report something, analyse something etc. Bhatia's idea of different purposes yields interesting results, which explain the difference between various leaders.

Chapter 7 presents different ways of expressing criticism. Normal leaders do not have much criticism, and it is almost always substantiated by analysis or reporting. Analysis-criticism leaders support their criticism, which may be strong, with analysis. There are also leaders with more than 50% criticism

sentences where the criticism is not always supported but may consist of strong value-based opinions that are not substantiated. It is common to quote someone involved or another newspaper as the basis for criticism.

The newspapers that have a decided opinion on the conflict also express their criticism in a different way than with sentences of criticism. They are more focused on who they are criticising than other newspapers are. *Expressen* sometimes criticises the government using a neutral vocabulary by reporting how they act, which is in contrast to what people are entitled to expect from a government. The frame of reference for criticism is found in the social context.

Värmlands Folkblad has its own message type for its criticism of SACO and SR. The unions are attacking something good with their strike, which is the government's policy of equality. So SACO and SR automatically deserve criticism when they try to oppose something good. This is also a description of reality that is not substantiated. *Värmlands Folkblad* maintains this position without providing an argument for its opinion. This predetermined interpretation of how the conflict should be viewed by readers is repeated many times in the first few leaders. Afterwards, there is an established interpretive frame that the leaders take for granted when SACO and SR are criticised.

Aftonbladet has its own text pattern for criticising SACO's president, Östergren. They quote or refer to what he says and counter this with factual claims and criticism. In chapter 7, there are examples of false factual claims by *Aftonbladet* and of the newspaper's own interpretations of what Östergren said before he is criticised, while important parts of the reporting on what he said are missing.

Quoting or referring to what someone says before they are criticised should mean that the criticism is substantiated, but this presupposes that the quotation or reference is correct.

Which people are criticised depends on the newspaper's party affiliation. The three Social Democratic newspapers criticise SACO and SR, which started the conflict, whereas the other newspapers criticise Avtalsverket, the collective bargaining agency, and the government for politicising the conflict, imposing large-scale lockouts against 28,000 SACO members, mostly teachers, and threatening a planned lockout against SR of military officers, which they dare not carry out. Instead, the conflict ended with a compulsory service law that every party but the Communists approved in a Parliamentary vote on 11 March 1971. There were breakaway factions in the Conservative and Liberal Parties.

Like the other Nordic countries, Sweden has had a party-influenced press, with contacts between the press and political parties in varying degrees of intensity, which is described in chapter 1. The loyalty of different newspapers to the party they are affiliated with is apparent in an investigation of how the compulsory service law is received. *Dagens Nyheter* and *Expressen*

do not mention the Liberal Party and are very critical of the law. *Svenska Dagbladet* is in principle opposed to the legislation but thinks, like the Conservatives, that unfortunately the law is needed because of the way the government has behaved. *Skånska Dagbladet* is completely loyal to its Agrarian Party, which supports the law. The Communists, like *Norrskensflamman*, are highly critical of the law. The newspapers with the strongest party affiliation are the most loyal, even the Social Democratic newspapers, which nonetheless believe in principle that the right to strike is important.

Chapter 8 presents a discussion of the results and references to previous research. Some researchers have analysed British leaders by examining what types of information are provided there in the form of text types. I make reference to this tradition. It should be possible for others to use the message types I have developed to perform similar analyses on other material involving leaders or opinions that discusses relevant issues in society that the writer assesses and aims to influence. I have tested the message types on leaders in *Svenska Dagbladet* and *Dagens Nyheter* from December 2010, and this works well.

Message types characterise the leader as a genre. They cover the information provided in leaders. The text patterns I have identified were developed based on my material while other researchers are testing a number of known text patterns on a small number of leaders to see how this works.

Something that is unusual for my analysis of leaders compared to the researchers who have analysed British leaders is that I have critical material and therefore a different focus in my analysis. It has been important for me to investigate how criticism is expressed and how different newspapers with different political affiliations shape opinion and argue for their position. The various ways of presenting criticism found in the material are relevant in political discussions over time, both orally and in writing.

Translated by Susan Long.

Källor och litteratur

Ledare

Arbetet

- 30.1 Lönebud och pension
- 4.2 Samhällskonflikt hotar
- 5.2 Mot total konflikt
- 6.2 Hög-eller lågavlönad?
- 7.2 Saco sviker låglönade
- 10.2 Högavlönad egoism
- 11.2 Överraskande lönebud
- 12.2 Saco har bollen
- 14.2 Saco strejkar vidare
- 16.2 Strejk trots lönebud
- 17.2 Märkligt dubbelspel
- 19.2 Nu vidgas konflikten
- 21.2 Vem ville konflikten?
- 22.2 Svar på strejker
- 27.2 Resultatlös vädjan
- 10.3 Regeringen ingriper
- 11.3 Missbruk av strejkvapnet

Dagens Nyheter

- 29.1 Bakom strejkhotet (U)
- 30.1 Procentspelet
- 2.2 Dimmornas konflikt
- 5.2 Utjämningskravet
- 5.2 En vettlös konflikt! (U)
- 6.2 Den allvarsamma leken
- 10.2 Straffpredikanten
- 11.2 Islossning?
- 13.2 Konstig klasskamp
- 14.2 En strimma av hopp?
- 18.2 Palme trappar upp
- 20.2 Det går inte med diktat
- 21.2 Maktfullkomlighetens melodi
- 2.3 SACO, SR och framtiden
- 10.3 Tjänsteplikt!
- 11.3 "Löntagarnas regering"
- 12.3 Tvångslagen

Svenska Dagbladet

- 29.1 Första strejken
- 30.1 Är strejken oundviklig?
- 31.1 Bryt dödläget!
- 2.2 Elefantinhopp
- 4.2 Krig, fred och nervkrig
- 5.2 Sammanbrott
- 6.2 Sjuk arbetsmarknad
- 7.2 Advokaten Palme
- 9.2 Kollisionskurs? (U)
- 11.2 Äntligen ett bud!
- 12.2 Öppning i muren
- 14.2 Svarta lördagen?
- 18.2 Palmes björntjänst (U)
- 19.2 Storsläggan
- 20.2 Konflikt i kasernerna?
- 22.2 En ny klasskamp?
- 1.3 Försök en gång till!
- 10.3 Nedfrysningen
- 11.3 Nyttänkande nödvändigt
- 12.3 Slutet på början

Skånska Dagbladet

- 29.1 SACO slår till (U)
- 2.2 Konflikten utvidgas
- 4.2 Konflikten utvidgas? (U)
- 5.2 Det skärpta läget (U)
- 6.2 Besinna ansvaret!
- 9.2 Hr Sträng dundrar (U)
- 10.2 Strejkens konsekvenser (U)
- 11.2 Bör strejkrätten omprövas för vissa nyckelgrupper?
- 11.2 Konflikten stoppas? (U)
- 12.2 Nu har SACO bollen (U)
- 17.2 Allmänhetens skydd (U)
- 20.2 Beklaglig konflikt
- 22.2 Stor medlingskommission borde övervägas (U)
- 26.2 Samordning nödvändig
- 4.3 Omprövas strejkvapnet? (U)
- 10.3 Regeringsingripandet
- 12.3 Märkliga ageranden (U)

U= underledare

Norrskensflamman

- 30.1 SACO:s och SR:s aktioner
- 5.2 Konflikt med många problem
- 12.2 SAP:s dubbelspel
- 20.2 Lockoutens verkliga syfte
- 27.2 Fram med ett ordentligt bud
- 10.3 Ett reaktionärt beslut
- 12.3 Giesecke gnuggar händerna av glädje Regeringen ger SAF trumf på hand
- 13.3 Regeringen Palme i obarmhärtigt ljus
- 17.3 Samarbetet med borgarna går ut över löntagarna

Värmlands Folkblad

- 29.1 Höglönestrejkt på måndag?
- 30.1 En strejkt mot jämlikheten
- 3.2 De högavlönades aktion mot utjämningspolitiken
- 4.2 Avtalsverket till motaktion
- 5.2 De bäst avlönade grupperna sätter samhället i gungning
- 6.2 Expressen och NWT har rätt, det är ”regeringens strejkt”
- 8.2 Växande opinion tvingar höglönegrupperna på knä
- 12.2 Frågan om strejkrätten tas upp till behandling
- 13.2 Fortsatt och utvidgad strid eller nya förhandlingsförsök?
- 15.2 Allt mörkare på avtalsområdet
- 20.2 Höglönekonflikten vållar svårläkta sår i samhället
- 20.2 Lockout mot försvaret (U)
- 26.2 Gunnar Hedlunds elefantinhopp
- 2.3 Tågen igång redan denna vecka?
- 10.3 Regeringen ingriper (U)
- 11.3 Ingen bör ha rättighet att ”ta struhtag på samhället”
- 12.3 Den nya fullmaktslagen i hamn

Expressen

- 29.1 Därför strejkar de
- 3.2 Vad striden gäller: Ska de få det sämre?
- 4.2 Staten söker bomba fram en kapitulation
- 5.2 Regeringens strejkt
- 7.2 Gruvarbetarna gjorde samma revolt mot att toppstyras av De Mäktiga Lyxstrejkt?
- 14.2 Ska samhällets anställda ha sämre betalt än andra?
- 19.2 Blixtlockouten
- 21.2 Regeringens taktik: Smutsa strejkrätten
- 23.2 Då brydde de sig om tjänstemännen
- 28.2 Ska det bli avtalsfacit? Duktigt folk söker sig bort från statliga jobb
- 4.3 Ingen vet vad din bit av lönekakan är värd
- 10.3 Tvångslag stoppar regeringens konflikt
- 11.3 En svart dag för vår demokrati
- 12.3 Strejkrätten begravd Vad kommer i stället?

Aftonbladet

- 30.1 Ska vi tycka synd om SACO?
- 2.2 Munväder och förvirring inom SACO
- 4.2 Ska SACO knäcka ryggen
- 5.2 Nu kan Sverige vila sig ett tag
- 7.2 SACO måste stoppas innan det är för sent
- 9.2 SACO hycklar om låglönerna
- 12.2 Nu måste SACO stoppa strejkerna
- 15.2 Ansvarslöst agerande av SACO och SR
- 21.2 Låglönerna är det viktigaste i avtalsrörelsen
- 22.2 SACO och SR slåss för politiska krav
- 5.3 Kakan ökade men låg lön gav minst
- 10.3 Brådstörtat ingripande
- 11.3 Nu kan SACO förhandla
- 12.3 Därför måste de lagstifta

Litteratur

- Adam, Jean-Michel 1992. *Les textes: types et prototypes. Recit, description, argumentation, explication et dialogue*. Paris: Nathan.
- Adam, Jean-Michel 1994 [1985]. *Le texte narratif*. Reviderad upplaga 1994. Paris: Nathan.
- Adelsohn, Ulf 1987. *Partiledare – dagbok 1981–86*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Ajagán-Lester, Louis, Ledin, Per & Rahm, Henrik 2003. Intertextualiteter. I: B. Englund & P. Ledin (red.), *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Lund: Studentlitteratur. S.203–237.
- Alston, William P. 1967. Emotive meaning. I: P. Edwards (ed.), *The Encyclopedia of Philosophy*. New York: Macmillan. S. 486–493.
- Andersson, Jan & Furberg, Mats 1974. *Språk och påverkan. Om argumentationens semantik*. Femte upplagan. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Andersson, Jan & Furberg, Mats 1973. *Politik och propaganda. Om röstvärvandets semantik*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Anward, Jan 1994. Från Potatisen kokas till Koka potatisen. Om en historisk förändring i 1900-talets svenska. I: *Språkbruk, grammatik och språkförändring. En festskrift till Ulf Teleman 13.1.1994*. Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. S. 251–262.
- Asp, Kent 1982. Väljarna och massmediernas partiskhet. I: *Väljare Partier Massmedia. Empiriska studier i svensk demokrati*. Stockholm: Liber förlag. S. 139–195.
- Atelsek, Jean 1981. An anatomy of opinions. *Language in Society*. 10:2. S. 217–225.
- Austin John L. 1976 [1962]. *How to do things with words*. Second edition. Oxford: Oxford University Press.
- Ayer, Alfred Jules 1946 [1936]. *Language, Truth and Logic*. 2nd edn. London: Gollancz.
- Bakhtin, Michail 1997. (det ryska originalet skrivet 1952–53, publicerat postumt 1979) Frågan om talgenrer I: E. Haettner Aurelius & T. Götselius (red.), *Genre-teori*. Lund: Studentlitteratur. S. 203–239.
- Bergström, Hans 1996. Är tidningen en kvastfening? Om läsningen och den sköra demokratin. I: U. Carlsson (red.), *Medierna i samhället. I går i dag i morgon*. Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet. S. 207–223.
- Bhatia, Vijay K. 1993. *Analysing Genre. Language Use in Professional Settings*. London and New York: Longman.
- Biber, Douglas 1988. *Variation across speech and writing*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Biber, Douglas 1989. A typology of English texts. *Linguistics*. 27:1. S. 3–43.
- Bolivar, Adriana 1994. The structure of newspaper editorials. I: M. Coulthard (ed.), *Advances in Written Text Analysis*. London and New York: Routledge. S. 276–294.
- Broncart, Jean-Paul et. al. 1985. *Le fonctionnement des discours*. Neuchâtel: Delachaux & Niestlé.
- Bühler, Karl 1934. *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Stuttgart: Gustav Fischer Verlag.
- Bühler, Karl 1990. *Theory of language. The representational function of language*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Danell, Jan 1971–72. *Konservativ och liberal stockholmspress. Skillnader och utvecklingstendenser i inrikesledarnas språk och stil under senare delen av*

- 1800-talet. Ak avh. Uppsala: Kungl Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala årsbok.
- Eemeren, Frans H van & Grootendorst, Rob 1983. *Speech Acts in Argumentative Discussions*. Dordrecht: Foris Publications.
- Eemeren, Frans H van & Grootendorst, Rob 1992. *Argumentation, Communication and Fallacies*. Tuscaloosa and London: University of Alabama Press.
- Ellerup Nielsen, Anne 1998. Den argumentative teksttype i reklamer. *Hermes*. 20. S. 41–57.
- Erdmann, Karl Otto 1922 [1900]. *Die Bedeutung des Wortes. Aufsätze aus dem Grenzgebiet der Sprachpsychologie und Logik*. 3 Aufl. Leipzig: Haessel.
- Fairclough, Norman 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman 1995. *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Fowler, Roger 1991. *Language in the News. Discourse and Ideology in the Press*. London and New York: Routledge.
- Fowler, Roger; Hodge, Robert; Kress, Gunther & Trew, Tony 1979. *Language and Control*. London: Routledge.
- Frandsen, Finn 1998. Tekst, sekvens og heterogenitet. Introduktion til J.-M. Adams teori om teksttyper. *Hermes*. 20. S. 9–37.
- Frandsen, Finn 2001. What Do Members of Discourse Communities Have in Common? I: W. Vagle & K. Wikberg (eds), *New directions in Nordic text linguistics and discourse analysis: methodological issues*. Oslo: Novus Forlag. S. 69–78.
- Frandsen, Finn; Johansen, Winnie & Ellerup Nielsen, Anne 1997. *International markedskommunikation i en postmoderne verden*. Århus: Systime.
- Fredriksson, Gunnar 1966. *Det politiska språket*. Tredje upplagan. Lund: Bo Cavefors bokförlag.
- Gauslaa, Stein & Haugelid, Stein 1997. *VI – en bok om ledere*. Fredrikstad: Institutt for Journalistikk.
- Grahn, Lars 1962. Ledare och reportage. Försök till stilistisk analys av några texter i Dagens Nyheter hösten 1962. *Nysvenska studier*. 42. S. 119–186.
- Grahn, Lars 1964. Undersökning av tidningsspråk 1890 och 1964. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet. Stencil.
- Grahn, Lars 1965. Det moderna tidningsspråket. *Språkvård* 1965:4. S. 3–11.
- Grice, H.Paul 1975. Logic and Conversation. I: P. Cole & J.L. Morgan (eds), *Syntax and semantics 3. Speech Acts*. New York: Academic Press. S. 41–58.
- Grierson, Herbert J.C. 1945. *Rhetoric and English Composition*. 2nd ed. Edinburgh-London: Oliver and Boyd.
- Gummesson, Christer 1997. Det sociala resereportaget. C-uppsats. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet. Stencil.
- Gunnarsson, Britt-Louise 1989. *Facktexter under 1900-talet 2. Metoder för textanalys på makro- och mikronivå*. (FUMS Rapport. 145) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Habermas, Jürgen 1962. *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Darmstadt: Neuwied.
- Habermas, Jürgen 1984. *Borgerlig offentlighet. Kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. Lund: Arkiv förlag.
- Hadenius, Stig 2000. *Svensk politik under 1900-talet. Konflikt och samförstånd*. Femte upplagan. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Hadenius, Stig; Seveborg, Jan-Olof & Weibull, Lennart 1970. *Partipress. Socialdemokratisk press och presspolitik 1910–1920*. Stockholm: Rabén och Sjögren.
- Hadenius, Stig & Weibull, Lennart 1991. *Partipressens död?* Stockholm: SIM Svensk informations medicenter.

- Hadenius, Stig & Anderberg, Gustaf 1994. *Vem äger vad i svenska massmedier?* (Skriftserien Journalistik, medier och kommunikation. 3.) Stockholm: Journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet.
- Hayakawa, S.I. 1968. *Vårt språk och vår värld*. Tredje upplagan. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Hedquist, Rolf 1978. *Emotivt språk. En studie i dagstidningars ledare*. (Acta universitatis umensis. Umeå Studies in the Humanities. 25.) Umeå: Umeå universitetsbibliotek.
- Hellström, Gunilla 1969. Det politiska språket i fem tidningsledare. 3-betygsuppsats. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet. Stencil.
- Hermerén, Göran 1973. Towards a definition of emotive meaning. Umeå: Vetenskapsteori, Umeå universitet. Stencil.
- Holmberg, Per 2002. *Emotiv betydelse och evaluering i text*. (Nordistica Gothoburgensia. 24.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Holmberg, Per & Karlsson, Anna-Malin 2006. *Grammatik med betydelse. En introduktion till funktionell grammatik*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 37.) Uppsala: Hallgren och Fallgren.
- Hultén, Lars J. 1990. *Reportaget som kom av sig*. (JMK Skriftserie 1/90.) Stockholm: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet.
- Håkansson, David 2003. Ledarspråk i förändring? En kvantitativ undersökning av språket i en dagstidningsgenre under 1990-talet. *Språk och stil*. 13. S. 215–228.
- Jakobson, Roman 1960. Closing Statement: Linguistics and Poetics. I: T.A. Sebeok (ed.), *Style in Language*. Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press. S. 350–377.
- Josephson, Olle 2010. Tingsten, Lagercrantz och personlighetens roll i sakprosa-historien. I: G. Byrman, A. Gustafsson & H. Rahm (red.), *Svensson och svenskan. Med sinnen känsliga för språk. Festskrift till Jan Svensson den 24 februari 2010*. Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. S. 151–161.
- Jäderberg, Lars 1995. Matrecept från tre sekler – en genrestudie. *Språk och stil*. 5. S. 93–119.
- Jørgensen, Charlotte & Onsberg, Merete 2004. *Praktisk argumentation*. København: Nyt Teknisk Forlag.
- Kinneavy, James L. 1971. *A Theory of Discourse*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc.
- Kristeva, Julia 1981. *Desire in Language. A Semiotic Approach to Literature and Art*. Oxford: Basil Blackwell.
- Kroon, Åsa 2001. *Debattens dynamik. Hur budskap och betydelser förvandlas i mediedebatter*. Linköping: Tema kommunikation, Linköpings universitet.
- Kronvall Kai m fl 1971. *Partipressen idag*. Lund: Studentlitteratur.
- Ledin, Per 1993. Pragmatisk pragmatik. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet. Stencil.
- Ledin, Per 1996. *Genrebegreppet – en forskningsöversikt*. (Rapport från projektet Svensk sakprosa. 2.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Ledin, Per 1999. *Texter och textslag – en teoretisk diskussion*. (Rapport från projektet Svensk sakprosa. 27.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Ledin, Per 2000. *Veckopressens historia. Del II* (Rapport från projektet Svensk sakprosa. 29.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Levinson, Stephen C. 1983. *Pragmatics* Cambridge: Cambridge University Press.
- Linell, Per 1998. Discourse across boundaries: On recontextualizations and the blending of voices in professional discourse. *Text*. 18:2. S. 143–157.

- Longacre, Robert 1972. *An Anatomy of Speech Notions*. Lisse: Peter de Ridder.
- Longacre, Robert 1983. *The Grammar of Discourse*. New York & London: Plenum Press.
- Longacre, Robert 1992. The Discourse Strategy of an Appeals Letter. I: W.C. Mann & S. A. Thompson (eds), *Discourse Description. Diverse linguistic analyses of av fund-raising text*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. S. 109–130.
- Martin, James R. & White, P.R.R. 2005. *The language of evaluation. Appraisal in English*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.
- Melin, Lars & Lange, Sven 1995. *Att analysera text. Stilanalys med exempel*. Lund: Studentlitteratur.
- Melin, Lars 1995. Grafisk pyttipanna. I: S. Strömquist (red.), *Läroboksspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren. S. 77–122.
- Miller, Carolyn 1994 [1984]. Genre as Social Action. I: A. Freedman & P. Medway (eds), *Genre and the New Rhetoric*. London: Taylor & Frances. S. 67–78.
- Nord, Lars 2001. *Vår tids ledare. En studie av den svenska dagspressens politiska opinionsbildning*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Nordberg, Bengt 1968. *Recensenter och läsare. Stil och ordstudier i några lyrikrecensioner*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 1.) Lund: Studentlitteratur.
- Nordenson, Magdalena 2008. *Opinionsjournalistik. Att skriva ledare, kolumner och recensioner*. Lund: Studentlitteratur.
- Nycander, Svante 1972. *Kurs på kollision. Inblick i avtalsrörelsen 1970–71*. Stockholm: Askild och Kärnekull.
- Ogden, Charles K. & Richards, Ivor A. 1949 [1923]. *The Meaning of Meaning. A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*. 10th edn. London: Routledge & Kegan Paul.
- Pilegaard, Morten & Frandsen, Finn 1996. Text type. I: J. Verschueren, J.-O. Östman, J. Blommaert & C. Bulcaen (eds), *Handbook of Pragmatics*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. S. 1–13.
- Rahm, Henrik 2001. *Journalistikens anatomi. Analyser av genrer och textmönster i fem strejkbevakningar i svensk dagspress 1879–1996*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 58.) Lund: Studentlitteratur.
- Reynolds, Mike 1997. Texture and structure in genre. *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*. 75.3. S. 683–697.
- Reynolds, Mike 2000. The blending of narrative and argument in the generic texture of newspaper editorials. *International Journal of Applied Linguistics*. 10:1. S. 25–39.
- Rosengren, Inger 1987. Textstruktur och språkstruktur. I: B.-L. Gunnarsson (red.), *Facktext*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 18.) Malmö: Liber. S. 43–64.
- Sadock, Jerrold 2004. Speech Acts I: L. R. Horn & G. Ward (eds), *The Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd. S. 53–73.
- Sbisà, Marina 1995. Speech act theory. I: J. Verschueren, J.-O. Östman & J. Blommaert (eds), *Handbook of Pragmatics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. S. 495–505.
- Searle, John R. 1976a [1969]. *Speech acts. An essay in the philosophy of language*. London: Cambridge University Press.
- Searle, John R. 1976b. A classification of illocutionary acts. *Language in Society*. 5. S. 1–23.
- Seymour-Ure, Colin 1969. Policy-making in the press. I: *Government and opposition: a journal of comparative politics*. 4. London: London School of Economics and Political Science.

- Sigrell, Anders 1999. *Att övertyga mellan raderna. En retorisk studie om underförstådda inslag i modern politisk argumentation*. Umeå: Solfjäders Offset AB.
- Smith, Edward L. 1985. Text type and discourse framework. *Text*. 5:3. S. 229–245.
- Stevenson, Charles L. 1944. *Ethics and Language*. New Haven/London: Yale University Press.
- Strand, Hans 1976. Genreprommet inom tidningsspråkforskningen. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet. Stencil.
- Strand, Hans 1977. Genreprommet inom tidningsspråkforskningen del II. En språkstatistisk jämförelse mellan kåserier, sportartiklar, ledare och kulturartiklar. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet. Stencil.
- Strand, Hans 1984. *Nusvenskt tidningsspråk Kvantitativa studier av reportage i morgon-, kvälls- och veckopress*. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 17.) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Strömquist, Siv 1987. *Styckevis och helt. Om styckeindelningens roll i skrivprocessen och bruket av nytt stycke i svenska elevuppsatser*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 19.) Malmö: Liber.
- Swales, John 1990. *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Svensson, Jan 1993. *Språk och offentlighet. Om språkbruksförändringar i den politiska offentligheten*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 47.) Lund: Lund University Press.
- Thelander, Mats 1974. *Grepp och begrepp i språksociologin*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 6.) Lund: Studentlitteratur.
- Toulmin, Stephen 1958. *The uses of argument*. London: Cambridge University Press.
- Ullman, Stephen 1964. *Semantics. An Introduction to the Science of Meaning*. Oxford: Basil Blackwell.
- Vallinder, Torbjörn 1971. *Press och politik*. Andra upplagan. Lund: Gleerups.
- Werlich, Egon 1976. *A Text Grammar of English*. Heidelberg: Quelle & Meyer.
- Vestergaard, Torben 1996. Argumentationsmønstre i britiske avisledere I: F. Frandsen (red.), *Medierne og sproget*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag. S. 33–50.
- Vestergaard, Torben 2000. That's not News: Persuasive and Expository Genres in the Press. I: A. Trosborg (red.), *Analysing professional genres*. Amsterdam: John Benjamins. S. 97–113.
- Westman, Margareta 1974. *Bruksprosa. En funktionell stilanalys med kvantitativ metod*. Lund: Liber läromedel.
- Wirdeńas, Karolina 2002. *Ungdomars argumentation. Om argumentationstekniker i gruppsamtal*. (Nordistica Gothoburgensia. 26.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Virtanen, Tuija 1992. Issues of text typology. Narrative – a 'basic' type of text? I: *Text*. 12:2. S. 293–310.
- Åkermalm, Åke 1972. *Svenskt tidningsspråk*. Lund: Gleerup bokförlag.

Intervju

Intervju 2011-04-04 med Dagens Nyheters tidigare politiske chefredaktör Niklas Ekdahl om vad som kännetecknar goda ledare.

Bilaga 1. Arbetet 4/2 1971

Samhällskonflikt hotar

- A ¹⁾Det blir allt svårare att hänga med i svängarna i den lönepolitiska karusellen. ²⁾Under onsdagen kom ett par oväntade och märkliga turer. ³⁾Den första svarade Saco för, som förklarade att den planerade och varslade strejken på den statliga sektorn skulle hållas inne, om Statens avtalsverk inte lockoutade undervisningsområdet. ⁴⁾Den andra svarade Avtalsverket för, som ändå varslade om en omfattande lockout, bl a just på skolområdet.
- B ⁵⁾Därmed borde det ha varit klart, att Saco sätter in sin strejk på fredag och att Avtalsverkets lockout sätts in nästa fredag. ⁶⁾Men så enkelt är det självfallet inte. ⁷⁾På samma sätt som Saco förklarade sig hålla inne med sin strejk, om Avtalsverket inte lockoutade skolområdet har Avtalsverket förklarat, att lockouten inte sätts in, om Saco tar tillbaka sitt strejkvarsel. ⁸⁾Det hela leder tanken till två barn som kivas, ingen vill ge upp först.
- C ⁹⁾Under tiden det här spegelfäktet på högsta nivå äger rum, har förlikningskommissionen Ohlsson – Stenberg kallat parterna till överläggningar och den enda reella chansen att stoppa den vetlösa konflikten är, att ett lönebud läggs, som gör det möjligt för Saco att återkalla sitt varsel, eller åtminstone hålla inne med att sätta igång strejken.
- D ¹⁰⁾Det är sannolikt, att ytterligare turer har inletts och avslutats, när detta läses. ¹¹⁾Situationen är mycket svårbedömbär, men förhandlingarna är så intensiva och läget så allvarligt, att mycket kan hända på kort tid.
- E ¹²⁾En annan märklighet under onsdagen var, att Saco och dess medpart hittills, Statstjänstemännens riksförbund, SR, gick skilda vägar. ¹³⁾Den mjukare linje Saco valde passade inte SR, som oavsett vad som händer avsåg att sätta in sin aviserade strejk på fredag, den strejk som bl a lamslår SJ.
- F ¹⁴⁾Parternas taktiska agerande förvånar och Avtalsverkets krav på Saco och SR, att dessa måste återta sina strejkvarsel för att inte lockout skulle utfärdas ter sig märkligt. ¹⁵⁾Ett sådant agerande torde aldrig tidigare ha förekommit på svensk arbetsmarknad.
- G ¹⁶⁾Men de taktiska finterna kan lämnas därhän. ¹⁷⁾Kärnfrågan är, om det finns några förutsättningar att komma fram till ett löneförslag, som

- både Saco och Avtalsverket kan acceptera. ¹⁸⁾Det är högst osannolikt.
- ¹⁹⁾Saco har orimligt höga lönekrav och det är en omöjlighet för en arbetsgivare att tillmötesgå dem. ²⁰⁾Speciellt som Avtalsverket klart sagt ifrån att löneprofilen i år innebär, att de lågt avlönade och löntagare i mellanlönegrader skall gynnas.
- H ²¹⁾Saco måste alltså frångå sina krav, som kostar över 20 procent.
- ²²⁾För att så skall ske krävs dock, att Saco får ett förslag att bita i från Avtalsverket.
- I ²³⁾Avtalsverket har i år agerat snabbare än någonsin tidigare, även om tempot ändå upplevs som för långsamt. ²⁴⁾Flera lönebud har lagts och det bör vara dags att också redovisa, hur mycket utrymme för lönegradsuppflyttningar som finns för tjänstemän i de högre lönegraderna. ²⁵⁾Avtalsverket och medlarna torde ha den spelöppningen klar och frågan är, om ett lönebud kan läggas som är attraktivt. ²⁶⁾Det kan förhindra en omfattande och förödande konflikt.
- J ²⁷⁾Saco:s beslut att hålla inne med sin varslade strejk borde ha accepterats av Avtalsverket trots villkoren. ²⁸⁾Nu skedde inte så.
- ²⁹⁾Saco:s ansvar för den förödande konflikt, som tycks komma allt närmare, blir inte mindre efter onsdagens spelöppning. ³⁰⁾Den extrema lönepolitik Saco för kan inte leda annat än till strid.

Bilaga 2. Dagens Nyheter 5/2 1971

Utjämningskravet

- A ¹⁾Arne Geijer vållade den socialdemokratiska regeringen åtskilligt huvudbry med sina tjänstemannafientliga uttalanden i början av fjolåret. ²⁾Det var valår och de skorrade illa i öronen på stora löntagargrupper. ³⁾Med nöd och näppe kunde hr Geijer hålla tand för tunga några månader kring själva valet. ⁴⁾Efter detta har han på nytt tagit upp kampanjen. ⁵⁾För honom har det blivit en fix idé att tjänstemännen skall tvingas acceptera LO:s syn på avtalspolitiken. ⁶⁾Han talar om samordning men menar underkastelse
- B ⁷⁾Hr Geijers karskhet får ses mot bakgrund av de spänningar som finns inom hans egen organisation och som kom till klart uttryck vid fjolårets konflikter. ⁸⁾Genom att hetsa mot ”höglönegrupperna” och akademikerna i synnerhet hoppas han kunna avleda en del av oron inom den egna organisationen. ⁹⁾Det är lättbegriplig strategi. ¹⁰⁾Med eller mot sin vilja tvingas den socialdemokratiska regeringen till följsamhet. ¹¹⁾Det betyder att hr Geijers möjlighet att indirekt utöva påtryckning också mot avtalsverket får betraktas som god.
- C ¹²⁾Utjämningsstanken som sådan har stark resonans i de flesta läger. ¹³⁾En politik som strävar att reducera inkomstklyftorna anser samtliga politiska partier riktig. ¹⁴⁾Fjolårets skattereform godtogs sålunda av en enhällig riksdag. ¹⁵⁾Även löntagarorganisationerna har utan undantag lagt huvudvikten vid de lågavlönades problem. ¹⁶⁾Det är helt klart att dessa måste komma i första hand även vid årets avtalsrörelse.
- D ¹⁷⁾Vad man tvistar om är inte utjämningsstansen, utan takten i vilken den bör drivas. ¹⁸⁾För hr Geijers del är det ingen konst att kräva att löntagarna inom andra organisationer skall finna sig i en successiv sänkning av den reella standarden under den närmaste tioårsperioden för att lägre inkomsttagare, huvudsakligen inom hr Geijers organisation, skall kunna öka sin standard så mycket snabbare. ¹⁹⁾Det är heller inte svårt att förstå att lärare, bibliotekarie, socialarbetare och liknande grupper inom sk höglöneorganisationer finner denna linje oacceptabel. ²⁰⁾”Visst kan vi reducera anspråken på standardhöjning”, säger de, ”men vi vägrar att inrikta oss på standardsänkning under 1970-talet.”
- E ²¹⁾I den socialdemokratiska pressen har denna hållning betecknats som oförenlig med utjämningsstanken och man har ömsevis snyftat och hotat de senaste dagarna. ²²⁾Följsambeten mot hr Geijer är stor. ²³⁾Man

kommer inte långt med ett sådant uppträdande.²⁴⁾Risken är att bland de bättre avlönade minskar förståelsen för utjämningskravet.²⁵⁾Är det inte, när allt kommer omkring, denna förståelse man måste bygga på om man vill nå resultat?

- F ²⁶⁾Vi har nämligen fortfarande en fri arbetsmarknad med rätt för organisationerna att tillvarata sina medlemmars intressen.²⁷⁾Vilka filosofiska aspekter som än kan läggas på utjämningsfrågan går det inte att med politiska medel tvinga organisationerna att handla stick i stäv med vad de betraktar som medlemmarnas intressen.²⁸⁾Då har man avskaffat arbetsmarknadens frihet.²⁹⁾Vad den socialdemokratiska regeringen nu försöker via avtalsverket är att med arbetsmarknadens hävdvunna metoder tvinga fram en underkastelse inom den offentliga sektorn.³⁰⁾Gott och väl, men inom den privata sektorn har regeringen inte instrument för en sådan politik, och lönesättningen där kan inte undgå att i efterhand påverka också den offentliga sektorn.
- G ³¹⁾Slutsatsen blir att takten i löneutjämningen inte kan ensidigt bestämmas av en enda organisations önskemål, den må vara aldrig så dominant och ha aldrig så bra förbindelser med regeringen.³²⁾Även små organisationer kan ha en nyckelställning som gör en maktkamp förödande.³³⁾Det är realistiskt att ta hänsyn till detta vid en bedömning av hur hårt bågen kan spännas.
- H ³⁴⁾Ingen organisation är beredd att gå till självutplåningens gräns, det måste man förstå.³⁵⁾Samordning av lönepolitiken – i och för sig önskvärd – måste innebära kompromiss, inte underkastelse.
- I ³⁶⁾När det talas med indignation om ”de högavlönade” skulle man tro att det rör sig om parasiter som fått en oskäligen standard.³⁷⁾Vi har svårt att förstå att våra lärare och andra nyttiga samhällsarbetare skall höra till denna kategori.³⁸⁾De lever inte i överflöd.³⁹⁾Socialdemokratin är på väg att proklamera klasskamp mot tågklarare, museitjänstemän och veterinärer.⁴⁰⁾Skall det vara nödvändigt att pressa ned stats- och kommunaltjänstemännens standard för att uppnå det goda samhället?⁴¹⁾Det tror vi inte ett ögonblick.

ACTA UNIVERSITATIS STOCKHOLMIENSIS

Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series

Published by Stockholm University

Editor: Cecilia Falk

1. *Edvin Lagman*, Studier över Nuckömålets nominala ordbildning. (Die nominale Wortbildung der Mundart von Nuckö.) 1958. 231 pp. *German Summary*.
2. *Carl Ivar Ståhle*, Syntaktiska och stilistiska studier i fornsvenskt lagspråk. (Syntactical and Stylistic Studies in the Old Scandinavian Law Language.) 1958. VI, 209 pp. *English Summary*.
3. *Ingemar Olsson*, Gotländska terrängord. (Gotländische Geländewörter.) 1959. 196 pp. *German Summary*.
4. *Bengt Loman*, Fornsvenska verbalsubstantiv på *-an*, *-ning* och *-else*. (Old Swedish Verbal Nouns in *-an*, *-ning* and *-else*.) 1961. 315 pp. *English Summary*.
5. *Ragnhild Söderbergh*, Suffixet *-mässig* i svenskan. En historisk-semantisk ordbildningsstudie. (The Suffix *-mässig* in Swedish. An Historical-Semantic Study in Word-Formation.) 1964. 388 pp. *English Summary*. With a separate tabular appendix.
6. *Björn Hagström*, Ändelsevokalerna i färöiskan. (The Suffix Vowels of Faroese.) En fonetisk-fonologisk studie. 1967. 276 pp. *English Summary*.
7. *Gudrun Utterström*, Fem skrivare. Metta Ivarsdotters brev till Svante Nilsson. (Fünf Schreiber. Metta Ivarsdotters Briefe an Svante Nilsson.) Studier i senmedeltida svenskt brevspråk. 1968. 283 pp. *German Summary*.
8. *Bengt Henning*, Didrikskrönikan. Handskriftsrelationer, översättningsteknik och stildrag. (Didrikskrönikan. Handschriftenverhältnisse, Übersetzungstechnik und Stilzüge.) 1970. 308 pp. *German Summary*.
9. *Herbert Lagman*, Svensk-estnisk språkkontakt. Studier över estniskans inflytande på de estlandssvenska dialekterna. (Schwedisch-estnischer Sprachkontakt. Der estnische Einfluss auf den estlandsschwedischen Mundarten.) 1971. 274 pp. *German Summary*.
10. *Börje Westlund*, Skrivarproblemet i Isländska Homiliboken. (The Problem of the Scribes in the Icelandic Book of Homilies.) 1974. 144 pp. *English Summary*.
11. *Carin Tisell*, Syntaktiska studier i Bonaventuras Betraktelser över Kristi liv. Ett bidrag till kännedomen om språket i yngre fornsvensk religiös litteratur. (Syntaktische Studien in Bonaventuras Betrachtungen über das Leben Christi. Ein Beitrag zur Kenntnis der Sprache in der jüngeren altschwedischen religiösen Literatur.) 1975. 200 pp. *German Summary*.
12. *Lars Melin*, Stil och struktur i C J L Almqvists Amorina. (Style et structure dans Amorina de C J L Almqvist.) 1975. 210 pp. *French Summary*.
13. *Evert Salberger*, Runsvenska namnstudier. (Studies of Names in Runic Swedish.) 1978. 223 pp. *English Summary*.
14. *Ulla Clausén*, Nyord i färöiskan. Ett bidrag till belysning av språksituationen på Färöarna. (New Words in Faroese. A Contribution to the Elucidation of the Language Situation in the Faroe Islands.) 1978. 178 pp. *English Summary*.
15. *Jan Paul Strid*, Nären, Njärven och Njurhulten. Studier över en grupp svenska sjönamn och därmed samhöriga ord i nordiska språk. (Nären, Njärven och Njurhulten. An Investigation of a Group of Swedish Lake Names and Related Words in the Scandinavian Languages.) 1981. 204 pp. *English Summary*.
16. *Barbro Söderberg*, Från rytters och cowboys till tjuvstrykers. S-pluralen i svenskan. En studie i språklig inferens. (From rytters and cowboys to tjuvstrykers. The *s* Plural in Swedish. A Study in Linguistic Borrowing.) 1983. 232 pp. *English Summary*.
17. *Hans Strand*, Nusvenskt tidningsspråk. Kvantitativa studier av reportage i morgon-, kvälls- och veckopress. (Modern Swedish Newspaper Language. Quantitative Studies in the Reportage of Morning, Evening and Weekly Papers.) 1984. VI, 192 pp. *English Summary*.

18. *Inger Larsson*, Tätmjölk, tätgräs, surmjölk och skyr. En datorstödd ordgeografisk studie över nordiska ord rörande äldre tiders mjölkhushållning. (Tätmjölk, tätgräs, surmjölk and skyr. A Computational Geolinguistic Study of Nordic Words Relating to Curdled Milk.) 1988. 236 pp. *English Summary*.
19. *Ulla Ekvall*, Gotländska växtnamn. Tradition och förnyelse i ett lokalt växtnamnsskick. (Gotlandic Plant Names. Tradition and Innovation in Local Plant Nomenclature.) 1990. 206 pp. *English Summary*.
20. *Per Ledin*, Arbetarnes är denna tidning. Textförändringar i den tidiga socialdemokratiska pressen. (This Newspaper Belongs to the Workers. Textual Changes in the Early Social Democratic Press.) 1995. 213 pp. *English Summary*.
21. *Alexander Zheltukhin*, Ortographic Codes and Code-Switching. A Study in 16th Century Swedish Orthography. 1996. 297 pp. *German Summary*.
22. *Ulla-Britt Kotsinas*, Kontakt, variation och förändring – studier i Stockholmsspråk. Ett urval uppsatser. (Contact, Variation and Change – Studies in the Language of Stockholm.) 2000. 195 pp. *Papers in Swedish and English*.
23. *Jan Svanlund*, Metaforen som konvention. Graden av bildlighet i svenskans vikt- och tyngdmetaforer. (Metaphor as Convention. The Degree of Figurativeness in Swedish Metaphors Using Concepts of Weight.) 2001. 392 pp. *English Summary*.
24. *Antti Ylkiöskilä*, Tvåspråkiga skolbarns verbanvändning i svenska. (Bilingual School Children's Use of the Verb in Swedish.) 2001. 151 pp. *English Summary*.
25. *Anna-Malin Karlsson*, Skriftbruk i förändring. En semiotisk studie av den personliga hemsidan. (Literacy Traditions in Change. A Semiotic Study of the Personal Homepage.) 2002. 192 pp. *English Summary*.
26. *Yvonne Lindqvist*, Översättning som social praktik. Toni Morrison och Harlequinserien Passion på svenska. (Translation as a Social Practice. Toni Morrison and the Harlequin Publishing Line Desire in Swedish.) 2002. 250 pp. *English Summary*.
27. *Kristina Jämtelid*, Texter och skrivande i en internationaliserad affärsvärld. Flerspråkig textproduktion vid ett svenskt storföretag. (Texts and Writing in an Internationalised Business World. Multilingual Text Production in a Global Swedish Group.) 2002. 216 pp. *English Summary*.
28. *Kristina Danielsson*, Beginners Read Aloud. High versus Low Linguistic Levels in Swedish Beginners' Oral Reading. 2003. 176 pp.
29. *Karin Milles*, Kvinnor och män i möte. En samtalsanalytisk studie av interna arbetsmöten. (Men and Women in Meetings. A Conversation Analytic Study of Workplace Meetings.) 2003. 166 pp. *English Summary*.
30. *Kerstin Tropp*, Framtidsreferens i svenskt inlärarespråk. (Reference to the Future in Swedish Learner Language.) 2003. 178 pp. *English Summary*.
31. *Anders Björkqvall*, Svensk reklam och dess modelläsare. (Model Readers in Swedish Advertising.) 2003. 213 pp. *English Summary*.
32. *Patrik Åström*, Senmedeltida svenska lagböcker. 136 lands- och stadslagshandskrifter. Dateringar och dateringsproblem. (Late Medieval Swedish Law Books. 136 Common Law Manuscripts. Datings and Dating Problems.) 2003. 244 pp. *English Summary*.
33. *Jeanna Wennerberg*, Tempus och transitivitet i dövas andraspråk. (Tense and Transitivity in the Second Language of the Deaf.) 2004. 160 pp. *English Summary*.
34. *Charlotte Engblom*, Samtal, identiteter och positionering. Ungdomars interaktion i en mångkulturell miljö. (Conversation, Identities and Positioning. The Interaction of Young People in a Multicultural Environment.) 2004. 209 pp. *English Summary*.
35. *Ulf Larsson*, De fyra elementen. En semantisk motivstudie i Gunnar Ekelöfs En Mölna-Elegi. (The Four Elements. A Semantic Motif Study in Gunnar Ekelöf's A Mölna Elegy.) 2004. 286 pp. *English Summary*.
36. *Anna Vogel*, Swedish Dimensional Adjectives. (Svenska dimensionsadjektiv.) 2004. 377 pp. *Swedish Summary*.
37. *Mona Blåsjö*, Studenters skrivande i två kunskapsbyggande miljöer. (Students' Writing in Two Knowledge-constructing Settings.) 2004. 321 pp. *English Summary*.

38. *Gunlög Sundberg*, Asymmetrier och samförstånd i rekryteringssamtal med andraspråkstalare. (Asymmetries and Mutual Understanding in Employment Interviews with Second Language Speakers.) 2004. 240 pp. *English Summary*.
39. *Per Mårtensson*, Stilstudier i Carl Jonas Love Almqvists exilförfattarskap. (Stylistic Studies in Carl Jonas Love Almqvist's Writings in Exile.) 2005. 230 pp. *English Summary*.
40. *Annika Johansson*, Nederländskans *komen* och svenskans *komma*. En kontrastiv undersökning. (Dutch *komen* and Swedish *komma*. A Contrastive Study.) 2006. 189 pp. *English Summary*.
41. *Ingela Tykesson-Bergman*, Samtal i butik. Språklig interaktion mellan biträden och kunder. (Conversation in Service Encounters. Verbal Interaction between Shop Assistants and Customers.) 2006. 305 pp. *English Summary*.
42. *Språkets roll och räckvidd. Festskrift till Staffan Hellberg den 18 februari 2007*. Karin Milles och Anna Vogel (red.). 2007. 304 pp.
43. *Magnus Källström*, Mästare och minnesmärken. Studier kring vikingatida runristare och skriftmiljöer i Norden. (Masters and Memorials. Studies on Viking-age Rune-carvers and Literate Settings in Scandinavia.) 2007. 442 pp. *English Summary*.
44. *Linda Kahlén*, Sociala kategoriseringar i samspel. Hur kön, etnicitet och generation konstitueras i ungdomars samtal. (Social Categorisation in Interplay. Gender, Ethnicity and Generation Constituted in Adolescents' Conversation.) 2008. 200 pp. *English Summary*.
45. *Stina Hållsten*, Ingenjörer skriver. Verksamheter och texter i arbete och utbildning. (Engineers Write. Activities and Texts in the Workplace and in Higher Education.) 2008. 241 pp. *English Summary*.
46. *Maria Lim Falk*, Svenska i engelskspråkig skolmiljö. Ämnesrelaterat språkbruk i två gymnasieklasser. (Swedish in an English-language School Environment. Subject-based Language Use in Two Upper Secondary Classes.) 2008. 312 pp. *English Summary*.
47. *Andreas Nord*, Trädgårdsboken som text 1643–2005. (The Garden Book as Text 1643–2005.) 2008. 296 pp. *English Summary*.
48. *Milda Rönn*, Det är inte förrän man gör det som man förstår." Om kommunikativa hinder vid en teaterhögskola. ("You can't understand until you do it." On Communicative Obstacles at a Drama College.) 2009. 270 pp. *English Summary*.
49. *Maria Westman*, Skriftpraktiker i gymnasieskolan. Bygg- och omvårdnadselever skriver. (Literacy Practices in Upper Secondary School. The Writing of Construction and Health Care Pupils.) 2009. 209 pp. *English Summary*.
50. *Gunilla Almström Persson*, Perspektiv i polisprotokoll. (Perspective in Police Reports.) 2009. 152 pp. *English Summary*.
51. *Jonatan Pettersson*, Fri översättning i det medeltida Västnorden. (Free Translation in Medieval West Nordic Society.) 2009. 285 pp. *English Summary*.
52. *Jan Svanlund*, Lexikal etablering. En korpusundersökning av hur nya sammansättningar konventionaliseras och får sin betydelse. (Establishing Lexical Items. A Corpus Study of the Conventionalization of New Compounds and How They Get Their Meanings.) 2009. 255 pp.
53. *Sara Myrberg*, The Intonational Phonology of Stockholm Swedish. (Stockholmssvenskans intonationsfonologi.) 2010. 176 pp. *Swedish Summary*.
54. *Sara Van Meerbergen*, Nederländska bilderböcker blir svenska. En multimodal översättningsanalys. (Dutch Picture Books Become Swedish. A Multimodal Translation Analysis.) 2010. 280 pp. *English Summary*.
55. *Gunilla Hellström*, Saco-SR-konflikten 1971 – en analys av opinionsbildning i tidningsledare. (The Saco-SR Conflict of 1971: An Analysis of Influencing Opinion in Newspaper Leaders.) 2011. 206 pp. *English Summary*.

Subscription to the series and order for single volumes should be addressed to any international bookseller or directly to the distributor:

eddy.se ab	Tel: +46 498 25 39 00
P.O. Box 1310	Fax: +46 498 24 97 89
SE 621 24 Visby	E-mail: order@bokorder.se

ACTA UNIVERSITATIS STOCKHOLMIENSIS

Corpus Troporum
Romanica Stockholmiensia
Stockholm Cinema Studies
Stockholm Economic Studies. Pamphlet Series
Stockholm Oriental Studies
Stockholm Slavic Studies
Stockholm Studies in Baltic Languages
Stockholm Studies in Classical Archaeology
Stockholm Studies in Comparative Religion
Stockholm Studies in Economic History
Stockholm Studies in Educational Psychology
Stockholm Studies in English
Stockholm Studies in Ethnology
Stockholm Studies in Film History
Stockholm Studies in History
Stockholm Studies in History of Art
Stockholm Studies in History of Ideas
Stockholm Studies in History of Literature
Stockholm Studies in Human Geography
Stockholm Studies in Linguistics
Stockholm Studies in Modern Philology. N.S.
Stockholm Studies in Musicology
Stockholm Studies in Philosophy
Stockholm Studies in Psychology
Stockholm Studies in Russian Literature
Stockholm Studies in Scandinavian Philology. N.S.
Stockholm Studies in Social Anthropology. N.S.
Stockholm Studies in Sociology. N.S.
Stockholm Studies in Statistics
Stockholm Theatre Studies
Stockholmer Germanistische Forschungen
Studia Fennica Stockholmiensia
Studia Graeca Stockholmiensia. Series Graeca
Studia Graeca Stockholmiensia. Series Neohellenica
Studia Juridica Stockholmiensia
Studia Latina Stockholmiensia
Studies in North-European Archaeology